

**

*0: EK

*1: 2006-2007

*2: 22

*3: WordXP

*4: 22ste vergadering

*5: Dinsdag 13 maart 2007

*6: 12.00 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 67 leden, te weten:

Van de Beeten, Van den Berg, Bierman-Beukema toe Water, Broekers-Knol, Van den Broek-Laman Trip, Coppoolse, Van Dalen-Schiphorst, Doek, Doesburg, Dölle, Van Driel, Dupuis, Eigeman, Engels, Essers, Franken, Van Gennip, De Graaf, Hamel, Hessing, Van Heukelum, Hoekzema, Ten Hoeve, Holdijk, Jurgens, Kalsbeek-Schimmelpenninck van der Oije, Ketting, Kox, Van der Lans, Van Leeuwen, Leijnse, Lemstra, Van der Linden, Linthorst, Luijten, Meulenbelt, Minderman, Nap-Borger, Noten, Pastoor, Platvoet, Putters, Rabbinge, Rosenthal, Ruers, Russell, Schouw, Schuurman, Schuyer, Slagter-Roukema, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Van Thijn, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, de Vries, Wagemakers, Walsma, Werner, Westerveld, Witteman, Witteveen, De Wolff,

en de heer Balkenende, minister-president, minister van Algemene Zaken, de heer Verhagen, minister van Buitenlandse Zaken, de heer Timmermans, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, en mevrouw Bijleveld-Schouten, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

**

*N

De **voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Bemelmans-Videc, wegens ziekte;

Van den Oosten en Maas-de Brouwer, wegens verblijf buitenslands.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die in de zaal ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

**

(Deze lijst is, met de lijst van besluiten, opgenomen aan het einde van deze editie.)

*B

!Hamerstuk!

Aan de orde is behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet bodembescherming met het oog op nieuwe regels voor de toepassing van bouwstoffen, grond en baggerspecie (30522).

Dit wetsvoorstel wordt zonder beraadslaging en zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de SP wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat zij geacht willen worden, zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

Op verzoek van de fractie van het CDA benoem ik de heer Pruiksmä tot voorzitter van de commissie Onderwijs in de bestaande vacature.

**

*B

!Europadebat!

Aan de orde is het **debat** over de **Staat van de Europese Unie (30802)**.

De **voorzitter**: Ik heet de minister-president, de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken van harte welkom in dit huis. Ik hoop dat zij in het vervolg kans zien, op tijd te komen. Er zijn zaken die gemarkeerd moeten worden.

Ik feliciteer de bewindslieden echter bovenal van harte met hun benoeming. Voor de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken is het hun eerste optreden in deze Kamer. Ik wens beiden de benodigde wijsheid toe.

**

*N

De heer **Hoekzema** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Namens de VVD-fractie wil ik om te beginnen minister Verhagen en staatssecretaris Timmermans feliciteren met hun eervolle ambt en hun veel succes toewensen. Dat geldt uiteraard ook voor de minister-president, de heer Balkenende. Balkenende IV, waar zal dat eindigen? U hoeft hierop niet te antwoorden, het zal het geheim van Balkenende zijn!

Mijn fractie kiest uiteraard voor een kritische opstelling, want er is iets veranderd. Wij hebben een wat andere positie hier gekregen, zo heb ik begrepen. En dat is ook goed, want een kritische oppositie is goed voor ons land, goed voor Europa en misschien ook wel goed voor de regering.

Op 24 en 25 maart aanstaande wordt in Berlijn het vijftigjarig bestaan gevierd van de Verdragen van Rome die ten grondslag liggen aan onze huidige Europese Unie. Als een belangrijk onderdeel van deze viering zal op 25 maart de Verklaring van Berlijn worden getekend. Deze

nieuwe verklaring moet de sfeer uitademen van de Verklaring van Messina van 1955. Ook toen was het nodig, het commitment van de toen nog zes lidstaten nieuw leven in te blazen. De Verklaring van Berlijn zal een vergelijkbare duw moeten geven aan het stagnerende integratieproces van de EU. Het neen van de meerderheid van de bevolking in Frankrijk en Nederland in het voorjaar van 2005 heeft de vraag opgeworpen "hoe verder"? Hoe het vertrouwen van de burgers en het draagvlak voor de verdere ontwikkeling terug te winnen? Waar willen wij in Nederland met Europa naar toe? Wat voor een soort Europa moet het zijn? Wat is de positie van de nationale lidstaten? Hoe kunnen de burgers meer en beter bij het ontwikkelingsproces van de Unie worden betrokken?

Voorzitter. In de commissie Europese Samenwerkingsorganisaties (ESO) hebben wij bewust vastgehouden aan 13 maart 2007 voor het Europadebat met de regering, of er nu wel of niet een nieuwe regering zou zitten. De reden is dat vóór de Verklaring van Berlijn het gewenst zou zijn een debat met de regering te hebben over "hoe verder met Europa". Mijn fractie was in dit verband zeer benieuwd en verwachtingsvol wat in het coalitieakkoord en in de regeringsverklaring hierover zou staan. Goed nieuws is dat in het coalitieakkoord, in de eerste pijler nog wel, gesproken wordt van een actieve internationale en Europese rol. Dat werd ook wel tijd, want Nederland heeft zich oorverdovend stil gehouden na het nee van het referendum van 1 juni 2005. Daardoor dreigt ons land zo langzamerhand in een geïsoleerde positie te worden gemanoeuvreerd. De achttien lidstaten hebben nog niet zo lang geleden apart vergaderd en de zes grote landen (Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Italië, Spanje en Polen) vergaderen van tijd tot tijd ook apart. Waar blijft Nederland? Bij lezing van de beide stukken be kroop ons toch een gevoel van teleurstelling. De coalitiepartners en het nieuwe kabinet-Balkenende IV komen helaas niet verder dan een aantal algemeenheden. Mijn fractie mist een concrete aanpak om de impasse in de verdere ontwikkeling van de EU te doorbreken. Waarom niet concrete oplossingsrichtingen genoemd om meer betrokkenheid van de burger bij de verdere gang van de Unie te verkrijgen? Daar ging het in Nederland toch mis bij het referendum op 1 juni 2005? Hoe denkt de regering de besluitvaardigheid en de slagkracht van de EU te versterken en toch de burgers te betrekken en betrokken te houden bij de verdere ontwikkeling van de Unie? En dan de hamvraag: geen grondwettelijk verdrag, zegt de coalitie, waarin het transparante en democratische karakter van de Unie wordt vastgelegd en waarin de parlementen van de lidstaten een duidelijke rol krijgen in het besluitvormingsproces. Op welke manier denkt de regering dit anders te bereiken? Wat moeten wij ons dan voorstellen bij de passage in het coalitieakkoord: "Gestreefd wordt naar een wijziging en eventuele bundeling van bestaande verdragen van de EU waarin subsidiariteit en democratische controle zeker gesteld worden en die zich in inhoud, omvang en benaming overtuigend onderscheiden van het eerder verworpen grondwettelijk verdrag"?

Aan welk inhoudelijk en bovendien overtuigend onderscheid denkt de regering hierbij? Onbegrijpelijk is dat de regering zich verschuilt achter een specifiek advies van de Raad van State ten aanzien van een eventueel

referendum. Dit is niet erg dapper, dit getuigt niet van politieke moed en bovendien wordt de Raad van State in een volstrekt ongewenste positie geplaatst, namelijk het maken van een politieke keus, een taak toch bij uitstek van de regering! Een regering moet eerst zelf een keuze maken, daarna advies vragen aan de Raad van State en vervolgens moet de regering over de vraag al of niet een referendum zelf een beslissing nemen.

In dit debat wil ik namens mijn fractie een inbreng leveren om de richting van de verdere ontwikkeling van de EU in hoofdlijnen aan te geven. Wij kunnen, ook na het nee van de Nederlandse bevolking, verder met de EU. Er is geen reden voor somberheid of beduchtheid om verder te gaan met Europa, immers de steun voor het lidmaatschap van Nederland van de EU is nog altijd zeer groot, rond 75%, en de EU brengt ons land in de ogen van veel Nederlanders, rond 63%, veel voordelen, zoals onlangs weer bleek uit de Europabarometer. De Nederlandse bevolking omarmt een internationaal sterk Europa. 67% gelooft dat een sterk Europa goed is voor de balans in de wereld, zo is te lezen op www.21minuten.nl. Maar het referendum blijkt wel heel duidelijk te hebben gemaakt dat veel burgers bezorgd zijn over de manier waarop het Nederlandse lidmaatschap en de Europese integratie vorm hebben gekregen. Bij velen leeft het gevoel dat zij geen greep hebben op de Brusselse besluitvorming en dat Nederland een "superstaat" over zich heen krijgt.

Ik noem enkele hoofdlijnen. De VVD-fractie wil dat het nee tegen het grondwettelijk verdrag wordt gerespecteerd. Dat wil zeggen dat het grondwettelijke verdrag dat is voorgelegd aan de Nederlandse bevolking niet meer aan de orde is. Wel moet de EU met 27 lidstaten bestuurbaar blijven en de democratische controle versterkt worden. Ook moet de Unie slagvaardiger worden op het gebied van internationale criminaliteit, terrorisme, asiel en migratie, klimaat, energie en extern beleid. Daartoe moeten het Verdrag van Nice en het Europees Verdrag worden aangepast. Daarvoor zullen verdragswijzigingen en nieuwe verdragen noodzakelijk zijn, net zoals er veranderingen nodig waren in 1957 met het Verdrag van Rome, in 1986 met de Europese Acte, in 1992 met het Verdrag van Maastricht, in 1997 met het Verdrag van Amsterdam en in 2000 met het Verdrag van Nice. Het is dus helemaal niet nodig, de veranderingen in de vorm van een grondwet te gieten. Een specifiek advies van de Raad van State in verband met een eventueel referendum, dat de regering kennelijk ook niet voorstaat, is een vreemde gang van zaken. Ik heb hier al eerder over gesproken.

Goedkeuring van het nieuwe verdrag of verdragen moet gewoon gebeuren door de Staten-Generaal. De burgers hebben gesproken op 1 juni 2005 en nu moeten de regering en het parlement het huiswerk overdoen en wij, als de vertegenwoordigers die de burgers in de Tweede en Eerste Kamer direct en indirect hebben neergezet, moeten nu laten zien wat wij van hun advies hebben gemaakt. Dat is de gang van zaken die wij in een representatieve democratie mogen verwachten. De VVD-fractie hecht er wel aan dat de nieuwe verdragen die gericht zijn op verbetering van het besluitvormingsproces en meer slagvaardigheid van de EU, zijn afgerond vóór de

Europese verkiezingen in 2009, opdat dit nieuwe pakket inzet kan zijn bij de kiezersuitspraak in de Unie.

Een tweede hoofdlijn: een verder verbeteren van de interne markt voor goederen, diensten, personen en kapitaal is een belangrijke doelstelling voor de VVD. De interne marktgedachte staat bij uitstek centraal in de EU. Daarom vindt mijn fractie het ronduit fout als de regering bij de taakverdeling tussen de lidstaten en EU afspraken wil maken over: "verenigbaarheid van de interne marktgedachte met de inrichting van publieke voorzieningen". Daarmee zullen naar mijn mening alle lidstaten hun eigen voorzieningen gaan afschermen en wordt het corporatisme in Nederland in de hand gewerkt. Niet de publieke voorzieningen, noch de prijs, noch de kwaliteit ervan, maar de bestaande machtsposities van publiek gefinancierde voorzieningen worden hiermee verdedigd. Net als de idee van de "nationale kampioenen", denk hierbij bijvoorbeeld aan grote energiebedrijven in Frankrijk, Duitsland en inmiddels in Nederland, staat bescherming van corporatisme in Nederland haaks op de Europese gedachte en vergroot die bescherming onze achterstand in een open wereld waarvan wij zeer afhankelijk zijn, omdat deze wijze van bescherming averechtse gevolgen heeft. Ik noem meer werkloosheid, hogere prijzen, minder innovatie en meer bureaucratie. Daarbij mag de markt uiteraard niet tot dominante marktposities leiden, daarvoor hebben we toezichtorganen, zoals de NMa in ons land en de Europese commissaris voor de mededinging op EU-niveau.

Ik noem een derde hoofdlijn. De versterking van de positie van de nationale parlementen moet intensief worden aangepakt. Niet alleen de subsidiariteitstoets is hier van belang. Nog belangrijker is de proportionaliteitsvraag. Zijn de regels wel nodig en zijn ze wel nodig in de omvang en reikwijdte waarin ze worden voorgesteld? Daartoe moet ook het systeem van gele en rode kaarten in het beginstadium van het besluitvormingsproces aan de Nederlandse regeringsonderhandelaars worden meegegeven. Mijn fractie vindt het voor ons in Nederland het overwegen waard tot een vorm van een parlementair instemmingsrecht met een zekere onderhandelingsruimte voor de regering te komen. Dit is ook van belang vanwege de toenemende europeanisering van ons binnenlands beleid. Wij denken aan het Deense model van een onderhandelingsmandaat. In Denemarken is de Europese beleidsvorming zeer breed gepolitiseerd in het parlementen onder de bevolking. De ervaring van de Denen is dat er in het parlement over de vele vakcommissies verspreid veel aandacht is voor Europees beleid en dat via de media en de websites van de Folketing, het Deense parlement, en het EU informatiecentrum ook de burgers meer betrokken worden mede doordat 95% van de memoranda van de commissie voor Europese zaken in Denemarken openbaar is. Richtlijnen die ingevoerd zijn moeten van horizonbepalingen, sunsetclauses, worden voorzien. Na een gegeven periode moet wetgeving opnieuw door de nationale parlementen en het Europees Parlement worden geëvalueerd. Daarmee houd je draagvlak voor het regelgevingssysteem tussen de EU en Nederland. Het draagvlak en het vertrouwen worden ook vergroot door deregulering en vermindering van administratieve lasten

en het verhogen van de kwaliteit van Europese regelgeving. Ik noem effectbeoordelingen en openbare raadplegingen. Een goede zaak zou zijn een effectbeoordeling achteraf om zo eventuele landenspecifieke gevolgen mee te nemen in een meer flexibele beoordeling. Dan krijgt het regelgevingssysteem feedback en wordt als het ware luisterend en lerend gewerkt en dat is toch een belangrijke les van het referendum in Nederland.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik verbaas mij over de ophemeling van het Deense model. Uiteraard is een sterkere betrokkenheid van het parlement bij de Europese besluitvorming gewenst, maar wij allen weten dat het vooraf toestemming vragen aan het parlement een enorme handenbinder is voor de Europese besluitvorming. Op sommige punten wordt hierdoor zelfs de besluitvorming geblokkeerd. Is de heer Hoekzema daar voorstander van?

De heer **Hoekzema** (VVD): Als de heer Van Gennip het zo stileert, kan ik mij zijn reactie voorstellen. Als hij zich in de gang van zaken in Denemarken verdiept heeft, ziet hij dat er een nauwe wisselwerking bestaat tussen de regering en het comité van buitenlandse zaken van de Folketing. Daarin wordt nadrukkelijk een zekere souplesse aangegeven. Bovendien is in het protocol waarin de zaken vastgelegd zijn, rekening gehouden met de positie van het parlement en met de onderhandelingsruimte die de regering moet hebben. Het gaat hierbij met name om de ervaring. Men zegt dat het het overwegen waard is om dit voor Nederland te bekijken. Je ziet namelijk een enorme verbreding van de Europese beleidsgedachte binnen de politiek, veel breder dan die wij tot nu toe kennen. Het leeft ook nadrukkelijk via kranten en media bij de bevolking. Dat is een enorme winst, want daarbij wordt Europa voortdurend meegedragen door de bevolking.

De heer **Van Gennip** (CDA): Dan is het mij duidelijk. De heer Hoekzema stelt zich het Deense model als een soort cafetaria voor waarin wij een aantal aantrekkelijke artikelen kunnen kopen. Laat daar echter geen misverstand over bestaan. Het gaat om dat ene artikel dat vooraf een handenbinder is. De regering wordt met een tevoren nadrukkelijk vastgepind mandaat naar Brussel gestuurd, maar dát artikel trekt ons in het genoemde cafetaria niet aan.

De heer **Hoekzema** (VVD): U weet dat met name de onderhandelingsaanpak door de regering wordt voorbereid die vervolgens op basis van de relaties die men in Brussel heeft wordt aangepast. Het is mij gebleken dat het qua uitvoering niet zo zwart-wit is als de heer Van Gennip nu suggereert.

Voorzitter. Ik was bezig met de vierde hoofdlijn. Na de grote uitbreidingen van de EU sinds 2004 met 12 Zuid- en Midden-Europese landen die er eigenlijk amper of niet klaar voor waren en een groot beslag leggen op het opnamevermogen van de EU, vindt mijn fractie dat in het belang van de Unie en de geloofwaardigheid naar de burger grote terughoudendheid en zorgvuldigheid moet worden betracht bij het toelaten van nieuwe landen. Daartoe is het noodzakelijk dat werkelijk aan alle

Kopenhagencriteria wordt voldaan, dus inclusief volledige overname van het acquis communautaire en de effectieve toepassing ervan door geschikte administratieve en wetgevende structuren. Er moet pas een datum van toetreding worden vastgesteld als aan de criteria volledig is voldaan. Mijn fractie is van mening, dit niet langer in een verklaring door de Europese Raad af te spreken, maar vast te leggen in een nieuw verdrag. Graag hoor ik hierover de mening van de regering. In dit verband wil mijn fractie gaarne nadere uitleg van de term partnerschap en de bedoeling die de regering hiermee heeft (zie coalitieakkoord, pagina 11).

Als concluderende opmerking in dit stadium namens de VVD-fractie zou ik het volgende willen opmerken. De grote uitbreiding van de EU sinds 2004 tot vandaag de dag met 12 nieuwe lidstaten tot 27 maakt het zeer urgent om niet alleen de bestuurbaarheid en slagvaardigheid en effectiviteit, maar ook de transparantie en de democratische controle te verbeteren. Immers, we zijn nu met 27 lidstaten in een structuur die voor 6 landen werd gecreëerd. Daar moet zo snel mogelijk iets aan gedaan worden met een nieuw verdrag na het Verdrag van Nice, uitsluitend gericht op bestuurlijke en institutionele hervormingen zonder de ongelukkige term grondwet of "grondwettelijk verdrag", die tot angst- en spookbeelden heeft geleid als zou de EU tot een "superstaat" worden. Dus gewoon een nieuw verdrag in de rij van de vorige verdragen. Daar het een zeer urgente aangelegenheid is, moeten wij in dezen ook praktisch zijn.

Voor de VVD-fractie ligt de "wonderbaarlijke vermenigvuldiging" van het aantal Europese agentschappen, om met de woorden van wetenschapper Ronald van Ooik te spreken, bijzonder zwaar op de maag. Verspreid over de EU zijn het er inmiddels al meer dan dertig en er zijn inmiddels in 16 lidstaten agentschappen en wij vrezen dat er net zo lang agentschappen bij zullen komen tot elke lidstaat er een heeft. Moet dat de slagvaardigheid van de EU zijn? Bovendien ontbreekt democratische controle op Europese agentschappen of is slechts beperkt aanwezig.

De VVD-fractie vindt dat de Europese Raad en Commissie buitengewoon terughoudend moeten zijn bij het oprichten van agentschappen, omdat de lidstaten primair uitvoering geven aan het Europese beleid en er in ieder geval rekening gehouden moet worden met reeds bestaande EU-overstijgende entiteiten die belast zijn met de uitvoering op hetzelfde terrein, ter voorkoming van doublures. Met de Raad van State is mijn fractie van mening dat Europese regelgevende agentschappen buiten het klassieke institutionele EU kader vallen en aan voorwaarden van subsidiariteit, proportionaliteit, democratische legitimiteit en controle- en evaluatiemechanismen moet zijn voldaan.

Samenvattend, voorzitter, omdat de lidstaten toch primair uitvoering geven aan het Europese beleid (decentralisatie is de regel, centralisatie is de uitzondering) en duplicatie en sluipende uitbreiding van bevoegdheden van agentschappen moet worden voorkomen en de greep erop helemaal is verdwenen, is mijn fractie van mening dat het oprichten van agentschappen tot de uitzonderingen dient te behoren, alleen in de puur technisch-uitvoerende

sfeer om reden van grensoverschrijdendheid, schaalvoordelen en/of specifieke deskundigheid.

Tot de oprichting van een Europees agentschap dient pas te worden besloten als voldaan wordt aan twee criteria: 1. uitoefening van de taken vereist een hoge mate van gespecialiseerde kennis die bij de Europese diensten zelf niet aanwezig is; 2. de taakverdeling vereist onafhankelijkheid.

In Nederland passen wij deze criteria toe bij de oprichting van nieuwe zelfstandige bestuursorganen (zbo's) en waarom zouden wij dat ook niet doen in de EU? Toepassing van deze criteria betekent dat er bijvoorbeeld terecht een Europees agentschap voor de toelating van geneesmiddelen is opgericht. Maar dat geldt onze inziens niet voor het Europees agentschap voor de Grondrechten, want daar gaat het om expertise die vanuit de Raad van Europa bij de Europese Commissie en het Europees Parlement aanwezig is, respectievelijk aanwezig moet zijn. Mijn fractie roept de regering op om de terughoudendheid, gebaseerd op de genoemde overwegingen en criteria, op EU-niveau te bewerkstelligen.

Voorzitter. Ik maak nog een enkele opmerking over het feit dat de Europese Rekenkamer weer niet en nog steeds niet de jaarrekeningen van de EU heeft kunnen goedkeuren. Dit is een slechte zaak en ondermijnt natuurlijk het vertrouwen van de burger in de EU. Het is dus van groot belang dat dit probleem zo snel mogelijk wordt opgelost. Wat is de visie van de regering hierop? Hoe denkt zij dit effectief aan te pakken?

Als allerlaatste in mijn bijdrage wil ik namens mijn fractie een pleidooi houden voor de AIV, de strategische Adviesraad Internationale Vraagstukken. In de bijlage bij het coalitieakkoord "Afgesproken specificatie van het financieel kader van het coalitieakkoord 2008-2011" is onder het hoofd "ombuigingen" Efficiency Rijksdienst (SGO-voorstel) opgenomen onder andere: c. Kennisfunctie en adviesraden: structureel minus15. Dit is dus gebaseerd op de notitie van het SG-overleg "De verkokering voorbij..." van 18 februari 2007. Hierbij is de opheffing van de Adviesraad Internationale Vraagstukken inbegrepen.

Voorzitter. De AIV adviseert aan drie bewindspersonen van het ministerie van Buitenlandse Zaken en aan de minister van Defensie en is zo de enig strategische adviesraad die al een cluster van ministeries ofwel een domein bedient. Dat was ruim 20 jaar geleden heel anders. Toen waren er namelijk vele adviesraden. Op dat punt is in de hele buitenland- en defensiehoek al een heel nadrukkelijke efficiency- en clusteraanwijzing aangebracht. Daarnaast adviseert de AIV ook aan beide Kamers van de Staten-Generaal. Ook onze Kamer maakt dankbaar gebruik van deze mogelijkheid. Het valt op dat de secretarissen-generaal de leefomgeving een strategische advieskern noemen en daarbij de AIV opheffen. Het buitenland waarin Nederland zich bevindt, en niet te vergeten Europa, wordt echter steeds belangrijker voor onze leefomgeving. In een tijd waarin de wereld om ons heen snel en onvoorspelbaar verandert en Nederland een actief aandeel neemt in tal van crisisbeheersingsoperaties, is het buitengewoon zinvol en nuttig om in Nederland dat zich traditioneel openstelt voor de internationale omgeving, een voortreffelijke adviesinstantie als de AIV in

stand te houden. Gaarne een positieve reactie van de minister van Buitenlandse Zaken!

*N

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Ook namens de fractie van de Partij van de Arbeid feliciteer ik de drie bewindslieden en wens ik ze succes.

Ik open met een uitspraak van Jorge Semprun in de Groene Amsterdammer van 2 februari jongstleden: "We hebben een schitterende kans laten lopen (na de val van de Muur) om het Europese project ideële betekenis te geven, er een politiek project van te maken in plaats louter een vrijhandelszone met een ingedutte nachtwaker in Brussel."

Mevrouw de voorzitter. Deze uitspraak is een van mijn inspiratiebronnen voor dit eerste debat over Europa met de nieuwe regering. Niet om wat weemoedig terug te kijken, maar als perspectief! We zullen de oorsprong van de Europese samenwerking in het oog moeten houden: vrede en veiligheid, een sterke rechtstaat, mensenrechten, geen droom over het verleden, maar actief onderhoud van waardevol gedachtegoed. Dromen gaan over de toekomst.

Het gaat mijn fractie om kansen, om ideeën en idealen en om de politieke dimensie: een sterk sociaal Europa en Europese landen die actief samenwerken om de gevolgen van klimaatverandering te lijf te gaan. Een EU die aan twee kanten aan het energievraagstuk werkt: een soort EU-onderlinge, waar het om de leveringszekerheid gaat en een EU-coöperatie die voor besparing gaat, die alternatieven zoekt in biobrandstof, water, wind, zon. In mijn stad is een milieuvriendelijke wijk ontwikkeld samen met bewoners. Duitse architecten met hun kennis van houtbouw zijn daarbij ingeschakeld; zelfvoorzieningsconcepten uit Schotland dienen als voorbeeld.

Als burgers het onderling regelen, waarom spelen wij als politici daar niet op in? Zo'n activistische houding vraagt om een bestuurlijk centrum in Brussel dat vanuit een scherp rolbewustzijn opereert: primair gericht op samenwerking, haal uit de lidstaten wat er uit te halen valt, wissel kennis uit, vul elkaar aan en, secundair, regel bovenstatelijk wat daar per se moet en laat decentraal wat decentraal kan.

Die scherpe en kritische blik op het statelijk (bestuurlijk) optreden van het Brusselse apparaat verplicht ook tot een kritische kijk op de wijze waarop in de hoofdsteden wordt omgegaan met regelgeving die in principe Europees is afgestemd. Rondom de uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO) wordt soms driftig naar Brussel verwezen, als het gaat om aanbestedingen. Wat blijkt: het berust op eigen politieke keuzes hier in het Haagse (zie de Europese bijlage van het blad PM van enkele weken terug). Lekker makkelijk, Brussel als boeman! Ik ken dat overigens uit de praktijk met decentraal bestuur; ook gemeenten en provincies vinden het soms reuze gemakkelijk om zich te verschuilen achter Haagse regels. De vorige Belgische premier Eyskens haalde dat afgelopen vrijdag in de Ridderzaal aan als een van de gevaren die de ontwikkeling van de EU bedreigen. Het is een vorm van gebrek aan leiderschap; al het kwade komt van buiten; een gebrek aan lef, waar juist moed nodig is, moed ook om te experimenteren.

Ooit was de Benelux kraamkamer voor de ontwikkeling van de Unie. Waarom gebruiken we dat forum nu niet actiever? Het lijkt mij een mooie start om tegelijkertijd met de vernieuwing van het Benelux-verdrag, die oude functie van de Benelux nieuw leven in te blazen. Met name de bewindslieden van Buitenlandse Zaken en voor Europese Zaken kunnen daar geen moeite mee hebben, gelet op hun regionale wortels. Het zou van lef getuigen als juist nu van regeringswege die oude oriëntatie hersteld wordt. Hoe kijken bewindslieden hiertegen aan? Wat willen zij sowieso met de Benelux? "Old friendship never dies". Laat dat dan ook zien!

Lef loont de moeite op termijn, al vraagt het soms om tegendraads optreden. Een sterk en sociaal Europa is daar een voorbeeld van. Op initiatief van de PES-fractie in het Europees parlement wordt er op dit moment gewerkt aan een kaderrichtlijn voor diensten van algemeen economisch belang. Gereguleer, betutteling, zo zal een rechtgeaard liberaal meteen roepen. Een kader voor het beteugelen van doorgeschooten marktregels voor sectoren die maatschappelijk cruciaal zijn (wonen, zorg, onderwijs) en waar al lang breed maatschappelijk in geïnvesteerd wordt (zorg dragen voor toegankelijkheid, beschikbaarheid, extra aandacht voor bijzondere doelgroepen)! Mijn fractie denkt dat actieve discussie noodzakelijk is in Nederland over zo'n kaderrichtlijn, alleen al om te laten zien dat Europa niet louter een vrijhandelszone hoeft te zijn, die zo werkt dat sommige landenoten terugverlangen naar de grensovergang bij Poppel.

De heer **Kox** (SP): Ik wil u hierover twee vragen stellen. Hoe heeft het zo ver kunnen komen dat ik misschien zou terugverlangen naar de grensovergang bij Poppel? Uw partij heeft toch heel veel jaren geregeerd en in Europees verband meegeregeerd? Wij hebben dan ook een vrijhandelszone gekregen waarbij alle dingen die u noemt die bescherming nodig hebben, geen bescherming hebben. Hoe komt dat? U weet overigens waar tegenwoordig de grensovergang van Poppel ligt?

De heer **Eigeman** (PvdA): De laatste vraag zal ik maar direct met "nee" beantwoorden. Ik weet niet wat u met die vraag bedoelt.

De heer **Kox** (SP): Daarom is het ook zo makkelijk. Die is niet in een museum opgeborgen of zo; die is wat verschoven, en wel bij Melilla. Als u die grensovergang vergelijkt met die bij Poppel kan ik mij misschien voorstellen dat u wellicht iets meer een goed gevoel hebt bij de grensovergang bij Poppel. Grenzen verdwijnen namelijk niet; wij schuiven ze op.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik kan mij heel goed voorstellen dat u zich goed thuis voelt bij Poppel. Dat is een mooie streek. Ik kan mij niet goed voorstellen dat u zich thuis voelt bij de grensovergang van Poppel. Aan uw eerste vraag kan ik overigens een heel debat wijden. Uit het vervolg van mijn betoog zal evenwel blijken hoe ik daar tegen aankijk.

De heer **Kox** (SP): Ik discussieer met u en met de regering. De regering is eerlijk en die neemt alle verantwoordelijkheid voor de gang van zaken. De realiteit is toch ook dat uw partij ooit in de regering zat? Betekent uw opmerking van zojuist dat u achteraf vindt dat dit niet zo uit de hand moeten lopen?

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik denk dat wij best kritisch naar ons optreden op dat punt mogen kijken. Dat wil ik hier nog wel gezegd hebben en dat zal ook uit de rest van mijn betoog blijken.

Mevrouw de voorzitter. Lef is ook nodig omdat er tegen de stroom in geroeid moet worden. De inrichting van Europa moet weer als een politiek vraagstuk opgepakt worden. Dat is niet gemakkelijk, want het gezag van de politiek heeft enorm aan waarde ingeboet. Burgers hebben een bijna soevereine positie veroverd en zij hebben weinig behoefte meer aan een instantie die het collectief vertegenwoordigt. Ik citeer de Franse filosoof Gauchet uit *Religie in de democratie*: "Hoewel de staat de continuïteit van de gemeenschap blijft garanderen, is het toch duidelijk dat zijn aanspraken op het organiseren van de toekomst sterk zijn afgenomen." In de ambivalentie die je bij sommige opiniemakers proeft over het huidige regeerakkoord is dat terug te vinden. We willen een "gemeenschap" maar om die "samen" te vormen, komt niet uit en wordt geridiculiseerd als "nostalgisch conservatisme".

Daar de verdere ontwikkeling van Europa als politiek samenwerkingsverband bij uitstek om vertrouwen vraagt, om het delegeren van zeggenschap over termijnen die over een kiezersmandaat heen gaan, staan we voor een lastige dilemma. Nogmaals Gauchet: "Het lijkt alsof het legitimerende figureren van opinies en belangen binnen de publieke ruimte op de een of ander manier voorrang heeft op de eigenlijke inzet van het regeren, dat wil zeggen, op de coherentie van het publieke handelen en de beleidslijn die keuzes en beslissingen bepaalt." Die inzet van regeren is cruciaal als het om de EU gaat in de komende twee jaar. Dat vereist visie van de regering.

Wij vragen de bewindslieden vandaag niet om een uitgewerkt verhaal, maar wel om indicaties van inspiratie. Geloof in het Europese project moet berusten op een unificerende doelstelling of concept, zoals bijvoorbeeld Europese voedselvoorziening en een leefbaar platteland in de jaren vijftig en zestig. In het vervolg ga ik op onze verwachtingen in; geen vrijblijvendheid, want dat kan niet meer. Als dat niet voor de verkiezingen voor het EP in 2009 tot meer duidelijkheid over het oplossend vermogen van de EU leidt, lopen we met de Europese democratie een groot risico.

Mevrouw de voorzitter. De toon is gezet. Het gaat om perspectief, om kansen, ideeën, mensen. De politieke praktijk van dit moment is echter veel rauwer en soms grauwer. Er ligt een referendumuitspraak die staat! Die uitspraak was vooral "een slopershamer, gericht tegen de zittende macht" zoals de Belgische oud-premier Eyskens het afgelopen vrijdag verwoordde. Die uitspraak had betrekking op een Europa met een sterk institutionele inslag, een Grondwet. Die had geen betrekking op vrij reizen, geen betrekking op uitwisseling van scholieren, geen betrekking op samenwerking door twinning tussen

gemeenten. Die uitspraak had ook geen betrekking op het versterken van parlementaire samenwerking, de controle op de uitvoerende macht in de hoofdsteden en in het verlengde daarvan Brussel en die uitspraak had al helemaal geen betrekking op het Nederlandse lidmaatschap op zichzelf. Geen Nederlander is bereid, weer in de rij te gaan staan voor de grenspaal bij Beek of Nieuwerschans. De heer Kox kan hieruit afleiden dat ik verder kom dan Poppel. Geen Nederlander is bereid om weer veel formuleren in te vullen en extra douanelasten te betalen bij grensverkeer. Laat staan als we alle effecten in termen van werkgelegenheid en economische ontwikkeling op rij zouden krijgen!

"Het Europese belang en het Nederlandse belang liggen in elkaars verlengde. Als het met Europa goed gaat, maakt dat Nederland sterker", zo lezen wij in de regeringsverklaring. Dat zal dus ook de overtuiging van burgers moeten zijn of worden. Als in diezelfde regeringsverklaring gesteld wordt dat de inzet van het kabinet in de discussie over de verdere vormgeving van de Europese samenwerking in nieuwe gewijzigde verdragen "mede geënt zal zijn op het verkrijgen van draagvlak voor Europa" gaat er het naar het oordeel van mijn fractie om dat er meer werk gemaakt moet worden van het verhelderen van de plek waar het belang zit! Dat is bij uitstek een politieke discussie, die mee bepaald wordt door wat je maatschappelijk belangrijk vindt. Als staatssecretaris Timmermans voor nuchterheid pleit in NRC van 1 maart 2007 en tegelijkertijd spreekt over "onze heilige plicht om mensen erbij te betrekken", zal hij ook duidelijk moeten maken waar de EU goed voor is en waar niet.

De besluitvorming in Brussel over de aanpak van energie en milieu het afgelopen weekend verplicht om mensen te betrekken, verplicht nog veel meer om duidelijk te maken waarom die maatregelen nu nodig zijn, verplicht tevens om duidelijk te maken dat de hoge doelstellingen van het kabinet niet waar te maken zijn zonder een deel van onze eigen zeggenschap in te leveren. Hogere doelen zijn alleen te halen met inzet van instrumenten die over grenzen reiken. Dat betekent dat tegen de stroom in geroeid moet worden; dat vraagt om kracht, maar vooral om stuurmanskunst!

Die tegenstroom wordt voor een deel bepaald door angst, door onzekerheid over de toekomst. De komst van veel nieuwe lidstaten en de rechten van veel nieuwe EU-burgers vergroten die onzekerheid. De spreekwoordelijke "Poolse loodgieter" is symbool voor die onzekerheid. Dat zullen stuurlieden in hun koersbepaling moeten meenemen. Dit is niet altijd een makkelijk verhaal, omdat tegelijkertijd veel Nederlanders direct profijt hebben van de EU, maar dat al lang niet meer zo ervaren. Iedereen heeft de Europese verworvenheden dankbaar in ontvangst genomen, maar is vervolgens ook weer snel vergeten dat het verworvenheden zijn, zeker als onzekerheid, gevoelens van onveiligheid in de maatschappelijke onderstroom dominant zijn. Deze onevenwichtigheid tussen "krijgen" en "geven" heeft volgens mij ook veel van doen met de trage, ingewikkelde Europese besluitvormingsprocessen. Die stuurmanskunst zal daarom ook nodig zijn om tot ordelijke besluitvorming te komen over een nieuw verdrag. Het proces om zover te

komen, begint in feite vandaag. Het is te vroeg om uitgebreid in te gaan op een denkbaar eindresultaat. Dat kan ook niet als je de pretentie hebt om de eerste honderd dagen vooral je oor te luisteren te leggen. Dat kan echter alleen vruchtbaar zijn als het kabinet in die gesprekken een richting aangeeft. Daarover willen wij wat meer weten. Een verdrag moet uitzicht geven op beter bestuur voor de EU, de sociale dimensie van de Unie versterken en ruimte geven aan de culturele diversiteit in de Europese gemeenschap. Alle drie zijn nauw verbonden met de betrokkenheid van burgers. De discussie over het verdrag heeft ook visie nodig, een koers gebaseerd op ideeën, misschien zelfs idealen, hoewel dat volgens sommigen niet nodig is als het over buitenlandse politiek gaat.

De heer **Kox** (SP): Mag ik de heer Eigeman vragen of de door hem genoemde betrokkenheid van de burger voor hem ook betekent dat een volgend verdrag aan een referendum onderworpen zal worden, net als zijn fractie nodig vond van het vorige verdrag?

De heer **Eigeman** (PvdA): Voor zo'n uitspraak is het op dit moment wat mij betreft te vroeg. Ik denk dat je heel goed moet nagaan wat je precies in zo'n referendum aan vraagstelling voorlegt. Niet elk onderwerp -- en dat geldt zeker voor zo'n complex verdrag -- is direct te vertalen in een referendabele uitspraak.

De heer **Kox** (SP): Ook de vorige keer was het een complex verdrag.

De heer **Eigeman** (PvdA): Dat is misschien wel een van de missers geweest.

De heer **Kox** (SP): Hebt u achteraf spijt dat u steun hebt gegeven aan het referendum over dat verdrag?

De heer **Eigeman** (PvdA): Dat zou heel flauw zijn op dit moment.

De heer **Kox** (SP): Dan verandert er niets, want het volgende verdrag zal ook weer ingewikkeld zijn.

De heer **Eigeman** (PvdA): Je kunt leren van ervaringen die je hebt opgedaan. Ik ben op dit moment nog niet klaar om er een vergaande uitspraak over te doen.

De heer **Kox** (SP): Bent u daarnet geschrokken van het betoog van collega Hoekzema? Hij was erg duidelijk en zei: wij zijn van koers veranderd, het volgende verdrag leggen wij niet voor. Wij weten dat het CDA-smaldeel hier al niet het meest enthousiast is over het instituut referendum. Als er in de Tweede Kamer een referendum wordt afgesproken en dat hier geen meerderheid haalt, is dat dan niet problematisch voor u? Wat denkt u daaraan te gaan doen?

De heer **Eigeman** (PvdA): Die laatste vraag lijkt mij wat voorbarig. Ik schrik niet zo gauw van betogen die hier worden gehouden. Het is goed dat er op heel principiële basis stelling wordt genomen. Als de VVD-fractie de

stelling betreft, die ze heeft betrokken, dan is dat in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van deze fractie.

De heer **Kox** (SP): Wij kunnen toch makkelijk tellen? Er is dan straks een meerderheid van rechts tegen dat referendum. Zelfs als u het in de Tweede Kamer of het kabinet wint, krijgt u het niet door de Eerste Kamer.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik snap dat u het graag wilt en dat u vooruitloopt op allerlei heel pessimistische scenario's, of optimistische, afhankelijk van welke kant je het bekijkt, maar is het niet een beetje vroeg om op dit moment al te gaan tellen, terwijl het debat nog moet worden gevoerd?

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik vind het buitengewoon collegiaal van de heer Kox -- en ik voel al bijna zijn arm om mijn schouders -- dat hij precies uitlegt wat de VVD aan tournement heeft gemaakt. De VVD heeft in dit opzicht helemaal geen tournement gemaakt. De VVD heeft gezegd: De burger heeft een uitspraak gedaan en die wacht nu op wat wij gaan doen. Er is dus überhaupt geen noodzaak om nog eens een referendum te houden om de doodeenvoudige reden dat de kiezer nu zegt: nu moeten jullie doen waarvoor jullie zijn verkozen, namelijk invulling geven aan datgene wat wij hebben gezegd.

De heer **Eigeman** (PvdA): Het wordt nog een interessant debat, voorzitter.

Voor de bestuurlijke organisatie van de EU is het goed om even uit te wijken naar de discussie over good governance. Dat begint bij nuchter, met gezond verstand nagaan wat veel burgers in voor- en tegenspoed van een overheid (al dan niet in Europees verband) mogen verwachten. Burgers willen in de eerste plaats een effectieve overheid. Zij verwachten resultaten, die met een zekere trefzekerheid worden gehaald, bijvoorbeeld zonder veel poespas je paspoort kunnen regelen en bij grensoverschrijdende arbeid het belastingregime en pensioengeregeld overzichtelijk kunnen houden.

Efficiency is een tweede eis die veel burgers van hun overheden verlangen. Geen dubbel werk doen, laat in je verantwoording zien dat je kostenbewust bent. Dat is ook een zaak van goede informatieverstrekking.

In de derde plaats dient overheidsbestuur extra oog te hebben voor draagvlak. Draagvlak moet worden gemaakt. Anno 2005 bleek de wil van de overheid niet meer automatisch de wet te zijn. Dat wil niet zeggen dat alle activiteiten en besluiten van de overheden gepaard moeten gaan met eindeloze praat sessies en meningspeilingen. Goed democratisch bestuur heeft oog voor de spankracht van burgers, betreft hen op tijd, informeert en rapporteert, legt verantwoording af en is transparant. Op die wijze maak je draagvlak, zorg je ervoor dat ook besluiten die weerstand oproepen, gedragen worden.

Als wij deze principes van goed bestuur samen met het vertrouwensbeginsel toepassen op de EU, dan betekent dat een veel intensiever proces in Den Haag, zowel in de voorfase als op het moment van feitelijke besluitvorming door de Commissie en door de Raad en zeker ook bij de uitwerking c.q. de implementatie. Op

welke wijze denkt het kabinet de verbeteringen die daarvoor nodig zijn te realiseren? De subsidiariteitstoets kan daar deel van uitmaken, maar is aan de orde als in Brussel hoofdlijnen zijn uitgezet. Het jaarlijkse wetgevingsprogramma van de Commissie is veel wezenlijker als het gaat om wat de EU feitelijk aan sturingslast oplevert. Dat programma leidt tot nieuwe regels en staat voor uitwerking van beleid. De voorbereiding van dat programma zou naar ons oordeel onderwerp van discussie moeten zijn in overleg met een aantal advieslichamen (zowel qua inhoud als juridische context) en in een maatschappelijk debat (toetsing in het veld). Uiteindelijk moet de politieke afweging door het kabinet (wat zet Nederland in en tegen welke prijs?) getoetst worden in een parlementair debat. Het zal ook naar voren moeten worden gehaald in de beleidscyclus. Hoe kijken de bewindslieden tegen die benadering aan? Zijn zij bereid om daar werk van te maken? Kunnen wij na honderd dagen een korte notitie tegemoet zien waarin zo'n benadering wordt uitgewerkt?

Ik verwijs ook met instemming naar het rapport van de AIV van december 2005 "De EU en de band met de Nederlandse burger" waarin scherp wordt geanalyseerd dat een gebrek aan Haagse betrokkenheid mede debet is aan het beeld van burgers dat Brussel zonder meer zijn gang kan gaan. Wie de regeringsreactie op het rapport op juist dit deel van de aanbevelingen leest, wordt bevestigd in het oordeel van de AIV: mager, geen passie, geen idee om daadwerkelijk de besluitvormingsprocessen aan te passen en te kijken hoe het beter kan.

Nu de AIV toch ter sprake is gekomen, een korte zijstap. Uit de achterliggende documenten bij het regeerakkoord (onder meer de brief van het SG-beraad) kan ik geen andere conclusie trekken, dan dat de AIV zal moeten worden opgeheven om aan de bezuinigingsdoelstellingen te voldoen. Is die conclusie juist? En, zo ja, wat vinden de bewindslieden daarvan? De AIV doet naar ons oordeel uitstekend werk, ontsluit voor relatief weinig budget (2x €500.000) een rijk netwerk van wetenschappelijke deskundigen en ervaringsdeskundigen. Die taken kunnen nooit voor dit geld in een algemeen adviescircus worden geregeld. Wij vragen van de bewindslieden een toezegging dat geen onomkeerbare besluiten worden genomen alvorens deze opvatting onzerzijds nog eens serieus getoetst is.

Het tweede punt dat ik noemde als thema voor de eerste honderd dagen betreft de sociale dimensie. Ik wijs nogmaals op het belang van de kaderrichtlijn voor diensten van algemeen belang. Ik beschouw die als een inspanning om de dominantie van de EU als vrijhandelszone echt aan te pakken. Dat betekent ook meer aandacht voor subsidiariteit. Bij de korte ontmoeting met uw beider ambtsvoorganger Bot over het wetgevingsprogramma ben ik daar al even op ingegaan. Of het wenselijk is dat de EU zich ermee bezighoudt en, zo ja, in welke mate speelt nadrukkelijk een rol in de sociale dimensie. Het gaat om een goed evenwicht tussen de verschillende bestuurslagen. Gezondheidspolitiek is daar een voorbeeld van.

Gezondheidszorg is geen machinaal bedrijf; opvattingen, mensbeelden, kortom cultuur speelt een belangrijke rol. Bemoeienis steekt daarom nauw. Dat geldt zeker ook wanneer wij daar de discussie over

marktwerking in betrekken. Dat wil niet zeggen dat de EU niks kan betekenen! Samenwerking stimuleren is iets anders dan regelen. Juist in de sociale dimensie is uitwisseling van kennis en ervaring van grote betekenis. Het prikkelt tot vernieuwing en het motiveert mensen om met elkaar kennis te maken. Op welke wijze gaat dit nieuwe kabinet daar werk van maken? De kabinetsagenda voor stedelijke ontwikkeling leent zich uitstekend voor uitwisseling zoals geschetst. Zijn er voornemens op dat punt? Zo nee, is er bereidheid om dat te overwegen bijvoorbeeld door inzet van het Kenniscentrum Grote Stedenbeleid? Sowieso is de rol die gemeenten, provincies en waterschappen spelen in de samenwerking over de grenzen heen een factor die te weinig aandacht krijgt. Daar liggen voor de eerste honderd dagen kansen, maar ook daarna. Ook stimuleert u reeds twinning, maar volgens vaste patronen. Is het geen tijd om die te doorbreken en actiever ook via die lijn burgers bij de EU te betrekken?

Het laatste punt voor de honderd dagen betreft de culturele diversiteit binnen de EU. Variatie is de kracht van Europa; variatie die bestand moet blijven tegen de dwingende witmaker van de markt en tegen de al even dwingende vergrijzer van de bureaucratie. Vorig jaar heb ik de kaasmakers uit de Alpen aangehaald en de zoetwatervissers uit het Hollandse polderlandschap. Nu gaat het een slag verder als ik verwijs naar de discussie over het homohuwelijk. De herkenbaarheid van Europa wordt groter als wij onze eigen uitzonderingen mogen blijven definiëren. In navolging van de Canadese filosoof Taylor wil ik dat een politiek van erkenning noemen. In de VS met hun lange federale geschiedenis, one nation met een sterke differentiatie van ook juridische spelregels per staat, kan dat, dus Europa moet dat zeker ook kunnen. Hier ligt gelijk de nadruk op de angst voor eenvormigheid, begrijpelijk maar die moet met actief optreden voorkomen worden. Wat kunnen wij op dat punt van het kabinet verwachten? Het regeerakkoord biedt wat dat betreft nog te weinig houvast. Mijn fractie wil graag weten wat op dit punt in de eerste honderd dagen door deze bewindslieden wordt ingezet.

Alvorens tot een afronding te komen, vraag ik namens mijn fractie aandacht voor twee zaken die over de plek van de EU in de wereld gaan. Je zou het bijna vergeten door alle fixatie op oernationale vraagstukken, eigenlijk een schande! Vanuit die kijk op meer globale vraagstukken is mijn vraag of de bewindslieden bereid zijn om meer werk te maken van de invloed van de EU op het proces in het Midden-Oosten. In de Staat van de Unie 2006 staat er niets over. Dat kan mijns inziens niet. Het is een zeer nabij gelegen regio, maar vooral een regio die voor vrede en veiligheid in de wereld cruciaal is en waarmee de EU ook vanuit haar oorspronkelijke doelstellingen bijzondere banden heeft. De EU kan iets betekenen. Wil Nederland zich daar ook druk voor maken en willen deze bewindslieden dat samen met collega Koenders bewerkstelligen? Dat geldt in het bijzonder waar het de positie van de Palestijnen betreft.

Het tweede punt betreft het project Millennium Ontwikkelingsdoelen. Ook hier is inbreng in en samenhang met de EU-agenda van grote betekenis. Wij spenderen in EU-verband heel veel geld aan ontwikkelingsdoelen. Laten wij daarvan ook vooral samen

met EU-partners werk maken. In het bijzonder vragen wij aandacht voor Afrika. In de discussie over internationale verhoudingen gaat veel aandacht uit naar China en India, terecht. Voorts kijken wij optimistisch naar Latijns-Amerika, al dan niet terecht. Maar laten wij niet vergeten dat wij een bijzondere verantwoordelijkheid hebben voor de problematiek op het Afrikaanse continent. Walter Rodney schreef in 1972 een schrijnend boek "How Europe Underdeveloped Africa". Zijn analyse bakent onze verantwoordelijkheid scherp af. Zwart-wit geredeneerd: er zou geen EU zijn geweest zonder Afrika. Dat zal in het EU-ontwikkelingsbeleid terug te vinden moeten zijn, geen doekje voor het bloeden, maar bescheiden rechtvaardigheid. Wat wil het kabinet op dat punt met de EU en op welke wijze komt dat in het project Millennium Ontwikkelingsdoelen terug?

Mevrouw de voorzitter. Ik rond af. Als de EU ons dierbaar is, moeten wij vooral de negatieve beeldvorming zo veel als mogelijk zien te beperken. Deze negatieve beeldvorming wordt gevoed met beelden van de bureaucratie, overbodige regelgeving en zinloosheid. Willen wij voor de EU weer meer draagvlak maken, dan is er maar één medicijn. Dat is het tegengaan van deze negatieve beeldvorming door minder tolerant te zijn tegenover minder zinvolle of onduidelijke regelgeving, regelgeving die niet verbonden is met toegewezen verantwoordelijkheid en/of bevoegdheden en regelgeving die om dekkend te kunnen zijn voor de hele EU een te grote mate aan uitzonderingsbepalingen krijgen. Het moeten heldere processen zijn. Met andere woorden, wij moeten ertegen waken dat de bureaucratie haar eigen dynamiek ontwikkelt en niet meer dienstbaar is aan de politieke besluitvorming. Dat vraagt om leiderschap en om vertrouwen. Onze verwachtingen zijn hoopvol. Het is aan deze bewindslieden om dat waar te maken. Wij denken dat het een goed idee is na honderd dagen de balans op te maken aan de hand van de vraag hoe dit kabinet, hoe deze bewindslieden dat leiderschap willen vormgeven en wat hun ervaringen zijn in hun gesprek met de samenleving. Wij vragen of zij deze Kamer daarover willen informeren en of zij bereid zijn daarover opnieuw een overleg aan te gaan, bijvoorbeeld in de vorm van een mondeling overleg.

Wij wachten met belangstelling het antwoord van de regering af.

*N

De heer **Van Gennip** (CDA): De tweede helft van afgelopen week bracht weer even dat oude Europeagevoel: het ging niet om instellingen, competenties en stemverhoudingen, maar om de aanpak van een van de meest dominante globale uitdagingen. Daar is het toch allemaal om begonnen. Maar het succes van de top van afgelopen week -- proficiat, en dank ook de voor inbreng van juist dit Nederlandse kabinet -- roept ook een andere vraag op. Dezelfde vraag, zoals sommigen zich zullen realiseren, die wij aan Barroso stelden, toen hij een opsomming gaf op 8 februari over wat hij allemaal al had bereikt. Die vraag was: Wat had u tijdiger, relevanter, krachtiger kunnen doen, als u de competenties had gehad, die de nieuwe grondwet u had willen geven? Immers, handelingsbekwaamheid teruggeven aan de Unie in haar

geheel, en niet te vergeten aan onszelf binnen die Unie, is een kernstuk van het nieuwe regeerakkoord. Wij zijn de opstellers van het regeerakkoord erkentelijk voor de aandacht, die zij hebben besteed aan internationale en Europese vraagstukken. Wij zijn het dan ook oneens met al die commentaren, waarin het zwijgen wordt gehemeld van dit kabinet: "een stilzwijgen, waaraan menig Trappistenklooster een voorbeeld zou kunnen nemen" om Wesseling te citeren. Nee, dan hebben hij en de andere scribenten regeerakkoord noch Kamerhandelingen gelezen.

En het verheugt mijn fractie dat zij zo vlak bij het begin van deze nieuwe start aan het kabinet haar opinies, zorgen en wensen kan voorleggen. Mijn waarschijnlijk laatste optreden over Europa in deze Kamer na zestien jaar valt mogelijkerwijze samen met een nieuwe start van onze relatie met Europa. Er is geen sprake van causaliteit. Volgende week al moet onze regering in Berlijn een signaal afgeven, of wij partner zijn in een effectieve aanpak van de grootste uitdagingen van onze tijd, of dat wij in een hoekje gaan zitten jammeren. In juni dan de onverbiddelijke keuze: gaan wij echt aan boord, of toch niet. Heel Europa en ver daarbuiten kijkt "ob sich etwas bewegt" en kijkt daarbij naar ons land. Mijn fractie gaat ervan uit, dat de regering ons land weer duidelijk van de partij laat zijn, en wij steunen haar daarbij van harte. Niet voor Europa als doel -- geen misverstand -- maar omdat de meeste van onze grote interne en externe uitdagingen alleen in een gezamenlijk Europees antwoord oplosbaar zijn.

Vorige bijdragen konden nog in het teken staan van een verbetering van de situatie in Europa, van uitbreiding, van de heelwording, en, mondiaal, van armoedebestrijding, versterking van de VN, bevordering van de democratie wereldwijd. Zestien jaar geleden deed Gorbatsjov juist in de maand dat ik hier aantrad, een wanhopig beroep op de NAVO om hem zo nodig militair te beschermen tegen een coup van revanchisten. In dat jaar viel de Sovjet-Unie uit elkaar; twee jaar eerder was dat gebeurd met het Sovjetblok en een jaar later werd het Verdrag van Maastricht van kracht.

Nu gaat het voor het eerst in bijna twintig jaar niet langer om meer perspectieven, om verbetering en vooruitgang. Op heel veel terreinen gaat het om bedreigingen, aantasting van verworvenheden, om gevaren van buiten en binnen de EU. Soms duidelijk objectief en rationeel; soms ook in de perceptie van burgers, hun onzekerheid en hun angsten. De euforie voorbij, dat is de nieuwe fase, waarin Europa zich bevindt.

Is dat het pessimisme van het ouder worden? Nee, het is het niet de ogen willen sluiten voor wat er werkelijk aan de hand is, én voor de weg naar een oplossing, die, net als vijftig jaar geleden, gelegen is in die trits van realiteitszin, toekomstgerichtheid en het overstijgen van korte termijn eigenbelang.

Niet mijn pessimisme, maar de analyse van Timothy Garton Ash, die deze tijd vergelijkt met de voorzomer van 1914, is mijns inziens uitermate leerzaam. Genietende burgers, zorgeloos bij wijle, die niet bevroeden, dat een orde van een eeuw lang vrede en stabiliteit onomkeerbaar op het spel stond: door eerst de onwil, om toen het nog kon, trends ten goede te keren en toen de blindheid om te onderkennen, dat die trends in hun

onderliggende verbondenheid elkaar alleen maar versterkten. Zeker, wij voeren hier vandaag niet het beleidsdebat over Buitenlandse Zaken, maar de buitenlandse dreigingen anno 2007 zijn vrijwel geen van alle meer op nationaal niveau oplosbaar. In de wederopstanding van het nucleaire gevaar neemt Europa gelukkig het voortouw om Iran te beteugelen; spannend. In het Israëlisch-Palestijnse conflict heeft Europa, misschien, een inbreng in het kwartet; alleen een krachtige, en vooral gezamenlijke Europese positie kan hier iets voorstellen: zelfs de zware prijs van de oorlogsdeelname van het Verenigd Koninkrijk in Irak was te laag om de VS tot een echt engagement voor een comprehensive solution te bewegen, zoals Blair had gehoopt.

Wij hoeven de wereldkaart niet af te werken, van Bagdad tot Darfur, van Pjongjang tot Kaboel; van Kinshasa tot Sarajevo, om te weten, wat nodig is: engagement, liefst preventief, als het nog kan en met de krachtsinzet, die aansluit op de ernst van de situatie. En dan: koppel de brandhaarden los van elkaar. En voor Nederland betekent dat offersvragend internationaal engagement, militair, civiel, dus hard power en soft power, soms in een gecoördineerde of geïntegreerde benadering, soms ook met ngo's. Vervolgens betekent het inzet om dat engagement in te brengen in Europees verband: wij hebben te dikwijls moeten pleiten om Brussel niet over te slaan op weg naar Washington en New York. Tot slot betekent het dat krachtige, ene Europese antwoord. De ultieme vraag aan de regering is: Wat is minimaal nodig voor die slagkracht, tijdigheid, coördinatie? Waarom is Nice niet genoeg, zoals bijvoorbeeld de Poolse regering denkt? Heeft Solana echt te weinig kunnen doen? Wat zijn de institutionele en procedurele belemmeringen om op tijd en met voldoende kracht de juiste antwoorden te geven op de grote internationale uitdagingen? Dat moet de regering duidelijk maken en dat had Barroso duidelijk moeten maken.

De snelle verslechtering van het internationale politieke klimaat tot en met de opkomende herrijzenis van de kansen op een nucleair inferno maken duidelijke keuzes kernstuk van politieke verantwoordelijkheid en moed. Wij hebben simpelweg niet de vrijheid om de grote dreigingen van de 21ste eeuw te laten uitgroeien tot onomkeerbaarheden van 1914, vanwege kortzichtigheid, institutionele belangen en belangetjes, laat staan onverschilligheid. Een van die zaken is de relatie tussen de EU en de NAVO. Overlap, replicatie, "vrees voor excessieve invloed van de VS", om de secretaris-generaal van de NAVO te citeren, en irritatie aan de kant van de VS over het klaplopen van de EU op hun veiligheidsinvesteringen. Berlijn-plus wordt in de opvatting van The Economist "Berlin minus". Een voorbeeldje van Berlin minus: als wij met bijna twee miljoen Europeanen in uniform er geen 60.000 in het veld kunnen brengen binnen een termijn van 60 dagen.

Dat brengt ons op dat andere punt dat steeds belangrijker wordt en waar de samenwerking tussen de EU en de NAVO in de taakverdeling zo belangrijk wordt: de civilisatie van de veiligheid. Dan gaat het natuurlijk over de grijze zones tussen burgers en militairen, gendarmes, politieagenten en douanes, de hervorming van de rechterlijke macht en DDR-programma's. Onze fractie

denkt dat een versterking van de EU-inzet hier noodzakelijk is, in capaciteit en in procedures. Tot slot is er de derde dimensie van rehabilitatie, reconstructie, ontwikkeling en ook preventie. Ondanks de mooie woorden over de nexus tussen ontwikkeling en veiligheid is dit nog maar in uiterst beperkte zin vertaald in een echte coördinatie op EU-niveau. Onze fractie ziet als een van de prioriteiten van deze nieuwe kabinetsperiode een zware versterking van een in dubbel opzicht geïntegreerd Europees veiligheidsbeleid. Ik hoor gaarne de visie van de regering op dit punt.

Niet alleen de onvoorstelbare toename van mondiale instabiliteiten eist een Europees antwoord. "De euforie voorbij" slaat ook op het einde van de overvloed. Twintig jaar lang dachten wij dat de analyses van de Club van Rome zouden worden achterhaald door nieuwe technologische ontwikkelingen. Wij weten nu hoe het allemaal anders is, en het gaat daarbij niet alleen om grondstoffen. Onze tamelijk eenzame stellingname gedurende vele jaren dat ook voedsel wel eens schaars en kostbaar zou kunnen worden, begint nu toch wat bijval te krijgen. Welnu, wij hebben afgelopen dagen een nieuw elan bespeurd op het niveau waar dat echt betekenisvol is en soms letterlijk zoden aan de dijk zet: het Europese. Wij horen graag van de regering haar visie op ambitieniveau, realiteitszin en voortgangsgang naar aanleiding van de top van vorig week. In dit debat hoort echter nog die andere vraag: kan het beter, met name efficiënter, in de vervolgangagenda als er veranderingen tot stand komen in de besluitvorming en misschien in de institutionele voorzieningen? Dat geldt zeer zeker voor de energieproblematiek. Hier geldt allereerst ook weer de noodzaak van samenwerking tussen EU en NAVO. Laten wij niet vergeten dat de VS op dit moment het overgrote deel dragen van de naar schatting 80 mld. dollar kostende beveiliging van de aanvoerlijnen. Blijft dat zo?

Ter zake van de energy security biedt alleen een Europese aanpak van de energie perspectief voor wat anders letterlijk een donker gat gaat worden. De woorden Duitsland en Polen hoeven maar te vallen om te zien hoe consumenten in afhankelijkheid lekker tegen elkaar kunnen worden uitgespeeld. Ook voor Nederland heeft dat consequenties, want er lijken op korte termijn wel enkele voordelen te zitten in de bilateralisering van onze relaties met energieleverende landen. Alleen een Europese aanpak telt echter. Hier stellen wij een zo precies mogelijke visie van de regering zeer op prijs. Dat geldt ook voor haar standpunt ten aanzien van kernenergie in Europees verband. Ik noem twee aspecten. Is het nu werkelijk niet hypocriet om het belang van een Europese benadering en afstemming niet bespreekbaar te maken? Ooit hebben wij juist met dit doel Euratom opgericht. Velen van de meest milieubewuste wetenschappers wijzen op de onontkoombaarheid van atoomenergie in het licht van schaarste en CO₂-uitstoot. Overigens zijn wij tevreden dat ons pleidooi van vele jaren om Borssele langer op te houden nu wordt gehonoreerd, zodat wij dus niet alleen van Franse kernenergie afhankelijk zijn.

Belangrijker is nog of wij als Europa de inventiviteit willen opbrengen om een beslissende stap te zetten in het ontkoppelingsproces van militaire en civiele aanwending van atoomkracht. Dat kan door juist een

voorbeeld te nemen aan het Euratom-initiatief. Als wij de opkomende economieën in de wereld een kans willen geven om niet-CO₂-belastende energiebronnen te ontwikkelen en tegelijkertijd willen voorkomen dat de weg daarnaar toe ook militair kan worden misbruikt, is er maar één formule: verhoog de status van het Internationaal Atoomenergie Agentschap tot een supranationaal orgaan dat de zorg en verantwoordelijkheid voor de aanmaak van verrijkt uranium op zich kan nemen. Mijn fractie zou een zeer actieve diplomatie van ons via Europa in dezen zeer toejuichen.

In navolging van de heer Lubbers op de Bilderbergconferentie van VNO/NCW denken wij dat er naast de mondiale onveiligheid, de energieschaarste en de milieubelasting nog een derde terrein is waarop nationaal beleid in verregaande mate communautair moet worden: het migratie- en asielbeleid. Puur bilateraal beleid wordt een "rat race to the bottom": wie het hardst kan afschrikken of de grootst mogelijk aantallen illegalen legaliseert, omdat dat economisch profijtelijk is of een falend handhavingsbeleid maskeert. Denk eens aan de verblijfsvergunningen voor bijna twee miljoen illegalen in Spanje -- een Schengenland, dus met als consequentie ook vrij verkeer naar Nederland -- en vergelijk dat met de discussie over enkele duizenden minder of meer toe te laten asielzoekers in ons land. Daarom hoor ik graag van de regering een visie op een verdere europeanisering van het migratie- en asielbeleid, ook in het licht van de zekere wenselijkheid om voor hoogwaardige en sommige eenvoudige werkzaamheden "green cards" te verstrekken.

In de vraag aan Barroso had het antwoord kunnen liggen van de absolute noodzaak om Europa zijn handelingsbekwaamheid terug te geven. Wat hadden wij de afgelopen jaren beter kunnen doen als er andere bevoegdheden waren geweest? Zeker, er is dat misverstand, en niet alleen in Nederland, dat het begrip "constitutie" als het ware gedetourneerd is. Van de oorspronkelijke bescherming van de rechten van burgers -- blijf van mij af -- is het ervaren als een zware bestuurslaag erbij, terwijl wij al vonden dat de overheden zich veel te veel met ons bemoeien. Wij betreuren dat zeer, maar in deze fase moeten we die realiteit erkennen. "Die Europäische Union ist auch auf ihrer heutigen Entwicklungsstufe ein Zweckverband geblieben", schrijft professor Isensee in de FAZ van 15 januari. Een doelverband dus, en hij vraagt in dat artikel of je van organisaties die hun nut en hun noodzaak uitstralen, ook nog moet houden. Ja, wij houden van Europa, maar die liefde lijkt bij velen toch maar flauw. Dat moeten wij ook erkennen. Daarom volgen wij in deze fase de weg van de functionaliteit. Wij moeten in ieder geval proberen om inzake de vragen waarop één Europees antwoord nodig is -- met name inzake de globalisering -- Europa in staat te stellen om dat ene antwoord te geven. En die vrees van de burgers dan? Ook dat is een realiteit. Daarom denken wij dat de wijzigingen van het Verdrag van Nice -- hoe wij die ook verder benoemen -- twee andere markeringspunten moeten hebben: de definiëring van de grenzen van Europa en de beklemtoning van het subsidiariteitsbeginsel.

Dat is in de eerste plaats de subsidiariteitstoets, of beter de strikte doorvoering van het subsidiariteitsbeginsel. Wij hebben ons in het afgelopen jaar met beide Kamers

ingezet om iets te maken van de Tijdelijke Commissie Subsidiariteitstoets. Er is zojuist een voorlopige evaluatie opgesteld. Er is een goed begin gemaakt met de uitvoering van de motie-Timmermans c.s. Wij moeten met kracht doorgaan. Versterking van het subsidiariteitsprincipe gaat natuurlijk veel verder. Dit is in onze opvatting een onmisbaar onderdeel van onze benadering van de Unie en van het nieuwe Gemeenschapsverdrag. Subsidiariteit als uitdrukking van de gedachte dat het bij de Europese eenwording om een tweerichtingenverkeer gaat en niet om automatische processen van versterking van de Europese bestuurslaag.

Subsidiariteit betekent daarom voor ons vier agenda's. Ten eerste de bewaking van nationale regelgeving op terreinen waarop geen Europese regelgeving nodig is, vanuit het principe van "nee, tenzij". Ten tweede de inzet van middelen van de Europese Unie ter versterking van regio's, nationale projecten, structuurverbeteringen en achterstandscorrecties. Ten derde een kritische instelling inzake de vraag of een ooit aan het Europees niveau toegekende bevoegdheid daar ten eeuwigen dage moet blijven. Wij gaan de discussie niet uit de weg over de vraag of bijvoorbeeld delen van het GLB weer ooit kunnen worden gerenationaliseerd. Ten vierde het spiegelbeeld hiervan: wij gaan ook de discussie niet uit de weg of bepaalde competenties die nu nog nationaal worden geregeld, zoals delen van ons ontwikkelingsbeleid, op een hoger niveau kunnen worden getild. Deelt de regering onze visie?

In de tweede plaats zijn er de grenzen van Europa. Zoals de subsidiariteitstoets een antwoord moet zijn op het misverstand dat het Europese eenwordingsproces alleen maar een versterking van de Brusselse bestuurslaag is -- het verticale proces -- zo moeten heldere criteria duidelijk maken dat de uitbreiding -- het horizontale proces -- ook haar scherpe en duidelijke begrenzingen heeft. Ook hier zijn er geen automatismen. Daarom moeten de Kopenhagencriteria in het Gemeenschapsverdrag, alsmede het duidelijke besluit dat naast de onderhandelingen met Turkije en de Westelijke Balkan geen nieuwe onderhandelingen voor toetreding worden geopend. Wat is de opinie van de regering op dit vlak? Natuurlijk moet de EU partij worden bij het EVRM, zodat juist de bescherming en de rechtszekerheid van de burger bij de EU beter en hechter wordt. Kan de regering ook hierover haar oordeel geven?

Ik kom te spreken over de handelingsbekwaamheid op de drie genoemde terreinen veiligheid, milieu en energie, en migratie. Dit betekent op het terrein van de internationale betrekkingen een positieversterking van de functie van de Hoge Vertegenwoordiger en een gekwalificeerde meerderheidsbesluitvorming in plaats van unanimiteit. Dit geldt uiteraard niet op alle terreinen; wij moeten geen afstand doen van grondwettelijke bevoegdheden op het terrein van uitzending van militairen naar het buitenland. Ook het opheffen van het vetorecht ten aanzien van terrorismebestrijding is een adequaat antwoord op de nieuwe, akelige internationale realiteiten. Wat energie betreft, moet onzes inziens de competentie van de EU scherper worden geformuleerd. Ooit hebben wij Euratom opgericht; dan is er zeker grond om energieveiligheid en

de functie van landbouw ten aanzien van vernieuwbare energie op te nemen. Ook de ontwikkeling van een Europees migratiebeleid vraagt ruimte voor meer gemeenschapsbeleid en voor besluitvorming met een gekwalificeerde meerderheid.

Wij hopen dat in het overleg met het Duitse voorzitterschap acceptabele formules in deze richting kunnen worden ontwikkeld die acceptabel zijn voor ons, maar wel in de juiste verhoudingen. Laten wij ons wel realiseren dat die acceptatie ook de vele andere lidstaten geldt die wel hebben geratificeerd of dat nog zullen doen, en die nu gemakkelijk de indruk krijgen dat zij voor ons door de knieën moeten.

De heer **Kox** (SP): Voor ons hoeft natuurlijk niemand door de knieën, maar Nederland heeft het soevereine recht om nee te zeggen tegen een verdrag. Dat heeft de Nederlandse bevolking gedaan. In het verhaal dat de heer Van Gennip tot dusverre heeft gehouden, hoor ik nog niet of zijn fractie bij haar mening blijft dat er geen referendum hoeft te worden georganiseerd indien er een nieuw verdrag komt. Wij hebben vastgesteld dat de fractie van de VVD geen behoefte meer heeft aan een referendum. De fractie van de PvdA weet het nog niet, zoals met zo veel zaken. Wat is de positie van de CDA-fractie? Die is van belang, omdat de verhoudingen in deze Kamer een belangrijke rol kunnen gaan spelen bij het wel of niet door beide Kamers krijgen van een referendumwetsvoorstel.

De heer **Van Gennip** (CDA): De heer Kox kent mij als een consistent figuur. Na zestien jaar wil ik dat op het allerlaatste moment niet veranderen. Mijn fractie is nooit sterk voorstander geweest van een referendum. Wij hebben altijd gezegd dat wij hier zijn met een mandaat om grote, moeilijke beslissingen te nemen. En ja, als in dat verdrag zou staan dat wij de monarchie in Nederland moeten afschaffen, kom ik nog een keer discussiëren met de heer Kox. Ik heb echter van de regering begrepen dat zij een afgeslankt verdrag of een combinatie van verdragen wil. De heer Kox kan erop rekenen dat wij consistent zullen blijven in onze opvattingen, met de ereplicht om aan onze achterban uit te leggen waarom wij voorstander zijn van een versterkt Europa op bepaalde terreinen en van versterkte nationale competenties op andere terreinen. Dat is ons ook gelukt.

De heer **Kox** (SP): Ik houd van consistentie, een eigenschap die de heer Van Gennip niet ontzegd kan worden. Het is natuurlijk wel interessant dat in het regeerakkoord is afgesproken dat er een nieuw verdrag komt dat aan de Raad van State wordt voorgelegd. Als de Raad van State zegt dat er een referendum over moet komen, deelt de regering die mening en komt het in de vorm van een wetsvoorstel in de Tweede Kamer. Het zou toch wel leuk zijn als de regering dan al wist dat het nooit door deze Kamer zou komen.

De heer **Van Gennip** (CDA): Zullen wij eerst maar eens het advies van de Raad van State afwachten? Dat lijkt mij juist en zorgvuldig. Ik kom nog terug op de Raad van State. De heer Kox kent ons partijprogramma. Wij zijn voor een representatieve democratie. Ik kijk mijn kiezers

recht in de ogen als ik zeg dat wij naar Den Haag zijn gestuurd -- onder andere vanuit de buurt van Poppel -- om te zorgen dat de grote uitdagingen van onze tijd worden aangepakt. Als dat kan met een competentieverandering van de hoge commissaris voor buitenlandse zaken, hoeft dat voor mij geen onderwerp van een referendum te zijn.

De heer **Kox** (SP): In de buurt van Poppel hebben ze vooral op ons gestemd, zoals de heer Van Gennip bij de laatste verkiezingen heeft kunnen zien.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik had het over Nuenen, waar ze heel sterk op ons hebben gestemd.

De heer **Kox** (SP): Heel fijn, maar ik wil toch graag weten wat de heer Van Gennip precies zegt. Blijft hij bij zijn standpunt inzake de representatieve democratie, wat dus geen referendum betekent? Dan is hij consistent. Of bedoelt hij datgene wat hij net zei, namelijk dat het advies van de Raad van State moet worden bekeken? Dan houdt hij de mogelijkheid open dat de CDA-fractie in deze Kamer wél voor een referendum zal stemmen. Het is wel van belang, zeker voor de regering die het allemaal moet uitwerken in een voorstel aan de Tweede Kamer. Als zij op voorhand al weet dat een voorstel er hier niet door komt, wordt het wel lastig.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik laat mij leiden door mijn partijprogramma. Vanuit dat partijprogramma ben ik naar Den Haag gestuurd in het kader van de representatieve democratie.

De heer **Hoekzema** (VVD): De heer Van Gennip zegt dat hij en zijn fractie nadrukkelijk voorstander zijn van de representatieve democratie. Vindt hij het dan een logische gang van zaken dat een advies moet worden gevraagd aan de Raad van State over het referendum?

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik kom zo nadrukkelijk terug op de Raad van State. Ik heb het regeerakkoord goed bestudeerd. Er staat dat er een duidelijk advies wordt gevraagd aan de Raad van State over het dan voorliggende verdrag. Full stop.

De heer **Hoekzema** (VVD): Er is nadrukkelijk, voor mijn part tussen de regels door maar wel heel duidelijk, aan de orde dat advies wordt gevraagd met betrekking tot het referendum.

De heer **Van Gennip** (CDA): Nee. Misschien heeft de heer Hoekzema een bepaalde krant gelezen die het op die manier heeft geïnterpreteerd. Ik lees het regeerakkoord letterlijk. Ik heb het nu in mijn tas zitten, maar normaal gesproken draag ik op het mijn hart. Er staat dat de combinatie van verdragen, de nieuwe formuleringen, de afslankingen, de resultaten van de onderhandelingen aan de Raad van State zullen worden voorgelegd voor advies. Full stop. Ik ken geen andere tekst, maar misschien heeft de oppositie een alternatief regeerakkoord in handen gekregen.

De heer **Hoekzema** (VVD): Wij zullen het voorlopig maar op interpretatieverschillen houden. Wij horen straks wat de regering te zeggen heeft.

De heer **Van Gennip** (CDA): Er staat "over deze en andere aspecten van de verdragswijziging zal de Raad van State advies gevraagd worden".

Voorzitter. Ik had het over de handelingsbekwaamheid. De conferentie in Madrid, waar de Duitsers ervoor kozen om bij uitzondering niet op hoog niveau vertegenwoordigd te zijn, kan overigens wel een teken aan de wand zijn hoe men naar ons kijkt. Daarom had mijn fractie graag wat krachtiger bewoordingen in het regeerakkoord gezien dan datgene wat er nu staat. Kennelijk moest nog een wat defensieve toonzetting worden gekozen. Mijn fractie had juist de voorkeur gegeven aan de koppeling die hier de afgelopen minuten naar voren is gebracht, namelijk de koppeling van de voortgang van het Europaproject aan de grotere toekomstuitdagingen. Wij zoeken dus ook daar de nieuwe rechtvaardiging van de voortgang. Wij vertrouwen erop dat ook de Raad van State advies uitbrengt over de functionaliteit van de nieuwe verdragsvoorstellen en over de legitimatie van het samenbrengen van nationale bevoegdheden op Europees niveau in dat perspectief.

Intussen staat deze regering met haar intentie om Europa handelingsbekwaamheid terug te geven voor een van de twee of drie grootste uitdagingen in de naoorlogse geschiedenis. Als wij het spoorboekje van de Europese besluitvorming tot en met de verkiezingen van het Europees Parlement in 2009 goed hebben bekeken, moeten wij nu maatregelen nemen om in juni al op de trein in de richting van het herstel van de handelingsbekwaamheid te stappen. Ik heb het dan over de top in juni. Niet later, want een volgende trein stopt niet meer. Wij wensen de regering veel wijsheid en sterkte.

Naast Europa als antwoord op de nieuwe uitdagingen is er nog iets anders: hoe worden de burgers eigenaar van dit project? Dat is de grote vraag geweest in de afgelopen jaren. De weg die daarvoor ooit, 35 jaar geleden, het meest geëigend leek, was die van een rechtstreeks gekozen en met volwaardige bevoegdheden toegerust Europees Parlement. Wij hebben verschillende keren moeten constateren dat het Europees Parlement in plaats van de verbinding tussen burger en de Europese bestuurslaag, meer wordt ervaren als een deel van die laag, van de technocratie, dus liggend aan de andere kant van de rivier. Helaas.

Vorig jaar hebben wij uitvoerig over die relatie burger-Europa gesproken naar aanleiding van de Kamerbrede twijfels of de zogenaamde bezinningsperiode wel goed gebruikt werd, maar consistent met onze opvatting over een langere periode moedigen wij de regering aan om met een duidelijk, concreet nieuw plan van aanpak te komen om Europa dichterbij de burger te brengen. Wat was er mis, als grote bedragen voor voorlichting en bewustwording in die periode ongebruikt bleven?

Wij denken aan de volgende maatregelen. De Europavorlichting moet gereorganiseerd, uitgebreid en geïntensiveerd worden. De wijze waarop bijvoorbeeld in Nederland de Millennium Development Goals

gecommuniceerd worden bevat lessen. Herhaaldelijk heeft onze commissie ESO haar zorgen over aanpak en onderuitputting geuit. Leg vooral ook de relatie tussen maatschappelijke organisaties, provincies en politieke stromingen met Europa.

Het onderwijs is een ander aspect. Onze pleidooien voor een systematische inbedding van Europa in het onderwijs zijn vorig jaar neergelegd in de door ons zwaar ondersteunde motie-Schuyer. Hoe is die uitgevoerd en wat zijn de beleidsvoornemens? Het gaat om het basisonderwijs, het middelbaar, hoger en het universitaire onderwijs. Ik verwijs naar een boeiend artikel in de Neue Zürcher Zeitung van 3 februari jongstleden over de noodzaak van veel meer aandacht aan onze universiteiten voor Europawetenschappen. De ontwikkeling ook van "Legitimationskonzepten jenseits des Nationalstaats", te mooi om te vertalen! In dit verband verwijs ik met lof en ere naar het initiatief dat mede onder verantwoordelijkheid van onze Kamervoorzitter en van onze collega's is genomen om afgelopen vrijdag de vertrouwensvolle, toekomstgerichte en enthousiasmerende conferentie te houden, die een zo duidelijk contrasignaal was in een tijdperk van scepsis en vermoeidheid.

Daar hoort ook bij de rol van denktanks, zoals de AIV met haar voortreffelijke, hoogwaardige en relevante rapporten en conferenties. Wij rekenen op de continuering van dat werk.

Het gaat verder om veel meer aandacht voor het inhoudelijke debat op Europees niveau, zoals over de soort Europese samenleving dat wij willen; de plaats van het familiebedrijf; de betekenis van lokale en regionale gemeenschappen; de Europese stedelijkheid, en haar relatie met een hervormd Europees landelijk en natuurgebied. Monnet schijnt op zijn sterfbed gezegd te hebben dat hij aan de verkeerde, want economische, kant van Europa was begonnen; het had de culturele moeten zijn. Wellicht had hij ongelijk, maar dat de Europese Cultuurcommissaris vooral over betaald voetbal gaat is een aanfluiting van onze culturele, historische en spirituele rijkdommen. Een actief regeringsbeleid, direct en naar de Europese Commissie, wordt dezerzijds zeer bepleit.

Maar er is meer: de regering zelf, en misschien onze politieke klasse in haar geheel, heeft te veel Europa als boeman gebruikt voor maatregelen die sowieso getroffen moesten worden, zoals het terugdringen van de inflatie of de bescherming van het milieu. "Het moet van Brussel" is een etiket dat niet zelden op de eigen wensen wordt geplakt, van de bovenkleding in de bouw tot de hoogte van ladders of de beperkingen voor woningbouwcorporaties. Dat moet afgelopen zijn.

Tot slot is er de wens, hier geuit sinds de onderhandelingen al voor het Verdrag van Maastricht en nog even actueel: als het Europees Parlement geen echte brug is, complementeer het dan, zet er een stut bij en schep de voorwaarden voor echte Europese politieke formaties. De erkenning van hen "als intermediair tussen de burgers en Europa" is twaalf tot veertien jaar lang gesaboteerd door verschillende spelers. Er begint nu wat tekening te komen, maar zorg dat zij zo onafhankelijk worden en zo krachtig dat het Europese politieke discours doorstroomt naar de Europese bestuurslaag en zorg dat er veel betere checks and balances komen tussen afgevaardigden-kiezers

en hun politieke formaties. Het laatste is natuurlijk een gedeelde verantwoordelijkheid, maar onze aansporing is om dit niet geheel aan het spel tussen Commissie en Europees Parlement te laten moet niet aan dovemansoren zijn gericht.

Kortom, onze fractie hoopt en verwacht op het punt van informatievoorziening en de burgers nabijheid een ambitieus en fris beleid. Graag krijg ik hierop een reactie van de regering.

Er is meer. Zoals gezegd, kan voorlichting niet zonder inspiratie en kan inspiratie niet zonder waarden en besef van identiteit: waarom willen wij Europa, wat is Europa en waar willen wij naar toe? Het door de minister-president geïnitieerde en geleidelijk zo gewaardeerde waardendebat begon als een nationale bezinning, maar verbreedde en verdiepte zich tot de vraag naar de waarden en identiteit van Europa. Onze fractie is van mening dat die oriëntatie moet worden voortgezet in deze kabinetsperiode. Wie de bevindingen van de Europese Waardenatlas op zich laat inwerken en het unieke EVS-project van de Tilburgse universiteit over de jaren overziet, beseft de indringendheid van de herpositionering en heroriëntering van de Europese burgers en hun samenlevingen. Dan is er meer -- het spijt mij dat te moeten zeggen -- dan de tien punten van het Nexus-Instituut "Europe, a beautiful Idea?" waarin bijvoorbeeld een pleidooi gehouden wordt voor meer ethiek in de vervolgopleidingen door de Griekse tragedies, de Ethiek van Aristoteles en de Essays van Montaigne verplicht te stellen. Mooi, maar ik ken ook nog andere bronnen die in die tweeduizend jaar de ethiek verdiept hebben, de verantwoordelijkheid bevordert en de menselijke waardigheid geijkt. Natuurlijk kan een overheid geen waarden opleggen, maar zij kan wel een waardendebat, een vrij debat faciliteren en stimuleren, en dat is wat wij van deze regering verwachten.

De distantie tegenover Europa heeft onzes inziens zo veel van doen met het ontwijken van die identiteitsvraag en met het die niet kunnen of niet willen agenderen. Een verre voorganger van deze staatssecretaris zei ooit: ik weet niet, wat de Europese identiteit is, maar als ik in de VS rondloop, dan weet ik dat Europa anders is. Dat is onbevredigend, zoals ook de vlucht in de grote abstracte begrippen als vrijheid, tolerantie en pluriformiteit onbevredigend is, omdat zij hopelijk voor meer dan het Europese werelddeel gelden en omdat zij zo verschillend kunnen worden ingevuld. Velen willen niet herinnerd worden aan de joods-christelijke identiteit van Europa; wij wel overigens. Maar wat dan? Is er geen "Europese droom", om met de titel van de inaugurale rede van Antoine Bodar te spreken? Noch in de ontkenning van een waardegebaseerde identiteit, noch in de vlucht in grote abstracties zullen wij het moeten vinden. Wij geloven wel in een Europese droom; wij geloven zelfs dat een droom vertaald kan worden in een sociale, economische, culturele en politieke agenda. Maar probeer het dan systematisch, omgekeerd. Kijk naar de trends in de wereld en in onze eigen samenleving, de marktwerking of de multiculturaliteit, de demografie of de monetarisering van het hele bestaan, en stel dan de vraag in welke banen die onmiskenbare trends moeten worden geleid om onze Europese samenleving weerbaar, toekomstgericht,

vertrouwd en bovenal menswaardig te houden. Dat antwoord komt van individuen, hun samenlevingen en soms van de overheid. Maar die overheid moet vooral doorgaan dat debat te faciliteren. In de filosofie noemt men dat naar ik meen de inductieve methode: begin niet met de grote woorden en preken, maar met de confrontatie met de realiteit en stel dan de vraag: wil ik dit soort samenleving wel, en zo niet, wat dan wel? Of, om Tzvetan Todorov te citeren: "Uit de Europese geschiedenis kunnen wij leren dat de rol van de politieke macht er niet in bestaat het paradijs op aarde te bouwen, maar de komst van de hel te verhinderen."

Trends-waarden-toekomst, dat is de driehoek waarbinnen het Europadebat zich ook moet begeven. Wij hopen dat de nieuwe regering dat in samenspraak met een breed scala aan participanten wil bevorderen.

Ik kom bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, dat 800 miljoen burgers bedient, met wie het een directe relatie onderhoudt vanwege haar unieke kenmerk, te weten het recht van "individual application". Dat is de sterkte van het Hof, maar tevens de kern van haar grootste kwetsbaarheid. Enkele cijfers: in 2006 waren er 50.000 nieuwe verzoekschriften, eind 2006 was het aantal aanhangige zaken 90.000, ofwel een toename in dat jaar met 11%. Het overgrote deel van de aanvragen is niet ontvankelijk maar legt wel een groot beslag op de menskracht. Vandaar protocol 14, dat helaas nog steeds niet is geratificeerd door Rusland. Ondanks alle maatregelen van het Hof om de efficiëntie te verhogen valt hier niet tegen te vechten zonder ingrijpende maatregelen. Daarover handelt het onlangs verschenen Report of the Group of Wise Persons. Zij ontwikkelden een langetermijnvisie om aan deze situatie, die de autoriteit van het Hof ondergraaft, effectief het hoofd te bieden. De kern blijft een ontoereikend budget. Een duivels dilemma is dat waar het Hof meer geld krijgt toegewezen, dat binnen het beperkte budget van de Raad van Europa ten koste gaat van de andere pijlers van de Raad van Europa, met name van het deskundige en hardwerkende maar veel te kleine secretariaat van de Parlementaire Assemblée. Leidraad is dus dat de budgettaire positie van het Hof zijn onafhankelijkheid maximaal garandeert. Wat denkt de minister te doen aan deze situatie die -- het zij herhaald -- de legitimiteit en de autoriteit van het Hof ondergraaft?

In de afgelopen bijna zestien jaar heb ik bij vele gelegenheden met de regering mogen debatteren over de toekomst van het Europeaproject, van de doorbraak van de vrijheid en de vreugde van de heelwording vijftien jaar geleden tot de publieke omslag in ons land op een ogenblik dat wij en de wereld meer dan ooit een krachtig Europa nodig hebben. "De euforie voorbij". Het waren altijd voor mij inspirerende dialogen. Er is veel bereikt. Onze fractie wil in het bijzonder ook de vorige minister van Buitenlandse en Europese Zaken, de heer Bot, hartelijk danken voor zijn zeer deskundige, energieke en creatieve inzet. Ook wil zij de minister-president, de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken en de nieuwe staatssecretaris in groot vertrouwen alle geluk en zegen toewensen. Dat vertrouwen is ook gebaseerd op een grote traditie op Europees terrein.

Die zestien jaar hebben ook nog een andere ontwikkeling laten zien, hier in deze Kamer, van

betrekkelijk marginale aandacht voor Europa tot -- mag ik het een keer zeggen -- een zekere voorttrekkersrol. Mijn collega's, successieve Kamervoorzitters, u in de eerste plaats, mevrouw de voorzitter, en de Griffie hebben daarbij een doorslaggevend aandeel gehad. Het was buitengewoon inspirerend om die ontwikkeling te mogen meemaken.

Tot slot. Ik heb de Europadebatten steeds mogen voeren vanuit een christendemocratische achtergrond, perspectief en inspiratie. Mijn collega's in de fractie hebben een soms zeer prominente rol gespeeld bij de versterking van het Europeaproject of doen dat nog steeds. Het was eervol en goed met hen te mogen samenwerken, en het was goed te zien hoe het CDA ook op zeer kritieke momenten zijn Europese prioriteiten overeind hield, juist onze fractie. Dat waren en zijn wij verplicht, want in laatste instantie staan wij in dezelfde traditie, inspiratie en het waardepatroon van Robert Schuman, die ons inderdaad heeft laten zien dat politiek tot meer in staat is dan alleen maar de hel voorkomen.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Ook namens GroenLinks wil ik met name de beide nieuwe bewindslieden feliciteren met hun nieuwe positie. Er zitten drie bewindslieden achter de tafel, maar niet alle drie de partijen die deel uitmaken van deze coalitie. De ChristenUnie is niet aanwezig. Dat is toch een interessant detail, zeker als wij het over dit onderwerp hebben, want de ChristenUnie zag de Grondwet, zoals bekend, niet erg zitten.

De minister-president is er nu ook bij. Dat is verrassend. Ik herinner mij vorige debatten over de Staat van de Europese Unie, verleden jaar en het jaar daarvoor, waarbij hij niet aanwezig was. Ik weet niet waarom de minister-president er nu wel is, maar hij is uiteraard van harte welkom. Ik ben heel blij dat hij er is. Misschien heeft dat te maken met het feit dat er twee nieuwe bewindslieden naast hem zitten.

De **voorzitter**: Mijnheer Platvoet, zoals u weet, is het de wens van deze Kamer geweest dat de minister-president hier aanwezig is.

**

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Het is in ieder geval opvallend, maar ik ben er blij mee.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Mocht het gevoelen breder leven, dan weet ik wat mij te doen staat.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik heb gezegd dat ik er erg blij mee ben. Volgens mij is dat een Kamerbreed gevoel.

Het ligt voor de hand het Europadebat voor een belangrijk deel te voeren over de voornemens van dit kabinet met betrekking tot de Europese Unie. In het coalitieakkoord is de eerste paragraaf al aan Europa gewijd. Dat zegt misschien iets over de prioriteiten die dit kabinet stelt als het gaat om de Europese Unie. Ik begin met het Grondwettelijk Verdrag. Dat zal zich volgens het coalitieakkoord "in inhoud, omvang en benaming"

overtuigend moeten onderscheiden van het verworpen verdrag. Over de benaming kan ik mij niet erg opwinden. What's in a name, zou je zeggen. De term "grondwet" is misschien vanaf het begin erg onhandig geweest.

Over de omvang valt wel iets substantieels op te merken. Zowel het tweede deel, het grondrechtelijk deel, als het derde deel van het Grondwettelijk Verdrag, waarin de beleidsverdragen de revue passeren, kan eruit. Het grondrechtelijk deel kan geheel overbodig worden als de Europese Unie ondertekenaar wordt van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Daarmee komt het Unierecht in dezelfde positie te staan als de nationale wetgeving. Zal ook dit kabinet zich de nodige extra inspanningen getroosten om hiermee vaart te maken? Wij hebben een jaar geleden Kamerbreed vragen gesteld over de extra inspanningen die nodig zijn om dit punt gerealiseerd te krijgen. Wat gaat deze regering daaraan doen?

Het beleidsonderdeel, het heel dikke deel van het Grondwettelijk Verdrag, is eigenlijk altijd een onding geweest, waarin de tegenstanders van de Grondwet een fraaie grabbelton zagen om de tegenstand te mobiliseren. Nu blijft het eerste deel over, de 25 pagina's waarin de bevoegdheden, de democratische architectuur, de financiën en het lidmaatschap van de EU zijn geregeld, inclusief het laatste artikel 60 over de vrijwillige terugtrekking uit de EU. Hier moet ook nog scherp naar worden gekeken, omdat sprake is van enkele federale accenten, zoals die ene minister van Buitenlandse Zaken. Daar zet ik ook vraagtekens bij. Lezend de desbetreffende passage in het coalitieakkoord is mijn vraag of de belangrijkste inhoudelijke onderscheiding gelet op wat er was, wordt gevormd door de drastische vermindering van de omvang.

De vrienden van de Grondwet, een soort nieuwe coalition of the willing, zij het van het meer vreedzame soort, ook wel de bende van 18 genoemd, is één keer in Madrid bijeengekomen. Duitsland, zo heb ik begrepen, heeft verhinderd dat er een vervolgbijeenkomst kwam, waar verder zou worden samengespannen tegen Frankrijk en Nederland. Het is duidelijk dat er bewogen zal moeten worden door de neezeggers en door de jazeggers. Het vorige kabinet keek als een verlamd konijn naar de felle uitslag van het referendum. Wat is de opvatting van dit kabinet? Hoe denkt het kabinet over de omvang en inhoud van het Grondwettelijk Verdrag? Wat is het signaal dat heel tijdig aan de voorzitter van de Europese Unie, Duitsland, zal moeten worden gegeven? Duitsland wil tijdens zijn voorzitterschap, wat niet meer zo lang duurt, een nieuwe draai geven aan het debat over het nieuwe verdrag. Luisterend naar sommige voorgangers tekenen zich de contouren van dat nieuwe verdrag iets duidelijker af. In ieder geval zal dit zich moeten richten op een aantal elementen dat de transparantie en het democratische karakter van het functioneren van de Europese Unie verbetert.

Dan een opmerking over een intrigerende passage in het coalitieakkoord over de Raad van State. De Raad wordt om advies gevraagd over verdragswijzigingen. Dat is mooi. Ook in het verleden is dat gebeurd, maar het staat niet erg scherp geformuleerd. Ik krijg daar graag meer duidelijkheid over. Wanneer wordt de Raad van State precies om advies gevraagd? Ik neem aan dat dit pas

gebeurt als er een nieuw verdrag ligt. Op dat moment kan de Raad van State om advies worden gevraagd. Het is dan interessant om te horen of de Raad in het nieuwe verdrag iets ziet wat hij ook in het vorige verdrag zag, namelijk elementen die op gespannen voet zouden kunnen staan met de Grondwet, hetgeen destijds voor de Raad het argument was om in te stemmen met het middel van een referendum. Op die manier werd de bevolking erbij betrokken. Het lijkt mij niet zinvol daarop vooruit te lopen. Ik wil wel precies weten wanneer de regering naar de Raad van State gaat.

Over de uitbreiding van de Europese Unie is het coalitieakkoord terughoudend. Eerst moet alles op orde komen met de uitbreiding met de laatste 12 landen. De huidige kandidaat-lidstaten, Turkije, Kroatië en Macedonië, krijgen pas een toetredingsdatum te horen als zij aan de Kopenhagencriteria voldoen. Dat is prima. Eigenlijk had dat ook moeten gebeuren met de 12 landen die de laatste jaren zijn toegetreden. Ik neem aan dat dit kabinet zich gehouden acht aan de toezegging van het vorige kabinet, namelijk dat voortaan alleen sprake kan zijn van een toetreding van één lidstaat per verdrag. De crux zit toch in de nieuwe kandidaat-lidstaten. Er wordt hen een partneriaat voorgelaten, zo las ik in het coalitieakkoord. Wat is het verschil tussen zo'n partneriaat en het bestaande voorportaal, namelijk het stabilisatie- en associatieproces, dat met landen in de westelijke Balkan is overeengekomen? Het moet blijkbaar meer zijn, want staatssecretaris Timmermans noemde in de NRC van 1 maart jongstleden Oekraïne en Wit-Rusland als mogelijke kanshebbers op zo'n partneriaat. Pardon, dacht ik, Wit-Rusland? Een land dat niet eens lid mag zijn van de Raad van Europa vanwege de beroerde situatie op het vlak van de mensenrechten en de democratie? Met welk doel zou de Europese Unie een strategische alliantie met Wit-Rusland moeten aangaan? Als Zwitserland lid wil worden van de Europese Unie, moet het dan ook eerst de fase van het partneriaat doorlopen? Of kan zo'n land onmiddellijk via de voordeur worden binnengelaten?

Het gaat erom dat ook dit kabinet bereid zal moeten zijn nieuwe kandidaat-lidstaten te accepteren conform artikel 58 van de conceptgrondwet, uiteraard met stringente hantering van de Kopenhagencriteria. GroenLinks ziet helemaal niets in tweederangsleden die bijvoorbeeld wel in de economische en strategische invloedssfeer van de Europese Unie willen komen en daar wellicht ook heel graag willen blijven, omdat zij zich dan niet hoeven in te spannen om te voldoen aan de gestelde criteria op het gebied van democratie, mensenrechten en rechtsstaat. Vindt het kabinet dit niet met ons gewenst? Nogmaals, wat is de diepere bedoeling van de passage in het akkoord over het partneriaat?

Het vorige kabinet heeft niets gedaan aan versterking van het draagvlak onder de bevolking voor de Europese Unie als les die kan worden getrokken uit het referendum. Wat gaat dit kabinet hieraan doen? De eerste geluiden stemmen weinig hoopvol. Ik heb begrepen dat de regering allerlei maatschappelijke organisaties bij het Europadebat wil betrekken. Dat is vorige keer ook gebeurd, maar daarmee bereik je natuurlijk niet de eurosceptici. Eerst zal de vraag moeten worden beantwoord voor welke Europese Unie nu draagvlak wordt gezocht. Pas als de inhoud duidelijk is, kun je werken aan

steun, begrip en vergroting van de sympathie ervoor. Eigenlijk moet de bescheiden opstelling om de grote voordelen uit te venten worden losgelaten. Deze Europese Unie heeft prachtige voordelen die wat scherper en harder over het voetlicht kunnen worden gebracht. Wij kunnen het erover eens zijn dat het een vredesproject is. Ook op het gebied van milieu, als tegenmacht tegen monopolies en ter vergroting van de potenties van veel jonge lidstaten op het gebied van ontwikkeling, democratisering en mensenrechten heeft de Europese Unie haar grote nut bewezen. Maar om er nu naar te streven -- ik citeer het regeerakkoord -- om afspraken te maken over de verenigbaarheid van de interne marktgedachte met de inrichting van publieke voorzieningen, zoals pensioenen, sociale zekerheid, fiscaliteit, onderwijs en gezondheidszorg? Dat is typisch zo'n formulering die vooral veel vragen oproept en daarmee ook problemen creëert. Wij denken dat daarmee het draagvlak van de Europese Unie niet wordt verbreed, maar eerder wordt versmald. Ziet dit kabinet in dat het fundamentalistische geloof in marktwerking en liberalisering het draagvlak onder de Europese Unie niet heeft verbreed, maar versmald?

Hoe moet ik nu die passage in het regeerakkoord lezen over dit onderwerp? Dat doet toch het ergste vrezen, namelijk dat op de oude voet wordt voortgegaan. Is de regering ook van mening dat de opvattingen van de Europese Raad van het afgelopen weekend in Brussel, zoals vastgelegd in de schriftelijke conclusies, bijdragen aan versterking van het draagvlak? Ik doel dan op zaken zoals de volledig vrije markt voor gas en elektriciteit en de liberalisering van de postenmarkt. Het zijn slechts twee voorbeelden uit het schriftelijk communiqué, maar het lijkt mij nodig om ook op het gebied van liberalisering en privatisering een scherpe kritische koers te varen, wil je tenminste werken aan verbreding van het draagvlak.

De regering zegt in haar verklaring weinig over het perspectief van de Europese Unie. Onze "eigen" Nationale Conventie heeft er zinnige dingen over gezegd in haar advies, onder andere dat een door sommigen gewenste federatie of statenbond met het huidige gezelschap van 27 zo verschillende lidstaten niet alleen een utopie, maar ook onwenselijk is, om nog maar te zwijgen van een uitbreiding met bijvoorbeeld Turkije, waarvan wij overigens een voorstander zijn. Het concept van een verbond tussen Europese Staten -- dat stond in de preambule van het Verdrag van Rome, dat 50 jaar geleden is gesloten -- is naar onze mening nog steeds houdbaar. Dat betekent voor GroenLinks een revitalisering van de subsidiariteit, een versterking van de rol van de nationale parlementen en ook een versterking van de positie van het Europees Parlement.

Ook het coalitieakkoord legt de nadruk op de intergouvernementele en interparlementaire dimensies van de Europese Unie; zo lezen wij dat tenminste. Dat lijkt een reactie te zijn op de maatschappelijke scepsis ten opzichte van de Europese Unie. Zie ik dat goed? Tegelijkertijd doet dat de vraag rijzen hoe het kabinet dan aankijkt tegen de versterking van het communautaire aspect, wat toch ook onverdroten voort lijkt te gaan; zie de conclusies van het afgelopen weekend en zie ook belangrijke elementen in het

concept van het grondwettelijk verdrag, waarvan voor mij nog steeds niet duidelijk is waar dit kabinet nu staat.

Duidelijk is dat de Europese Unie nooit een federatie van staten zal zijn. Duidelijk is ook dat het nooit het karakter zal kunnen krijgen van alleen maar een intergouvernementele en interparlementaire samenwerking zoals de Raad van Europa, maar dat het altijd een mengvorm zal zijn van die verschillende federale en interstatelijke elementen met vier hoofdrolspelers: de Europese Commissie, de Europese Raad, het Europees Parlement en de nationale parlementen. Wij zoeken het vooral in een versterking van de parlementaire posities, zowel op Europees niveau als op nationaal niveau. Dat is de aangewezen weg naar een duurzaam perspectief voor de Europese Unie.

Over duurzaamheid gesproken. Het afgelopen weekend zijn er ook besluiten genomen over een integrale klimaat- en energiepolitiek. Dat onderstreept weer het grote belang dat de Europese Unie kan hebben om grensoverschrijdende problemen aan te pakken. Natuurlijk kun je er ook wat cynisch over zijn. De politieke kwetsbaarheid van de olie-import uit het Midden-Oosten en met name de assertieve energiepolitiek van Poetin hebben ongetwijfeld bijgedragen aan een grotere ontvankelijkheid voor de onheilspellende boodschap van Al Gore. Het is overigens wel een ironie van de geschiedenis dat de echte winnaar van de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 2000 een aansprekender alternatief biedt dan de verliezer van die verkiezingen, Bush, die denkt met oorlogen de slag om de energiemarkt te kunnen winnen. Het ambitieuze EU-plan om de CO₂-uitstoot terug te brengen en duurzame en schone energiebronnen te stimuleren om zo de opwarming van de aarde en de klimaatverandering een halt toe te roepen, verdient alle steun. Tegelijkertijd kan het ook niet meer zijn dan een allereerste begin dat ingrijpender en mondiaal moet worden voortgezet, wil het effect sorteren.

Het Nederlandse coalitieakkoord sluit qua doelstelling op het gebied van duurzame energie, vermindering van uitstoot van broeikasgas en energiebesparing vrij naadloos aan op het actieplan van de EU. Misschien is het chiquer om het andersom te formuleren. Tenslotte was er eerst dit coalitieakkoord en daarna kwam datgene wat in Brussel is besloten. Kijk je naar de concrete doelstellingen op de middellange termijn, dan zie je toch heel grote overeenkomsten. Ik kan dan ook niet anders dan dit kabinet feliciteren dat datgene wat in het akkoord staat vrij naadloos terecht is gekomen in het Brusselse akkoord, al moet u zich wel blijven herinneren wat ik hiervoor heb gezegd, namelijk dat het alleen een bescheiden begin kan zijn, gezien het enorme probleem dat voor ons ligt. De vraag blijft natuurlijk wel waarom Nederland dan toch zo'n twintig jaar is achtergebleven ten opzichte van de buurlanden, bijvoorbeeld Denemarken en Duitsland, in de ontwikkeling van duurzame energiebronnen en zich er nu blijkbaar wel toe kan en ook heeft laten verleiden. Waarom kan nu wat eerst niet kon? Maar goed, misschien moet je die vraag en het antwoord daarop met de verantwoordelijke minister bediscussiëren.

Mijn laatste onderwerp betreft de relatie tussen de Europese Unie en de Raad van Europa. Zoals al vaker in deze Kamer is gezegd: Europa is meer dan de Europese

Unie en de Raad van Europa is dé Europese samenwerkingsorganisatie op het gebied van mensenrechten, rechtsstaat en democratie. Het rapport-Juncker heeft de relatie tussen de Europese Unie en de Raad van Europa in beeld gebracht en voorstellen ter verbetering gedaan, waarbij samenwerking tussen beide internationale organen met inachtneming van de wederzijdse specialismen wordt bepleit. Het met één stem opereren van de EU-landen in het Comité van ministers staat overigens haaks op het streven naar een evenwichtige relatie. Is het kabinet bereid, het voortouw te nemen in het agenderen en uitwerken van voorstellen die vanuit de optiek van de wederzijdse gelijkwaardigheid de samenwerking tussen de EU en de Raad van Europa kunnen verbeteren? De vorige minister heeft daarvoor een soort toezegging gedaan. Ik krijg van dit kabinet graag meer concreet, wat het daaraan heeft gedaan en hoe het dat wil voortzetten. Ook de opmerking van de heer Van Gennip over de financiële situatie bij de Raad van Europa, met name met betrekking tot het Hof voor de rechten van de mensen, is mij uit het hart gegrepen. Ik sluit mij aan bij zijn pleidooi voor meer helderheid.

Ik zie uit naar de beantwoording van de regering.

*N

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Voorzitter. Wij voeren dit debat nog geen drie weken na het aantreden van een nieuw kabinet, waarmee nog mijn hartelijke gelukwensen. Veel beleidsdaden op Europees gebied die stof voor een debat zouden kunnen geven, hebben wij nog niet kunnen registreren, behalve dan de belangrijke Europese Raad van afgelopen vrijdag. Ik zou daarom dit debat willen gebruiken om positief uiteen te zetten, wat er volgens ons in Europa zou moeten gebeuren. Ik zal daarbij niet telkens een vraag stellen, maar ik nodig de bewindslieden toch uit te reageren op mijn beschouwing, die ik mede uitspreek namens de fractie van de SGP.

Het Europese project heeft ook in de ogen van onze fracties grote waarde. De toenemende samenwerking tussen de lidstaten heeft onder Gods zegen in ons werelddeel vrede, stabiliteit en welvaart gebracht. De gezamenlijke aanpak van grensoverschrijdende problemen stelt de lidstaten beter in staat hun verantwoordelijkheid voor de inrichting van de eigen samenleving waar te maken. De Europese instellingen hebben, niet anders dan de Nederlandse overheid, als taak de publieke gerechtigheid te bevorderen in de Europese samenleving, met eerbiediging van de culturele eigenheid van de nationale staten en hun bevolkingen. Daarbij vraagt de uitoefening van overheidsgezag op Europees niveau om adequate democratische controle en verantwoording.

Naar de mening van onze fracties kunnen de samenwerking binnen en de uitbreiding van de Europese Unie niet eindeloos doorgaan. Er moeten grenzen worden gesteld, zowel aan de samenwerking -- ik denk aan het subsidiariteitsbeginsel -- als aan de uitbreiding: waar eindigt Europa? Wij vragen van de regering de komende tijd te benutten om na te denken over het politieke einddoel van de Europese Unie en de maximale buitengrenzen. De resultaten van deze bezinning zouden terug te vinden moeten zijn in het nieuwe verdrag dat het

door Frankrijk en Nederland bij referendum afgewezen verdrag moet vervangen.

Het was in ons land het eerste referendum op nationaal niveau, geïnitieerd vanuit de Tweede Kamer. Je kunt je afvragen of dit veelomvattende verdrag wel zo geschikt was voor dit experiment. Er kon immers een veelvoud aan redenen zijn voor een neestem; wellicht lagen die voor menigeen zelfs buiten de inhoud van het Verdrag. Dat maakt het niet eenvoudig te bepalen, welke wijzigingen het Verdrag alsnog aanvaardbaar zullen maken, indien er opnieuw een referendum zou worden gehouden. Intussen heeft het referendum wel als nut gehad dat aan het licht is gekomen, hoezeer er een kloof was gegroeid tussen de gewone burgers en de politiek, met name op Europees niveau, abstract en ver van de burgers af, maar wel met allerlei consequenties voor hun leven. Al voortgaand op de weg van Europese integratie lijken we onderweg de burger te zijn kwijtgeraakt. Het weer betrekken van de burgers bij de Europese samenwerking is dan ook een eerste opgave, niet alleen voor de regering, maar zeker ook voor volksvertegenwoordigers.

Dat is niet maar een kwestie van betere voorlichting. Er zal over Europa een politiek debat moeten worden gevoerd, en dat is iets anders dan roepen hoe belangrijk Europa is. Waar willen wij met de Unie naartoe? Daarover moeten wij met elkaar in discussie en daarbij moeten degenen die minder hard willen lopen dan anderen, niet worden beschouwd als spelbrekers, die in het Europese discours eigenlijk niets te zoeken hebben.

Wat onze fracties betreft, is het einddoel van de Europese Unie grotendeels bereikt. Wij kunnen ons vinden in de formulering van de Nationale Conventie: de Europese Unie is een statenverbond; dat is meer dan een statenbond, maar minder dan een federalistische bondsstaat. Bij het karakter van een statenverbond zou, anders dan nu in de verdragen geregeld is, ook het recht van uittreding behoren als symbool van behouden nationale soevereiniteit. In zo'n statenverbond is bij de gezamenlijke besluitvorming een blijvende rol weggelegd voor de nationale parlementen.

De Unie dient nu veel meer te zijn gericht op versterking van de nationale lidstaten dan op verdere verdieping van de samenwerking. Na een periode van bouwen en uitbreiden is nu een periode aangebroken van beheren en bewaren. Uitgangspunt voor integratie moet zijn, op welke deelgebieden van het overheidsbeleid samenwerking een meerwaarde heeft boven nationaal beleid. Wij denken dan aan onderwerpen als asielbeleid, terreurbestrijding, energie en milieu. Wij verwelkomen dan ook het klimaat- en energiebesluit van de Europese Raad van afgelopen vrijdag.

Intussen zijn wij het ermee eens dat de Europese Unie, na alle uitbreidingen, niet meer genoeg heeft aan het Verdrag van Nice. Er zal dus iets moeten gebeuren om de Unie efficiënter, transparanter en democratischer te maken, en daar zullen 27 lidstaten het over eens moeten worden, van wie het merendeel het verdrag van 2004 al heeft goedgekeurd. De Nederlandse positie is dus niet gemakkelijk. Maar de Unie heeft ons wel nodig. Wij zouden daarvoor de regering de volgende gedachten willen voorleggen:

- de Europese Commissie wordt verkleind tot twintig leden, met een gelijkwaardig roulatiesysteem waarin lidstaten om de beurt een eigen commissaris leveren, dan wel enige tijd niet leveren;
- in de Raad wordt een dubbele meerderheidsbesluitvorming ingevoerd, namelijk zowel de meerderheid van de lidstaten als de meerderheid van de EU-bevolking. Dit is vergelijkbaar met de wijze waarop in de Verenigde Staten het Huis van Afgevaardigden en de Senaat worden samengesteld, alleen gebeurt het hier binnen één gremium;
- in het verdrag wordt een bevoegdheidsverdeling tussen het Europese en het nationale niveau opgenomen voor de diverse beleidsterreinen;
- op Europees niveau, met een gekwalificeerde meerderheid en met een medewetgevende rol voor het Europees Parlement, wordt besloten over de interne markt, de landbouw, het milieu, het asielbeleid, de immigratie;
- de lidstaten zijn zelf bevoegd op het gebied van het binnenlands bestuur, cultuur, onderwijs, volksgezondheid, sociale zekerheid en fiscaal beleid;
- over het buitenlandse beleid en het veiligheids- en defensiebeleid wordt op Europees niveau besloten, maar met eenparigheid van de lidstaten en in nauwe samenwerking, dus niet concurrerend, met de NAVO;
- de Europese Unie treedt toe tot het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens. Dit maakt een uitgebreide grondrechtencatalogus in het nieuwe Verdrag overbodig en voorkomt dat dit Verdrag het karakter van een grondwet krijgt. De Europese Unie houdt zich afzijdig van terreinen waarop de Raad van Europa goed werk doet, om onnodig dubbel werk te voorkomen.

Gelet op de bevoegdheidsverdeling tussen het nationale en het Europese niveau zijn onze fracties geen voorstander van een vaste voorzitter (president) van de Europese Raad en evenmin van een minister van buitenlandse zaken van de Unie. De constructie die in de afgewezen grondwet was voorzien, van een functionaris die zowel in de Commissie als in de Raad zou optreden, zou het gewenste evenwicht tussen de Europese instellingen hebben verstoord. Het Europees Parlement wordt volwaardig medewetgever op alle beleidsterreinen waarover de Raad met gekwalificeerde meerderheid besluit. Het zou ook een goede zaak zijn als in een nieuw verdrag Brussel als vaste vergaderplaats voor het Parlement wordt aangewezen en Straatsburg wordt overgelaten aan de Raad van Europa.

Wij steunen voorts de openbaarheid van de raadsvergaderingen waar over wetgeving wordt beraadslaagd en besloten, en de rodekaartprocedure voor de nationale parlementen. Het is goed dat hiermee nu al wordt geëxperimenteerd, vooruitlopend op een verdragsbepaling. Daarvoor is wel nodig dat de regering de beide Kamers zo vroeg mogelijk informeert over belangrijke onderwerpen die in de Raad aan de orde zullen komen. Door deze parlementaire betrokkenheid kan het draagvlak onder de bevolking voor uit Brussel afkomstig beleid bevorderd worden.

In dat verband is ook nodig dat bewindslieden en volksvertegenwoordigers zich niet verschuilen achter Brusselse verplichtingen, als een onplezierige maatregel moet worden ingevoerd, maar hun verantwoordelijkheid

daarvoor nemen. Per slot van rekening is Brussel geen onbeïnvloedbaar bestuurscentrum. Er zijn voor ons als regering en parlement mogelijkheden om invloed uit te oefenen. Als wij die niet benutten, mogen wij Brussel niet de schuld geven als maatregelen voor ons ongelegen komen. De Europese Rekenkamer moet nauw samenwerken met de nationale rekenkamers om zo een goed zicht te krijgen op de beheers- en controlesystemen die de lidstaten hanteren voor de Europese geldstromen.

Tot slot wat betreft de inhoud van het nieuwe verdrag zoals dat ons voor ogen staat, het volgende. Indien in dat verdrag bronnen van Europese waarden worden genoemd -- dat zouden wij toejuichen -- hoort de joods-christelijke traditie daar zeker bij. In de afgelopen vijftig jaar was de Europese integratie sterk op economische belangen gericht. Maar een Europa dat alleen bij materiële waarden denkt te leven, raakt in het slop. Dat is zelfs misschien wel de oorzaak van de huidige malaise. Daarom is het goed onder woorden te brengen wat de landen van Europa geestelijk verbindt. Ook de geestelijke waarden van de joods-christelijke traditie verdienen daarbij vermelding, niet het minst als correctie op alleen maar materiële waarden. Wil de regering in dezen de inzet van bondskanselier Merkel steunen?

Indien langs deze lijnen een herzien verdrag tot stand komt, is er zicht op een goed functionerende Unie van 27 of meer lidstaten. Onze fracties hechten eraan dat de samenwerking zoveel mogelijk gezamenlijk met alle lidstaten plaatsvindt. Wij zijn geen voorstander van de vorming van "kopgroepen" op bepaalde beleidsterreinen of invoering van een gedifferentieerd lidmaatschap.

Een lastige vraag is nog of het feit dat het grondwettelijk verdrag aan een referendum onderworpen is geweest, ertoe noopt ook een nieuw verdrag voor directe raadpleging aan de burgers voor te leggen. Ons voorlopige oordeel is dat, indien het nieuwe verdrag duidelijk verschilt van het voorgaande, een referendum geen automatisme is. Wij zijn geen voorstanders van referenda die van bovenaf worden geïnitieerd. Het is ook oneigenlijk dat zo'n referendum weliswaar formeel raadplegend, maar feitelijk bindend is. Voorts hebben wij onze verantwoordelijkheid jegens de andere 26 lidstaten, dat er metterdaad een nieuw verdrag tot stand komt om de Europese samenwerking beter te structureren. Daarin mag de wetgever zich niet afhankelijk maken van een volksraadpleging.

Behalve aan de samenwerking binnen de Unie zullen ook grenzen moeten worden gesteld aan de uitbreiding van de Europese Unie. Tot dusver lijkt, als een land eenmaal als aspirant-lid is aangewezen, de weg naar het lidmaatschap een onomkeerbaar proces, of de Europese burgers die uitbreiding nu willen of niet. Europese samenwerking vereist naar de mening van onze fracties niet enkel een geografisch verband, maar ook een minimum aan gemeenschappelijke culturele en geestelijke waarden. Terecht heeft bondskanselier Merkel op 17 januari in het Europees Parlement gezegd, dat zonder een visie op wat Europa gemeen heeft, op dat wat Europa's innerlijkste wezen bepaalt, geen van de Europese verdragen tot stand gekomen zouden zijn.

In de loop van de historie heeft het werelddeel Europa uiteenlopende geestelijke en culturele

ontwikkelingen doorgemaakt. Daarbij bedoel ik met "cultureel" de gangbare patronen van denken, voelen en handelen. Het westen en midden van Europa zijn achtereenvolgens gestempeld door de Grieks-Romeinse cultuur, het christendom, eerst in de rooms-katholieke vorm, later in een deel van Europa ook in de protestantse vorm, en door Renaissance en Verlichting. Het oosten van Europa is sinds de val van het West-Romeinse rijk en nog meer door de breuk tussen de westerse en de oosterse kerk in 1054 een eigen weg gegaan, niet enkel op religieus gebied en met diepgaande gevolgen voor de cultuur. De Verlichting is aan deze landen grotendeels voorbijgegaan. De grenzen tussen deze beide cultuursferen zijn nog steeds herkenbaar in de gangbare waarden van de huidige burgers, zo merkte professor Hofstede op in zijn ROB-lezing van 16 september 2004. Wij merken ook in de Europese samenwerking hoe moeilijk naties uit de katholieke en de orthodoxe traditie elkaar soms verstaan.

Dat zal nog meer het geval zijn wanneer landen die door de islamitische cultuur zijn gestempeld, deel zouden gaan uitmaken van de Europese Unie. Er zijn dan nog minder gemeenschappelijk gedeelde waarden. Het gaat ons dus in dit verband niet om moslims en hun religie: daarvoor is vrijheid in alle landen van de Unie, ook in ons land, gewaarborgd door onze Grondwet en internationale mensenrechtenverdragen. Het gaat ons om de historisch gegroeide culturele waarden als grondslag voor een zo nauwe samenwerking tussen staten als binnen de Unie plaatsvindt.

Europa wordt gekenmerkt door waarden als respect voor de menselijke waardigheid, vrijheid, gelijkberechtiging van alle burgers, solidariteit, aanvaarding van diversiteit en het gezag van het recht boven de macht. Deze waarden zijn echt niet van nature gemeengoed voor alle volken op aarde. Daarom verdienen ze dat wij ons daarvoor inzetten en ze verdedigen. Als wij het doel van Europese samenwerking beperken tot een vrije markt, zonder een morele inbedding in deze waarden, blijft er niets dan kil materialisme over en dat is niet het Europa dat wij voorstaan. Ik haal met instemming aan, wat de minister-president op 7 september 2004 gezegd heeft op de conferentie over normen en waarden in Europa: "Hoe groter het besef van gedeelde waarden, hoe groter de politieke besluitvaardigheid van de Europese Unie kan zijn."

Naar de mening van onze fracties zijn Kroatië en Macedonië voorlopig de laatste landen die in aanmerking komen om op termijn in de Unie te worden opgenomen en worden er voorlopig geen nieuwe kandidaat-lidmaatschappen verleend. De Europese Unie heeft nu tijd nodig om de laatste uitbreidingen van 2004 en 2007 met in totaal twaalf lidstaten te verwerken. Bij landen waarmee de toetredingsonderhandelingen zijn of worden aangevangen, worden de Kopenhagencriteria strikt toegepast en wordt geen concrete toetredingsdatum in het vooruitzicht gesteld.

Uit wat ik in het algemeen gezegd heb, zal duidelijk zijn dat onze fracties geen voorstander zijn van toetreding van Turkije tot Europa. De historische, culturele en sociaaleconomische verschillen zijn te groot en geografisch behoort het land grotendeels ook niet tot Europa. Het gegeven dat toetredingsonderhandelingen gestart zijn, schept geen voldongen feit voor toetreding.

Wel kan dit land opgenomen worden in het Europees nabuurschapsbeleid. In de onderhandelingen die nu gaande zijn, zullen godsdienstvrijheid en een gelijkwaardige behandeling van minderheidsgroepen als christelijke kerken en hun leden, deel moeten uitmaken van de toetsing. Daarbij gaat het niet alleen om wetgeving, maar ook om de naleving daarvan in de praktijk. Ook zal Turkije met zijn Armeense burens in het rechte moeten komen over het verleden en EU-lidstaat Cyprus volwaardig moeten erkennen.

De betrekkingen van de Europese Unie met de overige Europese landen, zoals Oekraïne, Georgië en Armenië, en met de landen rondom de Middellandse Zee worden gesteld in het teken van het Europees nabuurschapsbeleid. Daarbij moet helder zijn dat deze relatie geen voorportaal is voor het kandidaat-lidmaatschap. Wel stelt deze relatie de Europese Unie in staat die landen desgewenst technische en financiële steun te geven. Dit biedt een mogelijkheid om met behoud van goed nabuurschap een halt toe te roepen aan het steeds maar uitdijen van de Europese Unie. Wil de regering ook in het nabuurschapsbeleid aan de situatie van minderheidsgroepen in de betrokken landen, waaronder christelijke kerken, nadrukkelijk aandacht geven?

Op 25 maart aanstaande -- het is jammer dat daarvoor weer de wekelijkse rustdag wordt gebruikt -- zullen de regeringsleiders van de Unie de Verklaring van Berlijn uitgeven. Kan de regering al een indicatie geven, wat daarin zal staan over de grondwet en over de sociale agenda van Europa? Vijftig jaar heeft Europa mogen werken aan integratie, met name op economisch gebied. Een werelddeel dat eeuwenlang werd verscheurd door onderlinge oorlogen, leeft nu al meer dan een halve eeuw in vrede en een ongekennde welvaart. Dat is een voorrecht dat verplichtingen oplegt, bijvoorbeeld de verplichting om in het Europese overleg niet louter de Nederlandse materiële belangen te dienen, maar ook het belang van anderen in het oog te houden, zowel binnen de Unie als daarbuiten. Wij wensen de regering daarvoor veel wijsheid toe.

*N

De heer **Schuyter** (D66): Voorzitter. Ik wil beginnen ook namens mijn fractie de nieuwe bewindslieden van harte welkom te heten en succes in hun werk te wensen. Ik wil zeker de minister-president van harte welkom heten. Dit niet alleen omdat hij welkom is, maar ook omdat zijn aanwezigheid in dit debat noodzakelijk is. Mijn fractie heeft er al jarenlang voor gepleit de minister-president als het om Europese zaken gaat, meer bevoegdheden en mogelijkheden te geven. Europa is binnenland geworden en dat betekent dat de positie van de staatssecretaris bij Buitenlandse Zaken eigenlijk een wat vreemde is. Een verhuizing naar Algemene Zaken zou meer in de lijn liggen.

Mevrouw de voorzitter. Enkele weken geleden hebben u en uw collega uit de Tweede Kamer de voorzitter van de Europese Commissie, de heer Barroso, in het parlement ontvangen voor een gedachtewisseling. Er ontbrak opvallenderwijs een tweetal prominente leden van de Tweede Kamer. Vandaag zitten deze beide leden achter

de regeringstafel om met ons het Europeabeleid te bespreken. Dat wisten zij toen waarschijnlijk al.

Naar ik uit de krant heb begrepen en ook uit de uitzending van Buitenhof afgelopen zondag, zijn de minister-president en ook de staatssecretaris tevreden over de top in Brussel waar afspraken zijn gemaakt over het klimaat. Die zijn inderdaad overal positief ontvangen, met de aantekening dat het nu op uitvoering aankomt. Het onderwerp laat meer dan enig ander zien hoe noodzakelijk een Europese aanpak is. Maar er zijn meer onderwerpen die dat kunnen laten zien en daarvoor is het nodig dat er voortgang wordt gemaakt met een onderwerp zoals de besluitvormingsstructuur in de Unie. Met andere woorden, voortgang met een nieuw verdrag. Bij dat onderwerp kijkt Europa terecht naar Nederland, in die zin dat het aan ons is om een stap te zetten hoe verder na de verwerping van het grondwettelijk verdrag via het instrument van het referendum.

Het woord "samen", dat naar ik heb begrepen op de vijftig pagina's van het regeerakkoord ongeveer 143 keer voorkomt, geldt kennelijk niet voor buitenlanders, blijkens de afwezigheid van die bekende Kamerleden. Dat is jammer, want in de bijdrage van de heer Barroso werd alle moeite gedaan om met Nederland mee te denken. Barroso zei: wijs ons de weg op welke wijze wij de Nederlanders kunnen overtuigen van de noodzaak om in Europa een volgende stap in de ontwikkeling te doen. De besluitvormingsprocessen zijn gemaakt in een periode dat de Unie uit veel minder leden bestond, namelijk zes, en die besluitvormingsprocessen passen niet meer bij een Unie met 27 leden. Niemand zal dat ontkennen.

De regering heeft aangekondigd, de eerste honderd dagen te gebruiken om met de samenleving in overleg te gaan over een nadere invulling van het regeerakkoord. Geldt dat ook voor de paragraaf die over Europa gaat? Als het antwoord daarop "ja" is, welke initiatieven kunnen wij dan van de zijde van de regering verwachten? Die vraag is gerechtvaardigd omdat er al eenentwintig dagen zijn verstreken.

De Europaparaagraaf van het regeerakkoord wordt allerwegen als weinig ambitieus bestempeld, maar mijn fractie vindt dat niet terecht. Zij wil op dit moment nog niet wanhopen, omdat het akkoord begint met een paragraaf over Europa en dat doe je niet als je Europa niet belangrijk vindt. Maar de regering steekt niet haar nek uit met concrete voorstellen. Curieus is de positie van de Raad van State. Kan al worden gezegd hoe de opdracht aan de Raad precies luidt? Helemaal open zal deze toch wel niet zijn?

Bij het staatsbezoek van de majesteit aan Turkije heeft de minister van Buitenlandse Zaken bepaalde afspraken gedaan over de uitbreiding. De minister-president heeft bij zijn bezoek aan kanselier Merkel ook van zich doen spreken wat betreft de mogelijke vorm van een nieuw verdrag. Willen de bewindslieden wat uitvoeriger ingaan op hetgeen daar is gesteld?

Het kan bekend zijn dat binnen de Eerste Kamer intensief wordt nagedacht over Europa. Dat geldt voor alle partijen, maar er zijn natuurlijk wel verschillen. Ik zal vandaag kort een aantal punten aanstippen die voor D66 van belang zijn. Dat moet beknopt en kan derhalve niet volledig zijn. Achtereenvolgens zeg ik iets over het

grondwettelijk verdrag en hoe daar nu verder mee om te gaan; over de uitbreiding van de Unie; over de gedachte van het Europa van de twee snelheden en daaraan gekoppeld de idee van een B-lidmaatschap; de relatie van de Unie met de Raad van Europa; en ten slotte over het omgaan met subsidiariteit.

Voor D66 staat niet ter discussie dat er een verdragsherziening dient te komen. Helaas kan dat niet meer het verdrag zijn dat aan de kiezers is voorgelegd, niet alleen omdat dit in Frankrijk en Nederland is afgestemd, maar ook omdat er ongetwijfeld kritiek op zou komen van het Verenigd Koninkrijk, Polen en wellicht Tsjechië.

Ik gebruik het woord "helaas", omdat de voorliggende tekst een compromis was van 15 of in zekere zin van 25 landen. Dat verwerpen is een heel waagstuk. Zal het mogelijk blijken te zijn nog een keer een tekst te produceren waar 27 landen hun handtekening onder zetten? De achttien lidstaten die het verdrag wel ratificeerden, stellen vanuit hun standpunt volstrekt terecht dat er niet veel kan worden gewijzigd.

Het is dan ook verstandig om de geesten rijp te maken voor een tekst die dicht tegen de oude aanschuurt. Een grondwet hoeft het niet te heten, dat ziet eenieder wel in, al was het maar omdat het ook geen grondwet is. Maar aan overdracht van bevoegdheden valt niet te ontkomen en daar is ook niets mis mee, mits de regering deze goed aan de burgers presenteert. Men moet immers stekeblind zijn als men de nationale grenzen denkt aan te kunnen houden bij kwesties als milieu, energie, concurrentiekracht in mondiale betekenis, asielbeleid en terrorismebestrijding. Op die terreinen zal iets moeten gebeuren aan de besluitvorming; van unanimiteit naar meerderheidsbesluiten. Daarbij kan de organisatie van de besluitvorming in het grondwettelijk verdrag dat voorlag, als uitgangspunt dienen. Deze constructie voorkomt dat enkele landen hun zienswijze kunnen opleggen. Vindt de regering dat ook, zo vraag ik met nadruk.

Er is vermoedelijk bij onze partners wel begrip voor dat het nieuw op te stellen verdrag kleiner en daarmee minder gedetailleerd kan worden. In de eerste plaats kan worden verwijderd wat al in andere verdragen is geregeld. De codificatie in een verdrag had aantrekkelijke kanten, maar wordt op dit moment kennelijk slecht begrepen door de bevolking. Als in deel I de rechtspersoonlijkheid van de Unie, de toetreding tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en tot het Europees Sociaal Handvest worden opgenomen, zijn de grondrechten hecht verankerd.

Bij de afstemming concentreerden de tegenstanders zich op Deel III van het Verdrag, maar veel daarvan is elders geregeld. Het moet toch mogelijk zijn adhesie te verwerven wat de meerderheidsbesluitvorming en de versterking van het Europees Parlement betreft. De overdracht van bevoegdheden van de nationale parlementen heeft allang plaatsgevonden. Nu gaat het er juist om de democratische controle op het beleid te versterken en wel daar waar deze thuishoort: bij het Europees Parlement.

Tegelijkertijd kan worden gepleit voor het bewerkstelligen van aanpassingen bij het landbouwbeleid, waarin de uitgangspunten voor natuur, milieu, voedselveiligheid en dierenwelzijn horen te worden

verwerkt. Het is aantrekkelijk om de Kopenhagencriteria in een nieuw op te stellen verdrag op te nemen, omdat daarmee inzicht wordt geboden aan de burgers hoe wordt omgegaan met de uitbreiding van de Unie. Die uitbreiding roept bij veel burgers vragen op. Vorig jaar heb ik al gezegd dat D66 er begrip voor heeft, als de opnamecapaciteit van de Unie het noodzakelijk maakt dat er enige temporisering plaatsvindt, omdat de argumenten daarvoor dan vanuit de Unie zijn te verklaren. Ten principale stelt D66 dat uitbreiding met landen die tot het klassieke Europa behoren, niet alleen mogelijk moet blijven maar ook zeer wenselijk is. Dat geldt voor de landen aan de oostgrens en eveneens voor Turkije. In het rondje Europa van VNO/NCW wordt de toetreding van Turkije tot de Europese Unie terecht op zijn vroegst berekend in 2018, en dan moet er niets mis gaan met Cyprus. Het is zinvol om dit te communiceren aan de bevolking en daarbij duidelijk te maken dat Turkije sowieso aan de criteria dient te voldoen en daar dus ook de tijd voor heeft.

Zowel bij het grondwettelijk verdrag als bij de toetreding van Turkije wordt bij voortduring de vraag gesteld of deze zaken via een referendum moeten worden voorgelegd aan de bevolking. D66 pleit al jaren voor een correctief referendum dat kan worden aangevraagd door de bevolking, onder bepaalde condities. Zwitserland heeft bijvoorbeeld al een paar eeuwen ervaring met lokale, regionale en landelijke referenda. Tot nu toe is er voor die opvatting geen meerderheid. Als men wederom bij wijze van uitzondering, want zo moet het toch worden gesteld, een referendum zou wensen inzake Europese Verdragen en de toetreding van Turkije, dan is de gedachte van collega Jurgens om de tijdelijke referendumwet van stal te halen, waarin wordt geregeld dat de bevolking een referendum kan afdwingen, een goede optie. Mijn fractie van een van bovenaf opgelegd referendum geen aantrekkelijk alternatief vindt.

Bij de discussie over de toetreding van Turkije wordt ook wel de idee van een zogenaamd B-lidmaatschap van stal gehaald. Dat blijft dan uiteraard niet tot Turkije beperkt, maar strekt zich uit over veel kandidaat-lidstaten. Mijn fractie voelt niets voor de introductie van zo'n lidmaatschap. Het zal gaan functioneren als een vluchtweg om echte besluiten niet te hoeven nemen. Dat treft nu juist uitgerekend vaak de landen die zich heel sterk kunnen ontplooiën binnen de Unie. Als er een B-lidmaatschap was geweest, dan waren Spanje, Portugal en Griekenland -- en misschien zelfs Ierland -- nog steeds geen lid. Deze landen hadden dan ook nooit die progressie gemaakt die ze binnen één generatie nu juist wel binnen de Unie gerealiseerd hebben.

In dit verband is het van belang om ook aandacht te schenken aan de idee van een Europa van de twee snelheden. Als er geen voortgang komt met het vaststellen van een nieuw verdrag, is het vermoedelijk niet aan Nederland om het Europa van de twee snelheden te kunnen tegenhouden, maar een dergelijke ontwikkeling is natuurlijk niet wenselijk. Als wij in Europa eerste en tweederangs landen krijgen, en met een B-lidmaatschap zelfs ook nog derderangs, dan is dat -- hoe de benaming verder ook moge zijn -- een onwenselijke en zelfs gevaarlijke ontwikkeling. Bovendien zal Nederland dan

vermoedelijk in de vernederende positie komen om bij de langzame landen te worden ingedeeld, want dat is dan de consequentie van het "nee" tegen een grondwettelijk verdrag. Dat is voor één van de oprichters van de Unie een moeilijk te accepteren situatie. Nederland is in de Unie bepaald geen klein land; dat calimerocomplex moeten wij nu maar eens van ons afschudden! Wel verliezen wij met ons gedrag van de laatste paar jaar snel aan invloed in Brussel. Die invloed was veel groter dan de omvang van ons land rechtvaardigde. Die positie moeten wij behouden en die opdracht heeft dit kabinet zichzelf te stellen. D66 zal de regering daarop niet in de laatste plaats beoordelen.

De relatie van de Unie met de Raad van Europa is bij herhaling aan de orde en niet alleen bij de agentschappen waar wij in het voorbije jaar zo uitvoerig bij hebben stil gestaan. Het is heel goed denkbaar dat in een ver liggende toekomst het naast elkaar bestaan van de Unie en de Raad niet functioneel meer is, maar nu is dat nog bij lange na niet bereikt. Zo lang er nog ongeveer twintig landen in de Raad zitten die niet in de Unie vertegenwoordigd zijn, is het waardevol om de Raad te koesteren, in de eerste plaats om de dialoog te kunnen behouden met die andere landen. Onze collega Van der Linden doet daar zijn uiterste en zeer gewaardeerde best voor. In de tweede plaats kunnen wij ook van de Raad leren. Oud-minister Brinkhorst heeft in de Volkskrant van 17 februari er bijvoorbeeld terecht op gewezen dat het Handvest op onderdelen verder gaat, door onder meer het recht op behoorlijk bestuur, op bescherming van persoonsgegevens -- niet onbelangrijk in deze tijd -- en van inzage van documenten vast te leggen.

Alvorens iets te zeggen over de subsidiariteit en hoe wij als parlement daarmee in de laatste twee jaar omgaan, een enkel woord over het briefadvies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken. Geldt de reactie van de vorige minister van Buitenlandse Zaken op dat advies nog onverkort? Mijn fractie stelt er in het bijzonder belang in daar waar het gaat om hetgeen in het verleden wel "Deense toestanden" zijn genoemd. Konden Deense ministers aanvankelijk in de Europese Raad pas met voorstellen instemmen als hun parlement toestemming had gegeven, intussen is het gebruik gegroeid dat de ministers voorliggende voorstellen tijdig met het parlement bespreken voor zij aan de onderhandelingen in Brussel beginnen. Deze procedure bevordert "dat het eigen nationale parlement kennis opbouwt over Europese samenwerking. Ook burgers kunnen door deze werkwijze beter zicht krijgen op Europese zaken, dan wanneer het nationale parlement daarover een passieve houding aanneemt. In Denemarken is daardoor de houding ten aanzien van Europa bovendien duidelijk minder sceptisch geworden in de afgelopen jaren". Ik onderschrijf dat citaat uit de notitie. Zou de regering het hier geschetste inderdaad een goed begaanbaar pad vinden? Mijn fractie acht het een goede kans om op die manier de besluitvorming in Europa beter bij de bevolking geaccepteerd te krijgen.

Bij een vorig debat over Europa heb ik gepleit om de krachten binnen de Benelux te bundelen. Tot mijn verrassing is deze gedachte onlangs ook benoemd door premier Juncker en door onze eigen bewindslieden. Het zou een mooie route zijn om ook op die manier een stap te

zetten voor een nieuwe start voor het tot stand komen van een verdrag, maar dan moeten wij wel de moed hebben om ook onze eigen opvattingen bij te stellen. Zien de bewindslieden een kans om gezamenlijk verder op te trekken in Benelux-verband?

Zoals bekend hebben de Eerste en Tweede Kamer een tijdelijke commissie ten behoeve van de beoordeling van commissievoorstellen ingesteld, de zogenoemde subsidiariteitstoets. Het verdient aanbeveling om daar in de volgende periode mee door te gaan, maar dan in een vaste commissie, waarbij de samenstelling nog eens kritisch dient te worden gezien. Het zou ook goed zijn als in de volgende periode wordt gezien of voor het goedkeuren van Europese verdragen en mogelijk ook voor het fiatteren van enige Europese voorstellen niet een andere procedure zou moeten worden gevolgd. Dat is alleen al daarom te zien, omdat het tijdsbestek waarin wordt gewerkt moordend is. Dit komt door het bicamerale stelsel. Immers, beide Kamers hebben verdragen goed te keuren en hebben de subsidiariteitstoets te verrichten. Ik pleit er nogmaals voor dat de regering beziet of een grondwetswijziging moet worden overwogen die het mogelijk maakt om in de gezamenlijke vergadering van de Staten-Generaal de Europese verdragen goed te keuren en soms ook de discussie over majeure subsidiariteitsbeginselen ten aanzien van de commissievoorstellen te voeren. Dat zou ten eerste een belangrijke tijdswinst kunnen realiseren en -- nog belangrijker -- meer publicitaire aandacht trekken voor debatten in dit huis en aan de overzijde over Europa. Dat is van belang om de voorlichting aan de burgers te verbeteren. Als die wettelijke mogelijkheid wordt geopend, is het uiteraard nog steeds aan beide Kamers om te bezien of men er gebruik van wil maken. Omdat de positie van beide Kamers dezelfde is -- geen van de Kamers heeft immers het amendementsrecht -- lijkt het mijn fractie echter een aantrekkelijke gedachte om gezamenlijk op te trekken. Daarop krijg ik graag een reactie van de minister-president.

Het belang dat de Eerste Kamer hecht aan een goede discussie over Nederland in Europa, blijkt ook uit het feit dat wij vorige week in het kader van de viering van vijftig jaar verdragen een bijzondere bijeenkomst hebben georganiseerd met studenten van alle universiteiten. Ook in de komende maanden is er voor die viering veel aandacht. Binnenkort zal onze koningin in de Ridderzaal eveneens bij de viering van die verdragen aanwezig zijn, een viering die dit keer door de regering is georganiseerd. Het zijn deze bijeenkomsten -- en er volgen er nog meer -- die een goede kans bieden om Europa weer prominent op de agenda te zetten en er bij de bevolking nadrukkelijk aandacht voor te krijgen. Er is een bepaalde vrees om daarbij aandacht voor de geschiedenis te vragen. Daar hoort een dubbel gevoel bij. Aan de ene kant is het een grote verworvenheid dat een meerderheid van onze bevolking is opgegroeid met een vanzelfsprekende vrede in het grootste deel van Europa. Aan de andere kant maakt juist die vanzelfsprekendheid het lastig om te laten doordringen hoe kort dat nog maar realiteit is en hoe broos dit alles nog is. Dat laatste kan worden aangetoond als wij de situatie in het voormalige Joegoslavië op ons laten inwerken. Het levend houden van de geschiedenis is alleen daarom al belangrijk omdat het aantoont hoe gewichtig het

is dat ook de landen in het voormalige Joegoslavië zicht houden op toetreding tot de Unie, niet alleen in hun belang maar zeker ook in het onze!

Per 1 april, een paar weken vanaf nu, mogen de burgers uit de in 2004 toetgetreden landen vrijelijk werken in Nederland. Met de huidige economische groei kunnen wij deze mensen goed gebruiken. D66 wilde meteen de grenzen openstellen, maar heeft er begrip voor dat de gevoelens van onzekerheid van veel Nederlanders serieus zijn genomen -- zeker in een economische toestand met minder rooskleurige verwachtingen -- en dat de toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt stap voor stap is verruimd.

De huidige economische opleving is niet los te zien van de uitbreiding van de EU. Nederlandse bedrijven hebben toegang tot nieuwe exportmarkten gekregen en hebben de mogelijkheid om aan gekwalificeerd personeel te komen. Ondanks de koudwatervrees heeft de uitbreiding vooral positieve gevolgen gehad.

Dit roept de vraag op hoe wij moeten omgaan met werknemers uit Roemenië en Bulgarije. Deze landen hebben een zeer goed potentieel aan arbeidskrachten, zeker van bètaopgeleiden die we in Nederland zo weinig hebben. Wanneer zal de regering hierover duidelijkheid verschaffen en welke termijnen zullen er gelden?

In 1922, kort na de Eerste Wereldoorlog, schetste Richard Nikolaus Coudenhove-Kalergi een panorama dat als de pan-Europese beweging de geschiedenis is ingegaan. In het prachtige boek "Botschafter Europas" schetst Anita Ziegerhofer-Prettenthaler hoe in die jaren de Europese beweging zou zijn vormgegeven, bijvoorbeeld met al onze kolonies er nog bij. De man werd als een fantast beschouwd. Immers in de 1500 jaar die aan zijn panorama vooraf gingen, was er geen periode van tien jaar dat er vrede in Europa was en dit werd bijna als een gegeven beschouwd.

Dit is een boek dat ik iedereen van harte ter lezing kan aanbevelen, met name diegenen die denken dat er weinig vooruitgang is geboekt. De moeilijkheden waarin wij nu verzeild zijn geraakt, zullen tijdelijk blijken te zijn. Dit is een gelukkige constatering. Jammer is alleen dat Nederland daar zo'n dubieuze rol in speelt. Die te wijzigen is een opgave van de komende regering en mijn fractie zal dat zwaar meewegen in het oordeel over haar succes.

Voorzitter. Tot slot. Het is nu het ogenblik om mijn bijzondere waardering uit te spreken voor de onvermoeibare inzet van onze ambtenaren die zich met Europa bezig houden. Zonder hen zouden we minder in staat zijn om bijvoorbeeld een bijeenkomst te organiseren zoals wij vorige week hebben gedaan of dit debat te voeren. Het is te hopen dat hun inzet ook in de komende jaren op dit niveau kan blijven.

*N

De heer **Kox** (SP): Mevrouw de voorzitter. Dit lijkt mij een historisch moment. Ik doel dan niet op de hernieuwde aanwezigheid van de minister-president. Hoewel, vier kabinetten in vijf jaar is ook historisch. Ik stel het op prijs dat hij hier is en ik ben benieuwd of hij veranderd is. Met andere woorden: wat is op Europese schaal het verschil tussen Balkende I, II, III en IV? Ik hoop dat wij hier in de loop van de dag iets wijzer over worden.

Mijn opmerking over een historisch moment heeft vooral betrekking op de aanwezigheid van twee Limburgers die als minister van Buitenlandse Zaken en staatssecretaris van Europese Zaken het Nederlandse volk en de Nederlandse regering vertegenwoordigen. Hoe snel kan integratie gaan! Hoe kort is het nog maar geleden -- de achttiende eeuw -- dat in Limburg naast de Staten-Generaal ook de Duitse keizer, de koning van Pruisen, de hertog van Gulik, de hertog van Gelre en de bisschop van Luik regeerden en daarna de Franse republiek, het Napoleontische keizerrijk, de Belgische opstandelingen en de Duitse Bond? Realiseren wij ons ook dat het dit jaar pas 140 jaar geleden is dat de Duitse Bond door Bismarck opgeheven werd waardoor Vaals eindelijk een Nederlands drielandpunt kon worden en er een einde kwam aan de dubbele nationaliteit van Limburgers, en in dit geval ook aan de dubbele loyaliteit aangezien Limburg tot 1867 gehouden was in geval van oorlog soldaten aan de Duitse Bond te leveren? Kan iemand dit voorzichtig aan Geert Wilders vertellen?

Ik wil maar zeggen: welkom, heren. Ik hoop dat het u goed gaat als onze buitenlandse bewindslieden. Ik heb geen enkele reden om aan uw loyaliteit te twijfelen.

De voormalige politieke lappendeken Limburg is gaande weg volledig geïntegreerd in Nederland, en in België, en in Duitsland, op hun beurt weer landen die gaandeweg steeds meer geïntegreerd raken in Europees verband, in de Europese Unie, in de Raad van Europa, in de OVSE en zo meer. Niets is eeuwig behalve de verandering, zei de wijsgeer. Dit lijkt mij een mooi motief voor de bespreking die wij vandaag hebben met de nieuwe bewindslieden over de Staat van de Europese Unie en Europa.

Ik ga er dus vanuit dat wij niet hoeven te twijfelen aan hun loyaliteit, maar ook niet aan hun royaliteit, hun bereidheid om net als hun voorgangers het debat met deze Kamer over buitenlandse en Europese zaken ruimhartig en open te voeren, want er valt wel wat te bespreken.

Van minister Verhagen moeten wij nog te weten komen wat zijn visie op Europa is. Wij weten dat zijn hart bij deze portefeuille ligt, maar niet wat er in zijn hoofd omgaat. Van staatssecretaris Timmermans moeten wij vooral te weten zien te komen of zijn visie na het Nederlandse nee tegen de Europese Grondwet is veranderd. Hij gold immers als een "hard core" constitutionalist, om het zo maar te zeggen. Afgelopen zondag hoorden wij hem echter in de uitzending van Buitenhof zeggen dat de nieuwe Nederlandse regering onder geen beding akkoord zal gaan met een Europees grondwettelijk verdrag. Bijstellen van de bestaande verdragen is toegestaan, maar het grondwetavontuur is van de baan. Heb ik dit goed begrepen? Hij sprak ook namens de minister-president die nog altijd met die ongemakkelijke handtekening van Rome zit.

De uitspraak van de staatssecretaris over de Raad van State begreep ik niet precies. Terwijl de nieuwe regering aanvankelijk de toets van de Raad van State met het oog op het al dan niet referendabel maken van een eventueel EU-verdrag als heel bijzonder leek te beschouwen, hoorde ik de staatssecretaris zondag veel luchthartiger zeggen dat ieder verdrag altijd eerst naar de Raad van State gaat. Niets bijzonders dus. Mag ik hieruit

afleiden dat hij en het kabinet van mening zijn dat niet de Raad van State, maar het kabinet beslist over een voorstel om al of niet een referendum te houden over een eventueel nieuw EU-verdrag? Overigens, toen de staatssecretaris zondag zei dat uiteindelijk de Tweede Kamer beslist, vergat hij misschien even dat deze Kamer daar ook over mee praat. Ik heb straks met wat interrupties proberen duidelijk te maken dat dit een heel interessant debat zou kunnen worden, mocht de regering met steun van de Tweede Kamer besluiten om een verdrag referendabel te maken. Er kan dan in deze Kamer zo maar een andere meerderheid zijn. De volgende keer dat de minister-president de kiezer uit Brunssum waarschuwt dat hij rekening moet houden met de inrichting van de Eerste Kamer, moet hij daar misschien ook op letten. Dit kan immers langs een andere band een probleem voor de regering opleveren. Ik ben benieuwd of daarover al enige gedachten zijn ontstaan.

In een recent debat in Felix Merites over de oorverdovende stilte over Europa sinds het referendum heb ik een paar vriendelijke adviezen aan de regering gedaan. Het lijkt mij gepast die hier te herhalen. Ik hoor graag het commentaar van de bewindslieden.

Mijn eerste advies is: laat de dode grondwet met rust. Laten wij niet capituleren voor de druk van de Verhofstadtgroep die ons wil wijsmaken dat de gouden hoofdregel over Europese verdragen, die luidt dat er zonder unanimiteit geen verdrag mogelijk is, nu ineens niet zou gelden voor de Europese grondwet. Deelt het kabinet mijn mening en wil het die de eerstvolgende keer ook aan onze buurpremier overbrengen?

Mijn tweede advies is: laten wij realistisch zijn en ons realiseren dat wij eigenlijk beter af zijn zonder die grondwet. Om te beginnen zitten wij niet meer vast aan deel 1 waarin veel te veel deuren werden opengezet naar een niet gewenste, onverstandige, federale verenigde staten van Europa, met één streng afgeschermd grondgebied, met één markt, één munt, één vlag, één volkslied, één president, één minister van Buitenlandse Zaken en op termijn één regering met één economisch beleid, één monetair beleid, één buitenlands beleid, één veiligheidsbeleid, één defensiebeleid en uiteindelijk één leger. Natuurlijk zijn al die elementen in Nederland niet zo benadrukt, omdat iedereen hier al aan voelt dat je je daarmee niet erg populair maakt, maar bij mij in Poppel, net over de grens, hoor je heel andere dingen uit de mond van premier Verhofstadt die er geen twijfel over laat bestaan dat hij wel zeker een federale verenigde staten van Europa nastreeft en deel 1 van de Europese grondwet daarvoor als volstrekt noodzakelijke aanzet beschouwt. Wat vindt de regering van dit openlijk beleden federalisme bij de burens?

Wij kunnen ook gemakkelijk zonder deel 2 van de Europese grondwet. Voorwaarde is dan wel dat de lidstaten op een ochtend bijeenkomen en hun handtekening zetten onder een uiterst eenvoudig verdrag dat toetreding van de Europese Unie tot het EVRM regelt. Hierover bestaat in Europa al tien jaar overeenstemming, maar door al dat gedoe over de Europese grondwet is het veel te lang blijven liggen. Collega Van Thijn ik hebben deze kwestie overigens geagendeerd in de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Oud-minister Bot heb ik kort voor

zijn afscheid horen zeggen dat hij hier ook een voorstander van is. Wat is het standpunt van de regering over toetreding van de EU tot het EVRM?

Wij zijn het er eigenlijk allemaal wel over eens dat wij zonder deel 3 van de Europese grondwet kunnen. Dat deel is namelijk een nodeloze herhaling van eerdere teksten, waarvan de promotie tot constitutionele tekst beslist niet wenselijk is. Hoe beoordeelt de regering dit? Als wij het over deze drie punten eens kunnen worden, is het probleem van de grondwet van de baan en dat zou toch fijn zijn.

Mijn derde advies aan de regering luidt: genoeg getobd, aan de slag! Laten wij om te beginnen het mechanisme van subsidiariteit en proportionaliteit verbeteren. Mijn partij gelooft in een betere Europese Unie door minder Europese Unie. Laten de lidstaten doen wat ze zelf het beste kunnen doen en laat de Unie zich beperken tot zaken die alleen in EU-verband beter geregeld kunnen worden. De regering toetst op subsidiariteit en proportionaliteit. Wij doen dat samen met de Tweede Kamer zelf ook in een gemengde commissie. Als wij eerlijk zijn, moeten wij onderkennen dat het niet overhoudt en dat er nog heel wat moet gebeuren.

De gemengde commissie is inmiddels begonnen met een evaluatie van haar werk, maar ik hoor nu graag van de regering hoe wij beter kunnen zeven wat er uit Brussel op ons afkomt. Vorig jaar waren dat volgens de ene telling meer dan 760 kwesties en volgens de andere ruim 120. Dat het er veel waren, staat in ieder geval buiten kijf. Wie het wetgevings- en werkprogramma erbij neemt, ziet dat Brussel dit jaar heel ambitieus is en dat men heel veel zaken in Nederland wil gaan bestieren. Naar onze mening zijn het er te veel. De Commissie heeft namelijk twintig strategische initiatieven met verstrekkende gevolgen aangekondigd. Dat is zeker geen bescheiden doelstelling. Ik hoor niet alleen graag een reactie van de regering op deze opmerkingen, maar ook op die van de heer Schuyer over de toekomst. Het is namelijk duidelijk dat wij er niet komen met een gemengde commissie die enkele voorstellen beoordeelt op proportionaliteit en subsidiariteit. Hoe wij het gaan oplossen, weet ik ook niet, maar duidelijk is wel dat regering en parlement hiervan echt werk moeten gaan maken.

Mijn vierde advies is dat de regering druk moet uitoefenen op zichzelf en andere lidstaten om gewoon eens de al gemaakte afspraken te gaan uitvoeren. Het geklaag dat de Europese Unie vastloopt door het ontbreken van een Europese grondwet, staat namelijk in schril contrast met de trage manier waarop plannen worden uitgevoerd waarvoor wel een verdragsrechtelijke basis bestaat. Het gesprek van de commissie voor de JBZ-raad met EU-terrorismecoördinator De Vries en zijn Nederlandse collega Joustra was buitengewoon verhelderend. Terwijl de Europese Commissie nog voor het einde van dit jaar haar richtlijn voor kritische infrastructuur wil doordrukken, zeiden zij daar zeker niet op te zitten wachten. Zij hechten er veel meer belang aan dat de gemaakte afspraken eindelijk eens uitgevoerd worden. Soortgelijke opmerkingen heb ik elders in Europa ook gehoord. Is de regering het met mij eens dat men gemaakte afspraken moet gaan uitvoeren in plaats van nieuwe dingen verzinnen?

Mijn vijfde advies aan de regering is dat wij ons moeten realiseren dat Europa meer is dan de EU. De monomane fixatie op de EU werkt Europese samenwerking tegen. Europa telt meer landen en het heeft er alle schijn van dat de EU zich steeds meer als een blok tegenover die Europese niet-EU-landen opstelt. Dat is duidelijk zichtbaar in de Raad van Europa. Deze ontwikkeling is in mijn ogen erg verontrustend. In het Comité van Ministers stellen de EU-ambassadeurs zich als één blok op en daarmee halen zij veel animo bij de andere lidstaten weg. Zij weten immers dat zij op voorhand een minderheidspositie hebben. Vanmorgen hebben wij de zorgen gehoord die Russische politici zich hierover maken. Het gaat dus niet goed en dat terwijl de Raad van Europa het orgaan is waar de EU op gelijke voet met belangrijke Europese landen als Rusland, de Oekraïne en Turkije kan spreken over wezenlijke zaken als de ontwikkeling van de democratie, de rechtsstaat, en de uitbreiding en bescherming van de mensenrechten.

Ook anderszins lijkt het erop dat de EU erop uit is om de positie van de Raad van Europa te verzwakken in plaats van te versterken. Ik zou het fijn vinden als de regering in staat is om deze koers te verleggen. De oprichting van het EU-agentschap voor fundamentele rechten is een openlijke provocatie van de Raad van Europa die hierdoor op het terrein van zijn core business een concurrent krijgt die over veel en veel meer geld beschikt dan de instituties van de Raad van Europa. Ik zou de regering dan ook wil adviseren om in de komende kabinetsperiode meer werk te maken van andere Europese samenwerkingsorganisaties, waaronder de Raad van Europa. Ik zou ook adviseren om daarvoor meer geld vrij te maken.

Het is beschamend dat wij lid zijn van een organisatie die elke burger het recht geeft om direct een beroep te doen op het Europese Hof in Straatsburg, maar die niet in staat is of wordt gesteld om iets te doen aan de schandelijk lange wachtlijsten, namelijk 90.000 zaken bij het Europese Hof in Straatsburg. De wachttijden zijn overigens even schandelijk en wel acht tot tien jaar. Welke initiatieven mogen wij van de regering verwachten? En wat gaat Nederland doen om de frustrerend kleine ondersteuning van de Europese mensenrechtencommissaris, een man of tien voor 800 miljoen Europeanen, te versterken?

Na deze goedbedoelde en gratis adviezen aan de regering zal ik iets zeggen over het Junckerrapport en de samenwerking tussen de EU en de Raad van Europa. De minister-president van Luxemburg doet vijftien min of meer concrete voorstellen in zijn rapport, waaronder het voorstel om de EU zo snel mogelijk toe te laten treden tot het EVRM en de EU de Raad voor Europa te laten erkennen als Europabrede referentie voor de mensenrechten. Hij stelt verder voor om alle mensenrechtenkwesties door te verwijzen naar de commissaris voor de mensenrechten van de Raad van Europa als die kwesties onvoldoende recht worden gedaan door de bestaande instituties. Juncker stelt voor om de samenwerking te verbeteren tussen de EU en de Raad van Europa bij het aanmoedigen en beschermen van democratie. Daarbij zou onder meer beter gebruik moeten worden gemaakt van de instituten van de Raad van

Europa. Volgens hem dient ook beter samengewerkt te worden om de juridische afstemming binnen heel Europa, en dus zonder scheidslijnen, te realiseren. Hij vindt dat er speciale aandacht moeten worden gegeven door beide organisaties, EU en Raad van Europa, aan Wit-Rusland. Verder moet er volgens Juncker meer samenhang komen in het Europese beleid voor Europees nabuurschap.

De institutionele relaties tussen beide organisaties dienen volgens de minister-president van Luxemburg beter gestructureerd te worden. Onder die relaties valt volgens hem ook die tussen het Europees parlement en de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Er moeten meer gezamenlijke programma's komen; de Europese ministers van Buitenlandse Zaken moeten meer werk maken van de Raad van Europa en lidstaten van de Raad van Europa zouden moeten zorgen voor voldoende budget. Tot slot stelt hij voor dat de EU in 2010 lid wordt van de Raad van Europa. Ik hoor graag van de regering wat wij op dit vlak mogen verwachten. Wij hebben namelijk wel die vijftien concrete voorstellen, maar sinds het applaus voor die voorstellen is het erg stil geworden. Wellicht kan de regering die stilte verbreken en mij blij maken met haar plannen.

Nu ik de stap heb gemaakt van de EU naar de Raad van Europa wil ik de regering ook vragen naar de relatie met de Europese niet-EU-lidstaten. Het is inmiddels iedereen duidelijk dat heel veel in Europa afhangt van de ontwikkelingen in Rusland en de verhoudingen met dit land. Rusland is niet de oude vijand van weleer, niet de aangeschoten beer van de jaren negentig en met haar enorme energievoorraden speelt dit land de komende jaren een hoofdrol in de Europese energievoorziening. Iets wat ze in Moskou uiterst plezierig vinden, ook omdat men daar weer denkt als een grootmacht. De staatssecretaris geldt als een kenner van Rusland en daarom hoor ik graag zijn visie op de relatie met Rusland. Hoe gaat die zich ontwikkelen en hoe kunnen wij voorkomen dat Rusland zich afkeert van Europa? Hoe gaan wij met andere woorden bevorderen dat Rusland in Europa integreert? Als Limburg kan integreren in Europa, moet Rusland dat ook kunnen.

Ik heb nog niet gesproken over de klimaatop. Ik heb daarover interessante berichten gehoord, maar ik vind dat deze top nog even op de tafel van de Tweede Kamer hoort te liggen. Ik hoor wel graag van de regering een antwoord op de vraag in welke richting de aanstaande Verklaring van Berlijn zich ontwikkelt. Er wordt een vergelijking gemaakt met de Verklaring van Messina. Ik ben zelf altijd benauwd voor het trekken van historische parallellen omdat die altijd mank gaan; vraag dat maar aan Han Noten. Ik ben echter wel benieuwd in hoeverre de gedachte die de staatssecretaris in Buitenhof uitsprak over het beperken van de macht van de markt in de Europese Unie na de gigantische uitdijning van de afgelopen tien tot vijftien jaar sinds het Verdrag van Maastricht, het standpunt van de regering is en in hoeverre deze regering denkt dat die kernboodschap kan terugkomen in die Verklaring van Berlijn. De regering weet dat de SP vanaf het Verdrag van Maastricht fervent tegenstander is geweest van de fixatie van de Europese Unie op het aan de macht brengen van de markt omdat dat vaak ten koste ging van gekozen volksvertegenwoordigingen en de positie van burgers, werknemers en consumenten en hun

democratische, sociale en ecologische belangen. Als deze regering het daarmee eens is, dan maakt zij mij extra blij. Dat zou een mooie toenadering zijn.

In de tijd waarin Bolkestein nog met grote steun vanuit dit land en de politiek beweerde dat Europa liberaal zou zijn of niet zou zijn, schreef Jan Marijnissen al in Tegenstemmen dat er wellicht toch meer te zeggen viel voor de opvatting dat Europa sociaal zou moeten zijn om te kunnen zijn op termijn. Ik hoor graag voor welke richting deze regering inmiddels heeft gekozen. Naar de mening van mijn fractie is de uitdaging voor de komende jaren hoe wij in Europa voor alles weer samenwerken kunnen baseren op het belang van de burgers in plaats van op het belang van de bedrijven en welke samenwerkingsvormen daarvoor het meest passend zijn. Voor de SP zal de Europese Unie daarin een prominente rol moeten blijven spelen, zonder dat dat een allesoverheersende en alles wegdrukkende rol is waardoor er geen ruimte blijft voor andere vormen van samenwerking, bilateraal, functioneel of pan-Europees. De toekomstige samenwerking in Europa zou juist een samenwerking op maat moeten zijn. Ik hoor graag of de regering op dit punt raakvlakken ziet met de positie van mijn fractie.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik wens de twee nieuw benoemde bewindslieden en de opnieuw benoemde minister-president geluk met hun benoemingen. Ik wens hen sterkte en veel wijsheid toe. Sterkte zal ieder voor zich nodig hebben en van wijsheid kunnen wij allen profiteren.

Voorzitter. De afgelopen week is eindelijk weer eens, op twee fronten, enthousiasme voor de idee Europa getoond. Het akkoord dat de Europese raad bereikte over de aanpak van de klimaatverandering had, zoals de NRC schreef, "de trekken van een doorbraak" hetgeen eindelijk weer eens het gevoel geeft dat Europa echt beslissingen kan nemen en zelfs belangrijke beslissingen. Dat werd tijd, want een Europa dat alleen met veel pijn en moeite en veel gesteun over eigen nationale belangen besluiten neemt die misschien technisch zinvol zijn maar waar niemand de betekenis voor het echte leven van ziet, inspireert niet. Een Europa dat alleen maar lastig is, ons belemmert in wat wij hier zelf willen en ook nog veel geld kost, inspireert zelfs tot obstructie en negatief stemgedrag. Nu toont Europa weer dat het iets kan bereiken wat wij alleen natuurlijk nooit kunnen bereiken. Let wel, het moet nog duidelijk worden wat er nu precies moet gebeuren en wie dat moet betalen. Solidariteit betekent meestal dat de rijkere mede de lasten draagt van de armere. Het is dan ook zaak om niet opnieuw direct een klagzang aan te heffen op het moment dat ons dat dreigt te gebeuren. Misschien valt dat op dit punt mee; wij wilden immers toch al meer dan wat Europa wil.

De tweede inspirerende gebeurtenis van vorige week was de bijeenkomst in de Ridderzaal die door deze Kamer was georganiseerd. De studenten die aan de discussie deelnamen, en voor of tegen de inderdaad wel eens wat radicaal geformuleerde stellingen pleitten, deden dat met een voelbaar commitment aan de zaak van Europa. Dat gold ook voor de sprekers. Voor de jongere generatie,

in ieder geval voor deze selectie daaruit, is Europa niet ver, vreemd en gevaarlijk maar zinvol, kansen biedend, de belichaming van de vooruitgang en vooral heel gewoon. Voor deze echt hartverwarmende bijeenkomst spreek ik hier nog eens mijn grote respect uit voor collega Van der Linden, als initiator en inspirator van de bijeenkomst, en voor u mevrouw de voorzitter, omdat u namens de Eerste Kamer de organisatie onder uw hoede hebt genomen. Ten slotte spreek ik mijn respect uit voor degenen die het werk ervoor hebben gedaan. Knap werk!

Wij hoeven Europa dus niet meer dood te zwijgen, want er is genoeg reden en ook genoeg enthousiast publiek om een poging te doen om te formuleren wat wij verwachten van Europa en wat er dus moet gebeuren. Europa kan niet functioneren zonder een met 27 en op termijn nog meer leden werkzame interne structuur en bevoegdheidsverdeling. Het is begrijpelijk dat de regering zich een nieuw verdrag voorstelt dat "zich in inhoud, omvang en benaming overtuigend onderscheidt van het eerder verworpen grondwettelijk verdrag", maar het is duidelijk dat de strekking van een aangepast verdrag niet zo heel veel kan afwijken van het eerder verworpen verdrag. Het gaat dus eigenlijk om cosmetische aanpassingen die een verdrag op moeten leveren dat het mogelijk moet maken om vooruit te komen. Als daarbij de aanbeveling van onze Nationale Conventie gerealiseerd kan worden om de Unie te classificeren als een "statenverbond", dus als meer dan een losse statenbond maar minder dan een voorlopig waarschijnlijk toch te knellende federatie van deelstaten, dan vind ik dat als uitdrukking van de aard van de Europese entiteit zeer bruikbaar. Uiteindelijk zie ik evenwel liever een stelsel van regio's als deelstaten binnen een echte federatie als werkelijk eindpunt; regio's als dragers van culturele identiteit en van sociaaleconomische samenhang, in een evenwichtiger geheel dan het stelsel van hele grote en hele kleine lidstaten dat ook in het statenverbond de basis van de Unie blijft vormen.

De betrokkenheid van de nationale parlementen bij de Europese besluitvorming en bij de afweging van de vraag naar subsidiariteit en proportionaliteit is van belang. Op de vraag bij welke bestuurslaag een bevoegdheid moet liggen, moet van twee kanten beoordeling mogelijk zijn, namelijk van de kant van de Europese commissie en het Europees parlement en van de kant van de nationale regeringen en de parlementen. De methode die nu gepraktiseerd wordt, is daarvan een voorbeeld. Daar moet bij gezegd worden dat ik het eens ben met de opmerking die de Europese Beweging Nederland maakte in een brief aan de commissie ESO dat de subsidiariteitstoets zoals die nu wordt uitgevoerd door de gemengde commissie en de vakcommissies vaak "eenzijdig en vooral defensief wordt gehanteerd". Te vaak wordt alleen maar vastgesteld dat voorgestelde maatregelen onvoldoende rechtsgrondslag vinden in de Europese verdragen, waarna de werkelijke subsidiariteitsvraag, de vraag of het zinvol is om een maatregel op Europees niveau te nemen, niet meer aan de orde komt. Die manier van beoordelen mag als de bevoegdheidsverdeling vastligt en geen onderwerp van discussie meer vormt. Zo lang dat echter niet het geval is, moet juist uit een subsidiariteitsbeoordeling ook eenerschikking van bevoegdheden kunnen voortkomen. Een

duidelijk voorbeeld daarvan is de mogelijkheid om in Europese regelgeving kaders te stellen voor strafrechtelijke sancties. De vaststelling dat daarvoor in een bepaald geval nog onvoldoende rechtsbasis is, lijkt mij niet het eind van het verhaal. Waar geen rechtsbasis is, moet misschien wel een rechtsbasis geschapen worden. Is de regering dat met mij eens of meent zij dat het blijven staan op de huidige rechtsbasis altijd maar gebruikt moet worden voor bescherming van de nationale rechtsmacht en dus voor stilstand in de ontwikkeling?

Ook waar wel wordt toegekomen aan de subsidiariteitsvraag, liggen er nog keuzes wat betreft de wijze van afwegen. Speelt in die afweging alleen de vraag een rol of een probleem grensoverschrijdende aspecten heeft, of is ook van belang dat Europese regelgeving landen kan dwingen in een richting van verantwoordelijk gedrag waarvoor zij op eigen houtje niet zouden of kunnen kiezen? Dat kan bijvoorbeeld bij milieuwetgeving een rol spelen. Het nuttig effect op het milieu mag daar wat mij betreft tot een positieve subsidiariteitsbeoordeling leiden, ook als het om regelgeving gaat voor in principe binnenlandse aangelegenheden, zonder directe grensoverschrijdende effecten. Ik wijs in dit verband op het voorstel van de Europese Commissie over de bodembescherming.

Een ander voorbeeld van defensief gedrag van ons parlement en ook van de regering lijkt mij naar voren te komen, waar zo duidelijk en zo vaak onderstreept wordt dat sociaal beleid een zaak van de lidstaten is. Het uitwisselen van ervaringen en open coördinatie zijn oké, maar kom niet aan het eigen sociaal beleid. Zeker, dat gaat om een gebied vol voetangels en klemmen, waar een land met nog altijd min of meer het karakter van een verzorgingsstaat risico's loopt. Maar is niet terecht één van de kritiekpunten dat de Unie te veel economisch en te weinig sociaal gericht is? Ik ben niet de eerste die het hier vanmiddag opmerkt. Begin februari schreef de voorzitter van het CNV daarover een artikel met de veelzeggende titel "Socialer Europa kan de burger overtuigen". En nog net even eerder schreef de voorzitter van de FNV: "Mensen willen juist een Europa met een socialer gezicht."

Wij constateren wel in zijn algemeenheid dat er een tegenstelling is tussen het Amerikaanse sociale model en het Europese, maar het Europese model is niet erg eenduidig en daarom als voorbeeld voor de wereld ook nog niet echt overtuigend. Het zou Europa ten goede kunnen komen als er een echt Europees sociaal model zou ontstaan, waarvan de grondslagen dan ook Europees verankerd zouden worden. Daarbij zou dan ook kunnen blijken dat het toch aantrekkelijk kan zijn om "sociale diensten van algemeen belang" als aparte categorie te onderscheiden.

Daarbij kan het ook nuttig zijn om tot gemeenschappelijke definities van basisbegrippen als "werknemer" en "zelfstandige" te komen en die dan ook in het vrije verkeer van werknemers en diensten toe te passen. Wij hebben nu bij de toelating van Polen tot werkzaamheden in Nederland nogal wat problemen gehad in het bepalen van wie er als werknemer en wie als kleine zelfstandige beschouwd moest worden. Is de regering van plan, steun te verlenen aan de gedachte van het Duitse

voorzitterschap om in de komende Verklaring van Berlijn in te zetten op vooral het sociale aspect van Europa?

Niet helemaal los daarvan staat mijn voorkeur voor het in stand blijven in een nieuw verdrag van deel II van het oude grondwettelijk verdrag, het Handvest van de grondrechten, hoewel er best andere manieren denkbaar zijn om grondrechten in de Unie of in wijder verband vast te leggen. Deel II legt echter uitdrukkelijk de rechten van de burgers vast voor de staatkundig juridische entiteit die de Unie vormt, voor het statenverbond, en dat lijkt mij op zichzelf heel waardevol. Het bindt rechtstreeks de Unie en alle daarvan onderdeel uitmakende overheden en het is zeer compleet in zijn beschrijving van wat wij toch allemaal willen zien als de waarden van de Unie. Als die Europese waarden zo cruciaal zijn als iedereen beweert voor het bestaansrecht van de Unie en voor onze keuze om daar bij te willen horen, dan vormt deel II toch een onmisbare catalogus van wat dat dan concreet in moet houden?

Voorzitter, hoe duidelijker Europa zich positioneert, hoe beter het werkt. Een Europa als abstract monster dat op een onduidelijke manier heel veel invloed heeft, wekt weerzin. Een Europa dat zelf duidelijk dingen regelt die geregeld moeten worden, zal als waardevol geaccepteerd worden. Het in de gaten blijven houden van de subsidiariteitsbeoordeling blijft dus belangrijk, maar ook het ruimte gunnen aan Europa voor eigen wetgeving. Niet alleen in de vorm van richtlijnen en kaderwetten die de lidstaten verbinden, maar waar dat mogelijk is, graag ook in de vorm van Europese wetten die rechtstreeks binden en voorschrijven. Dat is duidelijk, dat is voor iedereen gelijk en het maakt Europa als een echte, zij het wat bijzondere, overheid zichtbaar. Het maakt het ook voor de media aantrekkelijk om dat voor het publiek zichtbaar te maken.

Hetzelfde geldt voor de eigen middelen van de Unie. Het is duidelijker en overtuigender dat een uniforme Europese belasting wordt geheven, dan dat op onduidelijke wijze middelen naar Brussel worden toe gesluisd, waarvan vervolgens wel heel makkelijk geredeneerd kan worden dat Brussel daar "ons" geld opmaakt en veel te veel kost. Het zal nog wel niet direct bereikt worden, maar de regering zou mij een plezier doen als zij verklaarde dat Nederland die kant wel op wil.

Europa moet een eigen gezicht krijgen. Voor zijn burgers, maar zeker ook naar buiten. De constatering dat een gemeenschappelijk buitenlands beleid noodzakelijk is om Europa te verzekeren van enige invloed in de wereld, is een open deur. Toch lijkt het realiseren van zo'n gemeenschappelijk optreden nog bijna onbereikbaar. En toch zal het moeten. Ik kan het niet duidelijker zeggen dan Bondskanselier Merkel in haar toespraak voor het Europees Parlement in Straatsburg: "We must act as one. That is precisely why, for a European foreign policy, we need a European Union Minister for Foreign Affairs. So that we can practise what we preach." Waar staat Nederland in deze vraag? Zij zei trouwens in die toespraak wel meer behartenswaardige dingen, bijvoorbeeld over de noodzaak van meer continuïteit dan door de halfjaarlijkse voorzitterschappen gerealiseerd kan worden. Terecht. Hoe doen wij dat?

Het lidmaatschap van de Unie is een gezocht bezit. Het wordt beschouwd als een voorrecht en dat is het ook. Binnen het lidmaatschap is variatie nu ook mogelijk in deelname aan specifieke projecten. Dat is naar mijn overtuiging niet verkeerd. Het blijft nog heel lang zo dat er grote verschillen in economische ontwikkeling bestaan tussen de leden. Het lijkt aannemelijk dat er ook grote verschillen blijven bestaan in de ambitie om soevereiniteit te delen. Als dat zo is, dan is het ontstaan van groepen van landen met aparte regels, die verder gaan dan de algemene regels, naar mijn mening niet verkeerd en zelfs aan te bevelen.

In het binnenlands bestuur komen wij na twee eeuwen van eenvormigheid tot de conclusie dat niet alle provincies of gemeenten precies hetzelfde hoeven te wezen. Binnen de Europese Unie kunnen wij die conclusie beter maar meteen trekken. De ambities van sommigen kunnen een stimulans voor anderen zijn. Dat doet niet af aan het feit dat het lidmaatschap van de Unie als zodanig een vast pakket aan eisen oplegt, waar aan voldaan moet zijn om toe te kunnen treden. Om echter nog verder te kunnen gaan, is meer nodig. Dat kan er ook voor zorgen dat er minder weerstand komt tegen de grote Unie die wij nu hebben en die ongetwijfeld nog groter zal worden, met leden die door sommigen als vreemd en ver ervaren zullen worden. Dat is dan alleen maar de algemene unie en wij horen dan misschien tot nog andere blokken, dichterbij. Is de regering dat met mij eens en ziet zij daarvoor concrete mogelijkheden?

Uit het coalitieakkoord begrijp ik dat de regering van plan is, voor de niet-leden onder omstandigheden het kandidaat-lidmaatschap toe te kennen maar daarnaast ook nog een extra vorm te gebruiken, het partnerschap. Daar is vanmiddag al meer over gesproken. Ik vind het een interessante gedachte en de minister zou mij een genoegen doen, als hij daar even over door zou willen filosoferen. Dan kunnen wij ons daar een concretere voorstelling van maken. Hoe moet ik mij bijvoorbeeld de relatie voorstellen met het huidige nabuurschapsbeleid? Bij die nabuurlanden is immers een aantal dat vast wel belangstelling heeft voor een partnerschap, wat dat ook moge zijn.

Ten slotte, een laatste punt dat ik wel eens eerder heb aangesneden. Dat was echter bij een vorige regering en een vorige minister van Buitenlandse Zaken, zodat het geen kwaad kan, er hier nogmaals op te wijzen. De Europese Unie is sterk betrokken bij en ook medeverantwoordelijk voor de ontwikkelingen in de westelijke Balkan. Het is wel duidelijk geworden dat het niet mogelijk is, Kosovo nog langer te dwingen deel uit te maken van de Servische staat. Het plan-Ahtisaari geeft een oplossing die enerzijds de Kosovaren min of meer tevreden kan stellen die al meer dan honderd jaar wachten op Albanese zeggenschap in dit gebied, en anderzijds de Serviërs de mogelijkheid geeft om formele relaties te blijven onderhouden met wat zij beschouwen als hun staat. Het lijkt mij van zeer veel belang dat de EU zich unaniem achter dit plan opstelt. Wat is de regering in dit opzicht van plan te gaan doen?

Kosovo leidt tot de conclusie dat het niet altijd mogelijk is om bestaande, maar vaak hoogst willekeurige grenzen te handhaven, zoals het uitgangspunt tot nu toe was. Dat geldt immers naar alle waarschijnlijkheid, en met

recht en reden, ook voor Nagorno-Karabach, voor Zuid-Ossetië en voor Transnistrië. De bevolkingssamenstelling in die gebieden geeft alle reden voor aanpassing van de formeel nog bestaande grenzen. In Bosnië-Herzegovina blijkt een functionerende staat onbereikbaar. Het zou naar mijn overtuiging goed zijn als de EU zich in haar stellingname hier aan de realiteit zou aanpassen en de Republika Srpska de mogelijkheid zou geven zich in ieder geval ook met de staat Servië te verbinden in plaats van gedwongen te worden tot verdergaande integratie in Bosnië. Voor Bosnië-Herzegovina zou dat een beter bestuurbare, beter functionerende en beter geaccepteerde staat opleveren. Als concessie aan Servië zou het ook meer betekenen dan de voorlopig loze belofte dat er weer gepraat kan worden over de toenadering tot de EU, terwijl het voor het Servische volksgevoel na alle vernederingen een tegemoetkoming zou zijn.

De heer **Van Gennip** (CDA): Ik geloof mijn oren niet. Wil de heer Ten Hoeve hiermee een premie afgeven voor etnische zuivering? Dat is toch de basis waarop de Republika Srpska bestaat?

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Dat is inderdaad de basis waarop de Republika Srpska is ontstaan. Aan de andere kant is het ook waar dat de bevolkingsverdeling in Bosnië ook voor de oorlog al zodanig was dat er aparte eenheden te onderscheiden waren, al lagen die vaak vreemdsoortig door elkaar. De stichting van een staat als Bosnië-Herzegovina is historisch maar in één opzicht te verklaren, namelijk vanuit de oorspronkelijke provincie in het Habsburgse Rijk. Een andere historische achtergrond heeft deze staat eigenlijk niet, die bestaat uit verschillende volken, volken die zich ook altijd verschillend hebben gevoeld. Het lijkt niet onredelijk om, nu in de praktijk blijkt dat deze staat niet functioneert en niet tot werken te brengen is -- ondanks alles wat daarvoor wordt gedaan en al het geld dat daarin wordt geïnvesteerd -- een oplossing te kiezen die de bevolking meer recht kan doen en die misschien ook het andere probleem, Kosovo, gemakkelijker oplosbaar kan maken. Dit zou het verlies van Kosovo misschien beter acceptabel kunnen maken en zou Bosnië van een probleem verlossen en een normale ontwikkeling op gang kunnen brengen. De minister kan misschien aangeven hoe hij staat tegenover een degelijke uitdrukkelijke wijziging in de EU-opstelling. Ik wacht graag de reactie van de minister af.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*B

!Vereiste ingezetenschap wethouders en gedeputeerden!

Aan de orde is de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet in verband met een verruiming van de bevoegdheid van de raad en provinciale staten om tijdelijk ontheffing te verlenen van het vereiste van ingezetenschap voor wethouders en gedeputeerden (30480).

De beraadslaging wordt geopend.

*N

De heer **Van Heukelum** (VVD): Voorzitter. Mevrouw de voorzitter. Aan het begin van mijn betoog wens ik graag namens de VVD-fractie de staatssecretaris van harte geluk met haar benoeming en wens ik haar sterkte en wijsheid toe bij het behartigen van de mooie portefeuilles die haar zijn toebedeeld.

In de Wet Dualisering gemeentebestuur van 2001 werd de mogelijkheid geopend dat wethouders ook van buiten de gemeente konden worden aangetrokken. Daarbij werd echter nadrukkelijk bepaald dat ook deze wethouders, evenals leden van de gemeenteraad, ingezetene moeten zijn van de gemeente waarin zij hun ambt uitoefenen. Zo werd het wettelijk vastgelegd. Dat zou dus betekenen dat wethouders die van buiten aangetrokken werden, op de dag van hun benoeming ingezetene moesten worden van de gemeente waarin zij benoemd werden. Voor eenieder kon het duidelijk zijn dat dit in vrijwel alle gevallen een onmogelijke opgave zou zijn. Om die reden werd in het wetsvoorstel de mogelijkheid geopend dat de Raad ontheffing kon verlenen van de verplichting van wethouders om hun werkelijke woonplaats in de gemeente te hebben. Samengevat: het uitgangspunt van de wet was dat een wethouder in de gemeente behoort te wonen waarin hij of zij zijn of haar ambt uitoefent, maar het is aan de gemeenteraad om te bepalen of, om hem moverende redenen, van dit uitgangspunt mag worden afgeweken. Daarmee werd de wettelijke eis van het ingezetenschap van wethouders, naar de mening van mijn fractie, gerelativeerd, zo niet ontkracht. Gemeenteraden konden, wettelijk gesanctioneerd, afwijken van de wettelijke bepaling van het ingezetenschap van wethouders. Met het geven van deze bevoegdheid aan de gemeenteraad werd de wettelijke vereiste van het ingezetenschap derhalve de facto en de jure een dode letter. Het was dan ook logisch dat van de zijde van de Tweede Kamer aan deze bevoegdheid van de gemeenteraad een grens werd gesteld. Door middel van een amendement van de leden Pitstra en Te Veldhuis werd de mogelijkheid tot ontheffing van het ingezetenschap beperkt tot de periode van maximaal een jaar. In de toelichting op het amendement werd aangegeven dat deze beperking bedoeld was om tegemoet te komen aan de praktische bezwaren voor nieuwe wethouders van buiten de gemeenten om direct in hun gemeente te gaan wonen. Deze tijdelijkheid van de ontheffing garandeert echter de wenselijke binding van de wethouder aan de gemeente, aldus de indieners van het amendement. Verderop in hun toelichting benadrukten zij dit nogmaals: "De binding c.q. de relatie burger-bestuur kan geweld worden aangedaan als de wethouder van buiten geen ingezetene van de gemeente hoeft te zijn. Terwijl die binding c.q. relatie juist moet worden versterkt."

De wenselijkheid van het ingezetenschap werd van de zijde van de regering nogmaals dringend verwoord door de minister bij de behandeling van het voorliggende wetsvoorstel in de Tweede Kamer. De minister stelde daar: "Ik vind dat bestuurders, wethouders of gedeputeerden in beginsel behoren te wonen in de gemeente, waarin zij

bestuurlijk functioneren." Voor de gedeputeerden zal de minister ongetwijfeld ook provincies hebben bedoeld. De minister stelde verder: "Dat is nodig uit een oogpunt van lokale binding, maar het moet ook iets zijn wat de functionaris zelf wil." Mijn fractie onderschrijft deze stellingname van de regering van harte.

Zoals gezegd, wilde de regering aanvankelijk de gemeenteraden de vrije hand geven om van het wettelijk voorgeschreven ingezetenschap af te wijken. Door het amendement-Pitstra/Te Veldhuis werd daaraan echter paal en perk gesteld. Wethouders behoren in de gemeente te wonen waar zij hun ambt uitoefenen, zij het dat zij om praktische redenen een jaar de tijd krijgen om aan deze wettelijke verplichting te voldoen. Met het voorliggende wetsvoorstel schijnt de regering echter weer op te schuiven in de richting van haar oorspronkelijke standpunt: Gemeenteraden mogen bepalen of wethouders wel of niet in de gemeente moeten wonen. Dat is weliswaar telkens maar voor een jaar, en alleen in bijzondere gevallen, maar de gemeenteraad heeft weer de wettelijke bevoegdheid om van het wettelijk voorgeschreven ingezetenschap af te wijken. Mijn fractie is van mening dat de regering dit zelf ook impliciet bevestigt als zij in de memorie van antwoord op het voorliggende wetsvoorstel stelt: "Het is na aanvaarding van dit wetsvoorstel aan de gemeenteraden hoe in de politiek-bestuurlijke praktijk invulling te geven aan het begrip bijzondere gevallen." In het voorlopig verslag heeft mijn fractie al aangegeven met het begrip "bijzondere gevallen" niet uit de voeten te kunnen. De minister bevestigt in de memorie van antwoord de stellingname van mijn fractie dat dit begrip inderdaad geen objectief criterium is. Het is aan de gemeenteraad om te beoordelen of er sprake is van een bijzonder geval. Mijn fractie kan een en ander niet anders uitleggen dan: wethouders hebben een woonplaatsvereiste, maar gemeenten mogen daar in bijzondere gevallen van afwijken. En wat die bijzondere gevallen zijn, dat mag de gemeenteraad zelf bepalen. Daarmee kan eenieder ongetwijfeld uit de voeten, maar fraaie en duidelijke wetgeving is naar de mening van mijn fractie iets anders.

Mijn vraag aan de staatssecretaris is: wat is de norm? Is de norm een verplicht ingezetenschap van wethouders met een tijdsruimte van een jaar? Zo ja, waarom houden wij ons daar niet aan? Zo nee, waarom laten wij de norm dan niet los en laten wij het aan de gemeenteraden zelf over om hierover te beslissen? Het wetsvoorstel kiest nu noch voor het een, noch voor het ander, het is vlees noch vis, zoals de woordvoerder van de ChristenUniefractie in de Tweede Kamer stelde.

Ik rond af. In het voorlopig verslag heeft mijn fractie aangegeven met gemengde gevoelens kennis te hebben genomen van het voorliggende wetsvoorstel. Uit mijn betoog mag duidelijk geworden zijn dat die gemengde gevoelens door de memorie van antwoord niet ten positieve gekeerd zijn. Wij hebben begrip voor de problemen, zoals die zich thans in een aantal gemeenten voordoen. Maar in dit huis hebben wij voor alles toe te zien op zorgvuldige en heldere wetgeving. Het wetsvoorstel hinkt naar de mening van mijn fractie op twee gedachten: de wettelijke plicht van het ingezetenschap en de wettelijke mogelijkheid voor gemeenteraden hiervan af te wijken. Naar onze mening gaan die twee niet samen. In

mijn betoog sprak ik gemakshalve over wethouders, maar uiteraard heb ik het mutatis mutandis ook over gedeputeerden en provincies. Wij wachten met meer dan gewone belangstelling af wat de reactie van de staatssecretaris is op deze standpuntbepaling van mijn fractie.

*N

De heer **Witteveen** (PvdA): Mevrouw de Voorzitter. Ook de fractie van de PvdA wil de nieuwe staatssecretaris hier van harte welkom heten en haar geluk en succes wensen bij haar werkzaamheden. Het is gebruikelijk om daar ook een bede om wijsheid aan toe te voegen. Gelet op dit onderwerp is dat geen overbodige luxe. Wij praten in dit huis al acht jaar over de positie van de wethouder en het einde is nog niet in zicht.

Het wetsvoorstel waar wij vandaag over spreken, maakt deel uit van een over vele jaren doorgevoerde wijziging van de bestuurlijke verhoudingen in gemeenten en provincies, die bekend staat onder het trefwoord "dualisering". Structurele ingrepen moeten daarin nog gevolgd worden door andere manieren van samenwerken en door een cultuuromslag, zo bleek uit de evaluaties. In veel gemeenten zoeken gemeenteraden en colleges van B en W naar nieuwe spelregels. Zij moeten verwachtingen over elkaars functioneren binnen het duale bestel verhelderen. Veel wethouders zijn in de afgelopen jaren in conflict gekomen met de gemeenteraad en hebben daarbij het veld moeten ruimen. Elke keer dat zoiets gebeurt, mogen wij aannemen dat zich in de desbetreffende gemeente een leerproces afspeelt.

Het wetsvoorstel gaat op het eerste gezicht over een kleine aanpassing. De wethouder van buiten, ingevoerd om de bestuurskracht van gemeenten te versterken, woont op het moment waarop het ambt aanvangt vaak nog niet in de gemeente. Het is wenselijk dat deze wethouder van buiten zo spoedig mogelijk deel gaat uitmaken van de lokale gemeenschap. Die wens is juridisch vertaald in een door alle partijen aanvaarde verhuisplicht. Omdat verhuizen op stel en sprong vaak niet doenlijk is, is er een ontheffing van de verhuisplicht mogelijk voor de termijn van een jaar. Dat zou genoeg moeten zijn om een nieuwe woning te betrekken. In de praktijk is het niet genoeg. Er zijn nogal wat wethouders met een ontheffing van de verhuisplicht niet naar de nieuwe gemeente verhuisd. Op vragen van de PvdA-fractie bleek dat van de 88 wethouders met ontheffing er slechts 23 binnen de termijn zijn verhuisd en dat dus 65 wethouders van buiten nog niet in de gemeente wonen, waarin ze inmiddels bijna een jaar functioneren. Dat is een tweederde meerderheid van de gevallen. Het wetsvoorstel verschaft de gemeenten nu speelruimte door jaarlijkse verlenging van de ontheffing door de raad mogelijk te maken. Bij de provincies is de regeling analoog, al zijn er vermoedelijk voor gedeputeerden die zich immers op een hele provincie kunnen oriënteren als zij willen verhuizen, minder belemmeringen om dat te doen.

Is met deze wet het probleem de wereld uit? De vraag is dan: welk probleem? Zeker, gemeenteraden en wethouders kunnen gemakkelijker afspreken dat een wethouder nog niet of zelfs helemaal niet hoeft te

verhuizen. Dat zal echter de integratie van de wethouder in de cultuur van de gemeente niet ten goede komen. Erger nog, als wethouders forenzen worden die alleen op kantoor tijden in het gemeentehuis te vinden zijn en hun privéleven elders hebben, wordt een oud en breed gedragen beeld van de goede wethouder aangetast. Het heeft er zeker ook mee te maken dat, als onderdeel van de dualisering, de wethouders van voormannen en -vrouwen van hun fracties in de gemeenteraad tot niet in de raad zitting hebbende professionele bestuurders zijn gemaakt. Daarmee is de afstand tussen gemeenteraad en college al groter geworden. Het gevaar is aanwezig dat daardoor ook een veramtelijking intreedt van de wethouder, dat hij in feite de hoogste ambtenaar van de gemeentelijke dienst wordt en meer op de oude gemeentesecretaris gaat lijken dan op de wethouder-oude stijl, die uit de bevolking kwam, aan de plaatselijke politiek deelnam via zijn partij en fractie, die op basis van al die kennis en ervaring zijn bestuurlijke werk deed, die als dat nodig was bemiddelde tussen overheid en burger, maar altijd voor veel burgers aanspreekbaar was, ook op rare tijden van de dag.

In de partij waar ik vandaan kom is de term "wethouderssocialisme" een eretitel. Degenen die hier wel eens de fractiekamer van de PvdA betreden, zien daar een gravure hangen van F.M. Wibaut, de bekende Amsterdamse wethouder die dit soort socialisme belichaamde, mijn overgrootvader. Betrokkenheid bij de lokale gemeenschap was in die traditie van sociaal-democratische wethouders geen louter professionele aangelegenheid die op ambtelijke wijze was geregeld. De wethouder werkte niet alleen voor de gemeente, hij woonde er ook, zijn of haar kinderen gingen er op school, er werd deelgenomen aan het verenigingsleven, wethouders kenden hun stad of dorp door en door. Vanuit deze optiek hechten wij sterk aan de verhuisplicht voor wethouders van buiten, die wij eerder als een morele dan als een juridische aangelegenheid opvatten: een goede wethouder is dicht bij de burgers te vinden. Ik denk dat hierover een brede consensus zal bestaan onder de bevolking.

Wat mijn fractie dan ook enige zorgen baart, is dat er politici en bestuurders zijn die dit een achterhaald idee vinden. Zij willen wel wethouder worden en door hun bestuurlijke kwaliteiten iets toevoegen aan de gemeente, maar daarvoor willen zij niet de bijpassende offers brengen. Inzet van de bespreking van de arbeidsvoorwaarden wordt dan dat men niet wil verhuizen en als de gemeente hen toch wil hebben, biedt het wetsvoorstel de mogelijkheid om met rituele verlengingen van de ontheffing aan die wens tegemoet te komen. Er zijn vele goede en minder goede redenen waarom wethouders van buiten niet willen wonen in de gemeente waar zij werken. Wij hebben, zo denk ik, allemaal roerende verhalen gehoord over wethouders die in een prettig huis 50 meter buiten de gemeentegrens wonen en in feite de gemeenschap goed kennen. Wij hebben verhalen gehoord over wethouders die hun taak in deeltijd verrichten en hun hoofdbetrekking hebben in de aangrenzende gemeente waar zij ook wonen of misschien zelfs een boerenbedrijf hebben. Wij hebben verhalen gehoord over de wens dicht bij familie te wonen die persoonlijke zorg nodig heeft.

Waarom zou je in zulke gevallen eigenlijk geen ontheffing willen verlenen?

Er zijn ook minder goede redenen. "Wethouder van buiten" wordt in de gedualiseerde verhoudingen langzamerhand een loopbaan die men, bij het risico van een voortijdig vertrek door conflicten met de gemeenteraad, ook in andere gemeenten of in andere organisaties wil kunnen voortzetten. Men wil zich niet binden, omdat men alle opties open wil houden. Het logische einde van deze professionalisering van het wethouderschap is dat er uitzendbureaus voor wethouders komen die bestuurlijke kwaliteit leveren tegen een redelijke prijs, maar zonder inbreuken op wat het privéleven heet. Er zijn goede en slechte redenen, maar er zijn vooral heel veel verschillende redenen die de wens om ontheffing motiveren, te veel om er een eenvoudige en sluitende regeling voor te kunnen maken. Het zal altijd aankomen op een redelijkheidsoordeel, zoals trouwens ook is te vinden in het wetsvoorstel.

Ik zal straks proberen consequenties verbinden aan deze analyse, maar eerst moet ik een tweede gezichtspunt introduceren. In het begin van mijn betoog wees ik erop dat de dualisering een cultuuromslag vereist: het gezamenlijk zoeken naar nieuwe omgangsvormen. Het oude beeld van de goede wethouder kon zich ook ontwikkelen door experimenten in de gemeentelijke praktijk en was evenmin wettelijk gecodificeerd. Zou er in de gemeenten in openbare beraadslagingen niet een nieuw ideaalbeeld van de wethouder kunnen ontstaan? Is het wel wenselijk om vanuit de nationale wetgeving de gemeenten daarbij allerlei beperkingen op te leggen? Mijn fractie is de mening toegedaan, die eerder bleek tijdens het debat over de gekozen burgemeester, dat de inrichting van het democratische proces niet helemaal in wet en Grondwet moet worden vastgelegd en dat er zo veel mogelijk aan de gemeenten zelf moet worden overgelaten. Het is niet zo erg, ja zelfs heel mooi als dat leidt tot grotere variatie in de gemeenten, als het niet overal op precies dezelfde manier geregeld is en als gemeenten met heel andere kenmerken ook andere oplossingen kiezen voor hun bestuurlijke arrangementen. Is al die uniformiteit die wij nu vanuit Den Haag dwingend opleggen wel zo democratisch?

De vraag of een wethouder in of buiten de gemeentegrenzen mag wonen, is in dit gezichtspunt typisch een aangelegenheid die men zonder vrees aan het wijze inzicht van de gemeenteraden kan overlaten. Omdat de meeste mensen het redelijk vinden dat een wethouder in de eigen gemeente woont, zullen de onderhandelingen met een aantrekkelijke wethouder van buiten vanuit de veronderstelling geschieden dat de wethouder zal verhuizen of zich anders op andere manieren zal laten gelden als iemand die erin slaagt een goede binding te hebben met de lokale gemeenschap. Faalt de wethouder daarin, dan is dit ook een falen van de gemeenteraad die met de ontheffing genoegen nam. Dat zou zelfs electorale consequenties kunnen hebben, maar ook als dat niet zo is lijkt een leerproces aannemelijk. Op de lange duur zullen dan met vallen en opstaan nieuwe verwachtingen worden gevestigd over en weer. In dit scenario zou de wetgever hooguit moeten vastleggen dat het streven naar ingezetenschap richtinggevend is, de nationale consensus, maar dat ontheffing op redelijke gronden altijd mogelijk is.

Ik breng de twee lijnen van mijn betoog nu bij elkaar. Wij vinden het heel belangrijk dat wethouders die van buiten komen deel gaan uitmaken van de lokale gemeenschap en daarom verhuizen. Dat is het uitgangspunt. Maar uit respect voor de lokale democratie willen wij dit niet dwingend opleggen in de vorm van een verplichte regeling. De raad en ook provinciale staten moeten de bevoegdheid hebben op redelijke gronden ontheffing te verlenen. Daar zijn wel waarborgen voor nodig die de wetgever moet regelen. Dat zou idealiter kunnen door te bepalen dat na een eerste ontheffing van een jaar over voortzetting van de ontheffing in het openbaar wordt beslist, na het eerste jaar en voor de rest van de ambtsperiode van vier jaar. Dat zou kunnen betekenen dat in een openbare debat wordt onderzocht of ook de bevolking vindt dat de desbetreffende wethouder zijn taken goed heeft vervuld. De mening van de burgers die niet in de raad zitten moet gehoord worden om voortzetting van een ontheffing te rechtvaardigen. Over de vorm waarin dat onderzoek plaatsvindt, beslist de gemeente zelf. Dat kan een onderzoeksrapport zijn, een reeks van stadsdebatten of een andere vorm van burgerraadpleging. De meeste gemeenten experimenteren reeds met vormen van interactief bestuur en zullen dus wel een bij die gemeente passende variant kunnen kiezen. Deze aanpak zal het niet eenvoudiger maken om van de hoofdregel, verhuisplicht, af te wijken. Er zullen dus goede redenen moeten zijn en de bevolking zal het ook een goed idee moeten vinden dat de ontheffing wordt verleend. Als aan die voorwaarden is voldaan, wordt echt iets gedaan aan de wenselijke cultuuromslag. Dan zijn wij bezig dat abstracte idee van dualisering in de praktijk te brengen.

Ik ben mij ervan bewust dat het voorstel dat ik hier voorleg niet identiek is met de wet waarover wij moeten oordelen. Mijn fractie is daarom des te meer benieuwd naar de reactie van de nieuwe staatssecretaris op onze gedachten. Op welke manier komen wij tot een goede regeling voor de wethouder van buiten die een wethouder van binnen de gemeente moet worden? Met zeer veel belangstelling wachten wij de reactie van de regering af.

De heer **Van Heukelum** (VVD): Ik heb met belangstelling naar collega Witteveen geluisterd. Hij schildert een leuk alternatief als koninklijke weg: laat de gemeenteraad het nu maar zelf bepalen. Is de heer Witteveen het met mij eens dat dan eerst het wettelijk verplichte ingezetenschap afgeschaft moet worden? Anders ga je naar mijn mening geen koninklijke weg.

De heer **Witteveen** (PvdA): De vraag is hoe wij dit precies regelen. Ik ben van mening dat in de wet moet worden aangegeven wat de ideale situatie is, namelijk een wethouder die deel uitmaakt van de lokale gemeenschap. Vervolgens moet je de gemeenteraad de bevoegdheid geven om daarop uitzonderingen te maken, zoals ik heb geschetst. Dat lijkt mij allemaal goed met elkaar te combineren.

*N

De heer **Engels** (D66): Voorzitter. Ik sluit mij graag aan bij de woorden die door mijn voorgangers en door u zijn

gesproken, de gelukwensen en het woord van welkom aan de staatssecretaris. Ik doe dat namens mijn fractie, die nu nog bestaat uit drie leden.

Was het amendement-Pitstra/Te Veldhuis maar nooit aangenomen. Dan zouden wij nu niet een discussie voeren over een wettelijke regeling die eigenlijk niet waterdicht te maken is. Formeel blijven wij immers vasthouden aan de eis van ingezetenschap van wethouders en gedeputeerden, maar feitelijk kan zich de situatie voordoen dat de aan het woonplaatsvereiste verbonden verhuisplicht niet wordt geëffectueerd.

In de schriftelijke voorbereiding is terecht gevraagd waarom de regering niet is teruggekeerd naar de open regeling in het oorspronkelijke wetsvoorstel ter invoering van het gemeentelijke dualistische stelsel. Daarin werd de gemeenteraad de ongeclausuleerde bevoegdheid gegeven ontheffing te verlenen van het vereiste van ingezetenschap voor wethouders "van buiten" of "naar buiten".

Het is jammer dat de regering op die vraag geen rechtstreeks antwoord heeft gegeven. De aanvankelijke angst voor een rondreizend wethouderscircus -- die op zichzelf genomen al moeilijk te begrijpen was -- is immers ongegrond gebleken. Graag zou ik van de staatssecretaris horen wat zij vindt van de gedachte om uiteindelijk naar de oorspronkelijke figuur van eenmalige ontheffing terug te keren. Ik stel die vraag nadrukkelijk, omdat mijn fractie het aan de huidige en de voorgestelde regeling ten grondslag liggende begrip "binding met de gemeenschap" nogal zwaar aangezet vindt. Het is sterk de vraag of door het vooropstellen van het woonplaatsvereiste de op zichzelf nuttige binding van bestuurders met de gemeenschap die zij mede besturen wordt versterkt. Wat is nog de betekenis van een in de schriftelijke voorbereiding opgedoken term als "lotsgemeenschap" in een "glocaliserende" wereld van moderne en mondige burgers?

De fractie van D66 herkent zich niet in dergelijke beelden. Natuurlijk zijn voeling en binding met de gemeenschap van belang voor het begrijpen van de lokale en regionale verhoudingen. Kennis daarvan draagt zeker bij aan goed gemeentelijk en provinciaal bestuur. Maar zijn deze functie-eisen niet veeleer verbonden met de inhoudelijke kwaliteit van bestuurders dan met het enkele feit dat een bestuurder ook territoriaal deel uitmaakt van de gemeenschap?

Met het onderschrijven van de relevantie van kennis en begrip van de verhoudingen binnen de gemeenschap lijkt de regering in de memorie van antwoord te suggereren dat die voor goed bestuur noodzakelijke kennis alleen kan worden opgedaan als ingezetenen bestuurder. In die zin is het verheugend dat de regering uiteindelijk, in het voetspoor van de D66-fractie, expliciet uitspreekt dat zij geen causale verbanden ziet tussen ingezetenschap, gemeenschapsbinding en kwaliteit van bestuur. Er zijn inderdaad genoeg hypothetische voorbeelden te bedenken om te illustreren dat betrokkenheid, ingezetenschap en kwaliteit niet automatisch op elkaar betrokken zijn. Is de minister het vervolgens niet met ons eens dat de betekenis van bestuurlijk ingezetenschap voor de kwaliteit en het draagvlak van bestuurders in de huidige tijd nogal klassiek-romantisch, en daarmee tamelijk relatief is?

Intussen heeft de regering gelijk dat de huidige gedoogsituatie onwenselijk is. In dat opzicht is de voorgestelde verruiming een verbetering. Raden en staten kunnen nu jaarlijks nadrukkelijk beslissen hoe dringend het woonplaatsvereiste moet worden gehandhaafd.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik ken de heer Engels als een echte wereldburger, en zijn verhaal tendeeft ook in die richting. Vindt hij dat het woonplaatsvereiste ook voor burgemeesters kan worden losgelaten? Daarvoor geldt toch exact dezelfde redenering?

De heer **Dölle** (CDA): En voor raadsleden?

De heer **Engels** (D66): Nee, ik richt mij uitsluitend op de functie van de wethouder, waarbij van buiten de gemeente kan worden gerekruteerd, en kijk daarbij vooral naar wat dat betekent voor de bestuurskracht van het gemeentebestuur. Voor de positie van een burgemeester die weliswaar met de wethouder deel uitmaakt van het college, maar toch een wat andere betekenis heeft, ook uit het oogpunt van de burger, geldt dat je nog eens na moet denken over de vraag of je dat ook zou moeten willen. Maar er zijn voorbeelden van burgemeesters die nog steeds niet in hun woonplaats wonen. Dat zou voorshands mijn lijn niet zijn, zeker niet voor raadsleden, want dat zijn nu bij uitstek volksvertegenwoordigers.

Ik ga door met mijn betoog. Ook in praktisch opzicht is dat een verbetering. Het maakt meer maatwerk mogelijk. Terecht ziet de regering af van een verdere wettelijke verfijning van het voor die afweging relevante criterium "bijzondere omstandigheden". Hier wordt een heldere politieke verantwoordelijkheid neergelegd bij de lokale en regionale volksvertegenwoordigingen. Juist aan deze bij uitstek in de gemeenschap gewortelde organen, die als het ware de uitdrukking zijn van de binding tussen openbaar bestuur en gemeenschap, kan die afweging worden toevertrouwd. Zowel de betrokken bestuurder als de volksvertegenwoordiging zullen met andere woorden moeten beseffen dat de gemeenschap mee kijkt naar hun beslissingen op dit punt. Een verdere fixering of markering van de ook op dit punt bestaande politiek-bestuurlijke dynamiek lijkt mijn fractie om deze redenen volstrekt uit den boze.

Hetzelfde geldt voor de gedachte de rechter op dit punt een rol te geven. Binnen de politiek-bestuurlijke context van de door raden en staten te maken afweging zal deze zich langs de reguliere lijnen van politieke verantwoordelijkheid en politieke controle moeten voltrekken. In deze uiteindelijk de vertrouwensrelatie tussen volksvertegenwoordiging en bestuur betreffende ambiance lijkt een rechterlijke toets moeilijk denkbaar. Politiek-bestuurlijke kwesties dienen met politiek-bestuurlijke instrumenten tot een oplossing te worden gebracht. Problemen die zich voordoen in de verhouding tussen politieke bestuursorganen zijn niet juridisch van aard en behoren dan ook niet via juridische procedures te worden opgelost. Het lijkt overigens sterk de vraag of de rechter het tot zijn taak zou rekenen in dit type kwesties een meer dan marginale rol te spelen.

De verruimde ontheffingsmogelijkheid doet naar mijn mening niet ten principale afbreuk aan het

woonplaatsvereiste. Uitgangspunt blijft dat een bestuurder in beginsel ook territoriaal deel uitmaakt van de bestuurdere gemeenschap. Dit wetsvoorstel schept geen recht voor bestuurders op ontheffing van het woonplaatsvereiste. Het biedt wel de nodige ruimte om in de praktijk beter aan te sluiten bij de plaatselijke omstandigheden. Om die reden is het goed dat geen limiet wordt gesteld aan het aantal te verlenen ontheffingen. Dat voorkomt tevens dat weer nieuwe gedoogsituaties ontstaan. De angst dat raden en staten lichtvaardig met de ontheffingsmogelijkheid zullen omgaan, lijkt mij ongegrond, aangezien juist volksvertegenwoordigers, die zoals gezegd zelf woonplaatsplichtig zijn, de betekenis van het ingezetenschap naar waarde zullen weten te schatten.

Ik kijk met belangstelling uit naar de antwoorden van de regering.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Voorzitter. Ook ik sluit mij als woordvoerder namens SGP en ChristenUnie aan bij uw gelukwensen en welkomstwoorden aan het adres van de staatssecretaris, die thans de regering vertegenwoordigt. In deze Kamer is het gebruikelijk dat woordvoerder van één van beide fracties ook namens de andere fractie spreekt, zelfs in de gegeven situatie waarin wij een verschillende relatie tot het zittende kabinet hebben.

Dit voorstel tot wetswijziging heeft in het bijzonder betrekking op wethouders van de gemeente en gedeputeerden van de provincie. Ter wille van de beknoptheid zullen wij in onze bijdrage aan deze behandeling uitsluitend spreken over de gemeenten en hun wethouders. Mutatis mutandis geldt hetgeen wij daarover te berde brengen uiteraard voor de provincies en hun gedeputeerden, intussen beseffend dat de achterliggende problematiek voor de provincie een minder sterke rol speelt, althans getalsmatig, dan voor de gemeente.

Tot en met de herziening 1992 van de Gemeentewet (Stb. 1992, nr. 96) in combinatie met de Grondwet van 1983, artikel 129, was de zaak waar het thans om gaat glashelder. Om kiesgerechtigd of verkiesbaar te zijn, moest men ingezetene zijn van de gemeente. En aangezien de wethouders uit de raadsleden werden gekozen, moest ook een wethouder ingezetene van de gemeente zijn. De gemeenteraad was en is, anders dan de nationale volksvertegenwoordiging, een strikte ingezetenenvertegenwoordiging. Slechts ingezetenen kunnen deze vertegenwoordiging bevolken. Een algemeen en toch op de huidige dag aanvaarde norm.

Door de wet van 28 februari 2002, de Wet dualisering gemeentebestuur, is deze vanzelfsprekendheid voor wat de wethouders betreft op losse schroeven komen te staan. De regering had voorgesteld het vereiste van het ingezetenschap helemaal open te laten. Het Tweede Kamerlid, de heer Slob, stelde bij amendement (stuk nr. 8) op wetsvoorstel 27751 voor de door de regering voorgestelde ontheffing te schrappen. Dit amendement haalde het niet. Het Tweede Kamerlid Pitstra stelde bij amendement (stuk nr. 11) voor de ontheffing voor maximaal twee jaar mogelijk te maken. Hij trok zijn amendement in en diende, samen met de heer Te Veldhuis onder stuk nr. 59 een amendement in dat in het huidige

tweede lid van artikel 36a van de Gemeentewet heeft geresulteerd. Populair uitgedrukt, werd met het oog op de wethouder van buiten de raad een ontheffing van de verhuisplicht voor één jaar gecreëerd.

Thans wordt aanvullend voorgesteld, bij wijze van een kanbepaling, de ontheffing in bijzondere gevallen telkens met een periode van maximaal een jaar te verlengen. Wat onder "bijzondere gevallen" moet worden begrepen, is echter niet vastgelegd en wordt dus door de gemeenteraad bepaald. Formeel kan dat betekenen dat een wethouder van wie de omstandigheden als bijzonder worden aangemerkt, gedurende de gehele raadsperiode van vier jaar niet in desbetreffende gemeente woonachtig is. Dat vinden wij ongewenst vanuit de norm dat bestuurders horen te wonen in de gemeente waar zij bestuurlijk functioneren. De ambtsvoorganger van de minister van BZK sprak in dit opzicht over een klassieke leer die hij huldigde.

Moet niet gesteld worden dat de regering in dit voorstel de norm, zijnde een door de grondwetgever en wetgever gesteld vereiste feitelijk loslaat, in die zin dat wat een eis van de wet was, een bevoegdheid wordt van de meerderheid van de gemeenteraad? Men kan daar een soort honorering van een geconditioneerde autonomie van de gemeente in zien. De vraag is of dat de bedoeling van de wetgever en de grondwetgever is geweest. Wil de minister op die vraag ingaan?

De regering laat, zoals gezegd, in het midden wat "bijzondere gevallen" zijn. Zij kan ook nauwelijks anders. Zij wil echter -- en daaraan conformeren wij ons -- niet accepteren dat er sprake is van schijnconstructies, zoals postbusadressen en huurappartementen. Ook wil zij de praktijk tegen het einde van de lopende raadsperiode -- eind 2009, begin 2010 -- toetsen aan de norm. Eventueel worden conclusies aan dit onderzoek verbonden. Waar moeten wij dan aan denken? Wordt de voorgestelde regeling dan teruggedraaid of aangescherpt of juist volkomen geschrapt? Met andere woorden: wordt de autonomie van de gemeente op dit punt dan teniet gedaan of krijgt zij het volle pond?

Een bijzonder aspect dat ik nog even aan de orde zou willen stellen, betreft de sanctiemogelijkheden van de gemeenteraad wanneer zij weigert opnieuw een jaar ontheffing te verlenen als de desbetreffende wethouder, ondanks mogelijke toezeggingen van zijn of haar kant, niet daadwerkelijk is verhuisd. De ambtsvoorganger van de minister van BZK was daarover in de Tweede Kamer glashelder. Als er geen sprake meer is van een bijzonder geval, dan houdt de wethouder op te functioneren. Ontslag dus. Dat is nogal een radicale stap. Zou ook niet te denken zijn aan minder radicale stappen, zoals beëindiging van de reiskostenvergoeding, als de wethouder deze ontvangt, mits deze maatregel vooraf is aangekondigd uiteraard? Mogelijkerwijs kan zulk een maatregel de desbetreffende wethouder over de drempel van een woning in de gemeente helpen. Valt zulk een maatregel binnen het autonome domein van de gemeente, zou een vraag kunnen zijn.

In elk geval menen wij ervan uit te mogen gaan dat een gemeenteraad die geen uitdrukkelijke ontheffing voor een nieuwe termijn verleent, maar ook niet tot sanctie overgaat, niet zal kunnen worden verweten dat ze

stilzwijgend ontheffing heeft verleend. Wij stellen deze vraag omdat wij er rekening mee moeten houden dat gemeenteraden terugschrikken voor de ultieme sanctie van ontslag. Dit risico ontstaat naar onze inschatting als gevolg van het feitelijk als wetgever loslaten van de heldere wettelijke norm die eertijds, vóór 2002, gold. Als die formele en materiële norm door de praktijk in het ongereide raakt, zal dit voor de wetgever naar onze inschatting niet eenvoudig zijn het prijsgegeven terrein te heroveren. Wat zullen mogelijk de conclusies zijn van de zijde van de wetgever wanneer de voorgestelde regeling niet aan de oogmerken die thans gelden, beantwoorden?

Wij zien met belangstelling de reactie van de regering op onze opmerkingen en vragen tegemoet.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Ook namens de fractie van GroenLinks wil ik de staatssecretaris gelukwensen. Zij kan ervan verzekerd zijn dat met name als het gaat om de portefeuille Binnenlandse Zaken de Eerste Kamer altijd volgaarne het debat zoekt met de minister of de staatssecretaris. Zeker als het gaat om zeer belangrijke wetsvoorstellen, maar ook als het gaat om ogenschijnlijk minder belangrijke wetsvoorstellen, zoals het onderhavige. Als je de wetsgeschiedenis bekijkt -- de heer Van Heukelum heeft dat al uitstekend gedaan en ik zal dat niet herhalen -- kun je spreken van een soort pingpongwetgeving. Dat verdient niet de schoonheidsprijs.

In het debat over dualisering hebben, als het over deze problematiek gaat, steeds twee termen centraal gestaan. De werkelijkheid is er echter vandoor gegaan met die termen. Wij hebben gesproken over een wethouder van buiten. In mijn beleving hadden wij het tijdens de discussies in het kader van de dualiseringswetgeving als wij spraken over een wethouder van buiten, niet over een wethouder van buiten de gemeente, maar over een wethouder van buiten de gemeenteraad. Dat was de context waarbinnen wij de discussie voerden. Als wij het vervolgens hadden over dualisering, zijnde ontvlechting van de positie van het college, hadden wij het over de verschillende posities qua bevoegdheden en hadden wij het niet over "onthechting". Dat zou wel kunnen gebeuren als dit wetsvoorstel kracht van wet krijgt. Anders dan de heer Engels vind ik het woonplaatsvereiste een groot goed als het gaat om het functioneren van de lokale democratie.

Ik wil in herinnering roepen dat de argumenten voor dualisering onder andere werden ingegeven door de stelling dat er sprake was van een kloof tussen bevolking en bestuur en dat er een aantal maatregelen genomen zou moeten worden om die kloof te dichten. Dit was dan een van de maatregelen. Je maakt mij echter niet wijs dat het hebben van een wethouder van buiten de gemeente een maatregel is die de kloof tussen bevolking en bestuur kleiner maakt.

Wij hebben toen ook gewaarschuwd voor een rondreizend circus van wethouders, als een wethouder van buiten de gemeente zou kunnen komen. Dat is misschien een beelddraak die wat overtrokken is, maar je kunt niet zeggen dat het er niet toe heeft geleid dat er professionele wervingsbureaus op de Nederlandse markt opereren die hun best doen om vraag en aanbod van wethouders te

matchen. Daarbij speelt geen rol of een wethouder wel in de gemeente woont of niet. Ik wil daar maar mee zeggen dat het verschijnsel waarvoor toen werd gewaarschuwd en waarvan bijna iedereen zei dat dat niet zou moeten gebeuren, toch in enige mate aan de hand is. Ik vind dat geen goede zaak.

In de schriftelijke gedachtewisseling tussen regering en Kamer is ingegaan op de bijzondere gevallen. Er werden steeds twee gevallen genoemd, waarbij je terecht de vraag kunt stellen of dat niet een bijzonder geval is, waarvoor in ieder geval voor één jaar een ontheffing zou moeten kunnen worden gegeven. Als het gaat om een opvolger die slechts korte tijd lid is van het college van B en W, kun je redelijkerwijs niet de eis stellen dat hij of zij moet verhuizen. Een ander punt is dat het wellicht moeilijk is om binnen een jaar een huis te vinden. Andere bijzondere gevallen kan ik mij eerlijk gezegd niet voorstellen. Duidelijk is dat de gemeenteraad in zekere zin de vrije hand heeft om die bijzondere gevallen zelf te bedenken, en dat vind ik geen goede zaak.

In de schriftelijke gedachtewisseling gaat het om twee bijzondere gevallen die redelijk zijn en daarvoor is een jaar een redelijke termijn. Als je constateert dat de toepasbaarheid van deze bijzondere gevallen soms nog knijpt, zou je er in alle tot het uiterste opgerekte redelijkheid in dit polderlandschap nog een jaartje aan vast kunnen knopen, maar dat zou de uiterste grens zijn. Waarom heeft het kabinet niet overwogen om dat te doen, als het zo hecht aan het woonplaatsbeginsel? Wij vinden dat nu niet voor de goede weg is gekozen, omdat deze echt botst met het woonplaatsvereiste. Het wetsvoorstel is vlees noch vis, zoals de heer Van Heukelum ook al zei. Het hinkt op twee gedachten. Als je let op de kwaliteit van een wetsvoorstel, is dat gewoon geen goede zaak.

Ik vroeg aan de heer Engels hoe het zit met de burgemeester, maar ik vond dat hij daar geen sterke inhoudelijke reactie op gaf. Ik vraag aan de staatssecretaris of dezelfde rekkelijkheid niet moet worden toegepast voor de burgemeester. Er kunnen allerlei redenen zijn waarom een wethouder die mogelijkheid moet hebben. Waarom zouden deze niet gelden voor een burgemeester? Als er overtuigende argumenten zijn waarom deze niet voor de burgemeester gelden, hoe zit het dan met de locoburgemeester? Deze vraag is in de schriftelijke behandeling opgeworpen door het CDA, maar deze wordt niet echt bevredigend beantwoord. Laat ik duidelijk zeggen dat ik vind dat de burgemeester moet voldoen aan het woonplaatsvereiste. Dat moet dan ook gelden voor de eerste, tweede en derde locoburgemeester en dan heb je meteen het hele college te pakken.

De heer **Engels** (D66): Vindt u het eigenlijk niet heel jammer dat de mogelijkheid van de zogenaamde wethouder van buiten de raad ooit is geïntroduceerd?

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Nee, ik was niet op alle punten blij met de dualisering, maar ik had geen moeite met het aspect van de ontvlechting van het wethouderschap en de mogelijkheid om iemand van buiten de raad op een wethouderspost te zetten die wel in de gemeente woonde.

De heer **Engels** (D66): Dan valt die verklaring voor mij weg. Waarom dan de behoefte om zo sterk vanuit de centrale overheid te denken en sturend te willen optreden bij de afwegingen die de gemeenteraden hierover zouden moeten maken? Daarbij moet de deur niet op voorhand volledig voor buiten de gemeente wonende wethouders worden dichtgemaakt.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik vind het terecht om een woonplaatsvereiste te hebben. Het strookt niet met het wetsvoorstel dat wij thans behandelen, om het woonplaatsvereiste tot sint-juttemis buiten werking te stellen doordat de gemeenteraad daarover telkenmale een besluit neemt. Dat vind ik niet logisch en niet consequent. Daarom hikt GroenLinks tegen dit wetsvoorstel aan. Wij hebben dezelfde discussie gevoerd als bij de PvdA. Je hebt twee opvattingen: of je laat het helemaal vrij en je laat de gemeente bepalen hoe zij dat regelt, of je hebt een wettelijk woonplaatsvereiste. Wat nu wordt voorgesteld, zit er precies tussenin en dat vinden wij geen goede oplossing. Ik ben benieuwd hoe de staatssecretaris zich hieruit verdedigt.

*N

De heer **Dölle** (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik ben slecht bij stem. Als ik er niet uitkom, neemt de heer Pastoor het over, een in katholieke kring gebruikelijke gang van zaken. Ook wij sluiten ons natuurlijk aan bij alle verwelkomingen van de staatssecretaris, in wie wij bovendien een geestverwante herkennen.

Het is een opmerkelijk voorstel, waarmee nogal wat haast geboden is. Er is een poging ondernomen om het voorstel controversieel te verklaren, die niet door ons werd ondersteund. Mede daarom haalde deze het niet. Die spoed was nodig, omdat in een dertigtal gemeenten simpelweg een onwettige toestand bestond. In deze gemeenten functioneerden wethouders die niet voldeden aan wat in artikel 36 van de Gemeentewet door de formele wetgever is bepaald. Wethouders kunnen van de raad voor ten hoogste één jaar ontheffing vragen en krijgen van het vereiste van ingezetenschap. Weliswaar vonden de desbetreffende wethouders en gemeenteraden en eigenlijk ook de commissarissen van de Koningin en minister Pechtold dat het zo dan maar even moest, maar dat was bepaald een ongelukkige opstelling. Daarmee wordt toch te veel gesuggereerd dat van een wet in formele zin kan worden afgeweken, wanneer de lagere autoriteiten het er met elkaar over eens zijn, zoals de regering, de commissaris, de raad of de wethouders, ook indien de wetgever zelf nadrukkelijk en doelbewust die ontheffingsmogelijkheid niet heeft geschapen. Om die reden heeft onze fractie minister Pechtold hier indertijd in deze Kamer op aangesproken. Hij beloofde onderzoek en eventuele stappen. Dit wetsvoorstel is zo'n stap.

In dit wetsvoorstel wordt de balans verlegd. Het belang van de gemeenteraad en provinciale staten om goede wethouders respectievelijk gedeputeerden van buiten te kunnen aantrekken, krijgt meer gewicht ten opzichte van het belang dat wethouders en gedeputeerden ingezetenen zijn. Het wordt gemakkelijker om als wethouder buiten het werkgebied of het gemeentelijk

territoir te blijven wonen, wanneer de raad maar bereid is die situatie als een bijzonder geval aan te merken en de jaarlijks benodigde ontheffing af te geven.

Bij de schriftelijke voorbereiding van dit voorstel heeft onze fractie al laten weten zich in de strekking ervan te kunnen herkennen. De afweging tussen beide belangen lijkt aanvaardbaar, vooral omdat de sleutelrol in het voorgestelde regime wordt gelegd bij de gemeenteraad, die zich opnieuw kan manifesteren als hoofd van het gemeentelijk bestuur, in de zin zoals in de Grondwet daaraan wordt gegeven.

In dit wetsvoorstel wordt overigens nog wel degelijk een norm neergelegd door de wetgever. Hoofregel is dat de wethouder een ingezetene is. De uitzondering is de bestuurlijke forens, de wethouder die in een buurgemeente woont of nog verder weg zijn of haar huis heeft. Zo wordt terecht nog gerefereerd aan die prachtige oude ambitie van lokaal bestuur om een bestuur te zijn door ingezetenen voor ingezetenen over ingezetenen.

Wij lijken in een tijd te leven waarin het begrip trots, waarvan wij in onze moerasdelta altijd wat gegeneerd raken, naar Amerikaans voorbeeld wordt opgewaardeerd. Hier en daar is dat soms wat overspannen, maar het overgeleverde zelfbestuur, belichaamd in onze gemeenten en provincies, mag aanspraak maken op onze uiteraard bescheiden trots. Het zou een slechte zaak zijn indien deze overheden steeds meer een doorgangshuis zouden worden voor jobhoppende managers en bestuurders zonder binding met die vaak historisch gestempelde samenlevingen. Om een in dit verband veel gebruikte uitdrukking maar eens te herhalen: gemeenten en provincies zijn geen koekjesfabrieken. Wij zitten niet te wachten op technocratische wethoudercarroussels of op een dominantie van managementdenken.

Zoals gezegd kunnen wij de in dit wetsvoorstel neergelegde balans, met een centrale rol voor de gemeenteraad, delen. Desondanks hebben wij nog vier vragen.

Dan kom ik op de eerste vraag. Bij de schriftelijke voorbereiding was het kabinet het met onze fractie eens dat binding als grondslag voor de eis van ingezetenschap meerduidig kan zijn. De wethouder die vroeger dertig jaar in de stad heeft gewoond en daar misschien wel raadslid is geweest, maar die nu naar de lommerrijke buurgemeente is verhuisd, heeft natuurlijk meer binding met die stad dan de immigrant-student die, alvorens wethouder te worden, daar nog maar drie maanden heeft gewoond. Waarschijnlijk heeft hij ook veel meer kennis van de stad en het stedelijke bestuur. Dit wetsvoorstel wil dat in beginsel die eerste aspirant-wethouder terug verhuist. Wij steunen dit punt omdat de CDA-fractie ook in de schriftelijke voorbereiding heeft benadrukt dat het gaat om lotsverbondenheid. Bestuurders in het lokale bestuur moeten deel uitmaken van de gemeenschap waarvoor de verordeningen, besluiten en het bestuurlijke handelen in het algemeen gelden. De bestuurders moeten ondervinden en aanspreekbaar zijn; zij moeten gebeld kunnen worden en moeten door de straten fietsen. Er moet, kortom, lotsverbondenheid bestaan tussen die bestuurders en de ingezetenen. Ik weet dat de heer Engels deze mening deelt.

De heer **Engels** (D66): Als je naam wordt genoemd, ben je bijna verplicht om te reageren en te interromperen. Gelet op de bijzondere omstandigheden waaronder mijn goede collega Dölle spreekt -- en ik ben niet aangespoord door de heer Pastoor om constant interrupties te plaatsen waardoor de heer Dölle straks bezwijkt -- zie ik er verder van af om op dit punt in te gaan.

De heer **Dölle** (CDA): Dit is een van de ingewikkeldste interrupties die ik heb ondergaan.

De regering noemt het aspect van lotsverbondenheid ook belangrijk. Onze vraag is -- ook in het licht van eventuele toekomstige debatten over vergelijkbare kwesties, zoals de woonplaats van de burgemeesters of van fractievoorzitters, diensthoofden en politiecommissarissen -- of die lotsverbondenheid de kern moet zijn van wat tot nu toe met binding wordt bedoeld. Deze lotsverbondenheid is dus de rationale voor de eis van het ingezetenschap. Niet alleen de binding maar vooral ook de lotsgemeenschap is belangrijk. Deze vraag heeft dus een wat principiële inslag voor onze fractie.

Dan kom ik op de tweede vraag. Het kabinet heeft bij de schriftelijke voorbereiding terecht het zuiver politieke karakter van het besluit tot ontheffing van het vereiste van ingezetenschap benadrukt. Wethouders kunnen geen aanspraak maken op deze ontheffing. Tegen een weigering kan niet bij de rechter worden ingegaan en de invulling van het begrip "bijzonder geval" is voorbehouden aan de gemeenteraad. Onze fractie vindt de volgende uitspraak dan toch enigszins gewrongen. Het kabinet zegt dat de ontheffing niet aan ontbindende of opschortende voorwaarden kan worden gebonden en niet tussentijds kan worden ingetrokken. Het zou dus niet mogelijk zijn dat een gemeenteraad zegt: u krijgt ontheffing, maar die vervalt op het moment dat u naar een andere gemeente -- een andere uiteraard dan de gemeente waar hij wethouder is -- verhuist. Dat zou ook niet mogelijk zijn indien de reden waarom ontheffing is verleend -- bijvoorbeeld een zieke partner, het niet kunnen verkopen van het huis, of wegens een kind dat eindexamen doet -- niet langer bestaat. Waar het kabinet zijn best doet te benadrukken dat ontheffingsbesluiten puur politieke besluiten zijn, is het merkwaardig te vernemen dat hetzelfde kabinet vindt dat deze besluiten door de gemeenteraad niet opgezegd kunnen worden, wat er ook gebeurt. Moet de gemeenteraad dan inderdaad dit jaar "uitzitten" om daarna ontheffing te weigeren? Graag zou ik een reactie willen hebben op deze tweede vraag.

Dan kom ik op de derde vraag. Eén van de gevolgen van aanneming van dit wetsvoorstel zou kunnen zijn dat de eis dat de burgemeester ingezetene is, de facto enigszins wordt gerelativeerd. Indien het college als eerste locoburgemeester een wethouder aanwijst die ontheffing heeft van het vereiste van ingezetenschap, ontstaat de zeker bij kleinere gemeenten niet ondenkbare situatie dat het gezag en de bevoegdheden van de burgemeester -- behalve het voorzitterschap van de raad -- door een buiten de gemeente wonende wethouder wordt uitgeoefend. Acht het kabinet dit een zaak die aan de gemeenteraad kan worden overgelaten?

Ten slotte wil onze fractie graag enige verdere verduidelijking van het standpunt van het kabinet over het

woonplaatsvereiste van ambtenaren. In de schriftelijke beantwoording is dit punt opgenomen en daarom voel ik mij vrij om dit onderwerp nog een keer te noemen. Evenmin als onze fractie is het kabinet daar in het algemeen voorstander van. Voor bepaalde functies bij de politie en brandweer, waarbij het nodig is dat men vlak bij het werkterrein woont, kan het woonplaatsvereiste worden ingesteld. Hierover zijn wij het met elkaar eens. Voor onze fractie is het volgende echter nog onduidelijk. Is het naar het oordeel van het kabinet juridisch mogelijk dat het woonplaatsvereiste in verband met de gewenste lotsverbondenheid, in de zin zoals eerder genoemd, aan bijvoorbeeld de raadsgriffier of aan de gemeentesecretaris wordt gesteld? Indien dit volgens het kabinet juridisch mogelijk is, is het dan niet wenselijk om het woonplaatsvereiste van de griffier of de gemeentesecretaris bij de evaluatie van 2010 te betrekken en eventueel aanleiding te laten zijn voor het opnemen van een dergelijke eis? De CDA-fractie wacht met belangstelling de reactie van het kabinet af.

*N

De heer **Ruers** (SP): Mevrouw de voorzitter. Ik zal het kort houden, zeker gelet op de belangrijke bijdragen van mijn voorgaande collega's. Ook ik begin natuurlijk met het feliciteren van de staatssecretaris. Gelet op haar achtergrond in de lokale politiek, is het trouwens frappant dat zij juist dit wetsvoorstel als eerste wetsvoorstel moet behandelen. Ik ben dus zeer benieuwd naar haar reactie. Misschien kan zij bij de beantwoording van de vele interessante vragen uit haar eigen ervaring putten.

Ik ga eerst even in op het grotere kader. Wij hebben het hier natuurlijk over de plaats van de lokale democratie. De vraag is aan de orde wat dit wetsvoorstel daaraan bijdraagt of daaraan afdoet. Wij hebben allemaal eerder vastgesteld dat er een kloof is tussen burger en bestuur. Je kunt je afvragen of het aannemen van dit wetsvoorstel die kloof verkleint of vergroot. Bij de behandeling van de dualismewet was een van de uitgangspunten van de regering dat die wet zou moeten bijdragen aan meer betrokkenheid van de burgers bij het lokale bestuur. Ook tegen die achtergrond vraag ik mij af of dit wetsvoorstel eraan bijdraagt dat die betrokkenheid toeneemt of juist afneemt. Ik heb daar mijn vraagtekens bij. Ik denk dat niet direct duidelijk is dat de betrokkenheid daarmee toeneemt. Tot zover het algemene kader.

Terecht is in de schriftelijke behandeling en vandaag gezegd dat wij hinken op twee gedachten. Collega Van Heukelum vroeg wat nu precies de norm is. Ik zou zeggen: de norm is het ingezetenschap van de bestuurder van de gemeente, in dit geval in het bijzonder van de wethouder. Uitgaande van die norm is naar mijn idee primair sprake van schending van de wet. De wet heeft een bepaalde regel en die wordt niet gevolgd. De regering zegt een beetje eufemistisch dat er sprake is van een gedoogsituatie, maar aan een gedoogsituatie gaat eerst een schending van de norm vooraf. Dat is aan de orde. Ik vind het heel frappant dat wij met z'n allen er heel makkelijk aan voorbijgaan dat de wet in alle openbaarheid geschonden wordt, nota bene door wethouders en gemeenteraden. Daardoor ontstaat de ongemakkelijke

situatie dat de regering zegt dat wij iets aan die gedoogsituatie moeten gaan doen. Ik zou zeggen: wij moeten iets doen aan het feit dat de wet niet wordt nageleefd. Dat is het eerste waarop wij moeten letten. Met het oog op het vertrouwen van de burger in de lokale democratie is dit een slecht voorbeeld. De wet wordt immers met voeten getreden, maar de overheid zegt: die wet is er wel, maar daar moeten wij ons niet te veel van aantrekken. Het is voor burgers een slecht voorbeeld dat de overheid zelf zo makkelijk met de wet omgaat. Als het woonplaatsvereiste in de wet verankerd is, moet je dat vereiste ook overeind houden. Dan moet je niet zeggen dat je met de ene hand iets geeft wat je met de andere hand weer terugneemt. Die spagaatsituatie moeten wij niet hebben.

De regering heeft antwoord gegeven op vragen naar de feitelijke situatie. Dat antwoord vind ik bijzonder. In de memorie van antwoord staat op de laatste pagina dat 411 gemeenten een reactie hebben gegeven. De vraag is dan waarom de overige gemeenten niet gereageerd hebben. In 72 van die 411 gemeenten zijn in totaal 88 wethouders benoemd met een ontheffing van het woonplaatsvereiste. Van deze 88 wethouders zijn er inmiddels -- dit is in januari 2007 -- 23 verhuisd naar gemeenten die zij mede besturen. Daarmee komt het aantal wethouders dat op dat moment buiten de eigen gemeente woont, op 65. In 65 situaties wordt dus in strijd met de wet gehandeld. Wij zijn nu een paar maanden verder en een jaar na dato en al die gemeenten hebben een groot probleem. Zij moeten nu beslissen wat zij zullen doen. Ik denk dat er daarom druk op ons wordt gezet om deze wet te behandelen. Ik vind dit prima, maar ik zou wel eens willen weten wat er in die gemeenten gebeurt als wij deze wet niet aannemen. Zij zullen toch iets moeten doen aan die illegale situatie? Ik zou graag van de staatssecretaris horen of het waar is dat 65 gemeenten zich niet aan de wet houden en hoe zij daarmee denkt om te gaan.

De prikkel in het voorschrift van het ingezetenschap van de wethouder is natuurlijk gericht op een grotere betrokkenheid van de wethouder. Ik denk dat wij, ook al zouden wij deze wet niet aannemen, aan de gemeenten de boodschap moeten meegeven dat zij te voren goed moeten nadenken over de vraag waar zij hun wethouders rekruteren. De politieke partijen moeten ervoor zorgen dat zij lokale wethouders kunnen leveren. Zij mogen niet te gemakzuchtig worden en denken: ach, wij hebben de rest van Nederland nog om een wethouder te vinden. De prikkel in het voorschrift is goed voor de lokale democratie. Die moet te voren nadenken over het politieke kader en over de mensen die eventueel na de verkiezingen als wethouder kunnen worden voorgedragen.

Met andere woorden: onze gevoelens zijn zeer gemengd. Ik ben benieuwd naar de reactie van de regering.

De beraadslaging wordt geschorst.

*B

!Europadebat!

Aan de orde is de voortzetting van het **debat** over de **Staat van de Europese Unie (30802)**.

*N

Minister **Balkenende**: Mevrouw de voorzitter. Het is goed dat wij dit debat nu kunnen hervatten. Wij stonden al een kwartiertje te wachten en zijn er dan ook helemaal klaar voor. Die krijgt u dus terug!

De **voorzitter**: Wij wachten de volgende keer af.

**

Minister **Balkenende**: Mevrouw de voorzitter. De publicatie van de Staat van de Unie door het vorige kabinet ligt al een half jaar achter ons. Niettemin stel ik dit debat zeer op prijs, vooral ook om te kunnen toelichten hoe dit nieuwe kabinet tegenover Europa staat. Bovendien geeft de Europese actualiteit daar alle aanleiding toe.

Ik zal een algemene visie geven en ingaan op een aantal algemene aspecten van de verdragsherziening. Ik zal verder stil staan bij de Verklaring van Berlijn en het thema klimaat en energie mede in het kader van de Europese Raad van vorige week. De minister van Buitenlandse Zaken zal ingaan op de thema's subsidiariteit, het externe beleid, de uitbreiding van de Unie en de Raad van Europa. De staatssecretaris zal ingaan op onderwerpen als migratie, de nadere uitwerking van "Lissabon", administratieve lasten, Europacommunicatie en op enkele onderdelen van het nieuwe verdrag.

Ik zie de huidige periode in zekere zin als een periode van groot onderhoud aan de Europese constructie. Groot onderhoud terwijl het werk gewoon doorgaat. Dit is niet altijd een gemakkelijke situatie, maar ik verwacht dat dit in dit geval tot verbeteringen leidt. Nederland wil een constructieve rol spelen bij het werk aan een beter Europa. De heer Van Gennip en anderen wezen er al op: Europa is voor Nederland zo belangrijk dat wij tot een actieve rol veroordeeld zijn.

Overigens complimenteer ik de heer Van Gennip met zijn betoog. Dit had het karakter van een afscheidsbetoog, maar hij heeft daarin zijn visie gegeven op het Europa van de toekomst. Ik heb hem in een eerdere verantwoordelijkheid indringend meegemaakt en ik weet dat hij altijd twee kenmerkende zinnen gebruikt. De eerste is: wij zijn er nog niet, en de tweede: er zijn dingen die goed gaan. Namens het kabinet kan ik zeggen dat zijn inbreng in ieder geval tot de tweede categorie gerekend kan worden. Ik denk dat ik hem daarmee het beste compliment geef dat ik hem zou kunnen geven.

Het was goed om naar de heer Van Gennip te luisteren, maar dit geldt ook voor de andere sprekers. Zij hebben mooie, indringende betogen gehouden over de toekomst van Europa. Dat is ook de verrijking van dit debat, want de vraag is hoe wij aankijken tegen dit belangrijke onderwerp voor Nederland.

Het beeld dat sommigen proberen neer te zetten van een apathisch Nederland dat werkloos aan de zijlijn staat en door andere landen niet meer wordt opgemerkt, herken ik zeker niet. Al snel na het referendum is de regering aan het werk gegaan. Daarbij stond voor haar -- gestaafd door verschillende onderzoeken -- de vaststelling centraal dat de neestem niet alleen tegen specifieke teksten uit het grondwettelijk verdrag was gericht. Nee, die neestem betrof evenzeer een afwijzing van de wijze

waarop Europa zich in de ogen van de Nederlanders zich ontwikkelde.

Daarom heeft Nederland zich gericht op een aantal verbeteringen in het dagelijks functioneren van de Unie waarmee zonder verdragswijziging een begin kon worden gemaakt. Dit betrof vooral de volgende punten: subsidiariteit, transparantie, een betere toepassing van de afspraken over de uitbreiding, meer balans in de begroting en nadruk op beleid met toegevoegde waarde zoals energie, migratie, terrorismebestrijding en klimaat. Ik denk dat op deze punten veel is bereikt in de afgelopen anderhalf jaar. Dit is natuurlijk niet alleen te danken aan de Nederlandse inzet, maar vooral ook aan andere sleutelspelers zoals mevrouw Merkel, de voorgaande voorzitters van de Europese Raad en Commissievoorzitter Barroso die deze visie delen. Ik noem hier enkele voorbeelden van.

Subsidiariteit is geen vies woord meer voor mensen die Europa een warm hart toedragen. Er wordt veel nauwkeuriger bekeken of nieuwe wetgeving wel nodig is. De onbalans in de bijdrage van vergelijkbare landen aan de Europese begroting is grotendeels gerepareerd. Europa richt zich steeds sterker op de beleidsterreinen waar het echt een toegevoegde waarde heeft, zoals klimaat en energie.

Het is mijn stelling dat de eerste ronde van het grote onderhoud reeds zijn vruchten begint af te werpen en zal bijdragen aan herstel van het draagvlak voor het Europese project. Zie de positieve uitstraling van onze recente besluiten over energie en klimaat.

Een volgende stap is het aanpassen van het verdrag. Anderhalf jaar na de referenda is er in de Europese Raad een klimaat ontstaan waarin daarover weer open en constructief kan worden gediscussieerd. Ik bespeur bij alle collega's de wil om eruit te komen en de bereidheid om mee te denken over oplossingen, die alle lidstaten in staat stellen het verdrag te ratificeren.

Wat is de inzet van het kabinet in de discussie over het verdrag? Vooropstaat dat het grondwettelijk verdrag door een duidelijke meerderheid in Nederland is afgewezen. Het vorige kabinet heeft aangegeven dat het grondwettelijk verdrag niet opnieuw ter ratificatie zal worden voorgelegd. Dit kabinet denkt daar precies hetzelfde over. Bij het opstellen van een nieuw verdrag is het de juiste werkwijze om tekst van het grondwettelijk verdrag opzij te leggen en de bestaande verdragen, het EU-verdrag en het EG-verdrag zoals laatstelijk gewijzigd in Nice, als uitgangspunt te nemen. De heren Hoekzema en Van Gennip zinspeelden op een dergelijke aanpak.

Op basis van onze doelstellingen moet in kaart worden gebracht welke wijzigingen in de bestaande verdragen nodig zijn. Laten wij daar open over zijn: bij het opstellen van zo'n wijzigingsverdrag zullen wij goed kijken naar bruikbare elementen in het grondwettelijk verdrag. Zoals van vele zijden is aangegeven, bevat het grondwettelijk verdrag immers ook nuttige elementen die bijdragen aan meer democratie en slagvaardigheid in Europa.

Aangezien wij aan het begin van de onderhandelingen staan, kan ik niet alle details van de Nederlandse inzet met de Kamer delen. Ik hoop dat daarvoor begrip bestaat. Ik kan wel duidelijk aangeven

welke doelen Nederland nastreeft bij het nieuwe verdrag. Tegen diegenen die ingingen op gedetailleerde lijstjes met gewenste wijzigingen in het verdrag, zeg ik: laten wij stap voor stap te werk gaan. Het kabinet beschrijft in deze eerste uitwisseling met het parlement zijn doelstellingen in de onderhandelingen over een nieuw verdrag. Wat willen wij bereiken? Deelt de Kamer deze doelstellingen? Ik meen dat dit de benadering is die onder meer de heer Eigeman bepleitte. De meningen en ideeën van de Kamer neemt het kabinet mee bij de nadere uitwerking van zijn standpunt. Nogmaals: de onderhandelingen zullen geruime tijd in beslag nemen. Daarbij zal de onderhandelingsinzet stapsgewijs nader uitgewerkt worden.

De inhoud, vorm en omvang van het nieuwe verdrag moeten zich overtuigend onderscheiden van die van het grondwettelijk verdrag. Veel mensen zagen de grondwet als de belichaming van het streven om van Europa een superstaat te maken. Het kabinet hecht eraan dat het nieuwe verdrag het beeld neerzet van een Europa dat de nationale overheden aanvult en ondersteunt, en niet in de plaats komt van die nationale overheden. Daarmee beantwoord ik impliciet de vragen van de heren Kox, De Vries en Ten Hoeve over het idee van een federaal Europa, respectievelijk de politieke finaliteit.

Een federaal Europa is zeker niet wat het kabinet nastreeft. Het is ook hier al vaker gezegd: Europa is een sui-generisconstructie, die in de verdragen wordt beschreven. Een poging om daarop in de context van het nieuwe verdrag een etiket te plakken lijkt mij niet tot een vruchtbare discussie leiden. Daarnaast zet Nederland in op verhoging van het democratisch gehalte van de Unie en een verheldering van de bevoegdheidsverdeling tussen de Unie en de lidstaten.

Nederland zet in op een sterkere rol van de parlementen in relatie tot de subsidiariteitsvraag. Meer in algemene zin: het kabinet is een voorstander van een grotere betrokkenheid van de nationale parlementen. Daarbij kijken wij uiteraard naar ervaringen die reeds in de Unie zijn opgedaan, zoals in Denemarken en Finland. Dat hoeft overigens niet te betekenen dat wij het Deense model zouden moeten overnemen. De staatssecretaris zal daar straks op ingaan.

Bij de toevoegingen aan de bestaande verdragen om de democratie en de bevoegdheidsverdeling te verbeteren kunnen elementen uit het grondwettelijk verdrag met de nodige aanvullingen en wijzigingen van pas komen. Een belangrijk punt dat hiermee samenhangt, is dat er nadere afspraken moeten worden gemaakt over de verenigbaarheid van de internemarktgedachte met de inrichting van publieke voorzieningen. De heer Eigeman sneed dit punt ook aan. Hij benadrukte daarbij dat wij het juiste evenwicht moeten vinden tussen de verschillende bestuurslagen; zwart-witbeelden helpen hier niet. Het kabinet wil heel goed onderzoeken hoe het juiste evenwicht kan worden bereikt. Er ligt hier namelijk een duidelijke relatie met het draagvlak voor Europese samenwerking, zoals ook de heer Platvoet opmerkte.

Het nieuwe verdrag moet de Europese Unie in staat stellen slagvaardig op te treden op terreinen waar een gemeenschappelijke aanpak geboden is, zoals energiebeleid, milieubescherming, klimaat, asiel en migratie, en interne en externe veiligheid. Verder moeten

wij de gelegenheid te baat nemen om in het nieuwe verdrag de uitbreidingsregels te verankeren. De uitbreiding van de Europese Unie is gezien de verbreding van welvaart en stabiliteit op het Europese continent een succesverhaal. De perceptie dat wij uitbreiden, zonder de criteria geheel serieus te nemen, ondermijnt echter het draagvlak.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): U vindt dus dat de Kopenhagencriteria op de goede manier moeten worden toegepast? Of bent u benauwd om in de toekomst uitbreiding te bepleiten?

Minister **Balkenende**: Nederland was in de afgelopen jaren één van de landen die steeds op het belang van de geloofwaardigheid van de criteria hebben gewezen. De uitbreidingscriteria moeten daarom strikt worden nageleefd, overigens wel op basis van fair play.

Mede omdat wij oog hebben voor de gevoelens van de bevolking zijn de criteria en regels voor de uitbreiding aangescherpt. Die aanscherping is neergelegd in de conclusies van de Europese Raad. De regering zou graag zien dat de criteria een plaats krijgen in het nieuwe verdrag. Wij willen met andere woorden de spelregels voor de uitbreiding codificeren.

Voorzitter. Aan het einde van de rit zal de referendumvraag moeten worden beantwoord. Zonder overigens een beeld te hebben van het nieuwe verdrag lijkt het mij voorbarig om daarop vooruit te lopen. Wat het kabinet betreft is de volgorde: onderhandelingen, een goedkeuringswet, advies van de Raad van State over alle aspecten van het nieuwe verdrag. Pas daarna kan worden besloten of er een nieuw referendum moet worden gehouden. Uiteraard is dat een politieke beslissing. Die beslissing is niet aan de Raad van State, maar aan de politiek en wij zullen dus moeten afwachten hoe dat proces verloopt. Daarover zal in de Tweede Kamer, in de Eerste Kamer en in het kabinet moeten worden gedebatteerd.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): U zegt dus niet dat er nooit een referendum zal komen? Dat is onder andere afhankelijk van het advies van de Raad van State.

Minister **Balkenende**: Alle aspecten van een referendum zullen worden besproken, nadat het advies van de Raad van State is uitgebracht. Ik neem op geen enkele manier een voorschot op wat er dan zal gebeuren.

De heer **Hoekzema** (VVD): Het kabinet stelt de goedkeuringswet op. Ik neem aan dat daarin staat op welke wijze het kabinet wil dat het nieuwe verdrag wordt behandeld. In de goedkeuringswet moet met andere woorden al de keuze worden gemaakt tussen wel of geen referendum. Daarover vraag je toch zeker de Raad van State niet om advies?

Minister **Balkenende**: Daarover wordt de Raad van State natuurlijk niet om advies gevraagd. De Raad zal advies worden gevraagd over alle verdragswijzigingen die de uitkomst zijn van de onderhandelingen.

De heer **Hoekzema** (VVD): Dat advies wordt dus opgesteld op basis van de goedkeuringswet?

Minister **Balkenende**: Wij stellen in Europees verband vast welke veranderingen noodzakelijk zijn. Ik hoop dat daarover overeenstemming kan worden bereikt. Vervolgens leggen wij de goedkeuringswet voor aan de Raad van State. Nadat het advies is uitgebracht, staan er verschillende wegen open. Deze veranderingen kunnen zodanig van aard zijn dat er überhaupt geen aanleiding is om te spreken over een referendum. Deze conclusie kan ook anders uitvallen, maar het is nu niet het moment om dat aan de orde te stellen. De suggestie is dan ook onjuist dat de beslissing over het wel of niet houden van een referendum in enigerlei vorm bij de Raad van State zou komen te liggen. Dat is niet aan de orde.

De heer **Hoekzema** (VVD): Die politieke beslissing kan niet door de Raad van State worden genomen. Die beslissing moet het kabinet nemen.

Minister **Balkenende**: Of het parlement! Of niemand! Dat laatste kan natuurlijk ook.

De heer **Hoekzema** (VVD): Dat zijn de keuzes?

Minister **Balkenende**: Exact. Scherper dan u kan ik het niet formuleren.

De heer **Kox** (SP): Misschien klopt mijn herinnering niet, maar volgens mij schreef de Raad van State destijds in zijn advies dat het initiatiefvoorstel elementen bevatte die konden worden beschouwd als een aanvulling op de Grondwet. Dat was de reden dat de Raad stelde dat een referendum over het wetsvoorstel kon worden gehouden. De Raad gaf toen dus wel een oordeel over de vraag of er wel of niet een referendum moest worden gehouden. Dit keer zal een goedkeuringswet aan de Raad van State worden voorgelegd, zonder dat daarbij de vraag aan de orde komt of er wel of niet een referendum moet worden gehouden?

Minister **Balkenende**: Dat is een politieke vraag.

De heer **Kox** (SP): Die vraag werd de vorige keer door de Raad van State zelf beantwoord.

Minister **Balkenende**: Ja, maar toen was er sprake van een heel andere situatie, namelijk de voorbereidingen tot een raadplegend referendum. Die waren bij de Raad van State aan de orde. Nu gaan wij eerst praten over de inhoud. Als alles goed gaat, ronden wij die discussie op enig moment af. Dan komt de inhoud, ook aan de hand van een ontwerpgoedkeuringswet, bij de Raad van State. De politieke vraag is dan of er al dan niet een referendum moet worden gehouden. Die vraag moet door het parlement en het kabinet worden beantwoord.

De heer **Kox** (SP): Een goedkeuringswet gaat dus alleen over de goedkeuring van de inhoud van het verdrag? Daar staat niet in of de goedkeuring gebeurt aan de hand van een referendum of wat dan ook? Daarover moet apart besloten worden?

Minister **Balkenende**: Dat is een zelfstandig besluit dat pas daarna aan de orde komt.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Het spreekt echter voor zich dat de Raad van State een advies uitbrengt over het verdrag, en de grondwettelijkheid ervan in zijn beschouwing betreft, inclusief de vraag hoe deze zich verhoudt tot de daaropvolgende besluitvorming.

Minister **Balkenende**: De Raad van State meet zich een oordeel aan, zoals altijd het geval is, over de inhoud van een voorliggend ontwerp van een goedkeuringswet. Daarna komt het politieke traject waarin al dan niet besloten wordt tot het houden van een referendum.

De heer **Schuyer** (D66): Dit is glashelder. Ik vraag u echter toch waarom dit in het regeerakkoord in een aparte paragraaf is opgenomen als dit allemaal zo gewoon is. U geeft nu aan wat er altijd gebeurt bij de Raad van State.

Minister **Balkenende**: Daarom is het ook niet zo bijzonder.

De heer **Schuyer** (D66): Nee, maar volgens welke gedachtecronkel is dan besloten om hetgeen sinds 1815 gebeurt in een regeerakkoord op te nemen?

Minister **Balkenende**: Op zich hebt u volkomen gelijk: wetsvoorstellen worden voorgelegd aan de Raad van State. Het was dus niet nodig om dit op te merken in het regeerakkoord. Het feit dat dat toch gebeurd is, is niet van staatsrechtelijke betekenis maar had tot doel, helderheid te bieden over het proces. Om die reden is politiek gemarkeerd hoe het zou gaan. Ik ben blij dat u deze vragen hebt gesteld, want daarmee komt de zaak scherper naar voren, ook omdat een zekere verwarring ontstond in de beeldvorming en de algemene discussie over wie er over een referendum gaat. Dat is een politieke vraag. Het is heel goed dat wij daarover op deze manier met elkaar spreken want daarmee wordt helderheid gegeven over de procedure.

Ik kom graag te spreken over de Verklaring van Berlijn waarover door meerdere leden gesproken is. De Verklaring van Berlijn zal op 25 maart 2007 in Berlijn worden vastgesteld ter herdenking van het 50-jarige bestaan van het Verdrag van Rome. In deze politieke verklaring zal worden stilgestaan bij de verworvenheden van 50 jaar Europese samenwerking, bij de gedeelde waarden die daaraan ten grondslag liggen en bij de uitdagingen waarvoor de Europese landen zich gezamenlijk gesteld zien. Het Duits voorzitterschap heeft aangegeven, een korte leesbare tekst te willen opstellen van maximaal twee à drie pagina's. De regeringsleiders hadden op 8 maart een eerste gedachtewisseling over de inhoud van de verklaring. Ik zie de verklaring als een goede mogelijkheid om de verworvenheden van vijf decennia samenwerking voor het voetlicht te brengen. Ook wordt met de verklaring een welkome gelegenheid geboden om nadruk te leggen op gedeelde waarden die aan de Europese samenwerking ten grondslag liggen. Die waarden zijn ook leidend bij het optreden van Europa in de wereld.

Voorts zou het goed zijn als in de verklaring wordt stilgestaan bij de unieke vorm van samenwerking die de EU tot voorbeeld van veel andere regio's heeft gemaakt. Trefwoorden daarbij zijn: de communautaire methode, eenheid in verscheidenheid -- ook de heer Eigeman sneed het vraagstuk van culturele diversiteit aan -- en subsidiariteit. Mogelijk mondt de verklaring uit in een zinsnede die het belang onderstreept van aanpassingen van de verdragen teneinde de hedendaagse uitdagingen het hoofd te kunnen bieden. Er wordt niet naar het grondwettelijk verdrag verwezen. U zult begrijpen dat het kabinet het daarmee eens is. Het is naar de mening van het kabinet ook niet de bedoeling om in de Verklaring van Berlijn al op de details van de verdragswijziging vooruit te lopen. Overigens zal ook in Nederland een aantal activiteiten rondom vijftig jaar verdragen worden georganiseerd, waaronder een groot evenement in de Ridderzaal op 22 maart. De bewindslieden van Buitenlandse Zaken die het evenement organiseren, gaan daar mogelijk nog op in.

Ik heb aangegeven dat er vorige week een goede bespreking heeft plaatsgevonden; het voorzitterschap zet zich aan deze verklaring. Het zal dan ook een verklaring van eenheid zijn. Om die reden hebben wij gezegd dat de discussie over het grondwettelijk verdrag niet hierin thuishoort. Dat is onze inzet geweest en wij zijn tevreden dat het die kant uitgaat.

De heer **Kox** (SP): Ik heb gevraagd of iets van de gedachte van de staatssecretaris om de markt wat meer in de grip te krijgen in die Verklaring van Berlijn wordt opgenomen.

Minister **Balkenende**: Wij zijn samen naar mevrouw Merkel geweest en hebben samen gesprekken hierover gevoerd. Misschien kan staatssecretaris Timmermans daar straks even op ingaan. Ik vind het in dit stadium te vroeg om uitlatingen te doen over de inhoud. Ik heb een aantal elementen van de verklaring genoemd: terugblikken, verworvenheden, waarden in Europa. De precieze bewoordingen zijn nog niet aan de orde geweest en ik vind het moeilijk om daar nu al concreet op in te gaan. De staatssecretaris zal daar straks nog een paar opmerkingen over maken.

De heer **Hoekzema** (VVD): De minister-president spreekt met name over verworvenheden in het verleden en over wat wij allemaal bereikt hebben. Dat is fantastisch. Ik spoor hem echter aan om zich ook te richten op een doorkijk naar de toekomst. Ik kan mij goed voorstellen dat dat niet wordt uitgewerkt maar dat toch een inspirerende blik op de toekomst wordt geworpen. Daar is die verklaring toch ook heel belangrijk voor?

Minister **Balkenende**: Het is mooi om opnieuw te zeggen dat er tussen mijn opvatting en die van de heer Hoekzema geen enkel licht zit. Het punt dat hij naar voren brengt, heb ik donderdagavond bij het werkdiner aan de orde gesteld. Het moet een inspirerend verhaal zijn dat bijvoorbeeld op scholen kan worden besproken. Het moet wat vertellen over de dynamiek in Europa. Dat is het doel; een compacte verklaring die aanspreekt. Ik weet dat het Duits voorzitterschap op die manier tegen de verklaring aankijkt.

Ik kom op het punt van de Europese raad van 8 en 9 maart. Door meerderen is gerefereerd aan de discussie over klimaat en energie in de Voorjaarsraad van afgelopen week. De Europese raad heeft een krachtig signaal afgegeven door historische afspraken te maken in de strijd tegen klimaatverandering. Europa heeft met deze top voor leiderschap gekozen om zo de impasse in de internationale onderhandelingen over een post-Kyotoraamwerk te doorbreken. De raad heeft een CO₂-reductiedoelstelling van 20% in 2020 ten opzichte van 1990 vastgesteld. Verder is een ophoging van het percentage ten doel gesteld naar 30 in 2020 naarmate ook andere geïndustrialiseerde landen stappen nemen. Hiermee heeft Europa een ambitieuze aanzet gegeven tot een mondiale aanpak van het klimaatprobleem.

Ook zijn belangrijke afspraken gemaakt over energiebesparing en het aandeel hernieuwbare energie in onze totale energieconsumptie. Energiebesparing en duurzame energie hebben een grote potentie en zijn belangrijke instrumenten in de strijd tegen klimaatverandering. Wij hebben afgesproken 20% energie te besparen in 2020 ten opzichte van 2005 en het aandeel duurzame energie te verhogen tot 20% in 2020. Dit is een zeer ambitieus resultaat waar ik erg tevreden over ben. Ik heb ervoor gepleit om het aandeel duurzame energie bindend vast te stellen. Na discussie in de raad werd er consensus bereikt over het aannemen van een bindende doelstelling voor duurzame energie. Daarnaast zijn wij een bindende doelstelling van 10% biobrandstoffen in 2020 overeengekomen.

Europa neemt het voortouw in de strijd tegen klimaatverandering. Het is zaak om de gemaakte afspraken nu uit te werken. Daarom zal de commissie snel met voorstellen komen om de algehele EU-doelstellingen, waaronder die voor CO₂-emissiereductie en hernieuwbare energie, te vertalen in nationale doelstellingen. Internationaal is de G8-top in juni een belangrijke tussenstap. Bondskanselier Merkel wil op deze top de Verenigde Staten en opkomende economieën zoals India en China engageren om gezamenlijk tot een 30% CO₂-reductiedoelstelling te komen. Een concreet voorbeeld van de uitwerking is het voorstel waarmee de Europese commissie moet komen om kantoor- en straatverlichting en verlichting in huis energiebesparender te maken. Dat betekent dat wij ook in Europa geleidelijk onze gloeilampen zullen vervangen door spaarlampen. Ik heb in de Europese raad aandacht gevraagd voor de plannen die in Nederland bestaan voor de bouw van een schone kolencentrale. De CO₂ die bij de energieopwekking vrijkomt, wordt opgeslagen in oude gasvelden. Verschillende bedrijven en regio's hebben al interesse getoond. Nederland ziet dit als een proefproject waarbij technologie kan worden ontwikkeld en beproefd die ook elders haar waarde kan bewijzen.

Al met al ben ik blij dat wij zo ver zijn gekomen. Toen ik een halfjaar geleden met Tony Blair het voorstel deed om klimaat tot hoofdonderwerp te maken van de voorjaarsraad moesten veel collega's nog aan het idee wennen. Dankzij de inspanning van Al Gore en heel veel anderen is het onderwerp in zes maanden tijd veel dwingender op de internationale agenda gekomen. Ik wijs in dit verband graag op de besluiten van deze Europese

raad over de vermindering van regeldruk. Ik noemde dit al in mijn inleiding als een belangrijk punt bij de Nederlandse inzet om het draagvlak voor de Europese Unie te verstevigen. Het doet mij deugd dat nu op Europees niveau, op EU-niveau, de in Nederland ontwikkelde methodiek zal worden doorgevoerd. De staatssecretaris zal hier nader bij stilstaan.

Daarmee ben ik aan het eind gekomen van de elementen die ik graag wilde behandelen. De minister van Buitenlandse Zaken zal de beantwoording van de kant van de regering voortzetten.

De voorzitter: Dan geef ik nu het woord aan de minister van Buitenlandse Zaken. Ik vind het overigens een goed moment om de regering, meer in het bijzonder de voorganger van de huidige minister, te bedanken voor de substantiële financiële bijdrage aan de Ridderzaalbijeenkomst van vorige week, een initiatief van deze Kamer om 50 jaar Verdragen van Europa te markeren, die zo succesvol is geweest. Wij hebben daar al onze dank uitgesproken en dat is schriftelijk eveneens gebeurd, maar ik vind dit een mooie gelegenheid om deze dank ook hier uit te spreken.

Het woord is aan de minister, die zijn betoog mag beginnen met enkele vriendelijke woorden over de Europese gezindheid van deze Kamer.

**

*N

Minister Verhagen: Voorzitter. Ik dank u niet alleen voor deze warme woorden van dank -- ik denk dat dit ook een eerste invulling geeft aan de wijze waarop wij het publieke debat over de Europese samenwerking kunnen voeren -- maar ook voor uw warme woorden van welkom en die van de senatoren. U stelde dat dit mijn eerste optreden zou zijn als minister van Buitenlandse Zaken in deze Kamer. Dat is absoluut waar. Het is overigens niet zo dat ik geheel maagdelijk in deze Kamer sta, aangezien ik al een keer de eer heb mogen hebben om hier een debat te voeren als initiatiefnemer van een wetsvoorstel.

Onder anderen senator Kox noemde het opmerkelijk dat de integratie zo goed geslaagd was dat hier nu twee Limburgers in een Nederlandse regering het Nederlandse volk vertegenwoordigen. Dat is inderdaad heel mooi. Toch was er een omissie in zijn verslag van de geschiedenis van Limburg. Zowel de staatssecretaris als ikzelf zijn afkomstig uit Maastricht en Maastricht verkeerde in de omstandigheid dat er een Hollands garnizoen was. Dat garnizoen heeft er altijd voor gezorgd -- zelfs toen er bij de afscheiding sprake van was, eventueel met België mee te gaan -- dat Maastricht Nederlands bleef. Vandaar dat ik toch ook in dat historische overzicht nog enige kanttekeningen te plaatsen heb. Ik weet niet of dat Hollandse garnizoen ook voor de integratie gezorgd heeft, maar enige dwang was daar uiteraard wel bij.

Over historische overzichten gesproken: senator Van Gennip verwees naar zijn beginperiode 16 jaar geleden en schetste dat er toen allerlei hoopgevende ontwikkelingen waren zoals het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en de totstandkoming van het Verdrag van Maastricht. Hij meende dat wij daarbij vergeleken nu toch

wel in een situatie zitten, waarin wij de euforie voorbij zijn. Ik zat in die tijd in het Europees Parlement en zagen inderdaad allemaal hoopgevende ontwikkelingen. Naast de val van de muur, de vrijlating van Mandela en de totstandkoming van de Osloakkoorden was er echter ook sprake van zwarte maandag en van het uitbreken van de oorlog in de Balkan. Met andere woorden: ook toen was niet alles rozengur en maneschijn. In de tijd na die mooie vergezichten heeft de Europese samenwerking wel degelijk een discussie ondergaan. Dat is een van de aanleidingen waarom wij zagen dat verdragen niet toegesneden waren op de nieuwe uitdagingen waar wij mee geconfronteerd werden.

Wij hebben hier lang gesproken over de vraag hoe wij moeten omgaan met het nee in het referendum over het grondwettelijk verdrag. Juist de omgang met die nieuwe uitdagingen vereist verdragswijzigingen. De minister-president sprak er al over. Hij sprak er ook over dat het nee van de Nederlandse bevolking in het referendum onder andere te maken had met het gevoel dat Europa zich met te veel zaken bemoeide, te veel zaken die wij best zelf -- of zelfs beter zelf -- zouden kunnen regelen. Niet altijd wordt begrepen waarom Europese regelgeving nodig is. Velen zien Europa als een wetgevingsmachine die allerlei regels en voorschriften produceert waar wij meer last van hebben dan gemak.

De regering heeft dat signaal opgepakt. Ik acht het belangrijk hier nogmaals te onderstrepen dat subsidiariteit en proportionaliteit niet alleen gaan over minder Europa. Het gaat er vooral om, de kwaliteit van Europese regelgeving te verbeteren en Europese regels beter te laten aansluiten op wat de Nederlandse en Europese burger daadwerkelijk van belang vindt. Verhoogde aandacht voor subsidiariteit en proportionaliteit betekent ook dat duidelijker wordt, waarom Europese regelgeving in veel gevallen goed is of nodig om een antwoord te vinden op de vragen van vandaag.

Wij hebben nationaal maatregelen genomen om in ieder geval ook zelf de discussie over subsidiariteit en proportionaliteit te voeren en om de eerste ambtelijke beoordeling van de subsidiariteits- en proportionaliteitsaspecten van toekomstige Europese regelgeving te vervroegen en te verscherpen. Die maatregelen zijn aangekondigd in een kabinetsbrief van april 2006 en hebben inmiddels tot enig resultaat geleid. Als er twijfel bestaat over de vraag of wij nu eigenlijk wel behoefte hebben aan de voorgestelde regelgeving, dan zal de ministerraad daarover in een vroeg stadium van gedachte wisselen. Het oordeel van de ministerraad wordt ook aan het parlement meegedeeld, waardoor dat debat in openbaarheid kan plaatsvinden.

Ik denk dat ook op Europees niveau enige stappen vooruit zijn gezet op dit terrein. Als gevolg van met name het Nederlandse optreden in de Europese raad van juni 2006 worden nieuwe voorstellen nu immers ook door de Commissie rechtstreeks naar de nationale parlementen gestuurd. De reacties van die parlementen moeten zorgvuldig bij de overwegingen worden betrokken en dat gebeurt dus nu, eigenlijk vooruitlopend op een discussie die wij daarover gehad hebben.

Senator Kox verwees in dit kader naar de Gemengde tijdelijke commissie subsidiariteitstoets en

vroeg de regering om een oordeel over het functioneren van die commissie. Laat ik vooropstellen dat het allereerst een zaak is van de Kamers zelf als wij pleiten voor de versterking van de positie van de nationale parlementen en het uitvoeren van zo'n subsidiariteitstoets door de nationale parlementen. Als de positie van de parlementen versterkt moet worden, dan is het allereerst aan de nationale parlementen zelf om te beoordelen op welke wijze zij daarmee om moeten gaan en of het instrumentarium afdoende werkt dat de Kamers zelf, een tijdelijke commissie of een vaste commissie gekozen hebben.

In algemene zin is de regering er een groot voorstander van dat de nationale parlementen in een vroeg stadium betrokken worden bij de Europese regelgeving en dat hun rol dus ook verzaamd wordt. De regering zal zich nadrukkelijk inzetten voor een zwaardere rol en voor de verankering daarvan in de toekomstige verdragswijziging die wij voorstaan. Ik denk dat die gemengde tijdelijke commissie een heel goed, zij het in Europa helaas nog betrekkelijk uniek voorbeeld is van vroegtijdige betrokkenheid van het parlement. Juist als meerdere Europese parlementen in een vroegtijdig stadium al zo'n oordeel uitspreken, geeft dat ons een duidelijk politiek gewicht in de discussie met de commissie of in de raad over de vraag of iets wel of niet op Europees niveau zou moeten plaatsvinden. Het is dus een steun in de rug bij het optreden van de regering in Brussel.

De heer **Kox** (SP): Ik ben het met de minister eens: wij zijn goed bezig. Na het referendum is overal het signaal opgevat dat wij daar beter naar moeten gaan kijken. Dat is niet zo zeer een vraag van schuld, maar het ging daarvoor gewoon niet goed. Ik zit zelf namens deze Kamer in de gemengde commissie. Ook daar zijn wij goed bezig. Wij werken hard. Vanaf 's morgens vroeg vergaderen wij, maar -- ik heb het al genoemd in mijn betoog -- er zijn tussen de 120 en 760 regels uit Brussel gekomen. Wij weten het nog niet eens als gemengde commissie. Het is nog een groot gat. De regering weet het ook nog niet precies, maar van die 120 tot 760 hebben wij er bijna geen kunnen bekijken als gemengde commissie. Wij hebben een lijst gekregen van de Tweede Kamer en een van de Eerste Kamer. Ik denk dat wij er zes, zeven of acht van hebben gedaan. Daar hebben wij onze handen al vol aan gehad.

De regering zelf doet ook een subsidiariteitstoets. Zij heeft er wat meer gevonden. Eigenlijk is de regering succesvoller geweest daarin dan de gemengde commissie. Alles bij elkaar zijn wij wel goed bezig, maar doen wij nog maar heel weinig. Ik ben het eens met de uitspraak dat het parlement en de regering daarover moeten nadenken. Als wij het echt willen doen, moeten wij eigenlijk van elk voorstel kunnen zeggen: dat is op enigerlei wijze gezeefd en dat gaat goed of dat gaat niet goed. Maar wij doen natuurlijk nu maar een klein beetje. Wil de regering ook daar gedachten over ontwikkelen?

Minister **Verhagen**: Wij zullen daar uiteraard over nadenken. Het lijkt mij echter ook goed de onderscheiden verantwoordelijkheden overeind te houden. De nationale parlementen moeten er in een vroegtijdig stadium bij worden betrokken, maar de zeef moet niet uitsluitend door de regering plaatsvinden. Gelet op de afspraken in het

regeerakkoord is het onze taak de verdeling van bevoegdheden, de subsidiariteitstoets, bij onze eigen afwegingen te betrekken, maar wij moeten ook bezien hoe wij, vanuit onze eigen verantwoordelijkheid, kunnen komen tot een Europa dat doet wat het moet doen en niet meer dan dat. Wat Europees moet, dat moet Europees, maar wat nationaal kan, dat moet nationaal.

De heer **Kox** (SP): Het eerste traject loopt inmiddels een klein beetje, maar wij zijn bezig. De gemengde commissie heeft echter ook het volgende opgemerkt. Stel dat het parlement iets een beetje te ver vindt gaan. Er wordt dan een brief aan de Europese Commissie geschreven. Zo'n brief heeft altijd twee componenten. Er wordt aangegeven dat Europa goed bezig is met de subsidiariteit, maar daarnaast wordt gewoon gesteld dat wordt doorgegaan met waar wij mee bezig zijn. Daarvoor mankeert het aan instrumenten, maar dat is dan wel de mening van het parlement geworden. Hoe denkt de regering wat dat betreft te zorgen voor instrumenten om daar iets aan te doen?

Minister **Verhagen**: De staatssecretaris gaat er nog nader op in, maar ook daarom staat in het regeerakkoord dat niet alleen de verdeling van bevoegdheden, maar ook de versterking van de positie van de nationale parlementen extra aandacht vraagt, ook met het oog op de komende verdragswijziging, want dan zullen wij een werkwijze moeten hebben die hanteerbaar is, zodat wij over twee jaar niet weer te horen krijgen dat de burger niet begrijpt waarom wij die regelgeving vanuit Europa over ons heen krijgen.

De heer Van Gennip geeft aan dat de subsidiariteit uitdrukking is van het feit dat het bij de Europese eenwording om tweerichtingsverkeer gaat en niet om automatische processen van versterking van de Europese bestuurslaag. Een meer alerte en kritische toepassing van het subsidiariteitsbeginsel draagt ertoe bij dat de regelgeving beter van kwaliteit wordt, maar ook relevanter voor de Europese burger is en ook beter is uit te leggen. In de komende periode wordt dit absoluut een taak.

Wij houden ons vanzelfsprekend ook aan de verdeling van bevoegdheden, zoals die in de loop der jaren tot stand is gekomen. Die bevoegdheidsverdeling is naar het oordeel van de regering niet noodzakelijkerwijs in marmer gebeiteld. Er kunnen zich ontwikkelingen voordoen, die het wenselijk maken bepaalde onderwerpen van het nationale naar het Europese niveau te tillen, maar ook omgekeerd van het Europese naar het nationale niveau.

Een aantal senatoren heeft gesproken over de externe veiligheid. De afgelopen jaren is de politieke rol van de Europese Unie op het wereldtoneel gegroeid. De Europese Unie gaat op het gebied van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid van vooral woorden steeds vaker over op daden, misschien juist vanuit het besef van de afgrijselijke ontwikkelingen destijds in de Balkan, het besef dat je het niet bij woorden kunt laten. De Europese Unie heeft onder de internationale actoren een duidelijk toegevoegde waarde, doordat zij beschikt over een breed palet aan middelen om invulling te geven aan haar buitenlands en veiligheidsbeleid. Het GBVB maakt daarvan deel uit, maar de Europese Unie

heeft ook in relatief korte tijd een redelijk goed trackrecord opgebouwd op het gebied van crisisbeheersing, met zowel civiele als ook militaire middelen. De slagvaardigheid neemt toe. De Unie is steeds beter in staat in kortere tijd missies op te tuigen. De Unie heeft met veel succes een belangrijke rol gespeeld bij de monitoring van het vredesproces in Atjeh. De snelle besluitvorming rond de EU-grensmissie bij Rafah en de militaire inzet in de Democratische Republiek Congo tijdens de verkiezingen zijn eveneens sprekende voorbeelden. Wat dat betreft kun je zien dat de Europese Unie toegevoegde waarde heeft en dat wij ertoe doen. Op dit moment is sprake van acht civiele missies en één militaire missie, op meer continenten. Binnenkort komt er de politiemissie in Afghanistan bij. Binnen de Europese Unie bereiden wij ons op dit moment voor op de tot nu toe grootste civiele missie, namelijk in Kosovo. Het kan echter altijd beter. Wij blijven werken aan het bereiken van de headlinegoals die wij onszelf hebben gesteld voor zowel militaire als civiele capaciteiten in respectievelijk 2010 en 2008. Later dit jaar bespreken wij de stand van zaken. Wij gaan vooruit, maar er blijven absoluut zwakke plekken. Ik doel dan met name op het strategisch luchttransport, maar dat probleem is niet uniek voor de Europese Unie.

De civiele operaties vormen de bulk van de GBVB-missies. De heer Solana zal binnenkort plannen presenteren voor de reorganisatie van het Raadssecretariaat. Die moet resulteren in een betere voorbereiding en aansturing van civiele missies. Daarmee kan die professionaliseringsslag tot stand komen. Het belang daarvan is evident. Tijdens de afgelopen bijeenkomst van de ministers van Buitenlandse Zaken is gediscussieerd over de mogelijke rol van de Europese Unie, bijvoorbeeld in het kader van de regionale conferentie rond Irak. Het is van belang, gelet op de opleiding van de rechterlijke macht en van de politie, dat de Europese Unie daar een rol bij speelt. Op die manier kan de Europese Unie een toegevoegde waarde hebben ten opzichte van andere internationale gremia. De Unie doet dat niet alleen vanuit het besef dat Europa een bepaalde verantwoordelijkheid heeft voor het bewaren van vrede en veiligheid, maar ook vanuit het besef dat de ontwikkelingen elders van directe invloed kunnen zijn op onze eigen veiligheid. In die zin hebben wij daar een rechtstreeks eigen belang bij. De Nederlandse regering zal dus actief blijven werken aan een versteviging van de coherentie tussen de inbreng van de Commissie en de tweede en derde pijler. Er komt de komende jaren voor het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid meer geld beschikbaar. Dat is hard nodig om de toegenomen taken te kunnen realiseren. Meer nog dan geld speelt ook de beschikbare capaciteit van mensen en materieel bij de lidstaten een rol. Ook Nederland zal daar een bijdrage aan blijven leveren.

Met betrekking tot de snelle inzetbaarheid merk ik op dat wij sinds 1 januari militair beschikken over de EU-battlegroups. Op civiel terrein is een pendant gecreëerd in de vorm van een Civil Response Team. Dat is een pool van 100 civiele experts dat binnen korte tijd kan worden uitgezonden. Het probleem blijft echter dat je militairen gemakkelijker en sneller kunt uitzenden dan rechters of politieagenten.

Er is ook gevraagd naar de visie van de regering op de versterking van een in dubbel opzicht geïntegreerd Europees veiligheidsbeleid. Het is van groot belang -- Nederland heeft daar door middel van het eigen beleid het voortouw bij -- dat er een geïntegreerde aanpak komt. Dat betekent dat ook reconstructie en ontwikkeling moeten worden meegenomen. Afghanistan is een heel goed voorbeeld van hoe Nederland dit ziet. Die NAVO-operatie moet de voorwaarden creëren voor wederopbouw. Ik noem daarbij de drie d's: defense, diplomacy en development. Ook dat proberen wij in Europees verband. Het moet niet blijven bij de EVBD-politiemissie die ook is voorzien voor Afghanistan, maar er moet ook een gerichte inzet zijn van OS-middelen. Wij hebben ons daar ook in Europees verband sterk voor gemaakt, opdat op deze manier de eerste en tweede pijler van de Europese Unie, alsmede de NAVO in Afghanistan samen onder de paraplu van de VN een geïntegreerde aanpak kan worden gerealiseerd.

De heer **Van Gennip** (CDA): Dit klinkt heel goed. Wie dezer dagen in Brussel komt, gelooft zijn ogen niet als hij ziet hoeveel militaire en, in het grensgebied, civiele activiteiten worden ondernomen. In de civiele bureaus in Brussel kom je veel Europese militairen tegen. Is het verhaal echter niet iets te rooskleurig? Bij mijn bezoeken spreek ik mijn waardering uit, maar ik krijg dan constant twee verwijten te horen, namelijk dat Europa als totaal absoluut onvoldoende doet om de capabilities op te bouwen en dat Nederland wel goed bezig is, maar dat ook sprake is van een aantal outsiders, freewheelers, dat niet meedoet en het klimaat voor de rest bederft.

Minister **Verhagen**: Ik meen dat de heer Van Gennip terecht de aandacht vraagt voor het versterken van de capabilities. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat één lidstaat de leverancier zou zijn daarvan, terwijl de rest achteroverleunt. Dit is een element dat absoluut ook in de discussies in de raad van ministers van Buitenlandse Zaken aan de orde is gekomen en zal blijven komen. Wanneer het gaat om de formatie van de battlegroups, moet iedereen daaraan zijn steentje bijdragen.

Het is overigens wel van belang om bij de beschikbaarheid van materieel en mensen de geïntegreerde aanpak voor te staan die de Nederlandse regering voorstaat, omdat wij daarmee een slag verder kunnen komen dan alleen met het Verdrag van Nice. Dat verdrag, waarmee wij werken, maakt de huidige activiteiten mogelijk, maar juist als men de schotten tussen de eerste en de tweede pijler wil slechten, wordt een geconcentreerde inzet van middelen vanzelfsprekender.

De heer Van Gennip heeft gevraagd naar de relatie tussen EU en NAVO. De relatie met de NAVO vanuit de EU moet en kan beter worden dan nu het geval is. Wij blijven ons daarvoor inzetten. In de praktijk, in het veld, loopt die samenwerking inmiddels goed, zoals in Kosovo, waar beide organisaties zij aan zij moeten optreden. In een dergelijk geval worden goede afspraken gemaakt over de samenwerking, maar op politiek-strategisch niveau blijft er een blokkade. De NAVO heeft ook in Riga het belang erkend van een geïntegreerde aanpak in situaties zoals in Afghanistan. Dat betekent een militair-civiele aanpak, maar ook samenwerking tussen

verschillende organisaties. Op dit punt zullen wij nog wel een stap moeten zetten. De samenwerking proberen wij vlot te trekken, zonodig via informele formules, maar dit blijft soms moeilijk.

Een aansprekend voorbeeld van de wijze waarop de EU juist in moeilijke internationale kwesties een vooraanstaande rol kan spelen is het moeilijke dossier van Iran. De EU viel uiteen waar het ging om een gezamenlijke visie op Irak, maar bij Iran zien wij het tegenovergestelde, nu er absoluut sprake is van een gemeenschappelijk en eensluidend optreden. Juist dankzij de bemiddelende rol van de Europese Unie treedt de internationale gemeenschap daarin met één stem op. Dat vind ik een goed voorbeeld. Ook als het gaat om de discussie over de follow-up, nu El Baradei heeft geconstateerd dat er sprake is van het niet meewerken door Iran aan de uitvoering van de VN-resolutie speelt de EU wel degelijk een rol om te komen tot een eensluidende internationale stem.

Ook in het Midden-Oosten speelt de EU wel degelijk een belangrijke rol, die groter is dan de som der delen. De heer Eigeman heeft gevraagd of wij bereid zijn om meer werk te maken van de invloed van de Europese Unie in het proces van het Midden-Oosten. Uiteraard zal de Nederlandse regering erop toezien dat de EU zich actief opstelt in het Midden-Oosten. De EU is op dit moment actief betrokken bij de ontwikkelingen. In de afgelopen jaren is die betrokkenheid aanzienlijk toegenomen. Daarvan kan ik een aantal voorbeelden noemen, zoals de deelname van de EU aan het zogenaamde kwartet, te weten de VS, Rusland, de VN en de EU. Juist voor het vredesproces in het Midden-Oosten is dat gezamenlijke optreden van groot belang. De uitgangspunten voor de inzet van de EU blijven wat ons betreft een veilig Israël met erkende grenzen en een levensvatbare Palestijnse staat die in vrede naast elkaar leven. De EU heeft ook een centrale rol gespeeld bij het formuleren van de kwartetprincipes, dat wil zeggen het afzweren van geweld, het erkennen van Israël en het respecteren van eerdere afspraken, maar ook bij het opzetten van het Temporary International Mechanism voor de hulp aan de Palestijnse bevolking, juist omdat er bij de verkiezingen discussie was over de vraag hoe men zou moeten omgaan met de Palestijnse Autoriteit als regering van de Palestijnse gebieden en omdat wij de Palestijnse bevolking niet het slachtoffer wilden laten worden van het feit dat de Palestijnse regering de kwartetvoorwaarden nog niet erkende. Tegen die achtergrond is dit mechanisme opgezet, teneinde om de regering heen toch de bevolking te kunnen helpen. Ik hoop overigens wel op een zo spoedig mogelijke totstandkoming van een Palestijnse regering die de drie kwartetvoorwaarden duidelijk weerspiegelt.

Een ander voorbeeld in het Midden-Oosten is de inzet van de EU Border Assistant Mission bij de grensovergang Rafah tussen Gaza en Egypte en de door EU-lidstaten geleide UNIFIL-operatie in Libanon.

Ook de Hoge Vertegenwoordiger Javier Solana is buitengewoon actief in deze regio. Deze week bezoekt hij Libanon, Saudi-Arabië en Damascus, juist om te bezien hoe de EU een bijdrage kan leveren aan de oplossing van de Libanese crisis. Wij zullen blijven zoeken naar mogelijkheden om die rol in de regio te vergroten, maar dit dient hoe dan ook wel in nauwe samenwerking met onze

partners in de regio en daarbuiten, zoals de VS, te blijven geschieden. Ook daarvoor zal ik mij sterk blijven maken.

Een ander onderwerp dat uitvoerig aan de orde is geweest in de inbreng van de senatoren is de uitbreiding van de EU. Dit is een onderwerp dat sterk de aandacht van de Nederlandse burgers heeft. Ik acht het verheugend om te constateren dat er goede lessen zijn getrokken uit de ervaringen met de recente uitbreidingen. De conclusie van de Europese Raad van december jongstleden was buitengewoon helder, namelijk dat kandidaat-lidstaten niet meer tevoren een datum te horen zullen krijgen die automatisch zal leiden tot toetreding, maar pas wanneer de onderhandelingen zo goed als volledig zijn afgerond. Dit hebben wij nog eens onderstreept in het regeerakkoord. De praktijk van het besluit dat men pas over een datum van toetreding zal spreken als de onderhandelingen nagenoeg volledig zijn afgerond zien wij nu ten aanzien van Kroatië. Hoewel de toetredingsonderhandelingen met Kroatië op dit moment tamelijk voorspoedig verlopen, zal de Europese Unie Kroatië nog geen toetredingsdatum geven.

De heer **Kox** (SP): Betekenen de nieuwe afspraken ook dat wij zijn afgestapt van dubbele besluiten en dat de toetreding van elk land voortaan in deze Kamer afzonderlijk aan de orde zal komen?

Minister **Verhagen**: Ja. In de komende periode zult u merken dat de onderhandelingen met Kroatië en Turkije uiteen zullen gaan lopen en dat wij niet meer met de situatie te maken zullen hebben waarin men de ene kandidaat wel wil accepteren en de andere niet, maar dat men daartoe door de genoemde datum gedwongen zou zijn. De toetreding wordt individueel gekoppeld aan de stand van zaken in het land in kwestie. Dat staat heel helder in de conclusies van de Europese Raad van december jongstleden.

De heer **Kox** (SP): Wij hebben hierover meerdere malen gediscussieerd met minister Bot, die zei dat hij dit wel zou willen maar niet kon. Ik begrijp dat de huidige minister hier dus niet een voorstel zal inbrengen waarin wordt besloten over de toetreding van meer dan één land.

Minister **Verhagen**: Tenzij beide landen op dat moment een toetredingsdatum hebben gekregen.

De heer **Kox** (SP): De laatste keer ging het om Roemenië en Bulgarije. Minister Bot zei daarvan dat hij zijn best had gedaan maar dat het in de stemverhouding ging om 24 tegen één. Deze Kamer heeft daarvan gezegd dit niet meer te willen, maar de toetreding van elk land zelf te willen kunnen beoordelen. Betekent dit dat u voortaan met een voorstel tot toetreding van één land tegelijk zult komen?

Minister **Verhagen**: Dat zal in ieder geval de inzet zijn. Het probleem bij Bulgarije en Roemenië was dat er vooraf werd gezegd dat zij in 2007 lid zouden worden, met eventueel de mogelijkheid van een jaar vertraging. De heer **Kox** (SP): Hier in de Kamer was het probleem dat het gekoppeld was. Wij wilden dat niet en dat hebben wij Kamerbreed gezegd. De vraag aan deze minister is of wij daarmee kunnen doorgaan.

Minister **Verhagen**: Deze minister zal zich inzetten voor aparte toetredingsverdragen. Doordat de toetreding niet meer aan een datum gekoppeld is, maar aan de vraag of men aan de criteria voldoet, is het probleem minder groot. Het probleem ontstaat als er een koppeling plaatsvindt, waardoor een toekomstige lidstaat die aan de criteria voldoet aan een land wordt gekoppeld dat niet voldoet aan de criteria en er wordt gezegd: take it or leave it. Die discussies hebben wij uitvoerig gehad bij de uitbreiding met de tien. Ook toen was differentiatie onmogelijk.

De heer **Kox** (SP): Ik doe toch een allerlaatste poging. Deze Kamer zei de laatste keer tegen minister Bot dat wij dat niet meer wilden. De minister had er eigenlijk alle begrip voor, maar zei dat hij het nog niet had kunnen voorkomen. U zegt dat het uw inzet wordt. Ik zou het plezieriger vinden als u zei: dat gaan wij voortaan zo doen, dat hebben wij zo afgesproken. Als u dat niet zegt, hebt u het dus niet afgesproken en dreigt het opnieuw.

Minister **Verhagen**: Afgesproken is dat voor ieder land afzonderlijk wordt beoordeeld of er sprake kan zijn van het krijgen van een datum van toetreding. Dat vindt pas plaats wanneer de toetredingsonderhandelingen in principe zijn afgerond en de criteria zijn vervuld. Ik ben van mening dat het niet zal voorkomen in de praktijk, maar mijn inzet zal zelfs dan gericht zijn op het sluiten van aparte verdragen, juist om de parlementen de gelegenheid te geven om ieder land individueel te beoordelen.

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik ben tevreden over de duidelijke woorden van de minister. Wij hebben die koppeling inderdaad heel duidelijk besproken. Hij zegt dat de toetredingsdatum pas wordt vastgesteld, als het zo goed als klaar is. Dat laatste vind ik toch gevaarlijk, omdat het op een aantal manieren kan worden geïnterpreteerd. Wij kennen de situatie van Bulgarije en Roemenië, die drie jaar als het ware onder curatele worden gehouden om te bekijken of zij aan de criteria kunnen voldoen. Waarom zeggen wij nu niet heel precies: als u volledig heeft voldaan aan de criteria, dan treedt u toe? Dat geeft een duidelijkere druk.

Minister **Verhagen**: Dat zeggen wij ook. Ik kan op dit punt niet helderder zijn. Zelfs als men aan de criteria voldoet, wordt men niet automatisch lid, maar zul je een datum moeten vaststellen waarop de toetreding kan plaatsvinden. Ook de nationale parlementen moeten de gelegenheid krijgen om zo'n toetredingsverdrag te ratificeren. Laat een ding helder zijn; dat is ook zeer duidelijk verwoord in het regeerakkoord. Zoals ook is onderstreept door de conclusies van de Raad afgelopen december, kunnen nieuwe toetredingen wat ons betreft pas plaatsvinden als de betrokken kandidaat-lidstaten volledig aan alle criteria voldoen en als de Unie er klaar voor is om een nieuwe lidstaat toe te laten. Dat is de kern van de afspraken die afgelopen december zijn gemaakt: van te voren geen datum meer. Dat is een belangrijke les uit de evaluatie van eerdere uitbreidingen. Wij hebben dat expliciet vastgelegd in het regeerakkoord.

Dit geldt wat ons betreft ook voor Turkije. Een aantal sprekers heeft stilgestaan bij het recente staatsbezoek aan Turkije, dat erop gericht was om de goede bilaterale betrekkingen tussen Nederland en Turkije te onderstrepen. Ik ben er vrij duidelijk over geweest en de regering is ook vrij duidelijk over de toekomst. Wat de relatie tussen de Europese Unie en Turkije betreft, hoop ik dat Turkije snel aan zijn huidige verplichtingen in het kader van het Ankaraprotocol zal voldoen. Zolang dat niet het geval is, zal geen enkel hoofdstuk gesloten worden en zullen die acht essentiële hoofdstukken niet geopend worden. Turkije weet wat het moet doen. De regering zal zich wel blijven inzetten voor voortgaande politieke en economische hervormingen en voor normalisering van de betrekkingen met de buurlanden van Turkije.

Naar aanleiding van de opmerkingen van met name de ChristenUnie merk ik nog op dat de toetredingsonderhandelingen geen onomkeerbaar proces zijn. Wat Turkije betreft, heeft de Europese Raad zelfs expliciet vastgelegd dat het een langdurig en complex proces zal zijn waarvan de uitkomst niet van te voren vaststaat. Op dat proces moeten wij ons nu richten. De heer De Vries heeft aangegeven hoe belangrijk dat proces is als steun voor de noodzakelijke politieke en economische hervormingen in Turkije. De EU heeft ook om die reden een heel heldere keuze gemaakt. Wij onderhandelen over het lidmaatschap en over niets anders; daar komt ook dit kabinet niet op terug. Alleen op die manier kunnen wij invloed uitoefenen op de wijze waarop Turkije omgaat met bijvoorbeeld zijn minderheden en zijn burens. Ook hier geldt "criteria zijn criteria" en er is geen sprake van een automatisme. Het is een open eind.

In zijn algemeenheid is Nederland tevreden over de uitbreidingsstrategie die de Europese Raad december 2006 heeft vastgesteld. Landen worden op eigen merites beoordeeld en bepalen daarmee zelf het tempo van toenadering. Wij zullen strikt toezien op de vervulling van die criteria. Een eventuele aanvraag voor het lidmaatschap, de kandidaatstelling, kan wat ons betreft pas plaatsvinden, indien de stabilisatie- en associatieovereenkomst geruime tijd naar tevredenheid is geïmplementeerd.

Een aantal sprekers heeft gewezen op de ontwikkelingen in de Balkan. In Albanië vindt op dit moment de schriftelijke procedure met het parlement plaats over de stabilisatie- en associatieovereenkomst. Albanië zal eerst die stabilisatie- en associatieovereenkomst goed moeten implementeren alvorens überhaupt een aanvraag voor lidmaatschap in overweging kan worden genomen.

Ook in Bosnië vindt op dit moment discussie plaats in het kader van de stabilisatieovereenkomst. De onderhandelingen over de stabilisatieovereenkomst zijn gekoppeld aan medewerking met het ICTY, het Joegoslaviëtribunaal. De ondertekening van de stabilisatieovereenkomst met Bosnië kan wat Nederland betreft alleen plaatsvinden, indien de politiehervormingen hebben plaatsgevonden en indien er volledige medewerking met het Joegoslaviëtribunaal is. Dat is een harde eis voor het afsluiten van de onderhandelingen met Bosnië en het herstarten van de opgeschorte onderhandelingen met Servië. Afzwakking van de noodzaak om mee te werken met het Joegoslaviëtribunaal

zou op dit moment een slecht signaal zijn en een onwenselijk precedent scheppen.

De heer **Ten Hove** (OSF): Betekent dit niet dat de situatie van de Kroatische en de Bosnische Bosniërs mede afhankelijk wordt gemaakt van de bereidheid van de Servische Bosniërs?

Minister **Verhagen**: Wij gaan uit van de territoriale integriteit van de staat Bosnië. De Republika Srpska vormt een onderdeel daarvan. Nederland heeft de uitgangspunten onderschreven van het Daytonakkoord, dat de territoriale integriteit van de staat Bosnië-Herzegovina respecteert. Nederland staat daar niet alleen in. Wij volgen daarmee de internationale consensus en dat doen wij niet voor niets. Een verdere opsplitsing van de westelijke Balkan kan niet worden aanvaard. Dat zou tot een zeer gevaarlijke situatie kunnen leiden. Een verdere opdeling van Bosnië zou aanleiding kunnen zijn tot nieuwe conflicten. Wij kunnen verwijzen naar de situatie in Kosovo; een situatie sui generis die is voortgekomen uit een ernstige militaire crisis in 1999, die ook aanleiding was voor de VN Veiligheidsraad om in te grijpen en een duurzame oplossing te vinden. Als je nu voor iedere regio waar zich bepaalde minderheden bevinden, al dan niet in enclaves -- ook in Bosnië-Herzegovina buiten de Republika Srpska bevinden zich nog minderheden -- die doos van Pandora opent, dan ontstaat naar mijn mening een buitengewoon explosieve situatie. Ik voel daar dan ook buitengewoon weinig voor. Als je uitgaat van die territoriale integriteit, is Bosnië-Herzegovina in zijn totaliteit mee verantwoordelijk voor de medewerking die moet worden gegeven aan het Joegoslaviëtribunaal.

De heer **Ten Hove** (OSF): Dit is natuurlijk een buitengewoon complexe situatie, waarvan ik begrijp dat het erg moeilijk is om daarin een andere houding aan te nemen dan toe nu toe is ingenomen. Daar zitten grote risico's aan, maar de consequentie is wel dat de zuidwestelijke helft van Bosnië-Herzegovina lijdt onder de weigering van de noordoostelijke helft om mee te werken. Dat heeft grote consequenties voor de ontwikkeling van het land.

Minister **Verhagen**: Dat heeft consequenties. Tegelijkertijd is het wel de consequentie van de keuzes die zijn gemaakt in het Daytonakkoord. Wij hebben genoeg ellende gehad in de Balkan. Ik wil er tegen waken om daar opnieuw de lont in het kruitvat te steken. Juist een land als Nederland zou niet geneigd moeten zijn tot het doen van concessies op dit gebied. Dat geldt zowel voor Bosnië, als voor Servië. Ik geef overigens toe dat wij met betrekking tot Servië en de relatie tot het Kosovodossier onder druk staan. Wij steunen Ahtisaari, en wij vinden dat hier eensluidend moet worden opgetreden, ook in relatie tot een nieuwe resolutie bij de Veiligheidsraad. Maar wij moeten geen concessies doen die verder gaan dan wat wij eerder hebben gevraagd. Overigens heeft een ontmoeting plaatsgevonden tussen Commissaris Rehn en Solana aan de ene kant en Tadić aan de andere kant. Ook voor de laatste is het buitengewoon helder dat op het punt van de benoeming van een nieuwe minister van binnenlandse

zaken, een openbare aanklager, de werkwijze van de inlichtingendiensten, de noodzaak om mee te werken aan het Joegoslaviëtribunaal, Servië zich positief moet opstellen.

Een aantal leden heeft gesproken over het nabuurschap, en over de vraag, wat wordt bedoeld met het partnerschap. Daarbij is verwezen naar opmerkingen die staatssecretaris Timmermans zou hebben gemaakt. Wat de Nederlandse regering met het partnerschap op het oog heeft, is een hechtere vorm van samenwerking dan het nabuurschap, dus het nabuurschap-plus, voor landen die nog geen lid kunnen worden, of landen die geen lid worden of dat niet willen. Staatssecretaris Timmermans noemde daarbij Wit-Rusland en Oekraïne, en aan die landen kan inderdaad worden gedacht. Het geeft een nadere invulling aan samenwerking die verder gaat dan het nabuurschap. Je zegt: wij vinden het wel van belang dat daarmee hechtere vormen van samenwerking komen, zonder dat direct sprake zou zijn van een lidmaatschap. Het kan dus ook op weg naar het lidmaatschap, maar het is niet uit de hoge hoed gekomen, om daarmee een eventueel lidmaatschap van Turkije onmogelijk te maken.

De heer **Hoekzema** (VVD): Is dit een soort wachtkamerschap?

Minister **Verhagen**: Dat kan het zijn, maar het hoeft niet. Ik kan mij voorstellen dat met een land als Zwitserland, dat zelfstandig besluit geen lid te worden van de EU, wel andere vormen van samenwerking worden gecreëerd. Ik zou het niet willen omschrijven als een tweederangs of een derderangs lidmaatschap. Maar voor sommige landen, waarvan de Unie vindt dat zij geen lid kunnen worden, of die zelf geen lid willen worden onder de gestelde voorwaarden, zou het een vorm van samenwerking kunnen zijn die verder gaat dan het nabuurschap en het zijn van goede vriendjes.

De heer **Hoekzema** (VVD): Betekent dit dat de EU per lid dat in de wachtkamer zit een apart bilateraal verdrag sluit, waarin wordt vastgelegd wat de samenwerking precies inhoudt?

Minister **Verhagen**: Dat gebeurt nu al. Overigens is het geen nieuw fenomeen. Eerder heeft ook het Europees Parlement over deze vorm van samenwerking een lans gebroken.

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Wil de regering daarmee verschillende mogelijkheden bieden voor de Oost-Europese landen aan de ene kant en de mediterrane landen aan de andere kant?

Minister **Verhagen**: Ik weet niet of dat gekoppeld is aan die landen. Ik denk dat dat afhankelijk is van de situatie. Als je het hebt over het "overkomen" van onze eigen geschiedenis, zou het goed zijn als sprake is van het opnemen van de Balkan in de EU. Je hebt te maken met

ons uitgangspunt dat criteria criteria zijn. Dat betekent dat sommige landen dat niet willen of niet kunnen, terwijl er wel behoefte kan zijn aan betere samenwerking dan nu het geval is.

De heer **Schuyer** (D66): Het is volstrekt duidelijk dat Noorwegen, Zwitserland en IJsland niet willen, en daarmee kun je dus dit soort overeenkomsten sluiten. Ten aanzien van andere landen vindt de minister dat zij geen lid kunnen worden. Wie beslist dat? Als zij geen lid kunnen worden, en zij zouden het wel willen, dan ontstaat toch niet iets anders dan tweederangs en derderangs landen?

Minister **Verhagen**: Ik ben dat niet met u eens. Als men geen lid kan worden, omdat men niet aan de criteria wil voldoen, of niet voldoet, is het over. Het kan niet van tweeën één zijn. Het kan niet zo zijn dat wij enerzijds zeggen: wij willen geen uitbreiding als landen niet voldoen aan de criteria, en anderzijds zeggen: als zij zo graag willen, moeten zij maar lid worden. Juist in zo'n situatie zou sprake kunnen zijn van een partnerschap. Dan hebben wij het niet over een tweederangslid, maar over een hechtere vorm van samenwerking dan het nabuurschap nu inhoudt.

De heer **Schuyer** (D66): Als wij vinden dat zij geen lid kunnen worden op basis van de criteria, is het helder. Maar als men aan de criteria voldoet, kan men lid worden, of de EU zegt dat dat land er niet bij hoort. Het laatste hoorde ik u eigenlijk zeggen.

Minister **Verhagen**: Of als een meerderheid van de lidstaten zegt dat een bepaald land er niet bij hoort, zeker als u een individuele beoordeling wilt van een mogelijke toetreding.

De ChristenUnie vroeg of de regering ook in het nabuurschapsbeleid aan de situatie van minderheidsgroepen in de betrokken landen, waaronder christelijke, nadrukkelijk aandacht wil geven. Bescherming van mensenrechten en fundamentele vrijheden loopt als een rode draad door de verschillende actieplannen met de nabuurschapslanden. Bescherming van personen, behorend tot nationale minderheden, wordt expliciet ook als doelstelling genoemd, in samenwerking met de oostelijke en de zuidelijke partnerlanden. Bovendien geldt voor de oostelijke landen dat zij de mensenrechtenstandaarden van de Raad van Europa dienen te bevorderen, waaronder het non-discriminatiebeginsel voor religieuze en etnische minderheden.

Er is door alle fracties aandacht gevraagd voor de positie van de AIV. Het moge duidelijk zijn dat de AIV hoogwaardige adviezen verschaft, die ook door de regering zeer op prijs worden gesteld. Ik kan echter niet vooruitlopen op de toekomstige positie van de AIV. Dat zal nader moeten worden bezien, ook in het licht van de taakstellingen die aan de rijksoverheid zullen worden opgelegd. Als ik bij voorbaat al bepaalde instellingen of bepaalde onderdelen van bijvoorbeeld Buitenlandse Zaken in zijn totaliteit buiten haken plaats, wordt de discussie erg

beperkt. Ik heb echter goed nota genomen van uw opmerkingen op dit punt.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik snap in politieke zin dit antwoord wel, maar u legt wel heel gemakkelijk een koppeling met de algemene bezuinigingen. Ik heb ik mijn betoog echter aangegeven dat het ook een kwestie van verkeerd bezuinigen kan zijn. Het kan u op langere termijn meer kosten dan u nu veronderstelt. Daarom heb ik nadrukkelijk gevraagd of u toe wilt zeggen dat u geen onomkeerbare besluiten neemt op dat punt.

Minister **Verhagen**: Ik wil die toezegging nu niet doen, omdat er op dit moment nog discussie plaatsvindt over de taakstelling als zodanig. Dit zal ook een vertaling krijgen bij de discussie over de begroting en de startbrief. Verder moet juist op basis van die verdeling van de taakstelling bezien worden op welke wijze het geld het beste besteed kan worden in het totaal van Buitenlandse Zaken. Ik kan niet nu al bij voorbaat zeggen dat ik bepaalde categorieën ga vrijstellen of dat ik daarover het oordeel overlaat aan de Kamer. Natuurlijk bepaalt uiteindelijk de Kamer of zij tevreden is met de invulling van de begroting. Als ik nu echter al bij voorbaat ga zeggen dat ik bijvoorbeeld de AIV uitzonder van de taakstelling, dan bind ik mij ten aanzien van andere elementen en dat wil ik niet doen, voordat ik het totale overzicht heb. De begroting zal echter ook door de Eerste Kamer goedgekeurd moeten worden. Dat betreft dan ook de verdeling en de besteding van de gelden.

Er is nog geen besluit genomen over de toekomst van de Benelux-samenwerking. Wij zullen daar binnenkort in de ministerraad over spreken. Het Nederlandse streven is er echter op gericht de Benelux zo effectief mogelijk te maken. Ik zal hierover in de loop van dit jaar met België en Luxemburg spreken. Het is mijn intentie om die samenwerking te blijven nastreven, ook voor de toekomst. Ik hecht aan voortzetting van die Benelux-samenwerking, maar de wijze waarop en of er een follow-up wordt gegeven aan het Benelux-verdrag zal nog nader in de ministerraad besproken worden.

Ik wil nog stilstaan bij de relatie tussen de Europese Unie en de Raad van Europa. De Raad van Europa neemt een essentiële plaats in in de Europese rechtsorde als hoeder van mensenrechten, democratie en rechtstaat. Ik heb dat ook in de opmerkingen van de woordvoerder terug kunnen horen. Wij zien er in dat kader als Nederland juist op toe dat er een nauwe samenwerking is tussen de Raad van Europa en de EU, waarbij wordt gestreefd naar complementariteit en synergie.

Het CDA en de ChristenUnie spraken over de wenselijkheid dat de Europese Unie toetreedt tot het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. De regering is ook een voorstander van toetreding tot het EVRM. Wij zullen ons daar ook voor blijven inzetten in de discussie over het toekomstig verdrag. Het is overigens een taaie materie. Ik herinner mij dat mijn laatste rapport in het Europees Parlement -- dat was in 1993 of 1994 -- ging over de toetreding van de EU tot het EVRM. Wij zijn nu al weer een aantal jaren verder, maar dat zal wel de inzet zijn en blijven van de Nederlandse regering.

De heer **Kox** (SP): Waarom wordt dat weer ingebracht in het toekomstige verdrag? Dat was namelijk een probleem. Het voorstel lag klaar en Europa zou daar voor stemmen, maar toen werd het in de constitutie ingebracht en is het gesneuveld. Waarom regelen wij dit niet op een "light" manier? Wij zijn het erover eens en het zou een goede stap vooruit zijn. Is dat niet een optie? Juncker stelt ook voor dat het snel zal gebeuren. Als het in het verdrag moet worden opgenomen, gebeurt het niet zo snel.

Minister **Verhagen**: Het is echter nodig dat de Unie rechtspersoonlijkheid krijgt. De EG heeft wel een rechtspersoonlijkheid, maar de EU niet. Dus als de Unie toe wil treden tot het EVRM, moet zij een rechtspersoonlijkheid hebben en daarvoor is een verdragswijziging nodig. Dat is een van de dilemma's. Als de Kamer zegt "neem dan toch maar die grondwet over" dan is het geregeld, maar ik denk niet dat dat haar wens is. Het is echter wel een element dat wij mee moeten nemen in de noodzakelijke verdragswijziging.

De heer **Kox** (SP): Het is een leuke constructie, maar het is niet waar. Wij hadden al afgesproken dat wij het zouden doen. Daar hadden wij geen grondwet voor nodig. Het zou al gebeuren en daarna is het in de grondwet ingebracht. Die rechtspersoonlijkheid hoeft niet in de grondwet te worden geregeld.

Minister **Verhagen**: Maar er moet wel een verdragswijziging komen om dat te regelen. Ik ben het met u eens dat het niet in de grondwet hoeft, maar het is wel een van de elementen die in die noodzakelijke verdragswijziging opgenomen moet worden. Ook hieruit blijkt dat het Verdrag van Nice niet volstaat, gezien de eisen die wij zelf stellen aan de Europese samenwerking.

Het CDA vroeg wat Nederland denkt te doen aan de toenemende werklast van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Wij onderschrijven als regering de stelling dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens met zijn individuele klachtrecht een uniek hof is. Aan de werklast van dat hof is een studie van de groep van wijzen gewijd. Dat wordt op dit moment bestudeerd. Nederland neemt ook aan die discussie deel. Sommige van de voorstellen van de groep van wijzen kunnen wij tamelijk moeiteloos onderschrijven, maar andere vragen een nadere bestudering. Tegelijkertijd moet worden opgemerkt dat het rapport wordt gehandicapt door het simpele feit dat protocol 14 van het EVRM nog niet kan worden ingevoerd. Ik hoop dan ook dat dat snel alsnog in werking kan treden als ook Rusland tot ratificatie is overgegaan. Wij hebben ons als Nederland overigens meerdere malen bereid getoond extra geld te reserveren voor het hof. Hiervoor was echter geen draagvlak in het comité van ministers. In de tussentijd zal worden onderzocht hoe het werk van het hof op een andere wijze kan worden ondersteund, bijvoorbeeld door activiteiten te financieren die handhaving van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens op nationaal niveau bevorderen. Ik hecht er overigens aan te zeggen dat de legitimiteit ook samenhangt met de kwaliteit van de uitspraak.

De heer **Van Gennip** (CDA): De laatste uitspraak van de minister roept nadere vragen op, alsof er twijfel is aan die kwaliteit. Kunnen wij nog druk uitoefenen op Rusland om wat meer tempo te zetten achter de ratificatie? Ik ben er over het algemeen niet zo voor dat Nederland een laatste waarschuwing geeft, maar misschien kan dat gezamenlijk worden gedaan. Of heeft de regering de indruk dat die ratificatie spoedig zal geschieden?

Minister **Verhagen**: Misschien dat de voorzitter van de Raad van Europa nadere gedachte heeft over de wijze waarop in het kader van de Raad van Europa druk op Rusland uitgeoefend zou kunnen worden. Ik zal kijken hoe wij als regering daar in onze bilaterale contacten, dan wel in EU-contacten invulling aan kunnen geven.

De ChristenUnie achtte het wenselijk dat de Europese Unie zich afzijdig houdt van terreinen waarop de Raad van Europa goed werk doet. Dit om onnodig dubbel werk te voorkomen. Laat ik vooropstellen dat de Raad van Europa inderdaad goed werk doet en dat de Raad een essentiële plaats inneemt in de internationale rechtsorde als hoeder van die Europabrede afspraak op het gebied van mensenrechten. Dat neemt niet weg dat de Europese Unie, gezien de ingrijpende consequenties voor de individuele burger, ook aandacht moet schenken aan de grondrechten. Dat komt de legitimiteit van zowel het interne als het externe optreden van de Unie ten goede. Uiteraard streven wij daarbij wel naar een goede samenwerking tussen de Raad van Europa en de Europese Unie, waarbij ook de Unie zich rekenschap moet geven van die brede expertise van de Raad van Europa.

De SP heeft in dit kader nog gevraagd hoe de regering staat tegenover de vijftien voorstellen van premier Juncker van Luxemburg.

Allereerst verwijs ik naar de brief van het kabinet die op 12 februari jongstleden naar de Kamer is gegaan en waar het nieuwe kabinet nog steeds achter staat. Daarin betoont het kabinet zich een voorstander van nauwere samenwerking tussen de Raad van Europa en de Unie op basis van complementariteit, synergie en partnerschap. Wij denken dat het Junckerrapport een zeer welkome bijdrage is aan de gedachtevorming hierover. Wij zullen er in Straatsburg en Brussel op aandringen om dit rapport absoluut serieus te nemen en een grondige analyse ervan te laten plaatsvinden. Op korte termijn streven wij naar zo spoedig mogelijke afronding van de onderhandelingen over het memorandum of understanding tussen de Raad van Europa en de Europese Unie, om te onderstrepen dat de betrekkingen tussen beide organisaties in goede harmonie moeten zijn.

De heer **Kox** (SP): Ik ken de brief van het kabinet. In de Assemblee in Straatsburg wordt voortdurend geconstateerd dat het probleem is dat er geen vaart in zit, terwijl Juncker zo goed begon en er brede overeenstemming over was. De vaart is eruit en dat memorandum of understanding blijft maar liggen, liggen, liggen. Hebt u een idee hoe dat versneld kan worden?

Minister **Verhagen**: Wij streven naar zo spoedig mogelijke afronding van die onderhandelingen. Onze inzet is om

daarop te blijven aandringen bij de collegae van de Europese Unie.

Nederland gaat zeer zorgvuldig om met het oprichten van nieuwe agentschappen. Wij nemen de aanbevelingen van de Raad van State zeer ter harte, over subsidiariteit, proportionaliteit, controle van de nieuwe agentschappen en de relatie met internationale tegenhangers. Die toets is allereerst van belang bij het oprichten van een agentschap. Wij zullen dat zeer scherp aan die beginselen toetsen.

Dat geldt in het algemeen, maar over het grondrechtenagentschap heeft een discussie plaatsgevonden met deze Kamer. Ik heb heel duidelijk hetzelfde uitgangspunt als mijn voorganger; dat wij erop zullen toezien dat het geografisch mandaat van het agentschap niet zal worden uitgebreid met landen waarmee een stabilisatie- en associatieovereenkomst is, of derde landen. Wij zullen er ook op toezien dat Nederland geen gebruik zal maken van het agentschap bij aangelegenheden die de derde pijler betreffen. Daarmee is invulling gegeven aan de discussies die hierover al eerder zijn gevoerd in deze Kamer. Dat zal het nieuwe kabinet blijven doen.

Daarmee ben ik aan het eind gekomen van de beantwoording van de vragen. Om met de laatste woorden van senator Van Gennip te spreken, ik hoop dat wij tot meer in staat zullen zijn dan alleen het voorkomen van de hel, hoewel dat wel een mooi vooruitzicht is voor mij als katholiek.

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik heb nog een vraag gesteld over het aantal agentschappen, want langzamerhand loopt dat wel heel erg de spuigaten uit. Het zijn er inmiddels al dertig, die verdeeld zijn over zestien landen. Om het een beetje pittig te zeggen, er zijn nog heel veel landen, dus hoeveel komen er nog bij?

Minister **Verhagen**: Laat ik vooropstellen dat ik de aanbevelingen van de Raad van State onderschrijf. Wij zullen onze eigen opstelling en inzet daaraan toetsen. Daarmee proberen wij dat in te perken. De Kamer krijgt in ieder geval in een vroeg stadium te horen wanneer er wordt gedacht over een voorstel tot oprichting van een nieuw agentschap. De Commissie zal deze voorstellen eerder naar de Kamer sturen. Door deze Commissiemededelingen wordt de mogelijkheid gecreëerd van een subsidiariteits- en proportionaliteitstoets bij de eventuele oprichting van nieuwe agentschappen.

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik heb heel nadrukkelijk gezegd dat wij het zouden moeten beperken tot puur technische uitvoering, grensoverschrijdendheid, schaalvoordelen en/of specifieke deskundigheid. Ik heb ook een analogie gemaakt met de zbo's, die wij heel behoorlijk in de hand kunnen houden. Mijn vraag is of de regering dat heel stevig op Europees niveau wil neerleggen.

Minister **Verhagen**: Wij zullen dat stevig op Europees niveau neerleggen, zoals wij eerder rekening hebben gehouden met de opmerkingen uit deze Kamer. Dat heeft ertoe geleid dat wij een aparte verklaring hebben afgelegd dat het grondrechtenagentschap geen betrekking mag

hebben op de derde pijler en niet geografisch mag worden uitgebreid. Daarmee hebben wij rekening gehouden met zowel de geografische als de inhoudelijke wensen die in deze Kamer naar voren zijn gebracht.

*N

Staatssecretaris **Timmermans**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de senaat voor alle vriendelijke woorden aan mijn adres. Ik zal proberen niet teleur te stellen en de aansporingen zeer ter harte nemen. De voorzitter heeft mij zojuist gevraagd om heel beknopt te reageren, gelet op de tijd. Ik zal dat zeker doen, maar tegelijkertijd voel ik het als een plicht om antwoord te geven op de vragen die door de senatoren aan de regering zijn gesteld.

De **voorzitter**: Het een sluit het ander niet uit, mijnheer de staatssecretaris.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik zal mijn best doen om u ook niet teleur te stellen.

Mevrouw de voorzitter. Senator Kox verwees naar mijn culturele identiteit, waarin hij een dubbele veronderstelde. Hij zou eens moeten weten. Het is nog veel ingewikkelder, omdat ik in mijn jeugd in allerlei landen ben opgegroeid, dus ik sleep van alles met mij mee. Als ik om mij heen kijk, zie ik op z'n minst vijf mensen uit Limburg, die alle vijf al hun hele leven weten hoe je perfect met twee culturele identiteiten kunt functioneren; hoe je je heel erg thuis kunt voelen in je eigen culturele identiteit en tegelijkertijd ook heel goed met die Nederlandse culturele identiteit uit de voeten kan.

Hij zei dat ik dat eens tegen de heer Wilders moest zeggen. Ik zal hem iets verklappen. De heer Wilders en ik kennen elkaar al heel lang en spreken ook heel vaak met elkaar. Wij hebben nog nooit in het Nederlands met elkaar gesproken. Wij hebben wel eens met elkaar in het Limburgs gesproken waar collega's bij waren, die dan fronsten, zo van: waar hebben zij het toch over? Maar die collega's hebben ons nooit verweten dat wij daardoor niet loyaal zouden zijn aan Nederland of de Nederlandse zaak. Het kan ook heel anders, zoals men ziet.

De heer Kox verwees ook naar de geschiedenis van Limburg. Hij en ik hebben nog iets gemeenschappelijk, namelijk dat wij beiden het product zijn van een dubbele emancipatie: van het katholieke volksdeel en van de arbeiders. Ik kan mij herinneren dat hij mij eens vertelde dat hij vroeger met zusjes en broers een ei moest delen. Ja, zo moeilijk hadden wij het vroeger. Die emancipatie zou niet mogelijk zijn geweest zonder Europese samenwerking. Natuurlijk hebben onze grootouders en ouders dat gepresteerd voor ons. Maar de omstandigheden waaronder zij dat konden doen, waren niet mogelijk geweest als wij niet ook vrede, veiligheid en voorspoed in Europa hadden gehad. Dat is voor een groot deel te danken aan de Europese integratie. Misschien is het goed dat wij elkaar daar af en toe aan herinneren, bijvoorbeeld bij een belangrijk moment als de herdenking van vijftig jaar verdragen, volgende week. Ik benadruk dat dit geen feestje is van mensen die het allemaal prachtig vinden en allemaal applaudiseren. Het is ook zaak om te

praten over wat onze verwachtingen en wat onze teleurstellingen zijn van Europese samenwerking. Waarin is Europa tekortgeschoten en zal het in de toekomst beter moeten presteren om de verwachtingen van de burgers waar te maken?

Er is een aantal vragen gesteld over migratie, waarmee de Europese Unie sinds de Europese Raad van december 2006 hard aan de slag is. Dat is ook nodig. Niet voor niets wordt dit ook vermeld als prioriteit van dit kabinet. Wij kennen allemaal de mensonterende beelden in Noord-Afrika, aan de Spaanse stranden en elders van mensen die een heenkomen zoeken in Europa. Wat daar gebeurt, kan niet los worden gezien van tegenstrijdig beleid van de verschillende lidstaten. De enorme legalisering in Spanje van illegalen heeft een aanzuigende werking gehad op mensen elders, met name in Afrika. Daarom is er juist zo'n behoefte aan eenduidig Europees beleid. De verschillende lidstaten moeten elkaar niet tot op de bodem beconcurreren over het asielbeleid. De Europese Unie heeft dringend een gemeenschappelijk asielbeleid nodig. Onze aandacht voor de bewaking van de grenzen mag ook niet verslappen. Daarom zijn hiervoor op Europees niveau initiatieven genomen. De commissie zal begin mei mededelingen doen over migratie en noodzakelijk beleid over dit onderwerp. Wij wachten deze voorstellen af. Voor het kabinet is dit een zeer aangelegen punt, hetgeen ook in het regeerakkoord gelezen kan worden. De commissie zal later dit jaar, in het kader van het beleidsplan legale migratie, over de legale migratie een aantal voorstellen presenteren. Op dit moment is het kabinet bezig hierover een standpunt te bepalen, dat mede zal worden gebaseerd op het SER-advies inzake de toekomst van de arbeidsmarktmigratie in ruimere zin. Wij zullen ook de studies van het Centraal Planbureau en anderen en de dialoog die wij hierover met de sociale partners hebben, bij dit standpunt betrekken.

Dan kom ik op het punt van de sociale dimensie. Dit onderwerp is in dit debat een aantal keren genoemd. Senator Kox heeft naar Jan Marijnissen verwezen in een citaat waarin hij zegt dat Europa sociaal of niets zal zijn. Dan vraag ik mij wel af waarom voorstellen over dit onderwerp door de SP-fractie vaak worden afgewezen vanwege het feit dat men niet verder wil. Ik denk dat er ruimte is om hierover met de SP-fractie nog eens een goede discussie te voeren. Ik verwijs in dit kader naar de opstelling over het Handvest Grondrechten. De heer Kox heeft namens zijn fractie gezegd dat dit handvest niet nodig is en dat de toetreding van de Europese Unie tot het EVRM voldoende is. Ik ben het met hem eens dat een en ander niet integraal in een nieuw verdrag hoeft worden opgenomen. Ik vind het echter iets te gemakkelijk om het handvest zomaar helemaal ter zijde te schuiven. Misschien gelooft de heer Kox mij niet op mijn woorden, maar dan moet hij eens luisteren naar datgene wat de vakbonden hierover hebben gemeld. Met betrekking tot een sociaal Europa zeggen de vakbonden dat hun positie en de positie van de werknemers dankzij dit handvest juist wordt verstevigd. Ik vind dat dit punt niet in zijn geheel in het verdrag hoort, maar het is toch een onderwerp dat je niet zomaar in de prullenbak gooit. In het kader van het sociale Europa en ook in een poging om het vertrouwen van de burgers terug te winnen, is dit een heel belangrijk punt. Ik

verbaas mij er wel eens over met welk een gemak het Europees sociaal model wordt weggezet. Er zijn in de rest van de wereld geen voorbeelden te vinden van een sociaal model waaraan de burgers zo veel waarde hechten. Er zijn natuurlijk altijd punten van kritiek en uiteraard moet het altijd beter. Ik ken geen continent waar het beter geregeld is. Ik denk dat dit model veel zaken bevat die door Europeanen, waar zij ook wonen, zo waardevol worden gekoesterd dat zij een speciale plaats moeten krijgen in de Europese samenwerking. Dit heeft ook te maken met de Lissabonstrategie en het verminderen van de administratieve lasten. De kosten die door de overheid hiervoor worden gemaakt, kunnen niet worden uitgegeven aan andere zaken. Tijdens de eerste Europese Raad die ik meemaakte, heb ik gemerkt dat er een grote waardering is voor datgene wat Nederland op dit gebied heeft gepresteerd. Dit punt wordt ook overgenomen en de Europese Commissie heeft daaruit lessen getrokken. Ik vind dat wij hierop trots mogen zijn.

In het televisieprogramma Buitenhof werd mij gevraagd wat ik precies bedoel met het delimeren van de interne markt en het beschermen van diensten van algemeen belang. In Europa zijn twee soorten diensten van algemeen belang: de sociale diensten van algemeen belang en diensten van algemeen economisch belang. In essentie verschillen deze varianten onderling op het punt van de toepasbaarheid van de regels van de interne markt. Bij de ene variant is dit aspect wat duidelijker, bij de andere variant is dat aspect wat minder. Het is een ontzettende uitdaging om zo goed mogelijk in kaart te brengen in welke sectoren en in welke mate wij uitzonderingen op die interne markt willen bedingen. Een te grote reikwijdte van het begrip "algemeen belang" en een te grote uitzondering op de interne markt zouden de activiteiten van ons bedrijfsleven frustreren en dat is ook slecht voor onze economie. Op dit punt presteren wij namelijk beter dan de meeste andere lidstaten. Wij halen veel economische groei uit het feit dat wij dankzij de interne markt heel veel diensten en goederen kunnen leveren in Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland. Als wij proberen om onze diensten van algemeen belang te beschermen, zou het natuurlijk ontzettend zonde zijn als wij hiermee onze eigen economische activiteiten nodeloos frustreren. Een en ander vergt het zoeken naar een balans.

Verder is het een uitdaging dat de activiteiten met een publiek doel in de landen om ons heen niet, zoals in Nederland, zijn toevertrouwd aan particuliere of hybride -- publiekprivate -- organen, zoals woningbouwcorporaties. Ik heb daar onlangs met mijn Benelux-collega's over gesproken. Als wij het over woningcorporaties hebben en zij over sociale woningbouw, heb je het over totaal verschillende entiteiten. Er kan dus heel snel begripsverwarring ontstaan en onze woningcorporaties kunnen in hun ogen heel snel als projectontwikkelaars worden neergezet. Dat moeten wij natuurlijk niet hebben. Ik zeg daar echter bij dat er in de landen om ons heen belangstelling is voor het feit dat in Nederland een discussie wordt gevoerd over de grenzen aan de interne markt en over de vraag hoe nationale arrangementen misschien beschermd kunnen worden. Het is mij opgevallen dat die passage in het regeerakkoord zeer goed is opgemerkt in Duitsland, België, Frankrijk en

Luxemburg, dus in de landen die daar in de afgelopen weken met ons over hebben gesproken. Zij willen op dat punt ook zeker met ons doorpraten.

De heer **Hoekzema** (VVD): De staatssecretaris zal begrijpen dat wij het, net als hij, uitermate belangrijk vinden om de interne markt zo goed mogelijk in stand te houden, omdat die ons buitengewoon veel gebracht heeft. Wij kunnen ook het voorbeeld van Ierland noemen enzovoorts. De staatssecretaris noemde het voorbeeld van de woningbouwcorporaties. Het probleem is dat de Nederlandse woningbouwcorporaties publiek geld ook gebruiken om in de commerciële sfeer het een en ander te doen. Op dat punt moeten de procedures van de interne markt goed gehanteerd worden. Hoe kijkt de staatssecretaris daartegen aan?

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik ben de heer Hoekzema zeer erkentelijk voor die opmerking, want die maakt meteen duidelijk waar het probleem ligt. Wij zijn heel gauw geneigd om te zeggen dat "Europa" de interne markt wil toepassen. Nee, er zijn -- ook in ons land -- partijen die heel anders aankijken tegen dit soort zaken. De VVD van de heer Hoekzema vindt eigenlijk dat de woningbouwcorporaties gewoon marktpartijen zouden moeten zijn, tenzij zij zich tot een klein stukje sociale woningbouw beperken. De VVD probeert Europa dus te gebruiken om dat te bewerkstelligen. Zo gebeurt dat wel vaker. Dit kabinet heeft echter een totaal ander beeld van woningbouwcorporaties. Wij zien geen merites in het volledig toepassen van de regels van de interne markt op het punt van dit soort typisch Nederlandse arrangementen, zeker als zij zich tot Nederland beperken, want die arrangementen streven een zeer duidelijk maatschappelijk doel na. De heer Hoekzema is het toch met mij eens dat de verregaande ambities die dit kabinet heeft geformuleerd voor het creëren van prachtwijken in dit land, alleen verwezenlijkt kunnen worden als de woningbouwcorporaties daar een hoofdrol in spelen? Die hoofdrol mag niet gefrustreerd worden omdat u en anderen van woningbouwcorporaties projectontwikkelaars willen maken.

De heer **Hoekzema** (VVD): Nee, zo is het niet. Het is het een of het ander. Het probleem met de woningbouwcorporaties is dat zij nu in feite hybride zijn: óf zij zijn sociale woningbouwverenigingen óf zij gaan als projectontwikkelaar opereren. Nu krijg je een vervalsing van de marktsituatie als het publieke geld in feite wordt gebruikt voor het commerciële gedeelte. Dat wijzen wij af.

Staatssecretaris **Timmermans**: Het stelt mij echt teleur dat u zo tegen woningbouwcorporaties aankijkt. Zij hebben zelf hun hand uitgestrekt naar het nieuwe kabinet door te zeggen dat zij partners willen zijn bij het echt investeren in sociale vernieuwing en in het creëren van betere wijken in Nederland. Dan vind ik dat wij die handreiking moeten aannemen. Dan wordt er heel nadrukkelijk een publiek doel gediend en, ja, soms komen zij aan de middelen voor een publiek doel doordat zij ook elders betere resultaten boeken. "So what"? Ik vind dit een goede zaak, want hiermee wordt ons land een mooier en een beter land. Ik

vind het de moeite waard om dit soort arrangementen ook in Europa te verdedigen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik wil niet over de woningbouwcorporaties discussiëren, maar ik denk dat de regering gelijk heeft. Ik wil terug naar het punt daarvoor toen wij spraken over de inzet van het kabinet in het kader van publieke voorzieningen, de gedachte van de interne markt en de passage daarover in het regeerakkoord. Als ik de staatssecretaris goed begrijp, vindt er een reflectie plaats op de onverenigbaarheid van publieke voorzieningen en de gedachte van de interne markt. Dit zou tot een kritische insteek kunnen leiden als wij spreken over subsidiariteit en proportionaliteit en over de vraag wat wij in ons eigen land kunnen doen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Dit laatste punt zie ik net zo. Zeker als er geen enkel grensoverschrijdend aspect aan kleeft, en aan dit soort arrangementen kleven doorgaans geen grensoverschrijdende aspecten, is er geen enkele reden voor Brussel om te zeggen dat dit gevolgen moet hebben voor de werking van de interne markt. In die context zouden wij hiervoor moeten pleiten bij nationale arrangementen die specifiek zijn voor bepaalde lidstaten. Ik denk dat Europa daar aan toe is.

De fractie van de ChristenUnie heeft gepleit voor nauwere samenwerking tussen de Europese Rekenkamer en de nationale rekenkamers. Natuurlijk is het een schande dat er al zolang geen kwijting kan worden verleend, maar misschien is het goed om eraan te herinneren dat dit vooral het gevolg is van het te kort schieten van het beheer in de lidstaten. De Europese Commissie wordt hier weliswaar vaak op aangesproken, maar het probleem is dat de uitkeringen in het kader van de structuurfondsen en de landbouwwuitgaven via de nationale administraties verlopen. De grootste problemen doen zich daar voor. Als de fractie van de ChristenUnie dan pleit voor een verdergaande samenwerking tussen de nationale rekenkamers op dit punt, is dit de juiste benadering, want alleen op die manier kan er invloed worden uitgeoefend op de gang van zaken in de onderscheiden lidstaten.

De heer Ten Hoeve heeft gesproken over het eigenmiddelenbesluit. Ik ben het met hem eens dat dit transparanter en eenvoudiger moet zijn. In de Europese Raad is al meermalen over dit onderwerp gesproken en de Nederlandse regering zal zich hiervoor inzetten bij de mid term review.

Er zijn behartigenswaardige woorden gesproken over de Europacommunicatie. Ik neem mij de opmerkingen van de heer Van Gennip zeer ter harte. Hij heeft een aantal terechte punten van kritiek genoemd en verbeterpunten voor de Europacommunicatie. Samen met de minister probeer ik hier nu op het ministerie invulling aan te geven. De site Nederland in Europa heeft veel waardevolle informatie opgeleverd. Verder zijn wij ook goed aan de slag met het Europafonds, al wil ik nog eens aandacht besteden aan de criteria en de besteding. Als ik mij die algemene opmerking mag veroorloven: ik denk dat wij nog te weinig oor hebben gehad voor andere groepen en geluiden in de samenleving dan die van de "usual suspects". Ik heb mij voorgenomen om vooral de kritische en afwijzende geluiden nauwer te betrekken bij de

communicatiestrategie. Wij moeten de Europacommunicatie ook niet alleen richten op de volgende stap of op een nieuw verdrag; wij moeten actoren in de Nederlandse samenleving zelf laten vertellen waarom zij vinden dat zij belang hebben bij Europa, dat zij bedreigd worden door Europa of dat het anders moet met Europa. De overheid moet niet altijd zelf het woord willen voeren. Er zijn te veel mensen in Nederland die hier een rechtstreeks belang bij hebben en die hun verhaal graag willen vertellen of dit nu mensen zijn uit de wetenschap, het onderwijs, het bedrijfsleven, de vakbonden of belangenorganisaties. Die mensen moeten het verhaal vertellen en dan niet alleen dat het allemaal prachtig is en dat het alleen maar beter kan worden, nee, ik wil ook alle kritiek horen. Ik zal dit graag faciliteren, want alleen bij een botsing van meningen kom je uit op een betere mening en niet als je alleen maar praat met mensen die het toch al met elkaar eens zijn. Ik neem mij de opmerkingen ter zake dan ook zeer ter harte.

Wij proberen samen met het ministerie van Onderwijs om Europa een betere plaats te geven in de curricula voor het lagere en het vroege middelbare onderwijs. Dit is niet altijd even eenvoudig, omdat de overheid zich terecht terughoudend opstelt als het om curricula gaat. Dit neemt niet weg dat er naar mijn mening wel een opdracht ligt om als onderdeel van maatschappijleer of staatsinrichting aandacht te vragen voor Europa. Alleen als dit wordt geïntegreerd in de algemene opvoeding zullen de burgers in de toekomst gewend zijn aan de Europese publieke ruimte.

In antwoord op de vraag van de heer Kox of het kabinet de Commissievoorstellen beoordeelt, kan ik zeggen dat wij alle voorstellen bekijken. Als oud-lid van de Tweede Kamer veroorloof ik mij echter te zeggen dat de beide Kamers te veel procedureel met de voorstellen omgaan en te weinig politiek. De adviezen aan het kabinet van onder andere de heer Van Voorst tot Voorst en de Raad van State pleiten heel nadrukkelijk voor een vroegere politieke sturing van het proces in plaats van alleen maar een administratieve afhandeling. Er zou veel eerder moeten worden vastgesteld wat een belangrijk onderwerp is of kan zijn omdat er Nederlandse belangen in het geding zijn. Wij zouden niet aan het einde van het traject moeten vaststellen dat er een richtlijn over fijnstof is die een belemmering vormt voor de bouw in ons land, maar al aan het begin van het traject moeten signaleren dat een richtlijn in wording zo'n risico in zich draagt. Die situatie moeten wij zien te bereiken. Dit is een leerproces voor het kabinet, maar ook voor de beide Kamers. Wij kunnen het parlement daarbij ondersteunen, maar de Kamers moeten zelf hun eigen rol invullen.

De heer **Hoekzema** (VVD): Als de staatssecretaris zegt dat wij voor een meer politieke aanpak moeten kiezen, pleit hij dan voor het Deense mandaatmodel, want dat is bij uitstek een politiek model?

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat zegt de heer Hoekzema nu wel, maar de Denen stappen er vanaf. Kennelijk werkt het toch niet zo goed als wij soms wel dachten. Het oude Deense model werkte totaal verlamdend op het Deense optreden in Brussel. Daarom

ben ik meer gecharmeerd van het Finse model waarbij men wel de executieven de ruimte laat om op te treden, maar waarbij er op hoog politiek niveau in het parlement wordt gestuurd op de onderwerpen die belangrijk worden geacht. Op dit vlak kunnen wij hier ook nog wel een aantal verbeteringen doorvoeren.

De heer **Hoekzema** (VVD): Dan kunnen wij zaken doen, want wij hebben ook het oog laten vallen op het Finse model. Het Finse model lijkt dus een beter model om tot een politiekere benadering te komen dan onze huidige werkwijze?

Staatssecretaris **Timmermans**: Dit klopt, maar als ik de adviezen zie die zijn uitgebracht en de manier waarop er nu op de ministeries wordt gewerkt, stel ik vast dat de overheid een lerende overheid is en ook echt vorderingen maakt. Als wij de Kamers kunnen ondersteunen en onze ervaringen kunnen delen om zodoende samen tot een beter systeem kunnen komen, ben ik bereid om daaraan mee te werken.

De heer **Kox** (SP): Ik wil hierbij aansluiten, maar dit toch iets concreter maken. De Commissie heeft een voorstel gedaan voor een richtlijn kritische infrastructuur. Dit voorstel zou nog dit jaar moeten worden goedgekeurd. Het Nederlandse kabinet is uitermate kritisch over deze richtlijn. De gemengde commissie heeft een bijeenkomst belegd met de heren Joustra en De Vries. Ook daaruit kwam naar voren dat het maar zeer de vraag is of Nederland met die richtlijn moet instemmen. Wat moet er nu gebeuren opdat het geluid van de Kamers en van het kabinet effect heeft? Hoe kunnen wij voorkomen dat wij weer een brief krijgen met de teneur: fijn dat u er zo goed mee bezig bent, maar wij gaan toch maar door?

Staatssecretaris **Timmermans**: De heer Kox gebruikte in zijn eerste termijn het argument dat er al zo veel ligt om te pleiten voor een terughoudende opstelling van de Commissie. Ik vind dit geen sterk argument. Sterker is het argument dat het voorstel u niet bevalt. In februari is in een BNC-fiche aangegeven hoe de regering de mededeling en de kans dat die tot regelgeving leidt, beoordeelt. Het kabinet is kritisch over de mededeling, ook al zien wij hier geen grote beren op de weg. De gedachte dat er uniforme Europese regelgeving moet komen, is in onze ogen echter niet alleen onnodig, maar ook contraproductief en in strijd met de subsidiariteit. De regering zal zich dan ook verzetten tegen het voorstel voor deze richtlijn. Ik druk u en uw collega's op het hart om dit en andere fiches met aandacht te bestuderen. Misschien dat de Kamer er dan ook af en toe één kan uitkiezen om op door te gaan met de regering.

De heer **Kox** (SP): Dat fiche hebben wij niet ontvangen!

Staatssecretaris **Timmermans**: Het is toch echt in februari naar de Kamer gezonden.

Voorzitter. De heer Schuyer vroeg naar het vrije verkeer en werknemers uit Roemenië en Bulgarije. Ik kan hem overigens geruststellen: ik was wel degelijk aanwezig bij het gesprek in de Tweede Kamer met

commissievoorzitter Barroso. Zeer tegen het gebruik van de Tweede Kamer in zat ik echter niet voor- maar achteraan. Wellicht dat mijn aanwezigheid u daardoor is ontgaan. Bovendien heb ik sindsdien al weer een aantal keer met de heer Barroso mogen spreken. Wees dus gerust: ik doe mijn best om ons standpunt helder voor het voetlicht te brengen.

Het kabinet zal binnenkort overleggen over het vrije verkeer van personen. Hierover moet namelijk een besluit worden genomen. Uiteraard zullen alle relevante factoren in dit overleg worden meegewogen en dan vooral de gevolgen voor de Nederlandse arbeidsmarkt en de vraag of het misbruik van werknemers kan worden voorkomen. Hierover moet duidelijkheid zijn, voordat wij een standpunt in kunnen nemen.

Ik kan nu al wel zeggen dat ik mij zorgen maak over de implementatie in Roemenië en Bulgarije van regels voor de rechterlijke macht en andere juridische aspecten. De vertraging bij de implementatie is namelijk aanzienlijk. Ik heb deze zorg overgebracht aan de verantwoordelijke Europese commissarissen, omdat er niet alleen in deze landen sprake is van vertraging, maar ook in de Commissie. Het gevoel van urgentie in de Commissie lijkt minder te worden en dat kunnen wij ons niet veroorloven. Nederland zal hiervoor dan ook nadrukkelijk aandacht blijven vragen.

De heer Eigeman vroeg naar de manier waarop het EU-ontwikkelingsbeleid wordt vertaald in het beleid voor de Millennium Development Goals. Minister Koenders heeft hiervoor afgelopen week in Brussel zeer nadrukkelijk aandacht gevraagd. Hij heeft onder meer gepleit voor meer synergie tussen de lidstaten om te voorkomen dat er een tegenstelling ontstaat tussen nationale en Europese inspanningen voor het realiseren van de Millennium Development Goals. Overigens zal tijdens het voorzitterschap van Portugal een EU/Afrikatop worden georganiseerd. Daar zullen met name dit soort aspecten aan de orde komen. En dat is zeker positief.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 18.40 uur tot 19.45 uur geschorst.

*B

!Vereiste ingezetenschap wethouders en gedeputeerden!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:
- **het wetsvoorstel Wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet in verband met een verruiming om een ontheffing te verlenen van het wettelijk vereiste van ingezetenschap (30480).**

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Voorzitter. Ik dank alle leden voor de felicitaties en de goede wensen in mijn richting. Vandaag is inderdaad mijn eerste optreden in de Eerste Kamer als staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het is voor mij als voormalig

burgemeester wel even wennen om mij tot een andere voorzitter te richten. Ik ben evenwel vertrouwd met het Binnenhof, hoewel meer met de overkant dan met deze kant. Toch ken ik een aantal mensen hier wel, al kende ik hen hiervoor in een andere hoedanigheid,.

Het wetsvoorstel tot wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet spreekt mij als bestuurder, afkomstig uit de lokale praktijk, zeer aan. Eenzelfde voorliefde voor de decentrale inrichtingsvraagstukken meen ik bij sommige leden, die voorheen bestuurders waren of deskundigen in het staatsrecht zijn, ook te mogen bespeuren. Sommige leden zeiden zelfs heel nadrukkelijk dat zij daar meer dan gebruikelijk geïnteresseerd in waren. Ik verheug mij in welke hoedanigheid dan ook op het debat met de Eerste Kamer, of het nu belangrijke of minder belangrijke onderwerpen betreft. Het is altijd belangrijk om er goed over te debatteren. Ik verheug mij op een vruchtbare samenwerking.

Voor ons ligt de wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet die erop gericht is om de bestaande wetten meer in overeenstemming te brengen met de bestuurlijke praktijk. Het woonplaatsvereiste voor wethouders en gedeputeerden is wettelijk verankerd. De regering acht die woonplaatsvereiste een belangrijke norm die blijvende wettelijke verankering verdient. Ik zeg nog maar eens nadrukkelijk in de richting van de heer Van Heukelum dat de norm in principe voor iedereen geldt. Ik kan mij wel herkennen in hetgeen de heren Dölle en Witteveen naar voren hebben gebracht: de hoofdregel is dat iemand ingezetene moet zijn en de afwijking betreft de bestuurlijke forens. Die norm strekt ertoe dat bestuurders binding en voeling ervaren met de plaats of de provincie die zij mede besturen, niet alleen omdat zij bestuurder voor en in het belang van de bevolking zijn, maar ook opdat zij de effecten van het gevoerde beleid ervaren. Uit hoofde van mijn ervaringen acht ik het van groot belang dat men de effecten van het beleid zelf ervaart. Dat uitgangspunt is in verschillende inbrengen naar voren gebracht. Ik benadruk dat met het onderhavige wetsvoorstel niet wordt getornd aan het woonplaatsvereiste als zodanig. Wel is er, gelet op de praktijk, aanleiding om de ontheffingsmogelijkheid te verruimen. Er moet tegemoet gekomen worden aan een aantal praktische bezwaren dat in de loop van de tijd is opgeworpen. De ontheffingsmogelijkheid die tot nu toe bestond, werd als te rigide ervaren.

Sinds de invoering van het dualisme is het voor gemeenten mogelijk om een wethouder van buiten aan te trekken. Deze man of vrouw beschikt doorgaans niet bij de aanvang van zijn of haar termijn over geschikte woonruimte in de gemeente. In de Gemeentewet staat om die reden de mogelijkheid dat de raad ontheffing van het vereiste van ingezetenschap kan verlenen voor ten hoogste één jaar. Als die mogelijkheid er niet was, dan zou de wethouder in kwestie niet voldoen aan een van de wettelijke eisen die aan de functie wordt gesteld. Volgens de wet moet die wethouder dan zijn ontslag indienen. Als hij dat niet doet, dan is de raad eraan gehouden om dat ontslag te verlenen. Dat is natuurlijk een vreemde situatie die in de praktijk is ontstaan. Uit de ervaringen in de eerste dualistische raadsperiode blijkt dat die ontheffingstermijn

van één jaar onvoldoende is om naar een gemeente te verhuizen. Bij wethouders die tussentijds aantraden, rees bovendien de vraag of van hen in redelijkheid verwacht kon worden dat zij zich voor de resterende periode zouden inspannen om te verhuizen.

Strikt genomen, had in al die gevallen de wethouder ontslag moeten nemen of moeten krijgen. Daaraan is in de praktijk geen gevolg gegeven. Alle wethouders genoten namelijk het vertrouwen van de raad en konden ongehinderd aanblijven. Ik kan mij persoonlijk ook wel goed vinden in de overweging die de raad in de verschillende gevallen heeft gemaakt. Als de wet ertoe dwingt om goed functionerende bestuurders die het vertrouwen van de raad genieten te ontslaan, dan is dat een teken dat de wet in overeenstemming moet worden gebracht met de praktijk. Verder is het wenselijk dat als een wet in de praktijk niet wordt nageleefd, gedoogsituaties rond het woonplaatsvereiste zoveel mogelijk worden tegengegaan. Ik ben het op dit punt eigenlijk eens met alle sprekers die daar iets over hebben gezegd.

Met dit voorstel wordt het mogelijk voor de raad om in bijzondere gevallen de ontheffing van het vereiste van ingezetenschap te verlengen, telkens met ten hoogste één jaar. Er kan dus slechts een verlenging van de ontheffing plaatsvinden waarbij sprake moet zijn van een bijzonder geval. Verschillende sprekers hebben dat vanmiddag ook naar voren gebracht. Het is aan de raad om af te wegen of de omstandigheden zodanig zijn dat sprake is van een bijzonder geval. Dat hangt in sterke mate af van de concrete situatie waarin de wethouder verkeert. Ik vind het ondoenlijk om daarbij een limitatieve opsomming te geven. De Kamer realiseert zich dat ook. In de praktijk zie ik een dergelijke opsomming ook niet voor mij. Er kan worden gewezen op verschillende voorbeelden.

Naar mijn idee moet er geen verdere specificatie worden gegeven, hoewel er wel een openbaar debat moet worden gevoerd. De raad zal zich dan ook steeds opnieuw, in het openbaar, moeten verantwoorden voor de gemaakte afweging. Ik zeg dat ook heel nadrukkelijk in de richting van de heer Witteveen die die openbaarheid nadrukkelijk aan de orde stelde. Verlenging van de ontheffing zal dus nooit vanzelfsprekend zijn. De raad gaat daarover en ik heb er alle vertrouwen in dat in de gemeenteraden goede, verantwoordelijke afwegingen worden gemaakt. Ik vind het van belang dat wij die autonomie serieus nemen; daar is rekening mee gehouden in dit wetsvoorstel. Ik hoop dat de Kamer dat onderkent.

Door voor deze constructie van een naar tijd beperkte mogelijkheid tot verlenging van de ontheffing te kiezen, meent de regering recht te doen aan het vereiste van het ingezetenschap. Dat standpunt is geheel in lijn met de gedachte achter het amendement dat bij de behandeling van de Wet dualisering gemeentebestuur is aangenomen.

Ik ontken niet dat de consequentie van deze regeling inderdaad in een uitzonderlijk geval kan zijn dat een wethouder, met goedkeuring van de raad, gedurende de gehele raadsperiode buiten de gemeente blijft wonen. Om recht te doen aan mogelijke bijzondere gevallen is er geen beperking gesteld aan het aantal keren dat de raad ontheffing kan verlenen. Naar mijn idee wordt het woonplaatsvereiste in de praktijk daarmee niet uitgehouden.

Voor de raden is het wettelijk verankerde woonplaatsvereiste echt een vanzelfsprekende norm. Ik ben ook niet bevreesd dat gemeenteraden in de praktijk "onwillige wethouders" de hand boven het hoofd zullen houden waardoor het woonplaatsvereiste feitelijk wordt uitgehold. Het spreekt naar mijn mening voor zich dat ik een dergelijke situatie, als deze zich toch voordoet, onwenselijk acht. Een dergelijke situatie zou echter ook niet in het belang van de wethouder zelf zijn. Hij of zij zal zich in de meeste gevallen namelijk dienen te verantwoorden tegenover de bevolking en de lokale media. Op dat moment is dat debat in de openbaarheid van groot belang. Men kan daar niet zomaar onderuit komen.

Wij moeten natuurlijk afwachten hoe de wet in de bestuurlijke praktijk functioneert. Mijn ambtsvoorganger heeft reeds toegezegd hierover voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2010 te rapporteren. Ik doe die toezegging graag gestand en ik ga kort in op een aantal specifieke vragen van de sprekers. De heer Van Heukelum heeft gezegd dat het wetsvoorstel vlees noch vis is. Ik meen dat de norm glashelder is. De wethouder behoort in de gemeente te wonen. Ik erken dat dat wringt met de praktijk. Ik heb ook aangegeven dat de spanningen op dat punt moeten worden opgelost. Daarvoor is de gemeenteraad nodig die een goed debat moet willen voeren. Ik vertrouw er ook op dat dit gebeurt en ik geloof er in dat het in de praktijk kan, in de lokale autonomie. Wij zullen bij de evaluatie zien hoe het uitpakt. Ik hoop dat mijn betoog u kan overtuigen en dat ik uw aarzeling wat heb weggenomen.

De heer Witteveen had het nadrukkelijk over de norm. Ik ben het er zeer mee eens dat hij de norm van het ingezetenschap zo stevig benadrukt. Ik heb ook gezegd dat ik dat zelf erg belangrijk vind. De argumenten heb ik genoemd. Hij noemde een aantal goede voorbeelden van wethouders uit het verleden. Zelfs op zijn eigen voorvaderen is hij ingegaan. Ik denk dat wij in de praktijk allemaal wel zo onze eigen goede voorbeelden kennen en ik ben er vast van overtuigd dat wij dat ook vasthouden, juist door de openbaarheid van het debat en door de combinatie van de twee lijnen die hij ook in zijn betoog had. Toch wil ik er bij hem op aandringen om dit een lokaal debat te laten zijn, waar de gemeente zelf over gaat. Ook dat hoort bij de vele bloemen die mogen bloeien op lokaal niveau en waar hij ook van geniet. Dan is de openbaarheid van groot belang, want dan kan men ook zien wat er van wordt.

Ik ben blij met de steun van de heer Engels voor het wetsvoorstel in afwegende zin, maar ik ben het niet eens met de lijn die hij in zijn verhaal heeft zitten. Hij vindt het wetsvoorstel alles afwegende beter dan wat er was. Ik accentueer echter nadrukkelijk de norm die voor mij geldt. Daar hebben gemeenten, wat mij betreft, zich aan te houden. Duidelijkheid is goed en het begrip "glocalisering" relateert naar mijn mening te sterk. De gemeente is niet alleen een virtuele realiteit, maar een echte realiteit in de werkelijkheid. Het rondfietsen is ook door velen van u naar voren gebracht. Naar mijn mening is het dus geen second life, helemaal geen virtueel gebeuren. Het gaat om de daadwerkelijke aanwezigheid en betrokkenheid. Ik ben blij met de afweging van de heer Engels, maar ik volg zijn redenering in dit geval niet.

De heer Platvoet sprak over ontheffing alleen bij tussentijds aantreden en verhuizing. Een jaar zou dus eigenlijk genoeg zijn, daar kwam het op neer. De praktijk laat zien dat er meer aan de hand is en dat er gewrongen situaties zijn. Ook tussentijds aantredende wethouders zitten soms langer dan een jaar en daar moeten wij naar mijn vaste overtuiging wat aan doen.

De heer Dölle heeft ondanks zijn stem een helder betoog gehouden. Ik steun zijn hoofdlijn, die ook de hoofdlijn is van het voorliggende wetsvoorstel. De hoofdregel is duidelijk en de afwijking ook. Hij acht het ingezetenschap van grote waarde en stelt de vraag aan de orde of de lotsverbondenheid de rationale achter het vereiste van het ingezetenschap is. Ik acht het ingezetenschap van grote waarde, daarom is het ook vastgelegd in het wetsvoorstel. Ik onderschrijf de opvatting dat het om meerduideligheid kan gaan bij binding. Een wethouder die er zelf woont, ervaart ook de effecten van het gevoerde beleid veel beter als het gaat om vuil ophalen of rioolheffingen. Het is belangrijk dat zelf in de praktijk te ervaren. Dat is voor mij inderdaad de leidende gedachte achter het woonplaatsvereiste en in die zin wijk ik af van wat de heer Engels naar voren heeft gebracht. De heer Engels heeft in de praktijk ook wel ervaren dat het woonplaatsvereiste belangrijk is, of ik moet het mis hebben.

De heer Dölle heeft de vraag aan de orde gesteld of een ontheffing kan worden ingetrokken of gebonden aan ontbindende of opschortende voorwaarden. Ik wil daarin een nuancering aanbrenge op het schriftelijke antwoord. De strekking van de reactie in de memorie van antwoord is vooral ingegeven door de overweging dat het verlenen van een ontheffing door de raad de resultante is van een politieke afweging. Daarbij past het niet om het begrip ontheffing juridisch in te kleuren.

Het intrekken van een ontheffing en het verlenen van een ontheffing onder ontbindende of opschortende voorwaarden zijn eigenlijk begrippen met bij uitstek een juridische betekenis. Vandaar dat in de memorie van antwoord daarop nogal afhoudend is gereageerd. Omdat het echter bij het verlenen van de ontheffing gaat om de resultante van een politieke afweging, staat het de raad vrij om op de verleende ontheffing terug te komen als de omstandigheden wijzigen en daarmee de reden waarom een ontheffing is verleend. De raad behoeft de termijn van een jaar in het door de heer Dölle genoemde voorbeeld dus niet uit te zitten als de omstandigheden niet meer bestaan die aanleiding waren om ontheffing voor een jaar te verlenen. Een juridische duiding van deze begrippen zou aan die vrijheid beperkingen kunnen opleggen. De bedoeling van de reactie in de memorie van antwoord was juist om die vrijheid in stand te laten. Ik ben het voor een belangrijk deel eens met wat de heer Dölle heeft ingebracht.

De heer Holdijk sprak over de geconditioneerde autonomie. Ik hoop dat ik in mijn betoog goed genoeg ben ingegaan op wat wij voorstaan. Het gaat inderdaad om een wettelijke norm waarbij de gemeenteraad de ontheffing in autonomie kan invullen.

Een aantal leden heeft gevraagd naar de opvatting van de regering over het woonplaatsvereiste van burgemeesters. De burgemeester is op grond van artikel 71

van de Gemeentewet ingezetene van de gemeente. De raad kan voor ten hoogste een jaar ontheffing verlenen. Het belang van het ingezetenschap van een burgemeester weegt naar mijn mening extra zwaar. Het is van belang dat de burgemeester in de gemeente woont. Hij of zij is de eerste burger van de gemeente. Ik zou het belang van binding, van voeling met de gemeenschap willen inbrengen, maar ook het belang van het ervaren van de effecten van beleid. Dat geldt net zoals bij wethouders.

Het tweede argument is de verantwoordelijkheid voor de openbare orde en veiligheid. Snelle aanwezigheid in de gemeente is vereist. Ik zie dit nadrukkelijk anders dan bij wethouders. Ik hecht daar ook veel belang aan en ik kan uit eigen ervaring zeggen dat het belangrijk is om in de gemeente te wonen. Wat mij betreft, is er in dit wetsvoorstel dus geen sprake van enige relativisering van het ingezetenschap van burgemeesters. Ik dacht dat de vragen van de leden allemaal in die context naar voren zijn gebracht. Ik acht het ongewenst om bestaande ontheffingsmogelijkheden te verruimen.

De locoburgemeester is eveneens genoemd. Dat is natuurlijk een wethouder. De wethouder moet in principe voldoen aan de wettelijke vereiste van ingezetenschap. Het college doet er wat mij betreft goed aan, tot eerste locoburgemeester een wethouder te benoemen die in de gemeente woont. Ik begrijp echter dat het ook in de autonomie van de gemeenten ligt om daarover te beslissen.

Ten slotte kom ik op het woonplaatsvereiste voor ambtenaren. Dat punt is door de heer Dölle aan de orde gesteld in de schriftelijke behandeling. Hij heeft aangegeven dat het hier voor hem slechts zijdelings aan de orde was. Ik zie geen dringende reden om het woonplaatsvereiste voor ambtenaren nu bij de evaluatie te betrekken. Er is geen algemene woonplaatsvereiste meer voor ambtenaren. Die is jaren geleden afgeschaft. Ook nu al kan een ambtenaar op dat punt een nadere verplichting worden opgelegd, indien dit naar het oordeel van het bevoegd gezag noodzakelijk is in verband met de vervulling van de functie. Dat is artikel 55 van de ARAR. Als dat gebeurt, betreft het meestal functies op het terrein van de openbare orde en veiligheid. Ik acht het niet noodzakelijk, daar nu verandering in aan te brengen of het bij de evaluatie te betrekken. Ik heb geen aanwijzing of signalen dat zich daarin grote knelpunten voordoen.

Nog een punt voordat ik bij mijn afronding kom, namelijk het aantal wethouders met een ontheffing. Ik wil nadrukkelijk zeggen dat er op dit moment, na de meest recente gemeenteraadsverkiezingen nog geen gemeente buiten de wet is. De termijn van een jaar is nog niet overschreden. Er is gezegd van wel, maar dat is nog niet het geval. Het zou kunnen voorkomen, maar het is nu nog niet het geval.

De heer **Ruers** (SP): Als het nu over een of twee weken zo is dat die termijn gaat komen, wat doet de staatssecretaris dan? Gaat zij dan ingrijpen? Ik ben heel benieuwd.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Ik hoop dat dan deze wet van kracht is, mijnheer Ruers. Ik hoop dat u dit wetsvoorstel dan ook gesteund zult hebben en dat wij dus niet hoeven in te grijpen.

Ik heb er behoefte aan om een correctie aan te brengen op datgene wat is gezegd over het aantal gemeenten. Op dit moment zijn er 443 gemeenten, waarvan er 411 hebben gereageerd. Er is gezegd dat het raar was dat niet iedere gemeente heeft gereageerd. Ik wijs erop dat in een aantal gemeenten geen verkiezingen zijn gehouden, namelijk herindelingsgemeenten. Deze gemeenten moet men aftrekken van het totaal. Er is geen sprake van dat zij bewust niet zouden hebben gereageerd. Ik vind het percentage van het aantal wethouders, namelijk 4,4, toch relatief laag. Bij de afweging van de Kamer geef ik dit ook graag nog in overweging.

Het voorliggende wetsvoorstel kan nadrukkelijk op de steun van VNG en IPO rekenen. Het is wat mij betreft een aanvaardbare afweging van belangen. Vooropstaat dat een wettelijk verankerd vereiste van ingezetenschap van grote waarde is voor de bestuurders, om zo binding en voeling met de lokale gemeenschap te krijgen. Anderzijds mag een wet ook niet leiden tot gedoogsituaties, of wat mij betreft tot gedwongen vertrek van goed functionerende wethouders die het vertrouwen van de raad genieten. Daarom meen ik dat het goed is dat de bestaande ontheffingsmogelijkheid nu wordt verruimd. Er kunnen zich bijzondere gevallen voordoen waarin de raad het aangewezen acht om die ontheffing te verlengen. Het is wat mij betreft primair aan de gemeenteraad om te beoordelen of de feiten en omstandigheden die verlenging rechtvaardigen. Door dit wetsvoorstel te aanvaarden spreekt de Kamer wat mij betreft dan ook tevens het vertrouwen uit in de autonomie van de gemeenten. Ik hoop van harte dat de Kamer dat belang met mij onderschrijft.

*N

De heer **Van Heukelum** (VVD): Voorzitter. Ik zeg de staatssecretaris dank voor haar antwoord. Zij heeft hier op even bevlogen wijze als haar voorganger in de Tweede Kamer het wetsvoorstel verdedigd, maar de eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat ik niet zo veel nieuws heb gehoord.

De staatssecretaris zegt dat zij vertrouwen in de gemeenten heeft en in hen gelooft. Ik heb ook heel veel vertrouwen en een groot geloof, maar dat speelt hier geen rol. Het gaat hier om de vraag wat voor wetsvoorstel wij hier hebben. Ik heb in mijn eerste termijn aangegeven dat het wetsvoorstel in mijn ogen niet deugt. Dat zien wij ook als wij teruggaan in de wetsgeschiedenis. De regering wilde aanvankelijk de gemeenteraden autonomie geven, in die zin dat er een wettelijk vereiste is voor het ingezetenschap waarvan zij mogen afwijken. Het lijkt erop alsof men 120 km per uur mag rijden, maar dat daarvan in Drenthe mag worden afgeweken met toestemming van de commissaris van de Koningin.

De staatssecretaris zegt dat het wetsvoorstel spoort met het amendement-Pitstra/Te Veldhuis, maar ik ontken dat. De regering vond dat de gemeenteraad van het wettelijk vereiste van ingezetenschap zou mogen afwijken. De kern van het amendement was dat er niet moet worden afgeweken van het wettelijk vereiste, met begrip voor de praktische problemen op grond waarvan nieuwe wethouders van buitenaf een jaar de tijd krijgen om mee te gaan. Nu zegt de staatssecretaris dat dit wringt in de

praktijk. Als men eenmaal begint met verkeerde wetten, gaat het verderop fout. Dat moet men dan anders oplossen. Men zou kunnen zeggen dat van de termijn van één jaar dan maar twee jaar moet worden gemaakt omdat de redenering dan overeind blijft. Dan zou men er ook drie jaar van kunnen maken.

Mijn fundamentele bezwaar tegen dit wetsvoorstel is dat het op twee gedachten hinkt: enerzijds een wettelijk vereiste en anderzijds een afwijking daarvan door de gemeenteraad. Dat zijn twee wettelijke plichten die niet met elkaar sporen. Wij spreken hier niet over de vraag of dit in de wet moet worden vastgelegd. Dat speelt hier momenteel niet. De discussie zouden wij trouwens best eens kunnen aangaan of dit nog wel wettelijk moet worden vastgelegd, dan wel of de gemeenteraden dit maar moeten bepalen. Binnen mijn fractie wordt hierover verschillend gedacht, dat zeg ik eerlijk. Met zo'n discussie gaan wij de koninklijke weg en maken wij een keuze, terwijl wij nu hinken op twee gedachten. Vanuit onze positie, niet alleen werkend met geloof en vertrouwen maar op basis van goede en zuivere wetgeving, vindt mijn fractie dat dit wetsvoorstel de toets der kritiek niet kan doorstaan. Op grond daarvan zullen wij er onze steun niet aan geven.

*N

De heer **Witteveen** (PvdA): Voorzitter. Ook ik dank de staatssecretaris voor haar beantwoording. Wij blijken het in grote lijnen met elkaar eens te zijn over de norm, de uitzondering en hoe daarbij te handelen. Ik vind het van belang dat de staatssecretaris heeft uitgesproken dat er geen sprake is met zijn van vanzelfsprekende verlenging en dat daarom een openbare behandeling van belang is. Dat ligt natuurlijk besloten in de hele wetsgeschiedenis, maar nu wij het einde daarvan vanavond hopelijk naderen, is het goed om dat nog even met zo veel woorden uit te spreken. Naar de mening van mijn fractie betekent een openbare behandeling van een verzoek van een wethouder om verlenging dat die ook goed moet worden voorbereid, omdat er ook een degelijke argumentatie moet zijn.

Dit is het enige punt waarover ik graag nog een antwoord van de staatssecretaris krijg. In de optiek van mijn fractie is het dan eigenlijk niet voldoende om alleen te letten op de vertrouwensrelatie tussen wethouder en gemeenteraad. Als het al niet mogelijk is om de gehele bevolking hierbij te betrekken, zou het toch wenselijk zijn om de kring van geïnteresseerden groter te maken en ervoor te zorgen dat een wethouder die meent goede redenen te hebben om niet in de gemeente te gaan wonen waar hij geacht wordt te gaan wonen daarover verantwoording aflegt aan een brede kring van mensen, aan burgers en liefst ook aan de plaatselijke media. Is de staatssecretaris bereid om gemeenten de boodschap mee te geven dat dit wenselijk is en dat zij daarvoor zelf de naar hun smaak passende maatregelen zouden kunnen nemen?

De heer **Ruers** (SP): Hoe stelt u het zich in de praktijk voor als een wethouder na een jaar of na twee jaar bij verlenging zegt dat hij nog steeds niet kan verhuizen? Gaan wij daarover dan een referendum houden om aan iedereen te vragen of hij wel of niet keurig heeft gewerkt?

Hoe moet ik mij dat voorstellen in een stad als Utrecht, waar ik woon? Ik vind dat een prachtige democratische gedachte, maar ziet u dit echt voor u? Ik kan mij dat niet voorstellen, maar misschien kunt u mij overtuigen.

De heer **Witteveen** (PvdA): Ik had mijn woorden zorgvuldig gekozen en had het woord "referendum" niet laten vallen. Zeker in een grote gemeente als Utrecht lijkt mij dat een overkill. Het lijkt mij wel juist dat een gemeente zich afvraagt wat men moet doen om dit openbare debat niet te beperken tot de leden van de gemeenteraad maar te zorgen dat een bredere kring van geïnteresseerden zich een mening vormt over de vraag of de wethouder in kwestie voldoende geïntegreerd is in de gemeente. Het lijkt mij dat gemeenten mans genoeg zijn om daarvoor een methode te verzinnen. Er zijn mogelijkheden, zoals stadspanels of andere vormen van raadpleging. Soms is er lokale televisie, zoals in mijn woonplaats Breda het programma TV en Co. Ik kan mij voorstellen dat men daar de wethouder zou uitnodigen om de vraag te beantwoorden waarom hij nog niet binnen de gemeentegrenzen woont. Een referendum is misschien nog het mooiste, maar dat moet u zelf weten.

*N

De heer **Engels** (D66): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor haar antwoorden, zelfs in mijn richting. Het is helemaal juist wat zij heeft gezegd, namelijk dat de conclusie van mijn betoog volledig spoot met de opvattingen van de regering. Het zou natuurlijk heel slecht zijn om hier opeens opportunistisch net te doen alsof dat even niet uitkomt. Mijn fractie deelt met de regering de opvatting dat wetgeving zodanig moet zijn ingericht dat gemeenteraden en gemeentebesturen redelijke afwegingen op basis van wetgeving kunnen maken. Dat geldt te meer als gemeenten worden geconfronteerd met een wettelijke regel, zoals in dit geval, waarvan men op zijn zachtst gezegd zou kunnen zeggen dat daarover misschien niet zo goed is nagedacht, vanwege het feit dat die uiteindelijk op basis van een aangepast amendement tot stand is gekomen.

Het vertrouwen in de afwegingen van de gemeenteraad deel ik volledig met de staatssecretaris, evenals het feit dat hiervan een impliciete erkenning, of misschien wel een stimulans, uitgaat om iets te doen met het belang van gemeentelijke autonomie. Daarover verschillen wij niet van mening.

Vervolgens zei de staatssecretaris -- ik meen dat dit komt door de heer Platvoet -- dat zij de redenering van mijn fractie verder helemaal niet kon volgen. Zo kunnen wij niet uit elkaar gaan. Ik accepteer volledig de kwalificatie "wereldburger". Daar kan ik mee thuiskomen, maar ik heb als wereldburger niet gezegd dat ik vind dat het woonplaatsvereiste volledig moet worden gemarginaliseerd of gerelativeerd. Dat is absoluut niet het geval. Ik heb gezegd dat ik aarzelingen heb bij de naar mijn idee vaak strikte, causale verhouding tussen het ingezetenschap en de kwaliteit van bestuur, het automatisme tussen het territoriale woonplaatsvereiste en bestuurskracht. Ik zie dat niet op die manier. Dat geldt ook voor het element van de lotsverbondenheid. Wat dat betreft

heb ik de neiging om dat wat anders te wegen. Het gaat niet aan om dan vervolgens te stellen dat het ingezetenschap daarmee geen relevante factor. Ik vind ingezetenschap een van de elementen die van belang zijn voor een kwalitatief goede bestuurder en een kwalitatief goed gemeentebestuur. Dat geldt ook voor de provincie. Op grond van die redenering vind ik dat het huidige wetsvoorstel in dat opzicht een daadwerkelijke verbetering is ten opzichte van de bestaande wet. Dat heb ik willen benadrukken. Ik hoop dat de staatssecretaris het met mij eens is dat onze steun aan het wetsvoorstel niet is gebaseerd op een volstrekt andere redenering, maar op een redenering die wellicht iets wereldburgerlijks en vrijzinnigs in zich draagt, misschien wel duivelse vrijzinnigheid, zoals ik in de wandelgangen hoorde.

*N

De heer **Holdijk** (SGP): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor haar reactie op onze inbreng. Ik meen te kunnen constateren dat wij hebben kennisgemaakt met een zeer welbespraakte vertegenwoordigster van de regering, die dit voorstel met verve tot het hare heeft gemaakt.

Inhoudelijk zal het de staatssecretaris zijn opgevallen dat ik in mijn bijdrage een belangrijk element heb besproken dat voor de heer Van Heukelum zo ongeveer het hoofdargument was om zijn steun niet aan dit wetsvoorstel te geven. Bij alle waardering wil ik wel opgemerkt hebben dat ik in het antwoord van de staatssecretaris een reactie op onze concrete vraag over het eventueel beëindigen van een reiskostenvergoeding heb gemist. De staatssecretaris kan daar nog op terugkomen.

Terug naar de hoofdzaak. Aanpassing aan de bestuurlijke praktijk was de belangrijkste verdediging van deze wetwijziging van de kant van de regering. De bestuurlijke praktijk en de ontwikkeling daarvan lijken mij overigens geen norm op zichzelf. Dat geldt dus ook voor de aanpassing. Anderzijds hanteren onze fracties geen absolute norm met betrekking tot het ingezetenschap en het woonplaatsvereiste. Er zijn legio bijzondere gevallen te bedenken, hoewel: hoe bijzonder moet een geval zijn om voor deze regeling in aanmerking te komen? Tussen de eerste en tweede termijn werd mij nog het voorbeeld voorgehouden van een echtpaar, waarvan de echtgenoot wethouder is in de ene gemeente en de echtgenote raadslid in de andere gemeente. De vraag was of dat zou moeten leiden, als er geen ontheffing mogelijk is, tot een scheiding van tafel en bed. Die consequentie willen wij vandaag niet hanteren als een absolute norm. Afwijking van de norm is in zekere mate acceptabel.

Wat ons blijft bezwaren, is de in de wet ongenormeerde en ongelimiteerde vrijstellingsmogelijkheid. Daar komt het per saldo op neer. Dat heeft de staatssecretaris zelf ook erkend. Dat is eerder ook onder ogen gezien. Desalniettemin blijft de staatssecretaris vertrouwen en geloven in de lokale autonomie en de lokale afwegingen. Zonder dat vertrouwen en geloof zonder meer te delen, willen onze fracties afwachten hoe dit zich gaat ontwikkelen. Er is toegezegd dat over een en ander aan het eind van deze raadsperiode wordt gerapporteerd. Mocht uit de rapportage

blijken dat een en ander niet beantwoordt aan de bedoelingen die wij nu als wetgever hebben, dan achten wij ons vrij om te pleiten voor een andere norm. Ik heb al aangegeven dat dit niet eenvoudig zal zijn. Als wij de gemeentelijke autonomie, die wij eerst meenden te moeten honoreren, willen terugnemen, dan is dat een heel lastige operatie. Ondanks onze reserves wachten wij af hoe de praktijk zich ontwikkelt.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter. Ik dacht, de heer Holdijk kennend als een vrij consequent redenerend lid van de Eerste Kamer, dat hij tegen zou stemmen, maar blijkbaar eist de samenwerking met de ChristenUnie nu al in zekere zin een toltje.

Ik dank de staatssecretaris voor haar beantwoording, consequent in lijn met datgene wat al op papier stond, dus ik ben daar niet erg veel mee opgeschoten. Ik geef onmiddellijk toe dat het karakter van de eerste termijn er ook niet echt aanleiding toe gaf. Ik maak er wel een punt van dat de staatssecretaris stelde dat de hoofdlijn het woonplaatsvereiste is. Dat ben ik niet met haar eens. Als nu een permanente ontheffing in de wet wordt vastgelegd, dan zijn er twee hoofdlijnen. De ene is het woonplaatsvereiste, de andere is dat daar permanent van kan worden weggegaan. Dat zijn twee hoofdlijnen die met elkaar op gespannen voet staan, en dat is ook de kern van mijn kritiek. Ik vind dat slechte wetgeving. Wij hoeven geen medelijden met de desbetreffende wethouders te hebben. Het zijn geen zielenpoten. Zij weten precies waar zij aan beginnen. Het gaat om een belangrijke publieke functie waar zij goed voor worden betaald. Ik vind dus dat zij de consequentie moeten dragen van wat zij doen. Die consequentie is ook wettelijk vastgelegd.

Dan iets over de bijzondere gevallen. In de memorie van toelichting komt de regering met twee bijzondere gevallen. Ik kan geen derde geval bedenken dat je in alle redelijkheid als een bijzonder geval zou kunnen omschrijven. Dat leidde mij tot mijn opstelling in eerste termijn. Ik heb nog wel een vraag. De staatssecretaris zei iets interessants in haar beantwoording over de bijzondere gevallen. Zij zei namelijk dat, als het bijzondere geval niet van toepassing zou zijn, daarmee het recht van de wethouder om in de gemeente te blijven wonen, komt te vervallen. Dat veronderstelt dat in het raadsbesluit dat wordt genomen dit bijzondere geval expliciet moet worden omschreven. Dat is van belang om te kunnen toetsen wat de staatssecretaris in eerste termijn heeft gezegd. Ik hoor graag een toezegging op dit punt. Dat kan die worden meegenomen in de wetsgeschiedenis.

Wat gebeurt er als de gemeenteraad na een jaar niet een expliciet besluit neemt tot verlenging? Wat gebeurt er dan met de desbetreffende wethouder van buiten? Kan de staatssecretaris daarop ingaan?

Dan nog iets bij wijze van stemverklaring. Deze kwestie heeft de vijfhoekpige fractie van GroenLinks diep verdeeld.

De heer **Engels** (D66): Voorzitter, ik denk niet dat ik die stemverklaring kan beïnvloeden, maar ik heb nog een vraag. De heer Platvoet sprak over twee situaties. Aan de

ene kant staat in het wetsvoorstel dat het ingezetenschap vooropstaat, maar anderzijds is er de mogelijkheid tot permanente ontheffing. De permanente ontheffing zat in het oorspronkelijke wetsvoorstel van 2002. Kunt u een voorstel kwalificeren als permanente ontheffing, wanneer de raad jaarlijks een besluit moet nemen? De heer Witteveen heeft gezegd dat de gemeenteraad geweldig moet oppassen bij die jaarlijkse beslissing dat men niet zomaar heel lichtvaardig en lichtzinnig, zelfs zonder het op te nemen in het besluit, doorgaat met het verstrekken van de ontheffing. Ik zie wel een duidelijk verschil tussen het oorspronkelijke wetsvoorstel om die ontheffing een keer te verlenen en het voorstel om dat heel bewust jaarlijks te doen plaatsvinden.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik geef u toe dat het woord "permanent" niet zorgvuldig is gekozen, maar die ontheffing kan wel telkenmale worden gegeven en is in die zin oneindig.

De heer **Engels** (D66): Die kan oneindig zijn.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): De ontheffing kan oneindig zijn, als die telkenmale wordt gegeven. In die zin vind ik het een niet te verdedigen achteruitgang ten opzichte van de wet die enkele jaren geleden is aangenomen.

Ik heb al gezegd dat dit wetsvoorstel de vijfde fractie van GroenLinks enorm heeft verdeeld. Gelukkig is een meerderheid, die bestaat uit de heren Thissen en Van der Lans en mijzelf, tegen het wetsvoorstel. Een toch nog substantiële minderheid, bestaande uit mevrouw De Wolff en de heer Minderman, is voor het wetsvoorstel.

*N

De heer **Dölle** (CDA): Voorzitter. Ook wij zeggen de regering dank voor de beantwoording. Wij hebben er behoefte aan om op een paar puntjes in te gaan.

Het trof ons dat een aantal goede collega's in de Kamer sprak over een wetsvoorstel dat op twee gedachten hinkte en dat onzuiver was. Wij zien dat nog niet zo. Naar ons oordeel worden er in het wetsvoorstel twee belangen tegen elkaar afgewogen, zoals in elk wetsvoorstel meerdere belangen tegen elkaar worden afgewogen. Het belang dat het zwaarste gewicht krijgt, is dat ingezetenen worden bestuurd door ingezetenen, het territorialiteitsbeginsel. Het andere belang is dat het onder omstandigheden de raad vrij moet kunnen staan om de bestuurskracht te verhogen en daarvoor eventueel de prijs te betalen dat de wethouder een tijd lang niet in de gemeente woont. Wij vinden het terecht dat het ingezetenschap het zwaarste belang blijkt te zijn, omdat er een aantal waarborgen is. Ten eerste kan niet de burgemeester, niet de minister, niet de regering, niet de commissaris, niet de gedeputeerde of wie dan ook, maar alleen het hoofd van de gemeente, de gemeenteraad, hiertoe het initiatief en het besluit nemen. Vervolgens is er de dwang die ook de heer Witteveen heeft genoemd dat zulks in het openbaar met meerderheid van stemmen moet gebeuren. Dan is er de dwang dat het eventueel elk jaar

opnieuw moet gebeuren. Ook is er het belang om al dan niet in het voorschrift het besluit op te nemen, een bijzonder geval te omschrijven en aan te wijzen. Dat alles brengt mee dat de inbreuk op het ingezetenschap met een aantal waarborgen is omkleed die wat ons betreft voorlopig aanvaardbaar zijn.

De heer **Ruers** (SP): De heer Dölle zegt dat de raad dat besluit elk jaar moet nemen. Stel dat de raad dat besluit niet neemt om allerlei hem moverende redenen. Wie sanctioneert dan dat gedrag? Wie controleert dat: de regering of de burger die al dan niet gehoord wordt? De heer Dölle zegt het zo stellig, maar ik zou wel eens willen weten hoe dat gaat.

De heer **Dölle** (CDA): Ik was in die lijst waarborgen nog het recht van de Kroon vergeten tot vernietiging van besluiten. Wanneer een wethouder ontheffing heeft gekregen en die weer aanvraagt, dan moet de raad voor het front van de lokale media en van de publieke opinie opnieuw afwegen of hij toestaat dat de betrokkene buiten de gemeente blijft wonen. Dat is toch niet zo gemakkelijk. Dat is voor ons van belang, omdat wij het verwijt dat het wetsvoorstel op twee gedachten hinkt niet rechtvaardig vinden. Het is een afweging van belangen en je kunt het daarmee eens zijn of niet. Wij vinden voorlopig dat deze afweging ermee door kan.

Wij zijn het wel met de heer Ruers eens dat de situatie tot nu toe in een aantal gevallen niet dit jaar, maar daarvoor duidelijk onwettig was. Het is indertijd verrassend gemakkelijk geaccepteerd door de regering, commissarissen, provincies, raden, colleges en burgemeesters. Wij zijn heel blij dat er een eind aan komt, want dat mag toch eigenlijk niet. Dat zijn wij helemaal met de heer Ruers eens.

Wij zijn blij dat de staatssecretaris in de rationale voor de ontheffing ook nadrukkelijk die lotsverbondenheid wil valideren die in de schriftelijke voorbereiding als zodanig niet in die termen voorkwam. Wij zijn ook blij dat zij de nuancering voor haar rekening wil nemen dat de raad tussentijds een ontheffing kan intrekken, wanneer de omstandigheid is vervallen met het oog waarop die ontheffing is verleend en waarop die voorwaarde was gericht. Dat vinden wij belangrijk.

De staatssecretaris wil de eerste loco overlaten aan de lokale autonomie. Dat is wat ons betreft oké. Dan kunnen wij laten zien of er problemen rijzen.

Met een puntje zijn wij het nog niet eens, maar misschien komt dat door een misverstand. De staatssecretaris heeft wat ons betreft volledig gelijk dat er geen woonplekvereiste voor ambtenaren geldt. Dat vinden wij ook. Misschien ben ik om voor de hand liggende redenen niet duidelijk genoeg geweest, maar ik sprak specifiek over twee functies: de raadsgriffier, die specifiek bij de volksvertegenwoordiging, de gemeenteraad, is betrokken en de gemeentesecretaris, die specifiek is betrokken bij de twee andere organen, te weten het college en de burgemeester. De vraag is of in de evaluatie kan worden ingegaan op de wijze waarop het woongedrag van die twee functies zich ontwikkelt.

*N

De heer **Ruers** (SP): Voorzitter. Ik dank de staatssecretaris voor haar inspirerende antwoord. Daar zat duidelijk power achter; ik vind het altijd leuk om dat te horen.

Ik heb net als de heer Van Heukelum niet zo veel nieuws gehoord. Ik kan zijn kritische opmerkingen in grote lijnen onderschrijven. Wat is er nu aan de hand? Ik ben het met de staatssecretaris eens dat de norm glashelder is. Maar dan zegt zij dat de praktijk wringt en dat er een oplossing wordt bedacht. Die oplossing gaat zo ver dat de heldere norm uit het wetsvoorstel -- het ingezetenschap, het contact met de burgers, het wonen in de gemeente -- feitelijk onderuit wordt gehaald. Deze wet gaat via alle uitzonderingen of de mogelijkheden daartoe in zijn tegendeel verkeren en dat gaat net iets te ver. Het wordt bijna een *lex contra legem* en dat kan eigenlijk niet.

Wij willen de democratie op lokaal niveau ondersteunen; daar is het destijds mee begonnen. Wij snappen allemaal dat er in de praktijk iets wringt, maar moet je zo ver gaan dat de raad de bevoegdheid krijgt om ieder jaar door te gaan tot in het oneindige? Ik vrees dat dit een vorm van uitlokking van die raden is. Die denken: dat is gemakkelijk, wij hebben nu een wethouder van buiten en wij gaan er lekker mee door; waarom zouden wij ons druk maken en een wethouder van binnen zoeken, want die van buiten bevalt ons best. Er is gezegd dat de raad erover gaat debatteren, maar ik heb al aangegeven dat er haken en ogen aan zitten. Ik vraag mij ook af hoe dat gaat, als er na twee jaar weer een verlenging komt, aangenomen dat de wethouder of de raad het meldt; dat moet je maar afwachten. Zo'n raad zit daar met een wethouder die men niet kwijt wil. Denkt u nu echt dat die raad gaat zoeken naar mogelijkheden om zo'n wethouder weg te krijgen vanwege het niet-ingezetenschap? Ik denk het niet, tenzij men een andere reden heeft om die wethouder kwijt te raken, want dan is het een mooie gelegenheid. Ik zie niet dat de raad dat in zorgvuldigheid gaat afwegen. Ik denk dat het een hamerstuk van de raad wordt, want men wil die wethouder graag houden, ook al is hij geen ingezetene. "Lekker laten zitten", zegt men dan.

De heer **Engels** (D66): Als de raad bewust het besluit neemt om tot een verlenging over te gaan, omdat hij die wethouder niet kwijt wil, en omdat hij vindt dat er een ontheffing kan worden verleend, wat is daar dan zo slecht aan uit een oogpunt van democratie, draagvlak bij de bevolking of kwaliteit van lokaal bestuur?

De heer **Ruers** (SP): Je begeeft je dan op een hellend vlak. De raad kan dan tot in lengte van dagen besluiten dat een wethouder niet in zijn gemeente hoeft te wonen. Ik vind dat slecht voor de relatie tussen burger en bestuur. Op deze manier kunnen alle wethouders wel van buiten komen, en wel tot in lengte van jaren. Dat is voor een burger toch geen prettig gevoel? Het is toch niet goed voor het vertrouwen van de burger in het lokaal bestuur?

De heer **Engels** (D66): Is het niet primair aan de lokale volksvertegenwoordiger om die afweging te maken, en niet aan organen van de rijksoverheid?

De heer **Ruers** (SP): Wij willen het vertrouwen in de burger vergroten, de achterliggende gedachte van het dualisme, en nu bereik je het tegenovergestelde.

De heer **Engels** (D66): Maar moet de raad dat vertrouwen niet versterken, en moet dat nu juist niet gebeuren vanuit de centrale overheid? Is dat niet bevoogdend en betuttelend?

De heer **Ruers** (SP): De centrale overheid moet de raad niet op dit spoor zetten.

De staatssecretaris heeft gezegd dat er in 2010 zal worden geëvalueerd. Maar dan zijn we ongeveer toe aan de volgende gemeenteraadsverkiezingen. Dan bestaat die situatie een aantal jaren. Ik kan mij voorstellen dat een aantal gemeenten die gebruik maken van deze ontheffingsmogelijkheid denken: het gaat goed zo. Het teruggaan naar de oude situatie is lastig. Zou het dan niet verstandiger zijn om als rijksoverheid eerder te evalueren, en vanaf nu elk jaar te gaan turven hoe de ontwikkelingen verlopen? Als er een stijgende lijn is te zien, is een evaluatie over drie jaar te laat. Dan kun je niet meer vooraf een signaal geven aan de raden dat het nu anders moet. Graag krijg ik de toezegging dat dit ieder jaar wordt geëvalueerd en dat de Kamer daarover wordt geïnformeerd, zodat de vinger aan de pols kan worden gehouden.

*N

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Voorzitter. De heer Van Heukelum heeft gezegd dat hij niet veel nieuws heeft gehoord. Dat was ook niet mijn bedoeling. Wel wilde ik aangeven waarom dit wetsvoorstel tot stand is gekomen, en waarom ik erachter sta. Hij heeft een aantal vergelijkingen gemaakt. De norm is helder, en ik wil geen gedoogsituaties laten bestaan. Als deze wet er niet komt, zal dat in de praktijk toch zo zijn. Dan zul je met dit wetsvoorstel een doorzichtiger situatie bereiken, ook over de vraag waarom een wethouder niet in de stad waar hij wethouder is, woont. Ik heb begrepen dat de heer Van Heukelum zijn afweging al heeft gemaakt, zodat ik hem niet meer op andere gedachten kan brengen.

De heer **Van Heukelum** (VVD): De staatssecretaris wil geen gedoogsituaties, maar dat heeft zij niet in de hand. Zij geeft de gemeenten alle ruimte, en om hen moverende redenen kunnen zij blijven gedogen.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Nee, wij gaan in dit wetsvoorstel een bewuste afweging maken. Er moet een openbaar debat plaatsvinden. Dat is anders dan in de afgelopen periode is gebeurd.

De heer **Van Heukelum** (VVD): Het is aan de raad om te bepalen hoe en wat.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Absoluut. Ik vind dat van groot belang.

De heer Witteveen wees op de norm en de uitzonderingen daarop. Ik deel zijn betoog op dit punt. Er

is ook geen sprake van een vanzelfsprekende verlenging, het gaat om een openbare behandeling, die goed voorbereid moet zijn, en waar zaken worden vastgelegd. Hij bracht een nieuwe vraag in, namelijk of ik wil stimuleren dat de kring breder wordt. Ik vind het belangrijk dat de kring breed genoeg is, en dat de media daaraan aandacht besteden, maar veel verder wil ik op dit moment niet gaan. Wel vind ik het van belang dat die afweging in zijn volle openbaarheid plaatsvindt. In de meeste raden zijn journalisten aanwezig om de vergaderingen te volgen, zodat men die afweging kan volgen. Het is verplicht om aan te geven, waarom men vindt dat zo'n wethouder dan niet in een gemeente hoeft te wonen.

Ik ben blij met wat de heer Engels naar voren heeft gebracht. Wij zitten wat dichterbij elkaar dan ik in eerste termijn had gedacht. Hij weegt dit punt in zijn termijn wat anders: hij is iets vrijzinniger. Ik ben blij dat hij het wetsvoorstel steunt.

Tegen de heer Holdijk het volgende. In de rapportage zullen wij goed kijken naar wat er is gebeurd. Wij zullen volgen wat er in de jaren gebeurt, maar het is goed om na een behoorlijke periode te evalueren, om te zien wat er is gebeurd. Wij kunnen de Kamer daarover rapporteren. Het blijft lastig wat je dan moet doen. Het is echter wel belangrijk om te laten zien dat wij het hele proces goed volgen.

De heer **Ruers** (SP): Ik hoor u zeggen dat u het zult volgen en zult rapporteren. Is dit een toezegging dat wij ieder jaar van u een bericht krijgen hoe het is gelopen?

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Ja, maar de evaluatie is na de hele periode.

Tegen de heer Platvoet het volgende: het gaat niet om een permanente ontheffing, maar om een ontheffing van telkens één jaar. Daar gaat de afweging steeds over. Het gaat om bijzondere gevallen, waarvan de heer Dölle goed heeft aangegeven wat de voorwaarden zijn. Ik zie het zelf als het proberen twee belangen met elkaar in overeenstemming te brengen. De raad kan het initiatief nemen, het gaat om openbaarheid, het gaat om elk jaar, en om een beschrijving van het bijzondere geval, en uiteindelijk is er nog het vernietigingsrecht door de Kroon. Er is ook nog gevraagd wat er gebeurt als de raad geen besluit heeft genomen. Je moet dan in principe terugvallen naar de huidige wet. De wethouder moet dan ontslag nemen. Doet hij dat niet, dan moet de raad hem ontslaan. Ik zie zo'n situatie niet helemaal voor mij; het wetsvoorstel lijkt mij beter. Ik heb begrepen dat het verdeeld ligt in de fractie van GroenLinks. Wellicht kan de heer Platvoet er nog een beraad aan wijden, zodat het wetsvoorstel ook in zijn fractie een meerderheid krijgt.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Zie ik het goed dat de raad in zijn raadsbesluit expliciet het bijzondere geval moet omschrijven?

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Een raadsbesluit is meestal een kort besluit dat wordt afgehamerd, maar in het raadsvoorstel zal het moeten worden beschreven. Maar het moet wel worden geëxpliciteerd.

De heer Dölle sprak nog over de raadsgriffier en de gemeentesecretaris. Ik had het inderdaad niet zo opgevat als hij het nu naar voren bracht. Ik ben bereid om in de evaluatie die wij zullen houden het woongedrag van deze functionarissen mee te nemen.

De heer Ruers zei dat het gemakkelijk is om ontheffing te verlenen. Naar mijn idee is het dat echter niet. Het gaat om een heel expliciet raadsdebat, waarin niet zo maar een gemakkelijke afweging kan worden gemaakt. De raad moet zich namelijk in het openbaar verantwoorden. Ik vond hetgeen hij zei daarom wat te gemakkelijk.

De heer **Ruers** (SP): Ik zeg het niet voor niets. De raad kan na twee jaar een afweging maken. Dat is prima, maar als men de wethouder dan geen ontheffing meer geeft, moet men een nieuwe wethouder zoeken. Zij hebben die wethouder echter van buiten gehaald, omdat zij zelf geen goede kandidaat hadden. Als men zo'n beslissing neemt, brengt men zichzelf dus verschrikkelijk in de problemen. Dan denkt men toch snel: laat die wethouder nog maar een jaartje blijven zitten.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Ik denk niet dat men die afweging zo gemakkelijk zal maken. Burgers hechten er namelijk belang aan dat een wethouder in de gemeente woont. Bovendien moeten de raadsfracties zich weer verantwoorden en die zullen daar zeker op worden bevraagd. Dat zal zeker een onderwerp worden dat in een verkiezingsprocedure aan de orde zal komen. Ik deel uw opvatting dan ook niet.

Ik meen dat ik hiermee alle vragen heb beantwoord.

De heer **Holdijk** (SGP): Ik begrijp dat mijn vraag over het inhouden van de reiskostenvergoeding niet de hoofdvraag van dit debat was, maar ik krijg toch graag antwoord.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Dat is een toegestaan middel om druk uit te oefenen. Ik acht het van belang dat een wethouder in de gemeente woont en daarom moet men alle middelen die er zijn inzetten. In dit wetsvoorstel gaat het echter om de expliciete afweging waarom iemand niet in de gemeente woont.

De heer **Holdijk** (SGP): Het gaat echter om de situatie dat die ontheffing niet verleend is. Wat staat de raad dan nog aan wettige middelen ten dienste, behoudens die meest radicale stap van ontslag?

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Of dit leidt tot verhuizing, weet ik niet. Er zijn echter meerdere middelen.

De heer **Engels** (D66): Ik meen dat het inhouden van een reiskostenvergoeding wettelijk niet kan, want daar heeft men recht op. Wij hebben sinds verleden jaar echter landelijk een nieuwe, overigens te betreuren, staatsrechtelijke ontwikkeling gezien: men kan ook portefeuilles gaan wisselen en afpakken. Misschien biedt dat nog soelaas.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Dat kan inderdaad ook. Er zijn meer wettelijke middelen om tot verhuizing aan te zetten.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik vind dit verkeerd gaan. Als een wethouder toch blijft zitten terwijl de raad hem of haar niet nog een jaar wil geven, kan toch alleen maar ontslag volgen. Dan gaan wij toch niet praten over het inhouden van de reiskostenvergoeding? Op die lijn zit de heer Holdijk, want hij vond ontslag een erg rigide middel.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: Dan heb ik het verkeerd begrepen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Wij zijn toch volwassen mensen en bij ons volle verstand? Als een wethouder niet wil verhuizen, dient hij te worden ontslagen.

Staatssecretaris **Bijleveld-Schouten**: De wethouder dient dan in principe ontslag te nemen of ontslagen te worden. Dat klopt. Je valt dan terug op de normale wet. Er zijn echter middelen om mensen aan te zetten om te verhuizen. Ik had begrepen dat het daarom ging. Als de wethouder niet wil verhuizen, zal de raad hem voor ontslag moeten voordragen. Daarom wil ik het wetsvoorstel toch van harte bij u aanbevelen, want dat acht ik een ongewenste situatie.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **voorzitter**: De aanwezige leden van de fracties van de VVD en de SP en de leden Thissen, Van der Lans en Platvoet van de fractie van GroenLinks wordt conform artikel 121 van het Reglement van Orde aantekening verleend dat zij geacht willen worden, zich niet met het wetsvoorstel te hebben kunnen verenigen.

**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*B

!Europadebat!

Aan de orde is de voortzetting van het **debat** over de **Staat van de Europese Unie (30802)**.

*N

De heer **Hoekzema** (VVD): Mevrouw de voorzitter. Ik dank u dat u mij ruim de gelegenheid hebt gegeven om nogal wat vragen te stellen en ik geef u er wat voor terug. Ik heb niet veel vragen meer, dus ik zal het zeer kort houden.

De **voorzitter**: Daar ging ik ook vanuit, mijnheer Hoekzema.

**

De heer **Hoekzema** (VVD): Dat is mede te danken aan de zeer uitgebreide beantwoording van de drie bewindslieden, waarvoor ik hen zeer dank.

Ik heb nog twee vragen voor minister Verhagen. Mijn fractie is buitengewoon teleurgesteld over zijn antwoord op de vraag om de Adviesraad Internationale Vraagstukken niet op te heffen. Hij heeft dat in het midden gelaten en dat is niet aanvaardbaar. Hij heeft ook gemerkt dat door de hele Kamer nadrukkelijk is gevraagd om deze adviesraad overeind te laten blijven. Deze heeft buitengewoon goed werk gedaan, zowel voor de Staten-Generaal als voor de regering, zoals hij zelf ook heeft geconstateerd. Dat moet voor hem toch een heel duidelijke aanwijzing zijn om de AIV in stand te houden.

Ik ben ook niet helemaal tevreden over het antwoord dat hij over de agentschappen heeft gegeven, want dat is een beetje snel gegaan. Er was geen woord Frans bij, en ook geen woord Gronings, maar ik heb heel precies gevraagd om akkoord te gaan met een zeer sterke terughoudendheid bij de agentschappen. Ik heb het zo geformuleerd dat deze alleen kunnen in puur technische uitvoerende sfeer, om reden van grensoverschrijdendheid, schaalvoordelen en/of specifieke deskundigheid. Ik heb ook gezegd dat twee criteria hierbij zijn dat de uitoefening van de taken een hoge mate van gespecialiseerde kennis vereist, die bij Europese diensten zelf niet aanwezig is, en dat de taakverdeling onafhankelijkheid vereist. Ik heb ook nog een parallel met de zbo's aangegeven, dus ik doe een dringend beroep op hem om hierover een preciezer antwoord te geven.

*N

De heer **Eigeman** (PvdA): Voorzitter. Ik dank de regering voor de antwoorden die zij heeft gegeven. In grote lijnen kunnen wij ons daarin vinden. Het verhaal van de minister-president was klip en klaar op alle punten. Hij heeft gezegd dat wij het proces nog open willen houden en dat wij inzicht willen krijgen in de inzet van de regering, maar dat wij het proces vandaag niet afmaken. Dat heeft hij goed begrepen. Het gaat erom het proces open te houden, maar wel met een duidelijke indicatie van inspiratie, zoals ik het heb genoemd. Die hebben wij heel duidelijk te zien gekregen. Ik vind het wel interessant om het resultaat na honderd dagen te toetsen en ik heb daarvoor suggesties gedaan. Ik hoor hem daar nog graag over.

Ik was blij met zijn antwoord over culturele diversiteit. Culturele diversiteit hebben wij zo gedefinieerd dat het belangrijk is dat lidstaten zich afzonderlijk blijven herkennen in de EU en dat zij daarin hun eigenheid naar voren moeten kunnen halen. Ik heb dat opgehangen aan het homohuwelijk. De minister-president heeft heel duidelijk gezegd dat de regering die herkenbaarheid ook belangrijk vindt. Hij vindt dat dit bij de Verklaring van Berlijn moet terugkomen.

Hij heeft ook heel helder gemaakt wat wij moeten verstaan onder de rol van de Raad van State bij de verdere gang van het verdrag. Hij heeft gezegd dat er diverse mogelijkheden zijn voor een referendum. Zowel de regering als de Kamer kan ermee komen. In het verleden was het zelfs mogelijk dat het initiatief uit de bevolking kwam. Op dat punt is het proces open gebleven.

Een meer algemeen punt dat ik heb genoemd, omdat het van belang is bij de inzet rond het verdrag, is de besluitvorming over Europese zaken, die helderder moet

zijn voor de bevolking. De subsidiariteitstoets maakt daar deel van uit, maar er is meer. Ik heb suggesties gedaan om het wetgevingsprogramma naar voren te halen. Ik heb deze niet direct uitgewerkt, maar ik vind wel dat wij er nog eens naar moeten kijken. De subsidiariteitstoets komt op een moment dat men in Brussel en in de hoofdsteden al flink aan de gang is geweest in de voorfase, zodat er al van alles en nog wat vastligt. Naar ons idee moet en kan er meer aandacht worden besteed aan de programmering van het wetgevingsprogramma van Brussel door er in de beleidscyclus nadrukkelijk eerder naar te kijken. Wij krijgen het nu op een dusdanig moment dat je je afvraagt of je er nog wat mee kan. Wellicht kan de regering daar nog eens naar kijken.

De minister van Buitenlandse Zaken heeft helder gemaakt dat er sprake zal zijn van een actieve inzet van Nederland en de Europese Unie met betrekking tot het Midden-Oosten, ook wat betreft het belang van de Palestijnen. Dank voor dat antwoord.

Iets minder blij was ik, eerlijk gezegd, met het antwoord over de Benelux, want dat vind ik een beetje mager. De inzet is natuurlijk het verdrag, maar de Benelux heeft in het verleden ook bijna in ideële zin betekenis gehad. In het verleden sprak daar passie uit die ik iets meer had willen terug horen in het antwoord van de regering. Niet voor niets werd het begrip "kraamkamer" gebruikt. Wij hebben meer met onze zuiderburen dan alleen een verdrag dat al vijftig jaar oud is. In de Raadgevende Interparlementaire Benelux-raad gebeuren nog steeds interessante dingen en daar kun je op inspelen. Daar kun je ook gebruik van maken om in de toekomst invloed uit te oefenen binnen Europa.

Ik heb bij interruptie al laten blijken dat ik het antwoord van de minister over de AIV wat ontwijkend vond. Ik snap dat een brede discussie over de adviesstructuur noodzakelijk is en dat je daarom niet nu al je kruit kunt verschieten, maar wij vinden de AIV dermate van belang dat wij vragen om die functie vast te houden. Zorg ervoor dat de plaats of in ieder geval de functie van de AIV in de toekomstige adviesstructuur is terug te vinden. Wij hopen dat de regering hierover in tweede termijn wat duidelijker wil zijn. Niet voor niets is bijna Kamerbreed geconstateerd dat de AIV behouden moet blijven.

Wat ons bij de antwoorden van staatssecretaris Timmermans beviel, is dat er in ieder geval bevlogenheid en passie over de Europese zaak uit spreekt. Hij kijkt niet alleen maar kritiekloos naar wat er met Europa is gebeurd, maar hij heeft zich eigen gemaakt wat er onder de bevolking leeft en tegelijkertijd staat hij voor het belang van een goede invloed op de toekomst van Europa. Dat spreekt ons aan. Dat blijkt ook uit het verhaal over het belang van de sociale dimensie. Wij snappen dat hij op dit moment geen uitspraken kan doen over de vraag hoe om te gaan met de kaderrichtlijn over diensten van algemeen economisch belang. Uit het antwoord is helder gebleken dat wij de komende jaren stevig moeten investeren in de sociale dimensie, ook om iets van de steun onder de bevolking terug te halen.

Ik wil nog wel iets meer horen van de staatssecretaris over het belang van allerlei contacten binnen Europa tussen gemeenten, provincies,

waterschappen en andere organisaties, zoals scholen, waarbij ik als voorbeeld het grotestedenbeleid heb genoemd. Ik heb gevraagd om steviger gebruik te maken van dat spoor om het debat aan te gaan over het soort Europa dat wij met elkaar willen.

*N

De heer **Van Gennip** (CDA): Voorzitter. Ik dank het kabinet heel hartelijk voor de uitgebreide antwoorden, maar vooral ook voor de demonstratie van elan, betrokkenheid en deskundigheid die uit deze antwoorden bleek. Zij waren verhelderend en richtinggevend. Ik zeg ook dank voor de complimenten aan mijn adres.

Wij zijn er echter nog niet. In de allereerste plaats kom ik op de koppeling van het waardendebat aan Europa. Er kan niet worden volstaan met de inzet van twee van de drie kabinetten-Balkenende, die daar sterk op hebben ingezet. Naar de mening van de CDA-fractie moet dit de komende periode voortgezet worden. Het was een goede start, maar er moeten verdere voorzieningen zijn om dit project in relatie met Europa breder, pluriformer en diepgaander voort te zetten.

In de toekomstige dialoog met de burgers verdient de vraag de aandacht wat sneller, beter, efficiënter en krachtiger had gekund als bij de confrontatie met de grote Europese vragen en wereldvragen de competenties die wij oorspronkelijk hadden voorzien, hadden bestaan en als wij een ander Verdrag van Nice hadden gehad. Waarom is dit nodig? Ik begrijp dat er wordt gewezen op successen, maar er moet ook worden gewezen op aspecten die niet gehaald konden worden omdat die competenties en institutionele voorzieningen ontbraken. Houd dat in het communicatiebeleid steeds voor ogen.

Ik dank voor de verduidelijkingen van de volgorde. Wij als overheid en politiek bepalen de richting in de volgende fasen: onderhandelen, nieuwe teksten, een goedkeuringsverdrag, de Raad van State en het parlement. Zeker wat betreft de eerste fase past hier ook een timetable bij. Kan hiervoor een indicatie worden gegeven? Anders missen wij de trein die in juni al stond te stomen. Hierbij komt ook de inschatting van de achttien. Welke kansen zijn er volgens het kabinet dat er een nieuwe start in het "gemeenschapsverdrag" wordt gemaakt?

Tijdens de beantwoording van het kabinet werd mij duidelijk dat het begrip "partnerschap" misschien wat aangescherpt moet worden. Het gaat om drie categorieën die nu door elkaar gehusseld worden: landen die wij geen lidmaatschap wilden aanbieden, landen die zelf geen lidmaatschap beogen en landen die hopelijk op weg zijn naar het lidmaatschap maar die dat voorlopig nog niet krijgen. Het leidt tot verwarring als op al deze categorieën het etiket "partnerschap" wordt geplakt.

Dan kom ik op de 3D-aanpak: defense, diplomacy and development. Deze aanpak moet de komende maanden op Europees niveau leiden tot een veel sterkere erkenning van de rol van de non-state actors in deze processen. Dit kan een organisatie uit de civil society zijn, bijvoorbeeld de Sant'Egidio beweging in Mozambique. Het kan ook de rol zijn die non-state actors spelen in preventie- en in postconflictsituaties. Brussel kan eigenlijk niet goed omgaan met horizontale subsidiariteit, civil society en non-

state actors. Dit betekent dat hiervoor extra aandacht nodig is en dat hiervoor misschien ook institutionele voorzieningen nodig zijn.

Dan kom ik op het punt van kernenergie. Ik onderstreep de prioriteit van de CDA-fractie dat wordt bekeken of het International Atomic Energy Agency opgewaarderd kan worden tot een supranationaal instituut waar het probleem van verrijkt uranium ondergebracht kan worden.

Dan kom ik op het punt van het communicatieplan. Ik herken mij in de verbreding van de cirkels. Denk hierbij ook aan de provincie, gemeenten en andere actoren in en buiten de Randstad. Ik denk ook aan de ngo's die zaken doen met de Europese overheid en die bijna allemaal gefrustreerd zijn. Ik wil echter heel nadrukkelijk mijn pleidooi onder de aandacht brengen voor de totstandkoming en promotie van Europese politieke formaties. Dat valt natuurlijk slechts zijdelings onder onze competentie, maar wij moeten wel stimulerend werken om die bepaling uit het Verdrag van Maastricht geen dode letter te laten zijn.

Uit de vele bijdragen van mijn collega's distilleer ik overigens ook huiswerk voor ons. Ik denk daarbij aan de suggestie van de heer Schuyer over de verenigde vergadering en aan de vraag hoe wij verder moeten met de Tijdelijke commissie subsidiariteit. Wij moeten de komende maanden op een rijtje zetten hoe wij daarmee verder gaan, in lijn met de laatste suggestie van de heer Kox.

Tot slot sluit ik mij van harte aan bij de pleidooien om de AIV niet op te heffen. De academische wereld heeft in het buitenlandspolitieke debat altijd en eeuwig de neiging om zich te distantiëren van de beleidsmakers en van degenen die praktische verantwoordelijkheid hebben. Hier is nou juist een groep mensen uit de academische wereld en de media en van ex-beleidsmakers die zich wél betrokken wil voelen en die wel in die dialoog wil treden. Dat is voor mij het allerbelangrijkste. In de regeringsverklaring en het regeerakkoord staat dat de dialoog met de samenleving het kernelement is. Andere departementen hebben het daarbij veel makkelijker, want die hebben hun maatschappelijk middenveld en hun sociale partners. Alles ligt daar als het ware voor het opgrippen voor die dialoog, terwijl wij dat als het ware moeten organiseren. Voor een deel is dat georganiseerd neergeslagen in de AIV. Ik zou het bijzonder betreuren als die dialoogmogelijkheid ons ontnomen wordt.

*N

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Voorzitter. Ook ik zeg de regering dank voor haar antwoorden, maar ik moet daar natuurlijk meteen bij zeggen dat de regering vertegenwoordigd is door drie sterke mannen. Het zou dus zeer teleurstellend zijn als zij er gedrieën niet in waren geslaagd om op een groot aantal punten bevredigend te beantwoorden. Dat geldt echter niet voor alle punten.

Ik begin met het nieuwe verdrag waarvan de premier en de minister van Buitenlandse Zaken uiteen hebben gezet hoe dat er op basis van de Nederlandse inbreng in die discussie uit zou kunnen zien. Ik begrijp

natuurlijk heel goed dat enige voorzichtigheid gewenst is, hoewel oud-collega Elske ter Veld ooit heeft gezegd dat de beste manier om iets geheim te houden, is om dat in de Eerste Kamer te zeggen. De bewindslieden hoeven dus niet al te voorzichtig te zijn, maar ik kan mij daar wel enigszins in vinden. Een belangrijk punt is natuurlijk wel dat de door de regering neergelegde contouren van hoe dat nieuwe verdrag er ongeveer uit zou kunnen zien, dramatisch afwijken van het verworpen grondwettelijk verdrag. Dat kan Nederland natuurlijk nooit in zijn eentje bereiken, ook niet in een overlegsituatie. Achttien lidstaten hebben voor het grondwettelijk verdrag gestemd. Je moet volgens mij dus bij de andere lidstaten zijn: je moet naar Frankrijk gaan en naar het Verenigd Koninkrijk, dat volgens mij ontzettend blij was met het "nee" van Frankrijk en Nederland. Sinds de gezamenlijke brief van de premier en Blair over de klimaatverandering is er wellicht ook politieke ruimte om een nieuwe inzet in het debat over de grondwet vlot te trekken met sommige andere lidstaten. De bewindslieden zullen het immers met mij eens zijn dat dit Nederland in zijn eentje niet zal lukken.

Ik vond het ook belangrijk om te noteren dat deze regering niet a priori tegen een referendum is en dat daar ruimte voor is geboden. Ik kan de heer Kox geruststellen: als dit kabinet op grond van het kwalitatief goede advies van de Raad van State, dat wij natuurlijk niet kennen, tot de conclusie komt dat een referendum gewenst is, geef ik de heer Kox op een briefje dat ook in de Eerste Kamer de coalitiepartijen volgaam genoeg zullen zijn om hun regering op dit punt te volgen. Ik wil wel enkele flessen wijn ter beschikking stellen voor deze weddenschap.

Ik ben tevreden over de reactie van de regering op mijn opmerkingen over het milieu, te meer daar de premier zei dat dit niet meer dan een aanzet kan zijn om ook op mondiaal niveau die slag te maken. Ik denk dat dit een belangrijk punt is dat zich er niet voor leent om tevreden achterover te leunen na hetgeen er in Brussel op papier is gezet.

Over de uitbreiding en de opmerkingen die de minister van Buitenlandse Zaken daarover heeft gemaakt, ben ik iets minder tevreden. Er zijn verschillende mogelijkheden voor partnership. Er is de economische ruimte waarin de EU samenwerkt met een aantal niet-lidstaten, er is het stabilisatieproces en ten slotte het nabuurschapbeleid. Hoe het partneriaat daar in past, is mij niet helemaal duidelijk, ook niet in relatie met Wit-Rusland. In iedere vriendschappelijke relatie die de Europese Unie binnen Europa wil onderhouden met andere landen geldt toch dat de Unie eigen waarden heeft die zijn vastgelegd in een aantal principes. Die zouden ook moeten gelden voor een of andere relatie met Wit-Rusland. Die toezegging zou ik nog graag krijgen.

De minister-president heeft in zijn betoog over het kandidaat-lidmaatschap nog enig licht gelaten tussen een tevreden doorloop van een kandidaat-lidstaat in het stabilisatieproces en de beoordeling of dit voldoende is om voor een kandidaat-lidmaatschap te kunnen opgaan. Ik kom voor de Raad van Europa nogal eens in Albanië. Albanië heeft zo'n overeenkomst gesloten met de Europese Unie en er wordt eensgezind gewerkt om hier goed door te komen, en dat is heel bijzonder want de oppositie- en regeringspartijen maken daar over alles ruzie, behalve over

dit punt. Zij werken zo eensgezind samen in de stellige overtuiging dat er na het toelatingsexamen serieus sprake is van een volgende fase, namelijk het kandidaat-lidmaatschap. In het antwoord van de regering op dit punt ontstond er iets te veel ruimte tussen die twee fasen. Als het toelatingsexamen is gehaald, is het kandidaat-lidmaatschap naar mijn mening een logische vervolgstap. Ik hoor graag van het kabinet dat het die mening deelt.

In het antwoord van de minister van Buitenlandse Zaken op de opmerking over de Raad van Europa, in het bijzonder over de beroerde situatie van het Europese Hof voor de mensenrechten, klonk een opmerking door over de kwaliteit van de uitspraken van het Europese Hof. Dit in verband met de vraag of er niet meer geld ter beschikking moet worden gesteld voor het Hof om het werk naar behoren te kunnen doen en de enorme wachtlijst weg te werken. Ik vind dat dit niet kan. Wij mogen niet twijfelen aan de kwaliteit van het werk van het Europese Hof. Het is bekend dat de Russische Doema moeilijk doet over de ratificatie van protocol 14 juist omdat men daar een politiek nummer maakt van de uitspraken van het Europese Hof voor de mensenrechten. Wij mogen niet in die fout vervallen. Ik hoop dat het kabinet met mij de conclusie deelt dat er belangrijk werk wordt gedaan in Straatsburg en dat zo'n enorme wachtlijst onmogelijk is. Als je mensen de theoretische kans op recht biedt, moet je die ook materieel waarmaken. Misschien is dit een manier om de EU als stormram te gebruiken in het Comité van ministers van de Raad van Europa om de financiële zaken van het Hof beter af te wikkelen.

Ik steun de opmerkingen van de heer Schuyer over de verenigde vergaderingen en het goedkeuren van verdragen. Dit zou wellicht een mooie vervolgstap zijn in het verlengde van de eendrachtige samenwerking van de Eerste en Tweede Kamer in de Tijdelijke gemengde commissie subsidiariteit.

Ik deel de zorgen van mijn collega's over de mogelijke kortingen of nog ernstiger bedreigingen die de AIV te wachten staan. Ik ben benieuwd wat de regering doet met het Kamerbrede gevoelen hierover.

*N

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de bewindslieden voor hun antwoord op mijn inbreng in eerste termijn. Ik ben de minister-president erkentelijk voor de toezegging dat het kabinet de meningen en ideeën uit deze Kamer meeneemt in het onderhandelingsproces over een nieuw verdrag. Ik steun de lijn om in die onderhandelingen uit te gaan van de huidige verdragen, maar daarbij goede elementen uit de verworpen grondwet te gebruiken. Wat die goede elementen zijn, bleef wat in het midden. Ik nodig de minister-president uit om zich daar wat concreter over uit te laten en ook aan te geven welke elementen niet voor overname in aanmerking zouden moeten komen, zoals ik zelf in eerste termijn heb gedaan.

Ik heb de minister-president niet horen spreken over de vermelding van de bronnen van gemeenschappelijke waarden in een nieuw verdrag. Ik heb in eerste termijn naar bondskanselier Merkel verwezen. Ik weet dat de minister-president zich hierover wel buiten

deze Kamer heeft uitgelaten. Ik zou het op prijs stellen als hij dit in deze Kamer ook zou willen doen.

De minister van Buitenlandse Zaken heeft gezegd dat met Turkije wordt onderhandeld over het lidmaatschap, maar met een open einde. Onze fractie is er sceptisch over of Turkije ooit aan de criteria van Kopenhagen zal voldoen. Als dit inderdaad zo blijkt te zijn, wordt er dan ook een einde gemaakt aan de onderhandelingen of blijft de Europese Unie tot sint-juttemis doorpraten tenzij Turkije daar zelf een einde aan maakt? Dit laatste zou ik onwenselijk vinden, al besef ik dat het moeilijk is om het juiste moment te kiezen om te stoppen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Is de ChristenUnie voor de toetreding van Turkije als het land wel aan de criteria voldoet?

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Ik kan mij dit moeilijk voorstellen gelet op de grote culturele kloof tussen de oosterse cultuur in Turkije en onze cultuur die gestempeld is door heel andere bronnen. Voorlopig is dit een hypothetische gedachte.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik vind dit niet helemaal zuiver. De heer De Vries roept de regering op om iets te doen waarvan hij nu al zegt dat het voor hem geen zin heeft, omdat zijn fractie van mening is dat Turkije niet thuishoort in de Europese Unie.

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Dat heb ik ook gezegd in eerste termijn, maar het kabinet antwoordt dat het bezig is met de onderhandelingen en dat dit proces doorgaat. Ik zeg daarom nu dat je dit wel zo moet doen dat er ook een keer een einde aan wordt gemaakt als er duidelijk geen vorderingen meer zijn.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Dit begrijp ik en ik kan het ook wel delen met de heer De Vries dat je niet tot sint-juttemis moet doorgaan, maar als hij dat zegt, moet hij ook de andere kant onder ogen zien. Die andere kant is dat Turkije wel aan de criteria voldoet, maar dan nog geeft de ChristenUnie niet thuis?

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Nee, dat heb ik niet gezegd. Ik acht het haast ondenkbaar dat Turkije aan de criteria voldoet, gelet op de culturele kloof. Dit is dus een theoretische vraag die ik niet hoeft te beantwoorden.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Nee, maar misschien wil de heer De Vries meegaan in mijn gedachte-experiment dat het land toch wel aan de criteria voldoet?

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Dan ontstaat er een nieuwe situatie.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): En wat zegt de ChristenUnie dan?

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Wij zullen dan ons standpunt bepalen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Ik hoop dat de heer De Vries en ik hier dan nog zijn.

De heer **De Vries** (ChristenUnie): Ook dat acht ik niet waarschijnlijk.

De staatssecretaris stemde in met mijn opmerking dat de nationale rekenkamers een rol moeten spelen bij de controle van de Europese geldstromen, maar wat zal het kabinet doen om dit te bevorderen? Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken dat niet elk land even kritisch is op zichzelf als er Europees geld kan worden binnen gehaald. Ik hoef de letters ESF maar te noemen om aan te geven dat wij ook de hand in eigen boezem kunnen steken.

*N

De heer **Schuyer** (D66): Het ligt ongetwijfeld aan mij, maar het hele debat had ik een krantenfoto voor ogen van de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken die op het Plein folders uitdeelden. Zij deden dat om ons er maar van te overtuigen dat wij voor de Europese grondwet moesten stemmen. De staatssecretaris stond niet op die foto, maar ik weet zeker dat ook hij die foldertjes zou kunnen hebben uitgedeeld. Hij moet het als lid van de Conventie met de inhoud van die folders immers wel eens zijn geweest. Dit beeld staat op wel heel grote afstand van de positie die de bewindslieden nu innemen ten opzichte van het referendum.

Is het nu zo moeilijk om een keer te zeggen: wij betreuren het dat het grondwettelijk verdrag door de Nederlandse bevolking is afgewezen; natuurlijk respecteren wij dat en wij zullen ons best doen om daaraan gehoor te geven, maar op een aantal punten dient dat verdrag wel intact te blijven en dan met name de besluitvormingsstructuur? Ik zou graag meemaken dat de bewindslieden dat in tweede termijn gewoon eens zeiden. Dan weten wij tenminste dat dat de kern is en dat er geen gevaar is dat men op dat punt gaat schuiven.

Ik begrijp goed dat de minister-president dit niet zomaar kan toezeggen, maar toch zou ik op enig moment graag van hem horen dat hij zal bezien of het mogelijk is om de Verenigde Vergadering de Europese verdragen te laten bespreken en te laten goedkeuren. Dat is niet alleen een belangrijk politiek statement, maar geeft deze procedure ook meer gewicht in de Nederlandse samenleving.

Ik steun het standpunt van de heren Hoekzema en Van Gennip over de AIV.

Iedereen is blij met de afspraken die in Brussel over het klimaatbeleid zijn gemaakt. Ik heb hierover een technische vraag en wel of de euforie niet iets te groot is. Men heeft namelijk 1997 als ijkpunt genomen. Op dat moment was er immers al wel heel veel schade aangericht. Ik ben hierin niet genoeg thuis, maar ik zou toch graag horen hoe men tot de keuze voor dit jaartal is gekomen.

Achter de regeringstafel klonk meermaals het geluid dat men de nationale parlementen wil versterken. Op zichzelf is dat begrijpelijk en tot op zekere hoogte kan ik dit idee ook steunen, maar de eerlijkheid gebiedt wel te zeggen dat het enigszins op gespannen voet staat met de ook vaak beleden stelling dat men het Europees parlement wil versterken. In een aantal gevallen is het namelijk of het

één of het ander. Hier moet men eigenlijk duidelijker positie kiezen. Waar kiest de regering voor?

De minister van Buitenlandse Zaken heeft gesproken over de civiele missies van politie- en justitiemensen naar Bosnië, Kosovo en Afghanistan. Het is natuurlijk een goede zaak dat Nederland aan deze missies bijdraagt, maar uit eigen ervaring weet ik dat het heel gemakkelijk is om hieraan op een abstract niveau steun te betuigen. Als de vraag aan de orde komt hoe Nederland zijn bijdrage precies gaat invullen, blijkt het toch vaak een stuk moeilijker te liggen. Welke instrumenten heeft de regering om politie- en justitiemensen aan te wijzen voor scholingsprojecten in dergelijke landen?

Er is door de minister van Buitenlandse Zaken iets gezegd over het Europa van twee snelheden en de mogelijkheid van B-leden. Mijn fractie is het niet met hem eens en ik denk niet dat het zinvol is om hierover lang met hem door te praten. Ik wijs er nog wel op dat hij weinig oog heeft voor het feit dat deze ontwikkeling in principe de mogelijkheid van een Europese splitsing bevat. Een splitsing wil natuurlijk niemand en ik hoor daarom graag van hem hoe de regering die denkt tegen te kunnen gaan als het mogelijk wordt voor lidstaten om de uitbreiding af te wijzen met een kandidaat-lidstaat die aan alle criteria voldoet. Dat moet toch zeker tot heel bijzondere problemen leiden?

Ik ben het met de heer Eigeman eens dat de opmerkingen over de Benelux ietwat teleurstellend zijn. Het gaat natuurlijk niet om de vraag of wij de Benelux blijven steunen of nieuw leven in willen blazen, maar om de vraag of de Beneluxlanden binnen de EU gezamenlijk optrekken. Daarover heb ik toch echt onvoldoende gehoord.

De staatssecretaris heeft het Deense tegen het Finse model afgezet. Ik ben het eens met zijn voorkeur voor het Finse model. Om de heer Hoekzema te herhalen: daarmee kunnen wij zaken doen.

Natuurlijk moet de regering niet van bovenaf opleggen dat in verschillende vakken aandacht moet worden besteed aan Europa om een Europese gezindheid bij scholieren te bevorderen. Ik denk meer aan de mogelijkheid om lesbrieven naar bepaalde onderwijstypen te sturen. De Eerste Kamer doet dit al en ik denk dat de regering dit voorbeeld serieus moet overwegen. Waarom laat de regering geen lesbrieven maken op verschillende niveaus, opdat scholen daarvan vrijwillig gebruik van kunnen maken? Vrijwillig, want natuurlijk kan de regering dat, zoals de staatssecretaris terecht opmerkte, niet opleggen. Als je het aanbiedt en het ziet er goed uit, wordt het in de praktijk vaak vrijwillig gebruikt bij lessen.

De staatssecretaris was buitengewoon aardig tegen de SP. Ik denk dan aan zijn opmerkingen over het sociaal handvest: geen continent zou op dit punt verder gaan dan Europa. Dit moet er toch zeker toe leiden dat wij gaan meemaken dat de SP voor het eerst voor een Europees voorstel gaat stemmen.

*N

De heer **Kox** (SP): Laat ik met de laatste opmerking van de heer Schuyer beginnen. Ik hoop van ganser harte dat de Eerste Kamer ooit een verdrag wordt voorgelegd, waarvan

ik kan zeggen: potverdikkie, daar hebben wij het sinds het Verdrag van Maastricht altijd over gehad; het licht is bij de regering en bij D66 eindelijk doorgebroken. Ik moet de heer Schuyer echter teleurstellen als hij hoopt dat de SP-fractie voor gaat stemmen om toch maar eens voor een Europees voorstel gestemd te hebben. Ik adviseer hem verder om de nota "Een beter Europa begint nu", die in november is verschenen, te lezen, want dan kan hij zien hoe het denken over Europa in mijn partij voortschrijdt.

Voorzitter. Ik bedank de regering voor haar beantwoording. Ik heb het geturfd en volgens mij is op alle onderwerpen die ik aan de orde heb gesteld, gereageerd. Dat is knap, want ik heb een uitvoerig verhaal gehouden. Staatssecretaris Timmermans merkt natuurlijk terecht op dat er meer debat nodig is. En dat debat kunnen wij dan gelijk mooi gebruiken om hem een beetje bij te lichten over de ontwikkeling van het denken in de SP.

Ik ben erg tevreden over de open opstelling van de regering. Men schoot voor het eerst sinds het referendum niet onmiddellijk in een verdedigende reflex. Die reflex was op zichzelf goed te begrijpen, maar misschien is het het nieuwe van het kabinet-Balkenende IV. Het zal verder ook te maken hebben met de nieuwe inzichten van de regering. De heer Schuyer was daarover een beetje treurig, maar ik vind het een goede zaak dat de regering vaststelt dat het nee van het referendum een afwijzing is van de manier waarop de Unie zich had ontwikkeld en dat de regering naar dat signaal moet luisteren.

Ik ben het eens met de minister-president als hij zegt dat wij meer moeten doen aan subsidiariteit, transparantie, informatie over de uitbreiding, deugdelijke financiering en informatie over de meerwaarde van de Europese samenwerking. Dat is zeker een verstandige ontwikkeling in de opstelling van de regering, want daardoor wordt het wellicht mogelijk om in Nederland meer eensgezindheid te krijgen over dit soort zaken. Er moet natuurlijk ook meer worden gedaan aan inperking van de markt. Dat is vooral een idee van de staatssecretaris, maar ik denk dat hij overtuigend genoeg is om de rest van de regering over te halen tot dit standpunt. Ik zal hem daar in ieder geval graag bij helpen. Overigens leken de bewindslieden hun standpunten hierover nog niet helemaal goed te hebben afgestemd, maar de regering is dan ook nog maar net begonnen.

Het deed mij goed om van de minister-president te horen dat de tekst van het grondwettelijk verdrag opzij wordt gelegd. De bestaande verdragen worden aangepakt om aangevuld, gewijzigd en gecorrigeerd te worden. Hij stelde ons nadrukkelijk gerust: er komt geen federale superstaat, wat Guy Verhofstadt ook beweert. Verhofstadt doet dat overigens zeer nadrukkelijk dus ik ben benieuwd hoe de minister-president hem daarop aanspreekt; een publiek debat daarover tussen twee premiers zou eigenlijk wel interessant zijn.

De minister-president zegt ook dat de betrokkenheid van de nationale parlementen moet groeien. Minister Verhagen onderstreept dat door te zeggen dat op het punt van de subsidiariteit nog een hele weg te gaan is. De minister-president heeft het pad geschetst dat gevolgd wordt. Ik ben het met hem eens dat hij nog niet kan zeggen wat in de Verklaring van Berlijn komt te staan want dat is

onderwerp van bespreking. Ik ben benieuwd. Wij krijgen dus eerst de nieuwe verdragstekst, als het al zover komt, en daarna de goedkeuringswet en het advies van de Raad van State. Vervolgens beslissen wij politiek over het al dan niet houden van een referendum. De minister-president zegt terecht dat op dat punt een politieke afweging moet worden gemaakt. Ik maak mij enige zorgen over de positie van deze Kamer daarin. Die kan wellicht recalcitranter worden, hetgeen het kabinet en mij niet zo bevalt. Ik weet niet of de CDA-fractie braaf zal doen wat de regering wil. De CDA-fractie in dit huis is tamelijk eigenzinnig en dat moet zij vooral ook blijven.

De minister van Buitenlandse Zaken wijst erop dat het parlement en de regering een eigen verantwoordelijkheid hebben in de subsidiariteit. Dat klopt en dat moeten wij vooral zo houden. Ik probeer duidelijk te maken dat wij het wel goed bedoelen op dit punt maar dat tussen die goede bedoeling en een echt goed systeem nog een groot verschil zit. Een en ander hoeft niet volgend jaar klaar te zijn maar na verloop van tijd vraagt de bevolking wel hoe daarmee wordt omgegaan en of er goed wordt getoetst. Dan moeten wij misschien zo ver gaan als de ideeën van collega Schuyer zodat het parlement op een andere manier grip krijgt op de Brusselse besluitvorming.

De minister van Buitenlandse Zaken zei wat gemakkelijk dat de Europese Unie en de Raad van Europa complementair zijn. Dat is de gedachte en die werd ook bij de Warschautop uitgesproken. De werkelijkheid is volgens mij weerbarstiger: er wringt van alles tussen de Raad van Europa en de Europese Unie. Ik noem als voorbeeld de blokstemming in het comité van ministers. Die valt echt erg slecht bij de andere landen. Ik hoor hierop graag nog een reactie.

Wij zijn het erover eens dat de Europese Unie het Europese verdrag voor de rechten van de mens moet onderschrijven. Ik zou een gemakkelijkere weg daarnaartoe kunnen bedenken, maar als de regering dat via dat nieuwe verdrag wil doen, dan stem ik daarmee in.

Ik hoor de minister van Buitenlandse Zaken graag nog wat zeggen over de positie van het Hof. Als wij op een ander continent vertellen dat wij een geweldig instituut en een geweldig verdrag hebben maar er 90.000 mensen staan te wachten, dan blameert ons dat enorm. Ik weet dat Nederland niet de beroerdste is in hulp aan het Hof. Er moet toch wat gebeuren in de komende tijd?

Ik ben het eens met staatssecretaris Timmermans dat de emancipatie van de bevolking mede mogelijk is gemaakt door de integratie van Europa. Daar bestaat geen misverstand over. In het hoofd van de staatssecretaris zit de hardnekkige gedachte dat de SP tegen Europese samenwerking is. Quod non. Dat is een foute gedachte. Het zou erg dom zijn om tegen Europese samenwerking te zijn. De vraag is alleen: welke Europese samenwerking, in welke richting? Als ik de staatssecretaris hoor zeggen dat de ongebreidelde markt onder controle moet komen en ik hem een fantastisch verhaal hoor houden over onze woningcorporaties, dat de twee andere bewindslieden vol bewondering toehoren met de gedachte "waarom wisten wij dit niet onder het vorige kabinet", dan geloof ik wel dat dat allemaal goed komt. De vraag is alleen voor welke samenwerking gekozen wordt. De SP zal nooit een voorstel afwijzen dat het leven in Europa socialer maakt.

Dat zou dom zijn. Wij zijn daar juist voor; daarom heten wij ook Socialistische Partij. Ik herhaal dat het een mooie gedachte is, ook als deze niet komt te staan in de Verklaring van Berlijn. De staatssecretaris heeft echter nog een lange weg te gaan. Ik verwacht hier wel wat van.

Het was goed om te horen dat de regering tegen de richtlijn kritische infrastructuur is. Het pleidooi van de staatssecretaris om nationale, specifieke arrangementen buiten die markt te houden, vind ik ook erg goed.

Ik dank de staatssecretaris en de minister ten slotte voor hun aanvulling op de Limburgse geschiedenis. Er is echter toch iets niet goed met de emancipatie van de Limburgers als twee Limburgers uiteindelijk zeggen: eigenlijk waren wij Hollanders in Maastricht. Dat kan niet goed zijn. Ik mag hopen dat dat echt verkeerd was, want anders moeten zij een voorbeeld nemen aan hun buurman. Zeeuwen zijn altijd Zeeuwen geweest en worden nooit Hollanders, waar zij ook wonen. En zo hoort het ook.

*N

De heer **Ten Hoeve** (OSF): Voorzitter. Ik dank het kabinet natuurlijk heel hartelijk voor alle duidelijke antwoorden, voor zover de bewindslieden tenminste wat wilden loslaten. Die opmerking slaat natuurlijk voornamelijk op de minister-president die voor een groot deel sprak over de onderhandelingen over het nieuwe verdrag. Over die onderhandelingen wilde hij natuurlijk niet al te veel kwijt. Hij is daar wel enthousiast mee bezig; het kabinet geeft ook de indruk daar enthousiast aan te willen werken en dat doet mij genoegen. De minister-president heeft uitgangspunten genoemd die duidelijk maar algemeen van karakter waren. De invulling daarvan komt nog. Het kabinet heeft gehoord wat allemaal gezegd is en de algemene teneur daarvan is duidelijk: na de stagnatie, nu vooruit. Die gedachte bespeur ik ook bij het kabinet.

De minister-president zegt dat in de Verklaring van Berlijn vooral de verworvenheden van de afgelopen vijf decennia, de gedeelde waarden, de uitdaging, de toekomst en het unieke van de samenwerking, waardoor de EU een voorbeeld is voor andere landen, naar voren moeten komen. Dat lijkt mij zeer terecht. Het allerbelangrijkste lijkt mij echter het punt van de uitdaging. Daar moeten wij immers aan werken. Bij die uitdaging hoort van alles: de immigratie, asiel, veiligheid, energie, klimaat, milieu, het vervolmaken van de interne markt en ook vooral het sociaal model Europa. Uit de woorden van de staatssecretaris maak ik op dat het kabinet het daarmee eens is.

De minister van Buitenlandse Zaken zegt wat optimistisch dat de Unie in buitenlands beleid en veiligheidsbeleid steeds meer van woorden naar daden gaat. Hij noemt daarbij civiele missies, militaire missies, politiemissies en grote missies naar Kosovo. Hij heeft natuurlijk gelijk, maar dat betekent nog niet dat het gevoel van een Europees buitenlands beleid, dat op veel terreinen in de wereld noodzakelijk lijkt, echt aanwezig is. Dat zien wij nog niet, dat voelen wij nog niet, het besef is er nog niet en het is er ook echt nog niet.

Ik ben blij dat het kabinet uitdrukkelijk aangeeft, niet terug te komen op het besluit tot onderhandelen met Turkije. Ik heb het punt niet zelf aangesneden, maar het is

voor mij wel heel belangrijk. Daar zitten nog heel veel haken en ogen aan. Laten wij vaststellen dat die haken en ogen niet alleen aan de Turkse kant zitten, maar voor een deel aan de kant van de Unie. De Unie heeft vrij uitdrukkelijk beloofd het isolement van Noord-Cyprus op te heffen. Daar is echter nog steeds niets van terecht gekomen. Hoe gaat dat proces verder?

Ik kom kort te spreken over Bosnië. Ik ben het met de minister van Buitenlandse Zaken eens dat het essentieel is dat zowel Servië als Bosnië medewerking verleent aan het Joegoslaviëtribunaal. Dat is een voorwaarde voor alles wat er verder staat te gebeuren. Dat betekent wel weer in het geval van Bosnië dat de hele staat is overgeleverd aan de medewerking van de Serviërs, ook hierin. Daarbij moet ook worden meegewerkt aan één geïntegreerde politiemacht. Het gevolg daarvan is dat er geen ontwikkeling is en dan moet je je afvragen of de oplossing die wij gekozen hebben, wel de goede oplossing is. Is hier een staat met perspectief of ontbreekt er elk perspectief? Daar lijkt het op het ogenblik toch wel erg veel op. Servië is naar mijn stellige overtuiging de hoofdschuldige aan wat er allemaal is misgegaan, maar je kunt niet zeggen dat "de Serviërs" schuld zijn. De Serviërs zijn wel vernederd door wat er allemaal is gebeurd. Zij zijn gekrenkt door het feit dat bijna de helft van het Servische volk niet meer onder de Servische staatsmacht valt. Dat is hetzelfde trauma als wat Hongarije nog steeds heeft van het Verdrag van Trianon van 1921. Dat is een slechte basis voor een verdere harmonische en vreedzame ontwikkeling. Daar liggen dus twee problemen en je zou je af moeten vragen of je niet beide problemen tegelijk enigszins zou kunnen oplossen of ten minste verzachten.

Er is gesproken over het partnerschap en de heer Van Gennip had de indruk dat daar drie categorieën in opgenomen zouden moeten worden. Als dat echt het geval is, dan is het bijna identiek met het nabuurschapsbeleid, de nabuurlanden. Ik had meer het idee dat het om twee categorieën ging; landen die wel lid zouden kunnen worden, maar dat niet willen -- Noorwegen, Zwitserland, IJsland -- en landen die graag lid willen worden, maar dat nog niet kunnen. Die zou je aan kunnen bieden om partner te worden. Op die manier zou je ze toch kunnen binden aan de EU. Dan ging het naar mijn gevoel om landen die wel lid zouden kunnen worden als zij er maar aan toe zouden zijn. Dat zijn landen in Oost-Europa, de nabuurlanden en de aangrenzende landen in de Kaukasus. Daar hoort Noord-Afrika niet bij, want daar hebben wij ons nooit van voorgesteld dat die ooit in aanmerking zouden komen om tot Europa te behoren.

Ten slotte begreep ik van de staatssecretaris dat hij bijna expliciet adhesie betuigde aan mijn stelling dat het Handvest grondrechten wel heel waardevol is, juist omdat het de waarden van Europa zo uitdrukkelijk en catalogiserend verwoordt. Als dat het geval is, dan mag ik toch hopen dat de regering niet al te snel haar pogingen opgeeft om het handvest deel uit te laten maken van een nieuw verdrag.

Mijn laatste opmerking betreft de opmerkingen die gemaakt zijn over de AIV. Ik ben het heel graag eens met wat er is gezegd over de waarde daarvan voor de gedachtevorming.

*N

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Graag zeg ik de leden van uw Kamer dank voor hun bijdrage in tweede termijn. Ook nu weer zijn er waardevolle elementen ingebracht in het debat over de Staat van de Unie en de toekomst van Europa.

De heer Hoekzema dank ik voor zijn opmerking aan mij. Ik ben ingegaan op zijn vraag en hij heeft dat nog even bevestigd. Ik dank hem daarvoor. Ik heb ook kunnen vaststellen dat er elementen zijn van duidelijke gemeenschappelijkheid. Dat bleek al in eerste termijn toen ik hem antwoord gaf. De heer Eigeman heeft nogmaals het belangrijke punt van de culturele diversiteit onderlijnd. Mij blijft weinig toe te voegen aan wat hij nog eens onder woorden heeft gebracht. Er moet ruimte zijn voor die pluriformiteit in Europa. Dat is een groot goed. Ik wil in dat kader graag nog eens wijzen op wat Etzione heeft gezegd. Hij had het op een gegeven moment over een mozaïek. Dat is een mooi beeld. Het betekent dat je iets hebt in een mozaïek dat moet worden vastgehouden, een morele component. Dat je uitgaat van het beeld van een mozaïek toont aan dat er sprake is van Vielfalt, van verscheidenheid, van pluriformiteit. Dat heeft hij willen onderlijnen en dat past denk ik ook bij een debat zoals wij dat vandaag hebben.

De heer Hoekzema heeft nog eens de inzet onderlijnd bij het grondwettelijk verdrag en de vraag hoe het met een referendum staat. Verder heeft hij gesproken over het wetgevingsprogramma en ik denk dat zijn opmerking vooral gezien moet worden als een oproep om zo effectief mogelijk bezig te zijn. Er is nu het wetgevingsprogramma van de kant van de Commissie. Dat is de opmaat voor het debat met de Eerste en Tweede Kamer. Hoe wij het organiseren, is een zaak die wij hier goed met elkaar onder ogen moeten zien. Hij pleit er eigenlijk voor, dat instrument zo goed mogelijk in te zetten, juist om er snel bij te zijn. Dat vind ik een terechte oproep en dat betekent dat wij daar samen aan moeten werken.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik ben blij dat de minister-president het op deze manier verstaat. Het gaat er inderdaad om, meer structuur aan te brengen in hoe wij Brussel programmeren en dit is inderdaad het wetgevingsprogramma van de Commissie. Hoe scherper je daar met elkaar op bent, hoe duidelijker kun je de bevolking maken wat je van Brussel verwacht en aan welke kwaliteitseisen de maatregelen uit Brussel moeten voldoen.

Minister **Balkenende**: Ik kan alleen onderschrijven wat u zegt. Bovendien hebben wij in het verleden te vaak te maken gehad met gevallen waarin iets al in een bepaald stadium was, terwijl wij nu juist proactief bezig willen zijn. Daar is dit nu een instrument voor. Dat is nog eens onderlijnd en op dat punt zitten wij zeker op hetzelfde spoor.

De heer Van Gennip -- en dat verbaast mij niets -- heeft nogmaals gesproken over de betekenis van het waardendebat. Nu is hij in Europa ook een van de mensen die daar vanuit hun eigen achtergrond en deskundigheid al

heel veel aan hebben bijgedragen. Dat heeft hij in het verleden gedaan en dat doet hij ook nu. Het is goed dat wij dit element nog eens onderstrepen, want ik heb ook eerder gezegd: als wij een Europa hebben dat alleen maar iets is van markten en van geld, dan is dat te weinig. Er is zoveel meer!

Het is goed om die morele component van de Europese samenwerking te onderlijnen. Dat heeft de heer Van Gennip altijd naar voren gebracht en dat deed hij ook in dit debat weer. Dat is destijds precies de reden geweest waarom ik, toen ik begon als minister-president, oog wilde hebben voor de waardecomponent nationaal, maar toen wij met het voorzitterschap van de EU te maken kregen, ook internationaal. Daarom hebben wij in overleg met Nexus die conferentie gehad hier in Nederland, maar ook in andere landen. Dat was een behoorlijk initiatief.

Ik ben blij dat wij toen die conferenties hebben georganiseerd, omdat het dingen zichtbaar maakte die nodig waren. Het was voor die tijd nooit voorgekomen dat een voorzitterschap op deze manier aandacht besteedde aan de morele component van de Europese samenwerking. U weet dat ik, toen wij het voorzitterschap hebben afgerond, contact heb gehad met het Oostenrijkse voorzitterschap en dat heeft weer geleid tot een bijzonder interessante conferentie in Salzburg. Wij zijn nu weer een jaar verder en de Duitse bondskanselier vraagt in haar hoedanigheid van voorzitter van de Europese Raad in het kader van de Verklaring van Berlijn opnieuw aandacht voor de waardethematiek. Het zijn steeds stappen die gezet moeten worden en ik geloof dat wij elkaar op dit punt steeds scherp moeten houden. Ik hoop dat wij hier ook mee doorgaan, want het is absoluut noodzakelijk.

Als wij het hebben over het Europa van de 21ste eeuw, dan mag deze dimensie absoluut niet ontbreken. Als ik het in bredere zin zou willen schetsen, dan geloof ik dat je de 21ste eeuw helemaal niet kunt verstaan zonder oog te hebben voor de morele component en de morele kant van het bestaan, zonder oog te hebben voor levensbeschouwing en voor wereldbeschouwing. Het is anders helemaal niet duidelijk. Je kunt de Europese ontwikkelingen immers ook niet los zien van de historische context. Je moet weten waar je vandaan komt.

Dat is een essentieel punt: als wij het hebben over de vraag wat wij met Europa willen, dan moeten wij ook oog hebben voor dit element. Dat kan mensen verbinden en verenigen. Je kunt elkaar ergens op aanspreken en dat gaat veel verder dan een discussie, op een gegeven moment, over een verdragswijziging of over bepaalde concrete afspraken. Er is iets anders aan de hand. Dat was de vraag die destijds speelde: wat maakt Europeanen tot Europeanen? Wat is dat? Als je goed nadenkt, dan loop je op tegen heel interessante zaken.

Wij hebben destijds een discussie gehad over de vraag wat een Rijnlands model is en wat een Angelsaksisch model. Wij hebben hier in de Kamer vandaag een Kamerdebat gehad over het sociale model. Wat kenmerkt Europa? Ik had het er eerder ook met de heer Timmermans over. Als je kijkt naar hoe wij sociale stelsels vorm geven, de bescherming van mensen, de mate van gelijkheid, je pensioenvoorziening, dan is dat anders dan elders in de wereld. Dat komt ergens vandaan en dat hangt samen met die morele component.

Daarom ben ik zo ingenomen dat de heer Van Gennip ook in zijn betoog van vandaag nog eens nadrukkelijk aandacht heeft gevraagd voor dit aspect. Dat mogen wij absoluut niet vergeten en ik ben blij dat dit wederom naar voren zal komen in Berlijn. Weet, mijnheer van Gennip, dat ik aan u zal denken als wij daar zijn. En aan u allen, natuurlijk. Anders krijg ik ook weer gezeur.

Voorzitter. De heer Van Gennip heeft verder een alsvraag gesteld. Ervaren politici gaan nooit in op alsvragen. Je hebt er alleen maar last van en je laat je meezuigen in discussies die helemaal niet nodig zijn. Het zou dus ook getuigen van inconsistentie als ik nu op die vraag zou ingaan. Wat zou er gebeurd zijn als het grondwettelijk verdrag was ingevoerd? Ik kan u één ding zeggen: als wij een EU hebben van 27 lidstaten en mogelijk later zelfs meer en je zou onverkort vasthouden aan iets als een vetorecht, dan kan dat op een gegeven moment ten koste gaan van de slagvaardigheid in Europa.

Hetzelfde zou kunnen gelden voor de zaken die wij nu hebben besproken, de implementatie van de afspraken ten aanzien van doelstellingen. Als wij ons in Europa zouden moeten laten leiden door de laatste remmer, om het zo maar te zeggen, dan kan dat ten koste gaan van de slagvaardigheid. Dat zijn juist de elementen geweest die in het grondwettelijk verdrag naar voren zijn gekomen. Als ik op deze manier de gestelde vraag beantwoord, dan noem ik maar eens een voorbeeld van iets wat natuurlijk speelt, namelijk dat je zegt: je kunt niet om de conclusie heen dat Nice niet genoeg is. Wij moeten kijken wat nu nodig is om Europa te versterken, slagvaardiger te maken, transparanter. Zo heb ik de vraag verstaan, die ik beschouw als een goede vraag. Deze vraag komt terug als het erom gaat wat er nodig is om te veranderen. Daarover hebben wij hier vandaag met elkaar gesproken. De vraagstelling van de heer Van Gennip onderstreept dit nog eens.

De heer Van Gennip heeft vervolgens gevraagd naar de timetable. Het eerste belangrijke moment is uiteraard juni van dit jaar. Hoe ver kunnen wij dan gaan in de conclusies die wij trekken in de Europese Raad? Daarna zal er een ICG worden gestart. Het is altijd de bedoeling geweest dat wij onder het Franse voorzitterschap een eind zouden zijn gevorderd. Laten wij hopen dat wij voor de komende Europese verkiezingen een heel eind zijn gekomen. Dat is de ambitie, maar ik voeg eraan toe dat dit ervan afhankelijk is of het inhoudelijk te verdedigen en te dragen is. Niet de timetable is leidend, maar de uitgangspunten en de inhoud. Ik geef graag toe dat er tempo moet worden gemaakt.

Ik hoop dat de zin van de heer Van Gennip dat wij er nog niet zijn met deze beantwoording ten dele kan worden weggelaten. Het is triest om na de opmerking aan het begin van het betoog dat er goede elementen zijn niet verder te komen dan dat er zaken waren die goed gingen. Dat is te mager. Als dat de conclusie van dit debat zou zijn, hebben wij het niet goed gedaan. Ik hoop dat ik daarmee ben ingegaan op de vragen en dat wij gezamenlijk verder zijn gekomen, zodat de eerste zin van de heer Van Gennip in dit stadium kan worden vergeten.

De heer **Van Gennip** (CDA): Als u aan mij denkt in Berlijn, denk ik aan uw minister van Buitenlandse Zaken

op het moment dat hij voor de hemelpoort staat. Als dit debat heeft opgeleverd dat de heer Verhagen van nu af aan met vertrouwen zijn eeuwig leven tegemoetziet, hebben wij heel wat gewonnen!

Minister **Balkenende**: Het is heel goed dat de minister van Buitenlandse Zaken dat vertrouwen heeft, maar ik weet niet of wij die conclusie hier mogen trekken. Dat is niet aan ons. Laten wij die pretentie niet hebben, zeker als het gaat om de scheiding van kerk en staat. Ik meen vanuit mijn algemene rol voor het regeringsbeleid deze opmerking te kunnen maken.

De heer Platvoet heeft een buitengewoon gevoelige opmerking gemaakt, namelijk dat de beste voorwaarde om iets geheim te houden is het hier in de Eerste Kamer uit te spreken. Ik vind dat hij heel rustig reageerde. Ik noteer deze opmerking, zonder er zelf een uitspraak over te doen. Ik verbind deze opmerking wel met een andere opmerking van de heer Platvoet over de Verenigde Vergadering. De combinatie van meer Verenigde Vergadering -- hetgeen ten koste gaat van de zelfstandige rol van de Eerste Kamer -- in relatie tot de opmerking dat wat hier wordt gezegd niet naar buiten komt is een analyse die ik kan verbinden aan de opmerkingen vanuit deze Kamer, afzonderlijk en in samenhang. Zij zouden voor deze Kamer wel eens desastreus kunnen zijn, maar dat is dan het werk van de Kamer geweest.

De heer Platvoet heeft gesproken over het grondwettelijk verdrag en over de contacten die wij hebben met andere regeringsleiders. Ik heb tegen de Duitse bondskanselier gezegd dat wij niet voor blokvorming zijn. Wij onderhouden niet alleen contact met Polen en het Verenigd Koninkrijk, maar met alle relevante partners. Wij zullen investeren in goede betrekkingen met het Duitse voorzitterschap. Het feit dat wij bijvoorbeeld nu ook niet zullen spreken over het grondwettelijk verdrag in het kader van de Verklaring van Berlijn komt mede voort uit de goede betrekkingen die wij hebben. Nederland zal zich opstellen als een constructieve partner en wij zullen met alle hoofdrolspelers contact hebben. Zo hebben wij de afgelopen jaren gewerkt en daarmee gaan wij gewoon door.

Ik heb vandaag duidelijk aangegeven dat elke exegese van wat zou kunnen gebeuren na het advies van de Raad van State over het referendum prematuur is. Ik wil daarop niet vooruitlopen.

De heer De Vries heeft gesproken over de vraag welke elementen uit het grondwettelijk verdrag bruikbaar zijn. Ik heb vandaag bewust aangegeven hoe wij in algemene zin aankijken tegen onze inzet. Wanneer wij spreken over verandering, zal dat gebeuren op basis van de bestaande verdragen, met de stellingname "niets is niet genoeg". Men zal van mij nooit -- hier, noch in de Tweede Kamer of in interviews -- een afvinklijstje krijgen. Ik peins er niet over. Dat ondergraaft onze eigen positie. Dat gezegd hebbende, zeg ik aan het adres van de heer Schuyer dat er natuurlijk heel veel bruikbare elementen zijn in het grondwettelijk verdrag. Als wij de discussie over stemmenweging zouden overdoen, weten wij allen dat wij wel eens een heel complexe situatie in zouden kunnen gaan. Ons gaat het erom dat wij, precies zoals het in het coalitieakkoord staat, een ander verdrag willen, dat wat

vorm, inhoud en presentatie betreft anders is dan wat wij hebben gehad. Dat is ook de reden dat ik niet verder wil ingaan op die elementen, behalve met de algemene opmerking dat het bruikbare elementen zijn. Dit zal echt onderdeel zijn van de onderhandelingen die moeten worden gevoerd.

Hoe zit het nu met de waardencomponent? De heer Schuyer heeft gerefereerd aan de joods-christelijke traditie. Ik was verbaasd over een bericht in het Algemeen Dagblad over dit vraagstuk, met een volkomen verkeerde kop boven een tendentieuze stuk. Dat stoort mij eerlijk gezegd, omdat het stemmingmakerij is. Ik verwacht van journalisten dat zij op een goede manier bijdragen aan het debat, ook over deze morele component. Het moeten geen journalistieke spelletjes worden. Duidelijker kan ik het niet zeggen. De Poolse president heeft ons gezegd dat hij graag deze referenties zou willen zien. De heer Puttering heeft zich, zij het meer op persoonlijke titel, afgevraagd of wij over de waarden in Europa niet meer moeten teruggrijpen op datgene wat Europa heeft gemaakt. Daarbij kwam het volgende naar voren. Als het om waarden in Europa gaat, spreken wij over zaken als vrijheid, solidariteit en wederzijds respect. De vraag is waaruit die waarden voortkomen, wat daaraan ten grondslag ligt. In dat kader is gezegd dat de geestelijke grondslagen van Europa liggen in de Griekse filosofie, het Romeinse recht, de joods-christelijke traditie en het humanisme/de Verlichting. Als nu in de verklaring zou worden verwezen naar die achtergronden, moet men alles of niets doen. Wat eruit komt, weten wij niet. In die zin hebben wij hierover gesproken. Het lijkt mij goed om dit hier te duiden. Ik heb al vaker in deze Kamer gezegd dat men het geheel moet noemen of dat in het geheel niet moet doen. Dat lijkt mij de beste methode. Wij weten nog niet wat het Duitse voorzitterschap hiermee doet, maar ik geef nu aan hoe het debat is gelopen bij het werkdiner van de regeringsleiders.

De heer **Schuyer** (D66): Ik heb al eens eerder laten blijken dat ik de minister-president op dit punt volstrekt respecteer en eerbiedig, maar nu hij het zo formuleert, zou ik wel willen weten waarvoor hij kiest. Kiest hij voor alles of kiest hij liever voor niets?

Minister **Balkenende**: Dit is niet een kabinetsstandpunt; hierover hebben wij zo niet gesproken. Wij hebben deze hele discussie uitgebreid gevoerd bij de preambule. Dat is een moeilijke discussie geweest, waaruit wij indertijd de conclusie hebben getrokken waarover wij het met elkaar eens waren. De vraag is of het zin heeft om die discussie over te doen. Als wij dat doen, moeten wij ook het gehele beeld geven. Dat was indertijd het grote probleem bij de preambule, omdat wij daarbij wel spraken over het humanisme maar niet over de joods-christelijke traditie. Ik heb daarvan op dat moment gezegd dat ik dat nooit zou accepteren. Als wij het doen, doen wij alles of niets. Dit ligt gevoelig in Europa. Een land als Frankrijk verzet zich hiertegen faliekant, zoals wij al hebben meegemaakt, terwijl een land als Polen dit wel graag zou willen. Dat is het krachtenveld. Wij kunnen deze discussie met elkaar voeren. Ik heb aangegeven hoe ik ertegenaan kijk. Wij doen alles -- dat vind ik ook fair -- in totaliteit, of wij doen dat niet. Ik kan geen inschatting maken op dit punt. Ik heb

wel bepaalde ideeën daarover, maar die spreek ik hier niet uit. Wij weten allen hoe gevoelig dit onderwerp ligt. Ik heb in ieder geval wel mijn bijdrage aan deze discussie willen leveren. Ik meen dat de heer De Vries ook heel goed begrijpt hoe ik hierin sta.

De heer Schuyer heeft ten aanzien van de Europese Raad het jaartal 1997 genoemd. Dat is niet juist. Ik heb de jaartallen 2000 en 2005 genoemd; 2000 in het kader van de reductiedoelstelling CO₂ en 2005 als het gaat om energiebesparing. Voor deze jaartallen is gekozen omdat zij in het internationale debat de referentiepunten zijn die steeds worden gehanteerd. Daarbij hebben wij ons aangesloten.

De heer Schuyer heeft verder gesproken over de Verenigde Vergadering. De methode in Nederland is de volgende. Wanneer wij ratificeren, gebeurt dat via een wetsvoorstel. Dat wordt besproken in de Tweede Kamer en in de Eerste Kamer. Dat is de reguliere weg van de wetsbehandeling. Nu is het de vraag of het zinvol is om die gangbare methode van de totstandkoming van wetten nu te laten passeren door de Verenigde Vergadering. Ik vraag mij ook af -- maar dat is een vraag die de Kamer zelf moet beantwoorden -- wat dit zou kunnen betekenen voor de verhouding tussen beide Kamers.

De heer **Schuyer** (D66): Ik kom op die gedachte omdat de Tweede Kamer in die situatie geen amendementsrecht heeft. Dat betekent dat er van beide Kamers een ja of een nee moet komen en omdat beide Kamers daarmee ook volstrekt gelijk opereren, is het gewoon een kwestie van efficiency, waarbij komt dat dit in de samenleving een heel duidelijk andere boodschap krijgt.

Minister **Balkenende**: Ik begrijp het punt, maar de andere kant van het verhaal is dat wij in Nederland een tweekamerstelsel hebben. De vraag is dus of je dit zou moeten willen. Er kan ook een precedentwerking van uitgaan. Wat mij betreft gaat dit onderwerp verder dan alleen de vraag hoe wij omgaan met de wijziging van verdragen. Die vraag komt nog wel een keer aan de orde. Ik zeg de heer Schuyer graag toe dat het kabinet dit punt meeneemt als sprake is van verdere initiatieven.

Dan kom ik bij de heer Kox. Hij was aangenaam verrast. Hij sprak over geen verdedigende reflexen. Het leek erop alsof hij een soort verandering signaleerde ten opzichte van het beleid van de afgelopen jaren. Ik vind dat jammer. Ik herinner mij diverse debatten met de heer Kox. Ik heb een keer negen gevulde koeken van hem gekregen. Elke toezegging die ik zou doen, zou worden belegd met een gevulde koek. Die gevulde koeken waren overigens heerlijk. Ik herinner mij ook dat ik de heer Kox een keer een publicatie heb aangeboden. Toen gaf hij aan dat de heer Marijnissen een nieuw boek had geschreven en sprak hij over mijn volgende boek. Dat van mij was toen net een week eerder verschenen. Die toon hebben wij toen weten te treffen. Ik vind het jammer dat de heer Kox nu een soort onderscheid constateert, terwijl wij het zo goed hadden, ook door die gevulde koeken.

De heer **Kox** (SP): Een kinderhand is gauw gevuld, maar de handen van de minister-president zijn helemaal niet zo groot. Ik ben daar blij mee, maar ik bedoelde het als een

compliment. Het kwam misschien niet zo over, maar ik bedoelde het als een compliment en dat is niet gemakkelijk voor mij. Dat zal de minister-president begrijpen. Die verdedigende reflex had er ook mee te maken dat er een verdrag moest worden verdedigd, wat problemen opleverde. Wij zijn inmiddels een stuk verder. Volgens mij is het de moeite waard om in de Nederlandse samenleving te zoeken naar zaken waarover wij het eens kunnen worden. De Europese samenwerking gaat door. Die valt niet te stoppen. De vraag is hoe wij het eens kunnen worden. Volgens mij is daarbij een voorwaarde dat de regering een open houding aanneemt ten opzichte van het parlement, maar ook ten opzichte van de samenleving. Ik kom nog wel eens terug op die gevulde koeken, misschien al op het eind van dit debat, maar dan moet er nog wel iets meer uitkomen.

Minister **Balkenende**: Dank voor die opmerking.

Dan nog iets over de woningcorporaties. Dat intrigeerde mij. De staatssecretaris is er uitvoerig op ingegaan. Zijn betoog raakte een principiële kant van hoe je aankijkt tegen de ordening op nationaal niveau en hoe zich dat verhoudt met het internationale recht. De discussie is veel breder. Er is een tijd in Nederland geweest dat, ook in het politieke debat, de rol van de overheid tegenover die van de markt werd gesteld. Ik weet nog heel goed dat de heer De Hoop Scheffer, destijds fractievoorzitter van het CDA, pleitte voor het concept van de maatschappelijke onderneming als een andere categorie, niet van de overheid en ook niet zo maar van de markt. Dat hing samen met initiatieven ten behoeve van de samenleving, waarbij wel winst zou mogen worden gemaakt, maar dan voor het doel van die onderneming of die instelling zelf. Dat is iets anders dan bijvoorbeeld het weglekken van winsten naar anonieme aandeelhouders. Dat hangt weer samen met de kwaliteit van de samenleving en van de publieke voorzieningen. Het raakt ook aan de eigen verantwoordelijkheid van maatschappelijke instituties. Dat concept is uitgewerkt in documenten. Ik noem wat dat betreft de naam van professor De Ru en de activiteiten van de Sociaal-Economische Raad.

Ik ben dus blij dat het ordeningsperspectief is verbreed. De term "maatschappelijke onderneming" was een aantal jaren geleden helemaal niet aanwezig. Nu praten wij er zelfs over of wij daarvoor geen juridische categorie nodig hebben in het burgerlijk wetboek. Ik vind dat grote winst. Dat zo zijnde, is het goed om onder ogen te zien hoe dat ordeningsperspectief zich verhoudt ten opzichte van de Europese regelgeving. Je moet goed kijken hoe een notie als mededinging, een groot goed, een ordening die heel relevant is zich verhoudt ten opzichte van wat internationaal geldend is. Wij willen namelijk niet dat verworvenheden als bijvoorbeeld woningcorporaties of pensioenfondsen hier zo maar te maken kunnen krijgen met een regelgevingsystematiek die ten koste kan gaan van datgene wat voor ons vitaal is. Dat is de achtergrond van de opmerkingen in het coalitieakkoord. Het leek mij goed dit nog even aan te geven, in aanvulling op wat vanmiddag is gezegd.

De heer Ten Hoeve heeft nog eens gewezen op het belang van onderhandelingen en de manier waarop dat gebeurt, ook gelet op de Verklaring van Berlijn en het

sociaal model. Ik heb er zojuist niets over gezegd, maar eigenlijk zat het in het verlengde van de beantwoording over het eigen karakter van de Europese samenleving. Laten wij dat ook markeren.

Het is mij opgevallen dat Limburg vandaag erg veel is genoemd. Ik verzet mij daar principieel niet tegen. Sterker nog, hier zittend, kijk ik naar die lamp waar ook Limburg op staat. Ik heb daar ook mee leren leven. Ik was er wel blij mee dat heer Kox over Zeeland begon. Dat sprak mij aan. Het is de provincie van Luctor et Emergo, ik worstel en kom boven. Dat is een prachtige aanduiding die ook iets zegt over vitaliteit, vooruitkijken en je niet bij alles neerleggen. Dat zeg ik ook in het jaar waarin wij de 400ste geboortedag van Michiel de Ruyter herdenken. Dat gaat binnenkort gebeuren. Het is iemand die begon als scheepsjongen, maar admiraal werd van de Nederlandse zeemacht. Dit soort grote mensen heeft veel betekenis gehad. Dat geldt ook in deze Eerste Kamer. Ik was een keer op St. Eustatius. Daar kun je een borstbeeld van Michiel de Ruyter zien. Dan beseft je dat hij met een klein scheepje de wereldzeeën heeft bevaren. Dat is gewoon prachtig. Ik wijs er echter op dat destijds vanaf St. Eustatius het eerste eresaluut klonk toen de VS onafhankelijk werd. Daarom is St. Eustatius zo bekend in de VS. Dat eresaluut in de richting van de Verenigde Staten werd gevolgd door de woede van de Britten. De Kamer kent de geschiedenis. De Britten hebben St. Eustatius toen gebombardeerd. Dat zie je nog steeds. Er staat een hervormde kerk die alleen nog maar een ruïne is. Het dak is weg, maar het ligt in een prachtige omgeving, in een park. Het wordt gebruikt voor allerlei feesten, maar men wil nu heel graag dat het dak terugkomt. Ik heb dit verhaal gehoord, maar ik ben er zelf ook geweest. Toen ik Tony Blair tegenkwam, heb ik dus tegen hem gezegd dat de Engelsen dat niet hadden moeten doen. Ik heb ook gezegd dat het op de weg van de Britten ligt om dat recht te zetten. Ook Blair had echter een historisch gevoel. Hij wees erop dat wij ook in Engeland dingen kapot hebben geschoten. Later heeft Tony Blair er echter keihard aan meegewerkt dat wij ons miljard terug hebben gekregen. Het kost dus wel eens tijd, maar uiteindelijk gaat het om het bereiken van je doel. Dat geldt ook voor het Europadebat.

*N

Minister **Verhagen**: Mevrouw de voorzitter. Ik dank de geachte senatoren voor hun opmerkingen en vragen in tweede termijn. Ik ben zwaar teleurgesteld dat in mijn eerste debat de woordvoerder van de fractie van de VVD begon met de opmerking dat hij buitengewoon teleurgesteld was in mijn beantwoording. Je hebt namelijk een ander debuut voor ogen in deze mooie senaat.

Ik ga dus proberen die teleurstelling al dan niet deels weg te nemen. Eerst het punt van de agentschappen. Blijkbaar, gelet op de teleurstelling bij de VVD, ben ik daar onvoldoende duidelijk in geweest. Ik heb heel nadrukkelijk gesteld dat wij buitengewoon kritisch kijken naar ieder voorstel over een nieuw agentschap, juist vanuit het oogpunt van subsidiariteit en proportionaliteit. Net als de heer Hoekzema, die een aantal relevante aanbevelingen uit het advies van de Raad van State heeft genoemd, is ook

de regering van mening dat wij met betrekking tot de oprichting van nieuwe agentschappen buitengewoon terughoudend moeten zijn. Ik zal die terughoudendheid ook in de toekomst in acht nemen. In het advies van de Raad van State staat dat er desalniettemin een aantal redenen kan zijn dat het wenselijk maakt, in bepaalde situaties, te kiezen voor de oprichting van een agentschap. De Raad van State geeft in zijn advies een aantal redenen dat de regering onderschrijft. Die redenen zijn gelegen in de noodzaak van een onafhankelijk specialistisch of technisch deskundig advies. Gestreefd wordt dan naar het vermogen om te coördineren en expertise op te bouwen en de mogelijkheid om de beschikkingsbevoegdheid voor individuele zaken te delegeren, evenals het bevorderen van de eenheid in beleid. Dat zijn de elementen die de Raad van State naar voren brengt als inbreuk op die algemene terughoudendheid. De regering staat daar achter. Ik hoop daarmee de teleurstelling van de heer Hoekzema op dit punt te hebben weggenomen. Wij zullen terughoudend zijn en blijven met betrekking tot de oprichting van agentschappen.

De heer **Hoekzema** (VVD): Ik begrijp dat ik de minister een goede nachtrust moet wensen, dus ik kan zeggen dat ik nu tevreden ben met zijn antwoord.

Minister **Verhagen**: Dank u wel, daar ben ik buitengewoon blij om.

Nog los van mijn mening dat ook de senaat absoluut uitstraalt dat zij vertrouwt op eigen intellectuele kracht en gelooft in haar eigen visie op de toekomst van Europa, heb ik buitengewoon goede nota genomen van de breed gedragen wens om de AIV in stand te houden. Hoe graag ik dat ook zou willen, ik kan op dit moment echt niet vooruitlopen op de keuzes die nog binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken moeten worden gemaakt voor de invulling van de efficiencytaakstelling. Nogmaals, ik heb buitengewoon goede nota genomen van uw opmerkingen ter zake. Uiteraard zullen wij bij de definitieve keuze, voorafgaand aan de goedkeuring inzake de begroting, daarover nader van gedachten wisselen. Ik heb in eerste termijn onderstreept dat ook de regering waarde hecht aan de adviezen van de AIV.

De heer **Eigeman** vraagt een nadere toelichting op de houding ten opzichte van de Benelux-samenwerking. Mijn eerste bezoek na mijn bezoek aan het voorzitterschap was juist aan mijn Belgische collega en mijn Luxemburgse collega, omdat ik er buitengewoon aan hecht dat de Benelux-samenwerking wordt voortgezet. Mijn opmerkingen, die gerelateerd waren aan de discussie naar aanleiding van het vijftigjarig verdrag, waren niet bedoeld als het wegwuiven van die samenwerking. Maar ook daarover zijn vrij recentelijk allerlei artikelen verschenen onder het mom van "wie trekt de stekker eruit". Ik zal dat niet doen, omdat ik hecht aan de Benelux-samenwerking. Om u aan te geven hoezeer ik daaraan hecht, kan ik ook verwijzen naar eerdere uitspraken die ik op dit punt heb gedaan. Na de totstandkoming van het Verdrag van Nice, hetgeen heeft geleid tot een verstoring van de verstandhouding met België, heb ik felle kritiek geuit op het mogelijkerwijs doorkruisen van de door mij zeer belangrijk geachte Benelux-samenwerking. Hetzelfde heb

ik gedaan naar aanleiding van de discussie over de IJzeren Rijn. In het debat in de Tweede Kamer werd door sommige leden gesteld dat het enige goede van de afscheiding van België was geweest dat er sindsdien een grens tussen Nederland en België bestond. Ik heb mij daar buitengewoon aan geërgerd. Willen wij zelfs met verschillen van opvattingen, ook over de IJzeren Rijn, een vuist kunnen maken in de Europese discussie, dan is het noodzakelijk dat wij zo veel mogelijk gezamenlijk optrekken met België en Luxemburg. Ik zal, zeker in mijn werk als minister van Buitenlandse Zaken, dan ook investeren in de Benelux-samenwerking, niet alleen om dat er een Benelux-verdrag is, maar ook omdat ik zeer hecht aan de politieke Benelux-samenwerking.

De heer **Eigeman** (PvdA): Ik ben buitengewoon verheugd over dit antwoord van de minister. Het gaat ons niet alleen om het verlengen van het verdrag, maar ook om het actief gebruikmaken van de Benelux. De referentie aan de discussie over de IJzeren Rijn bevalt mij buitengewoon goed. Hoewel wij een ander inhoudelijk standpunt hadden, hebben ook wij afstand genomen van de wijze waarop het debat in de Tweede Kamer is gevoerd over onze zuiderburen. Wat ons betreft is het prima. Wij zullen het Benelux-verdrag nog bespreken, maar maak ook gebruik van de Benelux om de verdere Europese ontwikkelingen te blijven volgen.

Minister **Verhagen**: Dat ben ik absoluut met u eens.

Senator Van Gennip constateerde dat de beantwoording inzake het partneriaat tot verwarring leidde. Dat vind ik buitengewoon jammer, aangezien het idee van het partneriaat voor het eerst naar voren is gekomen in een buitengewoon belangwekkende discussienota van het CDA. Als hij de CDA-notitie over de Europese samenwerking ook in het kader van het partneriaat nader bestudeert, hoop ik dat dit de verwarring doet verminderen.

De heer **Van Gennip** (CDA): Toevallig ken ik die nota enigszins. Mijn opmerking was dat door allerlei categorieën onder dat partneriaat te brengen in de loop van deze discussie die verwarring juist ontstond. Ik had daarom willen pleiten voor een uitzuivering en een reductie van dat begrip in die nota.

Minister **Verhagen**: De regering zal goede nota nemen van deze CDA-notitie en in het kader van de toekomstige Europese samenwerking daarover met u van gedachten wisselen.

U vraagt terecht aandacht voor de non-state actors -- de civil society, de ngo's -- in het kader van de geïntegreerde aanpak. Dat is mij uit het hart gegrepen. Juist bij de institutionele ondersteuning en ontwikkeling, ook in post conflictsituaties, mogen en moeten wij niet voorbijgaan aan de non-state actors. Ik merkte zelf overigens in de discussie die ik gisteren in Genève had bij de Mensenrechtenraad dat het geen vanzelfsprekendheid is om gebruik te maken van niet-gouvernementele organisaties. Het is mij uit het hart gegrepen, want ik denk dat de regering er in de komende tijd juist gebruik van moet maken om die groepen te kunnen bereiken en

daadwerkelijk een institutionele opbouw te realiseren. Soms moet je niet gebruikmaken van regeringen, maar van het maatschappelijk middenveld, de civil society.

Senator Van Gennip heeft een aantal waardevolle gedachten over Euratom en kernenergie naar voren gebracht. Ik zal die aan de orde stellen in de discussie binnen de ministerraad over de uitwerking van de conclusies van de voorjaarpstop.

Senator Platvoet was niet tevreden over de uitbreiding van het partneriaat. Hij sprak met name over Wit-Rusland. Het gaat niet om het aangaan van extra banden of om een innigere verhouding met Wit-Rusland, dat een staat van dienst heeft waarover het nodige te zeggen is. Maar er is wel degelijk discussie mee, bijvoorbeeld in het kader van de Raad van Europa. Wit-Rusland is wel lid, maar juist vanwege zijn houding en staat van dienst is er een probleem ontstaan. Het was niet de bedoeling om extra aandacht te besteden aan nadere samenwerking met Wit-Rusland. Gelet op het automatisme waarmee sommigen in het Europese verband ervan uitgaan dat ook een land zoals Wit-Rusland lid zou kunnen worden, ging het er juist om op dit punt enige nuance aan te brengen.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): U weet dat het voor hooggeplaatsten uit Wit-Rusland onmogelijk is naar de EU te reizen, omdat er een visumverbod is. Er is dus een vrij stringent beleid van de Europese Unie in de richting van Wit-Rusland. Er moet eerst een aantal verbeteringen tot stand worden gebracht alvorens sprake kan zijn van die nieuwe betrekkingen. Ik neem aan dat u dat steunt.

Minister **Verhagen**: Absoluut. Het was geenszins de bedoeling om op dit moment te pleiten voor het aangaan van zo'n samenwerkingsverband. Het was ook naar aanleiding van uw opmerkingen over de opmerkingen van de staatssecretaris in de NRC: over welke landen wil je niet praten over lidmaatschap, maar zou je over zo'n element praten? Ik neem absoluut geen tittel of jota terug van de huidige restricties voor betrekkingen met Wit-Rusland.

Dat geldt ook voor de discussie over stabilisatie- en associatieovereenkomsten. Het is geen automatisme om, na zo'n overeenkomst, kandidaat-lid van de EU te worden. Ook hier geldt dat alles op zijn eigen merites wordt beoordeeld. Dat geldt ook voor Albanië, waarover overigens de stabilisatie- en associatieovereenkomst nog in behandeling is bij de Kamers. Er is dus geen sprake van een geaccordeerde overeenkomst. Wij vinden het wel wenselijk om zo'n overeenkomst met Albanië te sluiten; vandaar dat wij de beide Kamers hebben voorgesteld daarmee akkoord te gaan. Maar ook dat zal niet leiden tot een automatisch kandidaat-lidmaatschap. Als dat blijkt goed te functioneren, kan er sprake zijn van een kandidaat-lidmaatschap.

Er is gesproken over de legitimiteit van het Hof. Ook ik vind het onacceptabel dat er zulke wachttijden zijn. Daarom heeft de Nederlandse regering een pleidooi gehouden om daar werk van te maken. Maar legitimiteit is niet alleen een kwestie van geld. Zelfs als er voldoende geld is, zijn er meer zaken die een rol spelen. Ik bevind mij daarbij niet in vreemd gezelschap, want ook rechter Meijer

heeft hierover in de NRC buitengewoon belangwekkende opmerkingen gemaakt.

Senator Schuyer verwees in zijn eerste termijn naar mijn afwezigheid bij de discussie met Barroso. Ik weet niet of het de geachte senator is ontgaan, maar er vonden op dat moment formatiebesprekingen plaats, waar ik als toenmalig plaatsvervangend fractievoorzitter een vrij duidelijke rol in vervulde. Op hetzelfde moment dat de heer Barroso de Kamer ontmoette, vonden er besprekingen plaats die ertoe hebben geleid dat ik hier sta. Ik hoop dat de heer Schuyer mij dat niet euvel duidt. De minister-president verkeerde in dezelfde omgeving. Ook hij heeft meerdere malen met Barroso van gedachten gewisseld over de toekomst van de verdragen.

Senator Schuyer maakte een aantal belangwekkende opmerkingen over de opstelling van de bewindslieden in relatie tot het grondwettelijk verdrag. Hij betreurde het dat wij niet zeiden het heel jammer te vinden dat dat verdrag van tafel is. De heer Schuyer heeft mij nooit horen zeggen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de woordvoerder van de VVD-fractie, dat ik spijt zou hebben van mijn voorstem. Ik heb altijd gezegd dat ik daarachter stond en bleef staan, maar dat ik tegelijkertijd wel te maken had met het feit dat er een referendum was geweest, met een heel duidelijke uitspraak. Het zou van een arrogantie getuigen die in 2007 niet meer kan als je je daar als minister van Buitenlandse Zaken niets van aantrekt. Nee, wij vroegen niet om een referendum, maar die uitspraak moeten wij wel serieus nemen. Ik was het destijds absoluut eens met oud-minister Van Mierlo, die zei dat hij het buitengewoon betreurde en onbestaanbaar achtte dat D66 over dit onderwerp een referendum had geïnitieerd, maar ik had er wel mee te maken. Als er een referendum wordt gehouden, moet je de uitslag serieus nemen. Daarom proberen wij het verdrag op een dusdanige wijze te wijzigen dat tegemoet wordt gekomen aan de kritiek van de Nederlandse burgers op het grondwettelijk verdrag, en een antwoord wordt geboden op de noden en de behoeften die wij vandaag hebben, inclusief democratische controle door het Europees Parlement.

De heer **Schuyer** (D66): Het is helemaal niet mijn bedoeling om hierbij allerlei partijpolitieke verhalen te houden. Het gaat om de positie die men nu kiest. In uw functie, maar ook los daarvan, is de vraag mij iets te vaak aan de orde geweest of het allemaal niet heel anders moet. Dat er dingen moeten worden gewijzigd, staat ook voor mij als een paal boven water, gegeven de politieke situatie. Maar het is op dit punt echt de toon die de muziek maakt. De vraag is, een aantal zaken uit het verdrag te noemen die er volgens u absoluut in moeten blijven. Dat geeft een heel andere toonzetting.

Minister **Verhagen**: In het regeerakkoord is buitengewoon helder aangegeven dat wij juist op het punt van het beleid inzake asiel, energie, klimaat, terrorisme enzovoorts meer Europese samenwerking zou moeten plaatsvinden. Wij hebben tegelijkertijd heel helder aangegeven dat ook op het punt van transparantie en democratische controle verbeteringen moeten plaatsvinden ten opzichte van het Verdrag van Nice, en hetzelfde geldt voor de positie van de nationale parlementen. Zo zijn er elementen die wel in

het grondwettelijk verdrag waren geregeld, maar niet in het Verdrag van Nice. Als wij praten over een verdragswijziging, zijn dat de elementen die wij met kracht naar voren zullen brengen.

De heer **Schuyer** (D66): En de besluitvormingsprocedures?

Minister **Verhagen**: Ook daarover zal ongetwijfeld worden gesproken.

De heer De Vries was vrij sceptisch over de mogelijkheid dat Turkije ooit zal voldoen aan de criteria, en vroeg zich af of wij gaan onderhandelen tot sint-juttemis. Ik was het eigenlijk eens met senator Platvoet. De EU is niet aan het onderhandelen als de uitkomst bij voorbaat vaststaat. Dat geldt ook voor het automatisme dat ze lid kunnen worden. Als al bij voorbaat vaststaat dat zij geen lid kunnen worden, doen wij geen recht aan de afspraken die wij hebben gemaakt. Je moet niet onderhandelen als je al van tevoren weet dat het nooit zal kunnen leiden tot een lidmaatschap. Ik was het absoluut eens met wat senator Platvoet in een interruptie naar voren bracht. Op dat moment zullen wij ons standpunt bepalen, en dan hoop ik dat wij er allemaal politiek gezien nog zijn.

De heer **Kox** (SP): Ik had nog een vraag gesteld over de blokvorming van de Europese Unie in de Raad van Europa. U was daar iets te luchthartig over, aangezien het als een serieus probleem wordt ervaren, met name door de niet-EU-landen. Kunt u daar nog iets over zeggen?

Minister **Verhagen**: Ik denk dat het goed is dat, als wij de politieke dialoog in de Raad van Europa willen handhaven, wij enigszins selectief omgaan met het voeren van een gemeenschappelijk EU-beleid in de Raad van Europa. Ik denk dat in bepaalde situaties wel degelijk de noodzaak bestaat om als EU-lidstaten samen op te trekken in de Raad van Europa, omdat wij als leden van de EU ook gemeenschappelijke belangen hebben. Ik heb al gezegd dat het onze bedoeling is om het memorandum of understanding snel te ondertekenen, zodat de verhouding helder wordt. Wij moeten echter selectief omgaan met het voeren van een gemeenschappelijk beleid. Je zult juist de politieke dialoog moeten handhaven.

De heer **Kox** (SP): Als ik het goed heb begrepen wordt er 's maandags onderhandeld door de EU-ambassadeurs. Vervolgens hebben zij een standpunt. Dan komt er nog maar een enkele ambassadeur opdruiven, want het is al rond, de EU heeft haar stem al bepaald. Wij hebben van de Russische delegatie die hier op bezoek was, gehoord dat dat als buitengewoon frustrerend wordt ervaren. Daarom zegt men dat als men met de EU wil onderhandelen, er andere platforms zijn.

Minister **Verhagen**: Dat kan ik mij goed voorstellen. Als je die politieke dialoog werkelijk wilt voeren in de Raad van Europa, moet je daar selectief mee omgaan. Ik zal dat ook in aangelegen situaties onderstrepen.

Ik ben nog een antwoord schuldig aan de heer Ten Hoeve over Bosnië. Ik ben het niet eens met de constatering dat als het gaat om de opstelling die gekozen

wordt ten aanzien van Bosnië, het feit dat er sprake zou moeten zijn van een geïntegreerde politiemacht en samenwerking met het Joegoslaviëtribunaal, tot stilstand zou leiden, omdat men daar niet toe in staat is vanwege de verschillen tussen de republiek Srpska en de rest van Bosnië-Herzegovina. Wij hebben het mandaat natuurlijk niet voor niets verlengd. Wij hebben dat gedaan om op dit punt ook nog stappen voorwaarts te kunnen zetten. Men is op dit moment niet geheel aan zijn eigen lot overgelaten. Dat is een van de redenen waarom ik namens de regering in de raad van Algemene Zaken naar voren heb gebracht dat die office van high representative verlengd zou moeten worden.

Over Servië nog het volgende. Ik denk dat u daar ook de situatie wellicht te somber inschat. Veel zal afhangen van de totstandkoming van de nieuwe regering in Servië. Als wij naar de houding van president Tadic op dit punt kijken, zien wij dat hij zich er zich zeer wel van bewust is dat juist op die punten die ook de EU naar voren heeft gebracht, er stappen voorwaarts gezet moeten worden. Ik heb dan ook hoop dat wij uiteindelijk ook met de Balkan in het reine zullen komen.

*N

Staatssecretaris **Timmermans**: Mevrouw de voorzitter. Ondanks het feit dat u mij deze keer geen briefje heeft gestuurd, zal ik heel kort zijn, aangezien er maar een paar vragen aan mij zijn gesteld.

De **voorzitter**: U leert snel, mijnheer de staatssecretaris.
**

Staatssecretaris **Timmermans**: Dat zou ik maar niet te snel concluderen.

Wat betreft de pluriformiteit van de contacten in de discussie over Europa het volgende. Zowel de heer Eigeman als de heer Van Gennip hebben daar uitvoerig over gesproken. Ik zeg hen dat ook na. Nederland ligt in het verlengde van Europa en Europa ligt in het verlengde van Nederland. In die zin is het al lang geen exclusieve zaak meer voor de traditionele buitenlands politieke of Europese elite. Het is een zaak van iedere inwoner van dit land geworden. Daarmee is het inderdaad van groot belang dat in de communicatie over Europa anderen dan de traditionele spelers een steeds grotere rol gaan spelen. De provincies, steden en regio's zijn genoemd, maar het gaat ook om andere actoren in de samenleving dan alleen maar overheden en medeoverheden.

In die zin ben ik het dan ook zeer eens met het pleidooi om gebruik te maken van iedereen die op welke manier dan ook met Europa te maken heeft. Ik doel dan niet alleen op mensen die, zoals provincies en gemeenten, denken: Europa is mooi, want daar kan ik mooi subsidies uit krijgen voor een project dat ik mee wil financieren. Maar ik doel ook op mensen die zich bedreigd voelen door Europa, zoals de chauffeurs bij Vos, om maar eens een bedrijf te noemen, of andere mensen die vrezen voor hun baan vanwege de Europese integratie. Ook met die mensen zul je het gesprek moeten voeren. Daar moet je je kwetsbaar in durven opstellen, want op het moment dat je in gesprek komt met mensen, kom je vaak dicht bij

elkaar als het gaat om de doelstelling van de Europese samenwerking, de voordelen, maar ook de gevaren daarvan. De verschillen zijn vaak minder groot dan wij veronderstellen. Ik moet echter tegelijkertijd wel zeggen dat als ik door de heer Kox zo overladen wordt met complimenten, bij mij het oude gezegde van Vergilius naar boven komt: timeo Danaos et dona ferentes, ik vrees Grieken vooral als zij met cadeaus komen. Maar ik wil u niet vergelijken met het Paard van Troje, mijnheer Kox.

Wij moeten echter in detail met elkaar in gesprek gaan. Ik heb de notitie van de SP goed gelezen en ook die van andere partijen. Bij de VVD heeft zich ook een gedachteontwikkeling voltrokken. Wij kunnen wel allemaal zeggen: wij zijn allemaal voor Europa en wij willen allemaal een Europese samenwerking, maar op een gegeven moet er gekozen worden. Jasper van Dijk heeft in de Tweede Kamer tegen mij gezegd: het is evident dat milieu een Europees onderwerp is. Als ik dan tegen hem: oké dat is Europees en dat betekent dan dat wij daar straks met meerderheid van stemmen over gaan besluiten, zegt hij dat wij wel een veto moeten houden. Dat gaat schuren en daar moeten wij discussie over voeren. Ik wil nog eens onderstrepen wat de minister-president eerder heeft gezegd: in een Europa met 27 of meer lidstaten kun je niet zeggen: als wij het er allemaal maar over eens zijn, komen wij er wel uit. Je zult er ook rekening mee houden dat er zich situaties zullen voordoen dat je overstemd wordt op een punt. Maar als het beeld is dat je er met zijn allen beter van wordt, accepteer je ook gemakkelijker dat je af en toe op een onderdeel overstemd wordt. Daar zullen wij de discussie over moeten voeren. Het is misschien wat minder eenduidig hoe verschillende partijen daarin staan, dan op het eerste oog lijkt.

De heer Kox heeft verder gezegd dat hij de fiche kritische vitale infrastructuur niet heeft gezien. Ik kan hem melden dat de brief, ondertekend door minister Bot, op 12 februari verstuurd is aan de Eerste en de Tweede Kamer. U kunt de brief ook vinden op www.minbuza.nl. U kunt er dus mee aan de slag.

De heer Platvoet heeft mij een aantal keren rechtstreeks aangesproken over de Raad van Europa en Wit-Rusland. Ik heb heel weinig toe te voegen aan de opmerking van de minister van Buitenlandse Zaken dat wij uiteraard geen afstand doen van de eisen die aan Wit-Rusland worden gesteld wat betreft democratie, mensenrechten, rechtsstaat et cetera. Daar doen wij niets aan af, maar je moet er ook rekening mee houden dat dit land zich op termijn kan ontworstelen aan de huidige situatie. Dat moet je niet uitsluiten, althans dat willen wij toch hopen. Dan zou een andere situatie ontstaan.

De Nederlandse regering ontwikkelt allerlei activiteiten op lager niveau in dat land om de civil society te ondersteunen. Dat werkt ook. De voorzitter van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa heeft op zijn manier ook getracht, met respect voor de sancties die er zijn, een dialoog te voeren met de positieve krachten in dat land. Ik vind dat een interessant initiatief, waar wij ook naar moeten kijken. Dat doet niets af aan het feit dat het land is geschorst als lid van de Raad van Europa en sancties van de Europese Unie over zich heen krijgt, wat zeer terecht is.

De heer Schuyer vroeg of ik het moeilijk vind om te zeggen dat ik het moeilijk heb gehad met de nederlaag die ik in het referendum heb geleden. Nee, ik heb het er niet moeilijk mee om dat te zeggen en ik heb dat al heel vaak gezegd. Evenals mijn collega's in het kabinet heb ik ook gezegd dat ik daaraan de conclusie verbind dat het anders moet. Natuurlijk is het Verdrag van Nice in onze ogen onvoldoende, maar in de ogen van de Nederlandse bevolking is het grondwettelijk verdrag ook onvoldoende. Dat is een realiteit. Het moet niet alleen beter dan Nice, het moet ook beter dan het grondwettelijk verdrag. Dat is een opdracht die wij hebben meegekregen en waarvoor ik de volle verantwoordelijkheid aanvaard als mede-initiator van het referendum, en dan stap ik even uit mijn huidige rol. Onze vorige rollen zijn onderscheiden, maar die verantwoordelijkheid aanvaard ik ook ten volle. Omdat dat de uitspraak is van de Nederlandse bevolking, wordt je handelen daardoor bepaald.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Dat vind ik wel een aardige opmerking. Als ik het goed begrijp, sluit de staatssecretaris niet uit dat er mede dankzij de inzet van deze Nederlandse regering een nieuw verdrag uit rolt dat beter zal zijn dan het grondwettelijk verdrag dat is afgewezen.

Staatssecretaris **Timmermans**: Ik ben een beetje verbaasd door deze vraag. Het spreekt toch voor zich dat wij met een verdrag komen naar de Tweede Kamer dat beter is? Als wij daar niet van overtuigd zijn, komen wij natuurlijk niet daarnaar toe. De vraag is natuurlijk wat beter is. Dat is een politiek oordeel. Wat de heer Platvoet beter vindt, is misschien iets anders dan wat de heer Kox of de heer Schuyer beter vindt. Dat kan worden beoordeeld op het moment dat wij thuiskomen met het eindresultaat.

De heer **Platvoet** (GroenLinks): Nee, het gaat niet om mij of om anderen, maar om u. De vraag was aan u gericht. Als dat nieuwe verdrag er komt, is het een stap vooruit in vergelijking met het verworpen grondwettelijk verdrag.

Staatssecretaris **Timmermans**: Een stap vooruit leg ik als volgt uit, in de zin dat het recht doet aan de uitspraak van de Nederlandse bevolking in het referendum. In die zin is dat uiteraard de inzet van de Nederlandse regering in het hele proces.

De heer **Schuyer** (D66): Ik denk niet dat de staatssecretaris dat in al zijn consequenties kan volhouden, want hij moet wel zorgen dat er uiteindelijk iets uitkomt wat 27 landen kunnen ondertekenen en dat betekent compromissen. Ik houd hem er dus ook niet aan dat het beter of slechter is. Ik hoop dat er iets komt met in ieder geval een aantal kernwaarden. Ik heb de minister van Buitenlandse Zaken iets proberen te ontlokken over besluitvormingsprocessen, maar daar geeft hij geen antwoord op. Ik ben de staatssecretaris er erkentelijk voor dat hij dat wel deed. Dat is een van de punten waar wij in ieder geval naartoe moeten.

Staatssecretaris **Timmermans**: Het coalitieakkoord is wat mij betreft glashelder over de verbeteringen die wij willen.

Dat is de inzet van de Nederlandse regering. Uiteraard moet er met 27 landen tot overeenstemming worden gekomen. Wij kunnen niet even een fax sturen naar 26 andere landen om te zeggen dat wij het graag zo hadden willen hebben. Zo werkt het niet in Europa, maar ik zou zeggen dat men ons kan beoordelen op het eindresultaat. De inzet zullen wij ook mede in de discussie met de Staten-Generaal bepalen.

Ik denk dat de heer Kox is bediend door de minister-president om zijn zorg weg te nemen dat er een afstemmingsprobleem zou zijn binnen het kabinet wat betreft de interne markt. Het lijkt mij duidelijk dat dit absoluut bezijden de realiteit is.

Hiermee heb ik de vragen beantwoord, maar ik maak nog een slotopmerking. Het doet mij deugd dat vele woordvoerders zeer warme woorden hebben gesproken aan het adres van de Raad van Europa. Ik ben zelf tot voor kort negen jaar lang lid geweest van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Het valt mij op dat er zo'n warme betrokkenheid bij is, omdat een aantal Kamerleden er zelf activiteiten ontplooit. Een van hen is er zelfs voorzitter van. Ik zou hen willen aanmoedigen om waar mogelijk ook dit soort activiteiten in de Europese Unie te ontplooien. Dat kan misschien helpen om de warme gevoelens voor de Europese Unie in deze Kamer te verstevigen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: Wij zijn aan het einde gekomen van dit Europadebat. Het zal de regering niet zijn ontgaan dat dit debat is gevoerd door negen van de tien fracties in deze Kamer, waarbij slechts een eenmansfractie ontbrak. Het zal de regering ook niet zijn ontgaan dat de eerste helft van dit debat vanmiddag werd bijgewoond door meer dan de helft van alle senatoren. Het zal de regering ook niet zijn ontgaan dat de tweede helft van dit debat, ook op dit late uur, gemiddeld genomen door meer dan een derde is bijgewoond. Dat toont de betrokkenheid van deze Kamer. Het is vanuit en vanwege die betrokkenheid dat wij de regering van ganser harte danken voor deze gedachtewisseling.

**

Sluiting 22.52 uur.

!Lijst van besluiten en ingekomen stukken!

*N

Lijst van besluiten:

De voorzitter heeft na overleg met het College van Senioren besloten om:

de voortzetting van de plenaire behandeling van het volgende wetsvoorstel te doen plaatsvinden op 20 maart 2006:

Voorstel van wet van het lid Spekman houdende vaststelling van een wet inzake ondersteuning van alleenstaande ouders bij arbeid en zorg (Wet

voorzieningen arbeid en zorg alleenstaande ouders) (29948);

de plenaire behandeling van de volgende brief te doen plaatsvinden op 3 april 2006 (i.p.v. 27 maart 2007):

Brief minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties d.d. 9 juli 2004 inzake het kabinetsstandpunt op het onderzoeksrapport "De constitutionele bepalingen over verdragen die van de Grondwet afwijken en de opdracht van bevoegdheid aan internationale organisaties" (27484-A, R1669); het plenaire debat naar aanleiding van de regeringsverklaring te doen plaatsvinden op 3 april 2007.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende regeringsmissives:

een, van de minister-president, minister van Algemene Zaken, ten geleide van een overzicht van wetsvoorstellen waarvan door de ministerraad is besloten deze te heroverwegen (griffiennr. 137510);

een, van de minister van Buitenlandse Zaken en de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van de geannoteerde agenda van de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen van 5 en 6 maart 2007 (griffiennr. 137550);

een, van alsvoren, ten geleide van de geannoteerde agenda van de Europese Raad die op 8 en 9 maart 2007 plaatsvindt (griffiennr. 137551);

een, van de minister voor Ontwikkelingssamenwerking, ten geleide van de geannoteerde agenda van de informele bijeenkomst van Europese bewindspersonen verantwoordelijk voor ontwikkelingssamenwerking, 12 en 13 maart 2007 (griffiennr. 137552);

een, van de staatssecretaris voor Europese Zaken, ten geleide van zes fiches die werden opgesteld door de werkgroep Beoordeling Nieuwe Commissievoorstellen inzake onder andere Mededeling eCall (griffiennr. 137545);

een, van de minister van Justitie, inzake Besluit tot aanwijzing van de voorwerpen, bedoeld in artikel 16c Auteurswet (griffiennr. 137558);

een, van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, ten geleide van het Advies Onderwijsraad De verbindende schoolcultuur (griffiennr. 137555);

een, van de minister van Financiën, ten geleide van het verslag van de Ecofinraad van 26 en 27 februari 2007 te Brussel (griffiennr. 137561).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

2. de volgende missives:

een, van de Kiesraad, houdende benoeming tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van de heer J.P. de Vries te Amersfoort (griffiennr. 137500);

een, van alsvoren, houdende benoeming tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal van de heer J. de Graaf te Dronten (griffiennr. 137556).

De Voorzitter stelt voor, deze missives voor kennisgeving aan te nemen. De bijlagen zijn neergelegd op het Centraal Informatiepunt ter inzage voor de leden;

3. de volgende geschriften:

een, van M.H.W. Timmermans te Heemskerk, inzake hongerstaking ter afdwinging parlementair onderzoek naar de Nederlandse betrokkenheid bij de oorlog in Irak (griffienr. 137544).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Buitenlandse Zaken en voor Defensie;

een, van H. Morren te Barneveld, inzake hoogverraad van K. Arib (griffienr. 137534);

een, van P. van den Hout, inzake waar gaan we naar toe? (griffienr. 137533);

een, van E. van Remundt, inzake terugsturen van criminele Antillianen (griffienr. 137536);

een, van W. Blijdorp te Rotterdam, inzake dubbele loyaliteit (griffienr. 137543).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Justitie.

een, van J. van Veldhoven, inzake Europa (griffienr. 137523).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat;

een, van A. van der Steen, inzake tv-zenders (griffienr. 137554).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Cultuur;

een, van J.J. Verschoor te Aalsmeerderbrug, inzake provinciale verkiezingen (griffienr. 137557).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat;

een, van C. van Logchem, inzake slechte ventilatie scholen aangebracht door Progis vanwege geluidsoverlast Schiphol (griffienr. 136357.09).

Dit geschrift wordt van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissies voor Verkeer en Waterstaat en voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening;

een, van A. Manning, inzake thuiszorg (griffienr. 137487.01);

een, van J.J. Hakvoort, inzake reactie van minister Hoogervorst op een brief aan de Koningin inzake psychiatrische behandeling in Nederland (griffienr. 136747.01).

Deze geschriften worden van belang geacht voor de leden en plv. leden van de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De Voorzitter stelt voor, deze geschriften voor kennisgeving aan te nemen.